ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤައުމީ ޔުނިވަރސިޓީ

ރަސޫލާއާއި ޞަޙާބީންގެ ސީރަތް

އިބްރާހީމް އަޙްމަދު

ހިމެނޭބައިތައް

ފެށުން 4

ބާބު 1 6

ސީރަތު 6

ސީރަތު ދިރާސާކުރާނެ އުޞޫލުތަކާއި ޤަވާއިދުތައް 6

ސީރަތު ދިރާސާކުރުމުގެ ލަނޑުދަނޑިތައް 10

ސީރަތުގެ މަޞްދަރުތައް 11

ބާބު 2 13

އިސްލާމްދީން އައުމުގެ ކުރިން އަރަބި ޖަޒީރާ 13

އިޖްތިމާޢީ ހާލަތު 13

ސިޔާސީ ހާލަތު 15

ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ ނަސަބުފުޅު 17

ބާބު 3 24

ބޮޑުބޭބޭފުޅު އަރިހުގައި ޝާމްކަރައަށް ވަޑައިގަތުން 24

ވަޙީ ބާވާލައްވަން ފެއްޓެވުން 30

ބާބު 4 34

ރަސޫލުކަލަން ގޮވައިލެއްވުމުގެ މަރުޙަލާތައް 34

މުސްލިމުންނަށް ދުއްތުރާކުރުމާއި އަނިޔާކުރުން 39

ބާބު 5 49

އަނިޔާވެރިކަމުގެ ފަތްލިދުން 49

ޤަބީލާތަކުގެ މީހުންނަށް ގޮވާލެއްވުން 59

ބާބު 6 63

މަދީނާއަށް ހިޖުރައަށް ވަޑައިގަތުން 63

މަދީނާއަށް ވަދެވަޑައިގަތުން 69

ބާބު 7 75

މަދީނާގެ މުޖުތަމަޢު 75

ބަދުރު ހަނގުރާމަ 81

ބާބު 8 94

ބަނިލްމުސްޠަލިޤުގެ ހަނގުރާމަ 94
އަޙްޒާބު ހަނގުރާމަ 98
ބާބު 9 109
ޚައިބަރު ފަތަޙަ ކުރެއްވުން 109
މުއުތާ ހަނގުރާމަ 117
ބާބު 10 125
ޙައްޖަތުލްވަދާޢު 125
ކީރިތި ރަސޫލާ ސުވަރުގެ ވަޑައިގަތުން 136
ބާބު 11 143
ފުރަތަމަ ޚަލީފާ އަބޫބަކުރުގެފާނު 143
މުރުތައްދުވި މީހުންނާ ހަނގުރާމަ ކުރެއްވުން 148
ބާބު 12 156
ޢުމަރު ބިންޚައްޠާބު 156
ޢުމަރުގެފާނުގެ ޚަލާފަތުގައި ފުތޫޙާތު 165
ބާބު 13 173
ޢުމަރުގެފާނު ޝަހީދުކޮށްލުމުގެ ހާދިސާ 173
ދުރިންދު މަސައްކަތްކުރުމަށް 177
ބާބު 14 181
މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި ފިތުނަވެރިކަން އުފެދިގެން ދިޔުން. 181
ޞިއްފީން ހަނގުރާމަ 192

بسم الله الرحمن الرحيم

ފެށުން

إنَّ الحَمْدَللهِ ، نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. ޙަމްދުކުރީ ޢާލަމްތަކުގެ ވެރި الله ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާގެ ޙަޟްރަތަށެވެ. އެކަލާނގެއަށް ޙަމްދުކޮށް އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގެން ވާގިއެދިގެން ފާފަފުއްސެވުން އެދި އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ތައުބާވަމެވެ. އެކަލާނގެއީ އެއްކައުވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެއަށް އެއްވެސް ޝަރީކަކު ނުވާކަމަށް ހެކިވެރިވަމެވެ. އަދި މުޙައްމަދުގެފާނީ އެކަލާނގެ އަޅާކަމަށާއި ރަސޫލާ ﷺ ކަމަށް ހެކިވަމެވެ. އެކަލޭގެފާނަކީ ޖާހިލުކަމުގެ އަނދިރި ކަމުން އިލްމުގެ އަލިކަމުގެ ތެރެއަށް [illegible] [illegible] މާތް ސާޙިބާއެވެ.

މިއީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤައުމީ ޔުނިވަރސިޓީގެ ސެންޓަރ ފޯރ އޯޕަން ލާރނިންގ ގެ [illegible] [illegible] ހިންގަވަމުން ގެންދަވާ އިސްލާމިކް ސްޓަޑީޒްގެ ޑިޕްލޮމާ ކޯސްގައި ކިޔަވައި ދިނުމަށް [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ﷺ [illegible] [illegible] ސީރަތުގެ މައްޗަށެވެ. އަދި އިސްލާމީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] މައްޗަށެވެ.

ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤައުމީ ޔުނިވަރސިޓީގެ [illegible] މިފަދަ ސިލަބަސް ގައިޑެއް ލިޔުމުގެ ފުރުޞަތު ލިބުނު ކަމީ އަޅުގަނޑަށް ލިބުނު ވަރަށް ބޮޑު އުފަލެކެވެ. ސަބަބަކީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ [illegible].

މި ސަބްޖެކްޓުގައި [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ވާނެކަމަށް އުއްމީދު ކުރަމެވެ. މިމަސައްކަތުގައި އަޅުގަނޑަށް އެކިރޮނގު ރޮނގުން އެހީތެރިވެ ދެއްވި ފަރާތްތަކަށް ޝުކުރު އަދާކޮށް އިތުރަށް [illegible] [illegible] އެފަރާތްތަކަށް ޝުކުރު އަދާކުރަމެވެ. އެގޮތުން މިސްޓަޑީ ގައިޑްގެ ބަހުގެ ބައިތައް ބައްލަވާ ދެއްވި އަލްފާޟިލާ ނުޒުހާ ޢަބްދުއްރަޙީމާއި ބައެއް ޗާޓުތައް ތައްޔާރުކޮށްދެއްވި އަލްފާޟިލް [illegible] މުޙައްމަދަށް ވަރަށް އިޚްލާޞްތެރިކަމާއެކު ޝުކުރު ދަންނަވަމެވެ. އަދި ސެންޓަރުގެ ފަރާތުން ވެދެއްވި އެހީތެރިކަމަށްޓަކައި ސެންޓަރުގެ ޑީން އަލްފާޟިލް [illegible] [illegible] ޝުކުރު ދަންނަވަމެވެ.

އަޅުގަނޑު އުއްމީދުކުރަނީ ދަރިވަރުންނަށް ބޭނުންތެރި، [illegible] ވިސްނުން [illegible] އަދި [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ސްޓަޑީ ގައިޑްއެއްކަމުގައި މިސްޓަޑީ ގައިޑް ވެގެން ދާން ކަމުގައެވެ. އަދި ދިވެހި [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ދަރިވަރުންނަށް [illegible] ކަމުގައި މިސްޓަޑީ ގައިޑް ވެގެން ދިއުމެވެ.

01 ޑިސެމްބަރ 2012

އިބްރާހީމް އަޙްމަދު

ބާބު 1

ސީރަތު

ޙާޞިލުވާނެ މިންވަރު

- ސީރަތުގެ މާނަ ދެނެގަތުން
- ސީރަތު ދިރާސާކުރަން އުޞޫލާއި ޤަވާޢިދު އޮޅުންފިލުވުން.
- ސީރަތު ލިޔުން ފެށުނު ގޮތް ދެނެގަތުން.
- ސީރަތުގެ އަހައްމިއްޔަތާއި ކޮބައިކަން ބަޔާންކުރުން.

ސީރަތުގެ މާނަ

ބަހުގެ ގޮތުން ބަލާނަމަ ސީރާ މިބަސް ނެގިފައިވަނީ އައްސައިރުއިންނެވެ. މީގެމާނައަކީ ތަނަކަށް ދިއުމެވެ. އަރަބި ބަހުގެ އިލްމުވެރިން ސީރާއަށް ހަތަރު މާނައެއް ދެއްވައެވެ. އެމާނަތަކަކީ ގޮތް ނުވަތަ މަގު ނުވަތަ ސުންނަތް ނުވަތަ ހައިއަތެވެ.[1] ސީރާއާ ބުނުމުން ދޭހަވާ މާނައަކީ އިންސާނާ އެފަރާތެއްގެ މަތިގައިވާ ބާރަތު ނުވަތަ އެގޮތެއްގެ މަޤާމާއި ޙިޔާކަތުގެ އިބާރާތްތަކުގެ ގޮތެވެ. ސީރާ މިބަސް މިޒަމާނުގައި ބޭނުން ޤަސްދުކުރެވިފައިވަނީ އިނގިރޭސިބަހުގެ ބަޔޮގްރަފީ (Biography) މިމާނައިންނެވެ.

އެހެންކަމުން ސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ (السيرة النبوية)އަށް ބުނުމުން ދޭހަވަނީ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ޝަޚްޞިއްޔަތާއި އެކަލޭގެފާނުގެ މުޢުޖިޒާތުގައި ކަންކަމުގެ މައްޗަށް ލިޔެފައިވާ ލިޔުންތަކެވެ. އެގޮތުން އެކަލޭގެފާނު އުފެއްދި ގޮތާއި މަސައްކަތްތަކާއި އެކަލޭގެފާނު ކުރެއްވި ހަނގުރާމަތަކާއި އަޚްލާޤާއި އެންމެހައި ކަންކަން ހިމެނެއެވެ.

އެހެންވީމާ އިލްމުއްސީރާ ނުވަތަ ސީރަތުގެ އިލްމަކީ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ކަންކަން ދިރާސާކުރުމުގެ އިލްމެވެ. މިގޮތުން އެކަލޭގެފާނު ދުނިޔެއަށް ވަޑައިގަތުމާއި ނަސަބުފުޅާއި އެކަލޭގެފާނަށް ޤައުމުގައި ދިރިއުޅުއްވި ދަރަޖައާއި ރަސޫލުކަމުގެ ޒިންމާތަކާއި މުޢުޖިޒާތްތަކާއި ދީނަށް ގޮވާލައްވަމުން ގެންދެވި ގޮތާއި ކުރެއްވި ހަނގުރާމަތަކާއި ސުލްޙުގެ ވަޢުދުގަނޑުތަކާއި މިފަދަ ކަންކަމެވެ.[2]

ސީރަތު ދިރާސާކުރަން އުޞޫލުތަކާއި ޤަވާޢިދުތައް

ސީރަތު ދިރާސާކުރަން ޤަވާޢިދުތަކެއް ބަލާއިރު އޭގައި ތިންކަމެއް ފާހަގަކުރެވެއެވެ.

---

[1] - އިބްނު މަންޡޫރު، އަބޫލްފަޟްލް ޖަމާލުއްދީން މުޙައްމަދު ބިން މުކައްރަމް، **ލިސާނުލްއަރަބް**: (ބައިރޫތު، ދާރު ލިސާނުލްއަރަބް، 1961) (4/ސ389)

[2] -މިޞްރީ، މުޙައްމަދު ޢަލީ: **އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީޟައުއިލްމަޞާދިރި** (އުރުދުން، ދާރުއްނަފާއިސް، 2006) (ސ7-9)

1- އިސްލާމީ މަންހަޖުތަކާގުޅޭ ގޮތުގެ މަތިން އެކުލަވާލެވިފައިވާ ފޮތްތަކުގެ އަލީގައި ސީރަތު ދިރާސާކުރުމަކީ މުހިންމު ކަމެކެވެ. މިގޮތުން އަމިއްލައަށް ހަދާފައި ހުންނަ ރިވާޔަތްތަކާއި ޚުރާފާތްތަކުން ސަލާމަތްވެފައިވާ ފޮތްތަކުން ނުވަތަ އިތުބާރު ކުރެވޭ ބަރިޔާތްތަކުގެ އަލީގައި ލިޔެވިފައިވާ ސީރަތުފޮތްތަކުން އުނގެނިގަތުން މުހިންމެވެ.

2- ސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ލިޔާމީ އާރާގެ އަމިއްލަ ކަންތަކާއި ޗާޕީ ކަންކަން ދޫކޮށް ފޮތް އެކުލަވާލުމާއި އެފޮތް ދިރާސާ ކުރިމުންވެސް އަމިއްލަ ޗާޕީކަންކަމުން ދުރުވެ ތިބެ ދިރާސާ ކުރުމުން ގެންދިޔުން .

3- ސީރަތު ދިރާސާކުރުމުގައި އޮރިއަންޓަލިސްޓުން ލިޔެފައިވާ ލިޔުންތަކުން އެއްކިބާވެ ހުރެ ދިރާސާކުރުމާއި އިސްލާމުންގެ ތާރީޚައި އިތުބާރު ކުރެވޭ ފޮތްތަކުގެ މައްޗަށް ދިރާސާ ބިނާކުރުން ގެންދިއުން.

މިއުސޫލުތަކަށް ބަލައިލާއިރު ދުނިޔޭގެ ގިނަ ސީރަތު ދިރާސާކުރުމުގައި އެންމެ ފުރަތަމަ ބަލަންޖެހޭ ކިރިޔާ ފޮތްތަކަށް ބިނާކޮށްފައިވާ ސީރަތު ދިރާސާކުރުމުގެ ގެންދިއުމެވެ. ސަޙާބާ ކިރިޔާފޮތްތަކުގެ ސީރަތުގެ މިފަދަ އެފަދަ ބައިތަކެއް ފެނިފައިވެއެވެ. ހަމަ އުފެދިގެން ބަޔަކު މަގުން އަމިއްލައަށް ރިވާޔަތްތަކުގެ މައްސަލަ ބެލެވޭ ސީރަތު ލިޔުމާއި ދިރާސާކުރުމުގެ މުހިންމުކަން ފެންނާނެ މިއިން ހެޔޮވެއްޖެ.

ސީރަތު ލިޔުންތެރިން

ފުރަތަމަ ދުވަސްވަރުގެ ސީރަތު ލިޔުން ފެށުނު ގޮތަށް ބަލާއިރު އެކަން ހިނގައިފައިވަނީ ދުވަސްވަރާއި ބަޔަކު ހިނގައިދިޔަގޮތުގައެވެ. މިގޮތުން ފުރަތަމަ މަރުހަލާގައި އަރިހުން ސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ރިވާޔަތްތައް އަރިހުގައި ކިޔައިދެމުން ގެންދިޔައެވެ. ދެން އެއްބައިމީހުން ބަޔާންކުރި ބަޔަކު ބޭކަލުން ސީދާ ލިޔުއްވިއެވެ. އެގޮތުން ބަޔާންކުރި އެބައި ބޭކަލުންނާ ވިދާޅުން އަރައްމިއްތޮއްޖެކަން ދެއްކި ފެއެވެ. މިބޭކަލުން ވިދާޅުން އަރައްމިއްތޮއްޖެކަން ދެއްކި މަޢާރީ[3] އާއި ރަސޫލާގެ ބަރަކާތްތަކުން ދިން ސަފާރާތުގެ ދެއްކި ބޭކަލުން ވިޔަފާރި ދެއްކި އަދިބައިވާ ބޭރަހްޖަރީއާއި ސަރުޙަ ބޭން އަބީ ބަހިވެގެންގެންދިޔަ ސަޢީދު ބޭން ސަޢީދު ބޭން އުބާދާ

---

[3] މަޢާރީ އަކީ ރަސޫލާ ދެއްކި ހަނގުރާމަތަކާއި ބަދަލުތަކުގެ ފުރަތަމަ އަންނަނީ ވެސް ބަޔާންވާ އަނގައިން ދެއްކި ދާރާތަކަށް ގުޅޭ ހަނގުރާމަ ނިކަނ ދެލެއް.

އަލްއަޢުރަޖީއާއި ޢަބްދުﷲ ބުން ޢަބްބާސް ފަދަ ބޭކަލުން ހިމެނި ވަޑައިގަތެވެ. މިބޭކަލުން ލިޔުއްވާފައިވަނީ ސީރަތުގެ ބަޔެއް ބައިތަކެވެ.

ދެވަނަ މަރުޙަލާއަކީ އަނގަބަހުގެ ރިވާޔަތްތަކުން ސީރަތު ލިޔަން ފެށުނު ޒަމާނެވެ. މިއީ ޞަޙާބީން ސީރަތު ލިޔުއްވަން ފެއްޓެވި ޒަމާނެވެ. މިގޮތުން ޢަބްދުﷲ ބުން ޢަމްރު ބުނުލްޢާޞް ޔިރީހި ރަސޫލާގެ ބަދިރީ ލިޔުއްވުމުގެ ބޭކަލުން ސީރަތުގެ ބައިތައް ލިޔުއްވިއެވެ. މިފަދަ އަނެއް ބޭކަލަކީ އަލްބާޤިރު ބުނުލްޢާބިދީން ދަރިވަރުންނަށް އިރުޝާދުދެއްވި ބައިތަކުގެ ތެރޭގައި ހިޖުރަތާއި ބައެއް މަޣާޒީތައް[4] ހިމެނެއެވެ.

އެއަށްފަހު މަޣާޒީއިންކުރު ބޭކަލުން ސީރަތު ލިޔުއްވަން ފެއްޓެވިއެވެ. މިގޮތުން އައްޝަޢުބީއާއި އަބާން ބުން ޢުޘްމާން ބުން ޢައްފާން ލިޔުއްވި ރަސޫލާގެ ބަޔާންތަކާއި މަޣާޒީއާ ގުޅޭ ބަޔާންތަކުގެ ބައި ގޮތަކަށް ކުރުއްވިއެވެ. ރަސޫލާ محمد ﷺ ގެ ބައްޔަތުގާ ބޭނ ބަޔާންތަކާއި އަޚްލާގީފުރާން ކުޅުއްވި ހަނގުރާމަތަކާ ބޭނ ބަޔާންތަކާއި ދަރިއުޅުއްވުމާ ބޭނ ވާހަކަތައް ލިޔުއްވައި އިތުރު އެއްނބަޔެއް މިގޮއި ހިމެނުއްވާފައެއް ނުވެއެވެ. މިގޮތް މިއަދުވަނީ އިސްލާމުންގެ އެއްނިއުން ފޮތްތަކެއްވެސް ގެއްލިގެން ދިޔަފަދައިން ގެއްލިފައެވެ.[5] ހަމަ މިފަދައިން އުރުވަތު ބުނުއްޒުބައިރުވެސް ސީރާގެ ބައިތަކެއް ލިޔުއްވިއެވެ. އަދިސަޢިދު ބުނުލްމުސައްޔަބާއި ވަހްބު ބުން މުނައްބިހުއްވެސް މަސައްކަތްކުރުއްވާފައިވާ ސީރަތުގެ މަސްއަލަތައް ހިމެނޭ ވާހަކަތައް ލިޔުއްވާފައެވެ. މިބައިތަކަށް ބޭރުން ފުރިހަމަ ނުވާ ބަޔާނެއް އެއްވެސް ހެޔޮ ތަރުތީބަކަށް ކުރެވިފައެއް ނުވެއެވެ.

ސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ލިޔުންތެރި ތާބިޢު އިބްނު އިސްޙާޤުއާ ވަރަށް ގާތުން ބޭނުންކުރި ބޭކަލުންނެވެ. މިގޮތުން އިމާމު ޒުހުރީއާއި މޫސާ ބުނު ޢުޤުބާއާއި އިބްނު އިސްޙާޤާއި ފަދަ ބޭކަލުން ސީރަތުގެ މަސައްކަތްކުރުއްވާފައެވެ. މިބޭކަލުން މިމަސައްކަތްކުރުއްވީ ހިޖުރައިން 2 ވަނަ ގަރުނުގައެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ސީރާ ލިޔުން މަދަރުސާތަކުގައި އުފެދިގެން ދިޔައެވެ.

މުސްލިމުންގެ ބަޔާންގައި ސީރަތުގެ އަހައްމިއްޔަތު

މުސްލިމުންގެ ބަޔާނަށް ސީރަތުގެ ބޭނުމަކީ ކީބައިތޯ ބަލާލައިލުމަށް ހުރި ވަރަށް މުހިއްމު ބޭނުންތަކެއް ވެއެވެ. މިގޮތުން ބަލާލުމުން ސީރަތުއްނަބަވިއްޔާއަކީ ބަޔާނުގެ މައިދާނުން ތަކެއްގައި އަރުވަނިކުރުމުގެ ދިރިއުޅުން ބަޔާކޮށްދޭ އުސޫލުތަކެއް ބަޔާންކޮށްދޭ އިލްމެވެ. އަދި އެއީ އިސްލާމީ ތައުލީމުގެ ދިރިއުޅުމާ މިސާލުކޮށް ވާޖިބު އެސީރަތު އުނގެނުން ލާޒިމެވެ. ހަމަ އެފަދައިން ޔާރީ ރަސޫލާގެ

---

[4] މަޣާޒީއަކީ ރަސޫލާ ކުރެއްވި ހަނގުރާމަތަކެވެ.

[5] އަބޫ ޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (ޞ 28)

ސީރަތުން އަޅުގަނޑުމެންނަށް ހާމަވާ އަސްލުކަމަކީ އިންސާނިއްޔަތުގެ ކަންކަން ފުރިހަމަކަމަށް ކުރާ މީހެއްގެ ޙަޔާތުގެ ހުރިހާ ކަމެއް ހުންނާނެ ގޮތްތަކާއި އިސްލާމީ ދަރުމަތުގެ ފެނިގެން ދިޔަ ގޮތާއި ތަރައްޤީވެގެން ދިޔަ ގޮތްތަކާއި ތަފާތު ބާރުތާ ތަކާއި ކަންކަން ކުރަމުންދިޔުމުން އެފަދަ ކަންކަމާއި ކީރިތި ރަސޫލާ ކުރިމަތިލެއްވި ފުރިހަމަ ގޮތްތަކެވެ. އަދި ކީރިތިޤުރުއާނުގެ އާޔަތްތަކުގެ މައިގަނޑު ނާޒިލުވި އެއް ގޮތާއި އެފަދަ އާޔަތްތައް ބާވައިލެއްވުން ސަބަބާއި މަޤްޞަދާއި ބޭރު މައުލޫމާތު ވެސް ލިބިގެންދާނެއެވެ. އަދި ނުޒޫލުވި އާޔަތްތަކާއި ނާސިޚު މަންސޫޚު އެނގޭނެއެވެ. އަދި ކީރިތިރަސޫލާގެ ބަސްފުޅުތަކާއި ޢަމަލުފުޅުތަކާއި އުސްވަތް ހިނގި ތަނަކާ ބޭރު މައުލޫމާތު ލިބިގެންދާނެއެވެ.[6]

ސީރަތު އުނގެނުމުގެ ބޭނުމަކީ އިސްލާމްދީނުގެ ބަޔާންތަކާއި މަސްދަރުތަކާއި ޤަވާޢިދުތަކާއި ޙުކުމްތައް ހިފުމުގައި އުޞޫލުތަކާއި ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ ބަހައްޓަވާ ދިރިއުޅުއްވި ކަންތައްތަކުން އިސްލާމްދީނުގެ ބަޔާނަކީ މުސްލިމުންނަށް ތަބާވުމަށް ވަރުގަދަ ދަރުސްތަކެވެ.[7]

ހަމަ އެފަދައިން އާދޭ ކައިންބިއިމުގައި ހިތްނެ ބަހާ ކާމިޔާބީ ދުނިޔަވީ މަޤާމާއި އަދިއްތަ ނަފުސް އިޞްލާޙުކޮށް ހަރުދަނާ ކުރުމަށްވެސް ސީރަތުގެ ބޭނުން ބޮޑެވެ. ފުރިހަމަ ޢަޤީދާއާއި އަޅުކަން ކުރަން ފުރިހަމަ ގޮތް ދެނެގަތުމާއި އަޚްލާޤީ މިންގަނޑުތައް ދެނެގަތުމަށްޓަކައިވެސް މުސްލިމުންނަށް ސީރަތުގެ މުހިންމުކަން ބޮޑެވެ.[8]

ފަރިތަކުރުން 1

ތިރީގައިވާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދޭށެވެ!

1- ސީރަތުގެ ބަހުގެ މާނައާއި ސީރަތުގެ އިސްތިލާޙީ މާނައަކީ ކޮބާ؟

2- ސީރަތު ދިރާސާކުރުމުގެ އުސޫލުތަކުން ދެގޮތް ބެހިގެންވާއިރު ސީރަތު ލިޔަން ފެށުނުގޮތް ބަޔާންކުރޭ!

3- "ބަހެއް މިހެން ބުނާގޮތު◌ގައި ކީރިތި ރަސޫލާގެ ސީރަތު އުނގެނިގެން ދަސްވާނީ ހަމަ އެކަނި ހަނދާނުގަ ކުރާނެވެ." މިކަމަށް އެއްބަސް ވަނީހެއްތޯ؟ ނުވަތަ އެމީހުންގެ އެބުނުމަށް ދަލީލު ހުށަހަޅާތޯ؟ ބަޔާންކުރޭށެވެ!

4- މުސްލިމުންގެ ޙަޔާތުގައި ސީރަތުގެ އަހައްމިއްޔަތަކީ ކޮބައިހެއްތޯ؟

---

[6] ޙަމާދާ، ފާރޫޤު: މަޞާދިރުއްސީރާ އައްނަބަވިއްޔާ ވަ ތަޤްވީމުހާ : (ދާރުލްޤަލަމު، ދިމިޝްޤު 2004) (ސ24-30)

[7] އަލްބޫޠީ، މުޙައްމަދު ސަޢީދު ރަމަޟާން: ފިޤްހުއްސީރާ (ދާރުއްސަލާމް، ބައިރޫތު ، 2001) ސ15

[8] މިޝްޢަލް، މުޙައްމަދު އަލީ: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލް މަޞާދިރިލްއަޞްލިއްޔާ (ޣުރާސް ލިއްޠިބާޢަތި ވައްނަޝްރި، ކުވައިތު، 2006) (ސ23)

ސީރަތު ދިރާސާކުރުމުގެ ގަނޑުދަނޑިތައް

ބާބުގެ މަޤްޞަދު

- ސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ދިރާސާކުރަންވީ ގަނޑުދަނޑިތައް ދެނެގަތުން .
- ސީރަތުއްނަބަވިއްޔާގެ މަސްދަރުތައް އޮޅުންފިލުވުން .

ސީރަތު ދިރާސާކުރުމަކީ ޒަރޫރީ ދީނީ ގޮތުންނާއި ތާރީޚީ ގޮތުން މުހިންމު ކަމެކެވެ. އެހެންކަމުން އަންނަނިވި އުސޫލުތަކާއި ގަނޑުދަނޑިތައް ސީރަތު ދިރާސާކުރުމުގެ ތެރެއިން ބަލަންވާނެއެވެ. އެކަންތައްތަކަކީ؛

1- ޙަދީޘްތަކާއި ﷺ ގެ ސުންނަތް ދެނެގަތުން.[9] މިގޮތުން އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅުތަކާއި ޢަމަލުފުޅުތަކާއި ތަޤްރީރުފުޅުތަކާއި ގޮތުގައި ދެނެގަނެ ކިޔަވައި، الله ތަޢާލާއަށް ކިޔަމަންތެރިވުމާއި ރަސޫލާއަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުގެ ޢަމަލުތައް ދެނެގަނެވޭނެއެވެ. ވީމާ، الله ވަޙީ ކުރެއްވި ގޮތަށެވެ. قل أطيعوا الله وأطيعوا الرسول فإن تولوا فإنما عليه ما حمل وعليكم ما حملتم وإن تطيعوه تهتدوا وماعلى الرسول إلا البلاغ المبين[10] މާނައަކީ: ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން اللهއަށް ކިޔަމަންތެރިވާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން رسولާއަށްވެސް ކިޔަމަންތެރިވާށެވެ! ފަހެ، އެއުރެން ފުރަގަސްދީފި ހިނދެއްގައި، ފަހެ، އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ޙަމްލުކުރެވިފައިވާ ކަންތަކެވެ. (އެއީ رسولކަން އިއްވެވުމެވެ.) އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށްވާނީ ތިޔަބައިމީހުންނާ ޙަވާލުކުރެވުނު ކަންތަކެވެ. (އެއީ إيمانވެ ކިޔަމަންތެރިވުމެވެ.) އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެކަލޭގެފާނަށް ކިޔަމަންތެރިވެއްޖެނަމަ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތެދުމަގު ލިބޭނެއެވެ. بيانވެގެންވާ އިއްވެވުން ފިޔަވައި رسولާގެ މައްޗަކަށް ނުވެއެވެ.

2- އިންސާނީ ޙަޔާތުގައި ދިމާވާ ކޮންމެ ކަމެއްގައި ޙަޟްރަތުރަސޫލާ ﷺ ރަހުމަތްތެރިވާ ނަމޫނާ ނަމޫނާއަކަށް ހަދައި މިސާލުތަކަށް ބަލަހައްޓައިގެން . ވީމާ، اللهވަޙީ ކުރެއްވި ގޮތަށެވެ. لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْءَاخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرًا[11] މާނައަކީ: "ހަމަކަށަވަރުން اللهގެ ރަސޫލާގެ ކިބައިގައި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރިވެތި ވެގެންވާ ނަމޫނާއެއް

---

[9] - އިބްނު ހިޝާމް، މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދުލްމަލިކު: ސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ (ދާރު އިޙްޔާ އިއްތުރާޘިލް ޢަރަބީ، ބައިރޫތު، 1418)(ބ1-2)

[10] - ސޫރަތުއްނޫރު 54

[11] - الأحزاب 21

ވިއެވެ. އެއީ اللهގެ ދަރުމަތާއި އާޚިރަތުގެ ޘަވާބަށް އެދޭ އަދި ގިނަގިނައިން الله ހަނދުމަކުރާ ކަމުގައިވާ މީހަކަށެވެ."

3- ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ ސީރަތް ދިރާސާކުރުމުގެ ތެރެއިން ކީރިތިﷲގެ ޤުދުރަތާއި އޭގެ މަޒްހަރުތަކާއި އަޒުމަތުގައި އެކުލެވޭ ކާރާ ހާމަވެގެންދެއެވެ.

4- ސީރަތް ދެނެގަތުމުގެ ތެރެއިން މުސްލިމުކަމަށް އިސްލާމީ އުޞޫލާއި ޝަރީޢަތާ އޭގެ ބަރަކާތްތަކުގައި މުޖުތަމަޢަކަށް ލިބިގެން ދިއުން.

5- އިސްލާމްދީނަށް ގޮވާލާ މުސްލިމުންނާއި އިސްލާމީ ތަރުބިއްޔަތު އެދުރުންނަށްދައްކައި ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ ސީރަތަކީ ދިރިހުރި މިސާލުތަކެއް ކަމުގައި ހިމެނުން މަގުތަކެއް ގެނެސްދިނުމަށް ވެސް.[12]

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ ދައުވަތުގެ ކަމާއި އޭގައި އިންސާނީ ހުރިހާކަމެއް ހިމެނި ޝާމިލުވެފައިވާ ދަރުސްތަކެވެ. އަދި މިދުނިޔެ ބަރަކާތްތެރި ގުޅިގެން އިންސާނިއްޔަތަށް ބޭނުންވާ ކަންތައްތަކާއި އިޖްތިމާޢީ ކަންތައްތަކުގެ ނަމޫނާތައް ފެނިގެންދެއެވެ. މިގޮތުން އެކަށީގެންވާ ޒުވާނުންގެ މީހުންނާއި އެކުވެރިންގެ އަރިހުގައި އަލްއަމީނުވެ. އަދި ދަރުމަވަންތަކަމުގެ އެންމެ އިސްވެރިޔާގެ ގޮތުން ވިސްނުންތެރިކަމާއި ހިކްމަތްތެރިކަމާއެކު ޢަމަލު ކުރެއްވި ހަރުދަނާ ލީޑަރެކެވެ. އަދި އަނބިކަނބަލުން އާއިލީވެ ހުރުކަމުން ހިތްވަރުގަދަ ނަމޫނާ ދެއްވިއެވެ. އަދި ދަރިންނަށް އާޢިލީކަމާއި އަޚްލާޤާއި ތަރުބިއްޔަތު ދިރިއުޅުމުގައި ނަމޫނާ ބަޔަކަށްވެއެވެ. އާއިލީ ނިޒާމު ގިނަގުނަ ކަމަށް ދުވަސް ބާއްވާ ދުވަސްވަރުގައި ވަފާތެރި، ހެޔޮ ރަނގަ އާއިލީއެކެވެ. އަދި ހަނދުރާމަތީގެ ދައުރުންގައި ހިތްވަރުދޭ ކަމުދާނެ ބަޔަކަށްވެއެވެ.

ސީރަތުގެ މަސްދަރުތައް

ސީރަތް ދިރާސާ ކުރުމަށްޓަކައި މަސްދަރުތައް ހޯދުން ބަލާއިރު އެތަކެއް މަސްދަރުތަކެއް ހަމައެކަނި މުސްލިމުން ލިޔުއްވާފައި އެއްޗެއް ނޫނެވެ. ޣައިރުމުސްލިމުންވެސް މިފަދަ މަސްދަރުތައް ލިޔެފައި ވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް ހަޤީޤަތަކީ ސީރަތް ލިޔުމަށް ނުވަތަ ދިރާސާކުރުމަށް އެންމެ ކަށަވަރު ކަނޑައެޅިފައިވާ މިފަދަ މަސައްކަތެއް ރަޖިސްޓަރީ ތާރީޚީ ކަމެވެ. ސީރަތުގެ ބިނާގަނޑު މަސްދަރުތައް ދެބައިކޮށް ބެހެއެވެ. އެއީ؛

1- **އަސާސީ މަސްދަރުތައް:** މިބައިގައި ހިމެނެނީ އެންމެ ކުރީގެ ޒަމާނުގައި އެއާ ގުޅޭގޮތަށް ޖަމާކުރެވުނު ޒަމާނެވެ. މިޒަމާނުގައި އަނގަބަހުން ވާހަކަތަކުގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށްގެން ނުވަތަ އެކަމަށް

---

[12] - އަލްބޫޠީ، މުޙައްމަދު ސަޢީދު ރަމަޟާން: **ފިޤްހުއްސީރާ** (ޞ16)

ސަނަދުތަކުގެ މައްޗަށް ބުރަވެ ނުވަތަ ތަފާތު ފޮތްތަކުން ހޯދައިގެން ލިޔެވިފައިވާ މަސްދަރު ތަކެވެ. މިމަސްދަރުތަކަށް ލިޔެވިފައިވަނީ ހިޖުރައިގެ ފުރަތަމަ ޤަރުނުތަކުގައެވެ.

އެހެންކަމުން ސީރަތު ދިރާސާކުރުމުގައި އަސްލު މަސްދަރުތަކަށް ކަނޑައެޅުމަކީ ސީރަތު ދިރާސާ ކުރާ މީހަކަށް ވަރަށް މުހިންމު ކަމެކެވެ. އިސްވެ ދަންނަވައިދެވުނު ދެބައިގެ ތެރެއިން އަސްލު މަސްދަރުތަކަށް އަށް ބަޔަކަށް ބަހާލެވެއެވެ. އެބައިތަކަކީ:

- ކީރިތި ޤުރުއާން
- ކީރިތިރަސޫލާގެ ޞަޙީޙް ލިޔެވިފައިވާ ފޮތްތައް
- ކުތުބުއްޝަމާއިލު ނުވަތަ ކީރިތި ރަސޫލާގެ ސިފަފުޅުތަކުގެ މައްޗަށް ލިޔެވިފައިވާ ފޮތްތައް
- ކުތުބުއްދަލާއިލު (ރަސޫލާގެ މުޢުޖިޒާތްތަކުގެ މައްޗަށް ލިޔެވިފައިވާ ފޮތްތައް)
- ކުތުބުލްމަޣާޒީ ވައްސިޔަރު
- ޠަބަޤާތުގެ މައްޗަށް ލިޔެވިފައިވާ ތަރުޖަމާތައް
- ޢާއްމު ތާރީޚު ފޮތްތައް
- ބަޔާއި އަދަބުގެ ފޮތްތައް

2- **ފަރުޢީ މަސްދަރުތަކެއް:** މިއީ ފުރަތަމަ މަސްދަރުތަކުން ނަގައިގެން ލިޔެފައިވާ މަސްދަރުތަކެވެ. އެހެންކަމުން އޭގައި ބަދަލުތަކާއި ޝަރަހަކަމެއް ހުންނާނެއެވެ. އަދި ސާފުކުރާ ކަންކަން އިތުރަށް ސާފުކޮށްދީފައި ހުންނާނެއެވެ. މިފަދަ މަސްދަރުތަކަށް ބިނާވެފައިވާ ދެ◌ެގޮތެއްގެ މައްޗަށެވެ. ފުރަތަމަ ގޮތަކީ ހިސާބަށްވުރެ ގިނަވާހަކަތައް އިތުރުކުރުމުން ސީދާ މުހިންމު ވާހަކައަކަށް ބަދަލުވެފައި ވެއެވެ. ދެވަނަ ގޮތަކީ އެއްވެސް ޚަބަރެއް ނުނިމުނަސް އޭގެ ބަޔެއް ހާމަކޮށްފައި ހުރުމާ ތަރުޖަމާއި ހިސާބަށްވުރެ ބޭނުންވާ ބަހެއް ނުކުރެއެވެ. މިއީ ހިނގިޖެހުނު ޤަރުނުގެ ފަހުން ލިޔެވިފައިވާ ބޮޑެތި މަސްދަރުތަކެވެ.[13]

ތަމްރީނު 2

ތިރީގައިވާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދީބަލާށެވެ!

1- ސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ދިރާސާކުރުމުގެ ތަސްދީޤުތަކަކީ ކޮބާ؟ އަދިއޭގެ މަސްދަރުތަކަކީ ކޮބާ؟

2- ފުރަތަމަމަސްދަރު ބުނެވެނީ ކޮންއެއްޗަކަށް ހެއްދެވޭ؟ މިސާލާއެކު ބަޔާންކުރޭ!

3- ފަރުޢީ މަސްދަރާ ކިޔަނީ ކޮންއެއްޗެއްތޯއޭ މަސްދަރު ތަކަކަށް ހެއްދެވޭ؟

4- ކީރިތިރަސޫލާގެ ސީރަތާއި އެހެންމީހުންގެ ސީރަތާއި ހުރި ތަފާތަކީ ކޮބާ؟ އަދި މިފަދަ ދެފޮތް ދިރާސާކުރުމުން ނުކުންނަ ނަތީޖާއަކީ ކޮބާ؟

5- ސީރަތުއްނަބަވިއްޔާގެ އަސްލު މަސްދަރަކަށް ކީރިތިޤުރުއާން ވީ ކީއްވެގެންތޯ؟

---

[13] ހަމާދަ، ފާރޫޤު: މަޞާދިރުއް ސީރަތި އައްނަބަވިއްޔާ ވަ ތަގްވީމުހާ : (ދާރުލްގަލަމު، ދިމިޝްޤު 2004) (ޞ31-167)

ބާބު 2

އިސްލާމްދީން އައުމުގެ ކުރިން އަރަބި ޖަޒީރާ

ޙާޞިލުވާނެ މިންވަރު

- އަރަބިކަރައިގައި އިސްލާމްދީން އައުމުގެ ކުރިން ދީނީ ހާލަތު އޮތް ގޮތް އެނގުން.
- އިސްލާމްދީނުގެ ކުރިން އަރަބީންގެ އިޖްތިމާޢީ ހާލަތު އޮތްގޮތް އޮޅުންފިލުން.
- އިސްލާމްދީނުގެ ކުރިން އަރަބީންގެ ސިޔާސީ ހާލަތު ދެނެގަތުން.

ތަޢާރުފު: އަރަބީން ބުނެނީ މައިގަނޑު ދެބަޔަކަށެވެ. އެއީ ބާއިދާއި ބާޤިޔާއަށެވެ. އަދި މިދެންނެވި ބާއިދާއަކީ އާދާއި ޘަމޫދު ފަދަ ނެތި ދިޔަ އިރުގެ ޤަބީލާތަކެވެ. ބާޤިޔާއަކީ މިހާރުވެސް ދިރި އަރަބީންނެވެ. މިބައިމީހުންވެސް ދެބަޔަކަށް ބެހެއެވެ. އެއީ ޢާރިބާއާއި މުސްތަޢްރިބާއެވެ. ޢާރިބާއަކީ ޤަޙްޠާނީންނެވެ. މުސްތަޢްރިބާއަކީ ޢަދްނާނީންނެވެ.[14] އެހެންކަމުން އިސްލާމްދީން އައުމުގެ ކުރިން އަރަބި ޖަޒީރާގެ އާއްމު ހާލަތަށް ބަލާނަމަ އެބައިމީހުންގެ ދީނީ، އިޖްތިމާޢީ، ސިޔާސީ ހާލަތުގެ މައްޗަށް ބަލާލަން ޖެހެއެވެ.

އިޖްތިމާޢީ ހާލަތު

ޖާހިލިއްޔަ ޒަމާނުގައި އަރަބީންގެ އިޖްތިމާޢީ ހާލަތު ބެހިފައިވަނީ ތިން ފަންތިއެއްގެ މައްޗަށެވެ. މިއީ އެއްވެސްގޮތަކުން ހަމަހަމަކަމެއް ނެތް ހާލަތެކެވެ. މިކަމުގެ ސަބަބުން މުޖުތަމަޢުގައި އަނިޔާވެރި ގޮތުން ދަށް ފަންވަރުގެ ކަންތައްތައް އިތުރުވެގެން ދިޔައެވެ. އަރަބީންގެ މުޖުތަމަޢު އިޖްތިމާޢީގޮތުން ބެހިފައިވާ ބައިތަކަކީ؛

ހ- ޠަބަޤާތުގެ އެންމެ މަތީ ފަންތީގެ ފަރާތް: މިއީ އަޝްރާފުން ބަޔަކާއި ވިޔަފާރިވެރިން އެންމެ މަތީ ޠަބަޤާތުގެ ފަރާތުގެ ބައިމީހުންނެވެ. މިބައިމީހުންނަކީ ޠަބަޤާގެ ފަރާތުން ވިޔަފާރި ކުރިންވެސް ކުރަމުން އަންނަ ބަޔަކަށް ވެއްޖެއެވެ. ޠަބަޤާތުގެ އެހެން ފަރާތްތަކުގެ މައްޗަށް ވެރިކަން ކުރަނީ މިބައިމީހުންނެވެ.

ށ- ޠަބަޤާތުގެ ދެވަނަ ފަރާތް: މިބައިމީހުންނަކީ ޠަބަޤާތުގެ އެންމެ މަތީ ފަރާތާއި އެންމެ ދަށް ފަރާތުގެ ދެމެދުގައި ހުރި ބައެކެވެ.

ނ- ޠަބަޤާތުގެ ތިންވަނަ ފަރާތް: މިބައިމީހުންނަކީ ޠަބަޤާގެ އެންމެ ދަށް ފަރާތުގައި ހުރި ބައެކެވެ. އެބައިމީހުންނަކީ އަޅުންނާއި ޖާރިޔާއިން ފަދަ ބައެކެވެ.

---

[14] މިޞްރީ، މުޙައްމަދު ޢަލީ: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ވަލްވަޤާޢި (ސ23)

ޢަރަބީންގެ އިޖްތިމާޢީ ޙާލަތަށް ބަލާނަމަ އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި [illegible] އޮތްނަމަވެސް އެބައިމީހުންގެ ކިބައިގައި ގުޅިގެން އުޅުމުގެ ސިފަތައް ކޮންމެވެސް މިންވަރަކަށް އޮތެވެ. މިފަދަ ގުޅުމެއް އޮވީ ޤަބީލާތަކުގެ ތެރެއިން ހާމައެވެ. އެހެންކަމުން ޤަބީލާތަކުގެ އުސޫލުތަކާއި ޢަރަބީންނަކީ ހަނގުރާމީ ބަހާދުރު ސިފަތަކަށް އިޙުތިރާމު ކުރި ބަޔެކެވެ. އަޚުލާޤީ ރިވެތި ސިފަތައް ހުރިނަމަވެސް މުޖުތަމަޢުގައި ބޮޑަށް ފެތުރިފައިވާ ބަދު އަޚުލާޤީ ސިފަތަކާއި އަނިޔާވެރި ކަމެވެ. މިގޮތުން [illegible] އަންހެނުންގެ [illegible] [illegible] ދޫކޮށްލުމާއި ޔަތީމުންގެ މުދާ ނުރަނގަޅު ގޮތުގައި ބޭނުންކުރުމާއި ރިބާގެ މުޢާމަލާތު ހިންގުމާއި [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ކަންތައްތައް މުޖުތަމަޢުގައި އޮތެވެ.[15]

ދީނީ ޙާލަތު

އިސްލާމްދީން އައުމުގެ ކުރިން ޢަރަބީންގެ ދީނީ ޙާލަތު ހުރީ ގޮތަށް [illegible] [illegible] [illegible] ދީނަކަށް [illegible] އުޅުމުން ދިޔަ ބައެއް [illegible]. އެހެންނަމަވެސް އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި [illegible] ދީނުގެ އަސަރު [illegible] ބާޤީ [illegible] [illegible]. އަދި [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. ބުދުގެ [illegible]. މިގޮތުން މިބައިމީހުންގެ [illegible] މީހުންގެ ސަބަބުން ބުދުދީނުގެ އަސަރު މިބައިމީހުންނަށް ކުރިއެވެ.

ފުރަތަމަ ސަބަބަކީ ބޭރުގެ ތަހުޒީބުތަކެވެ. [illegible] [illegible] [illegible] عَمْرُوْبُن لُحَيّ މައްކާއަށް ބުދުގެނެސް ކަޢުބާގެ ވަށައިގެން ބުދު ބަހައްޓާފައި ހުރުވިއެވެ.[16] ދެވަނަ ސަބަބަކީ ކަޢުބާގައި ބުދު ހުރުމުގެ ސަބަބުން ޢަރަބީންގެ ދީން [illegible] [illegible]. މިގޮތުން [illegible] ބުދުތަކުގެ ވަށައިގެން [illegible] [illegible] [illegible] ހިފާން ޖެހުނެވެ.[17] ޢަރަބީންނަކީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] މީހުންނެވެ. އެގޮތުން ހިލައިން ހަދާފައިވާ ބުދުތަކާއި [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. އަދި [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

---

[15] - އަބޫޝަހުބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރުއާނި ވައްސުންނާ (1/ ސ94)

[16] - އަލްޢުމަރީ، އަކްރަމް ޟިޔާ: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ އައްޞަޙީޙާ (ސ87)

[17] - ރިޟާ، މުޙައްމަދު: މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ ﷺ (ދާރުލްކުތުބުލްޢިލްމިއްޔާ، ބައިރޫތު، ލުބުނާން، 2008) (ސ15)

އަރަބީންނަކީ ޖާހިލިއްޔަ ޒަމާނުގައި ގިނަ އިލާހުން ތަކަކާއި ބުދުތަކަށް އަޅުކަންކޮށް އުޅުން ބައެކެވެ. މިގޮތުން وَدُّ، سُوَاعُ، يَغُوْث، يَعُوْق، نَسْر ފަދަ ނަންނަމުގެ ބުދުތަކަށް އަޅުކަންކޮށް އުޅުނެވެ. އަމްރު ބުން ލުޙައްޔީ މައްކާގައި އެންމެ ފުރަތަމަ ފަހަރަށް [illegible] ދީން ބަދަލުކުރި މީހާއެވެ. އަދި މައްކާއަށް ބުދު ތަޢާރަފުކޮށް ބުދަށް އަޅުކަން ކުރަންފެށިއެވެ.[18] [illegible] މިއީ الله ތަޢާލާއަށް އަޅުކަން ކުރުމުގެ މުޅިން [illegible] އުސޫލުތަކަކެވެ. މިގޮތުން ޝާމްކަރައިގެ [illegible] މައްކާއަށް ގެނެސް [illegible] ކައުބާގައި ބަހައްޓައިފިއެވެ. އެކަމަކު އޭގެ ކުރިން ކައުބާގެ ކައިރީގައި ޖުރުހުމު ޤަބީލާގެ ދެމީހަކު ފާޙިޝް އަމަލު ކުރުމުން الله ތަޢާލާ ވަނީ އެދެމީހުން ބަދަލު ކުރައްވާފައިވެއެވެ. ދެން މިދެބުދުވެސް [illegible] ކައިރީ ބަހައްޓައި [illegible] ކުރަން ފެށިއެވެ. އެއަށްފަހު [illegible] ފެށުނު ބުދުތަކެއް [illegible] ދަތުރުކުރާން [illegible] ގެނައެވެ.[19] އަރަބީން އަޅުކަންކުރި ބުދުތަކުގެ ތެރޭގައި أَسَافُ، نَائِلَة، ذُوالخِلْصَة ، اَللَّاتَ ، اَلْعُزَّى ، مَنَاة ފަދަ ނަންނަން ކިޔާ ބުދުތައް ހިމެނެއެވެ.

އެޒަމާނުގައި އަރަބިކަރައިގައި ޔަހޫދީންގެ ދީނާ، ނަސާރާދީން ވެސް އޮތެވެ. އަދި [illegible] [illegible] އަރަބިކަރައިގައި ދިރިއުޅުން ދިޔައެވެ. މިގޮތުން [illegible] ދީންމަތީގައި ތިބިމީހުންގެ ތެރޭގައި ޤުއްސު ބުން ސާޢިދަތުލްއިޔާދީއާއި ޒައިދު ބުން ޢަމްރު ބުން ނުފައިލާއި އުމައްޔަތު ބުން އަބިއްޞަލްތު ހިމެނެއެވެ. އަދި [illegible] އަރަބީން ޤަބޫލު ކުރިއެވެ.[20]

ސިޔާސީ ޙާލަތު

އިސްލާމްދީން އައުމުގެ ކުރިން އަރަބީންގެ ތެރޭގައި ސިޔާސީ ނިޒާމު ބިނާވެފައި އޮތީ ޤަބީލާތަކުގެ ވެރިކަމުގެ މައްޗަށެވެ. އެހެންނަމަވެސް އަރަބިކަރައިގެ އުތުރާއި ދެކުނުގައި ރަސްކަންތައް އޮތެވެ. ޤަބީލާތަކުގެ ވެރިންނަކީ އެޤަބީލާތަކުގެ ވަރުގަދަ މީހުން (މުސްލިހުން) ޝައިޚުންނެވެ. މިބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ޤާޟީންނެއް ނުތިބެއެވެ. އަދި އަމަންއަމާންކަން ބަލަހައްޓާނެ ސިފައިންނެއް ނުތިބެއެވެ. އަދި އިދާރީ ކަންތައް ބަލަހައްޓާނެ ޚާއްޞަ ނުހުރެއެވެ. ހަމައެކަނި ޤަބީލާއާއި ޖަމާޢަތަށް ވަފާތެރިކަމުގެ އަސާސަށް ކަންތައް ހިނގައެވެ. ޤަބީލާގެ [illegible] ބޮޑުން ބަޔަކުން ގެންދެއެވެ. ހަނގުރާމައިގެ ޙާލަތުގައި ޤަބީލާގެ އެންމެންވެސް އެ ހަނގުރާމައަކަށް

---

[18] އަލްޢުމަރީ، އަކްރަމް ޟިޔާއު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ އައްޞަޙީޙާ (ޞ83)

[19] އައްޞައްލާބީ، ޢަލީ މުޙައްމަދު މުޙައްމަދު : السيرةالنبوية عرض وقائع وتحليل احداث (ޞ 28)

[20] އައްޞައްލާބީ، ޢަލީ މުޙައްމަދު މުޙައްމަދު : السيرةالنبوية عرض وقائع وتحليل احداث(ޞ28)

ނުކުމެ ޤަބީލާ ދިފާޢުކުރުމުގައި އުޅެއެވެ.[21] އަދި މިކަމަކީ އުބައިދުން ވާޖިބެއް ކަމުގައި ދެކިގެން ކުރާ ކަމެއް ކަމުގައި ވެއެވެ. އެކަމަކު އަރަބިކަރައިގެ އުމުރުގައި ރަސްމަކަންކުރި ރަސްމަކަމުންގެ ތަށްކަރުމަށް ވެއެވެ. ހަމައާރުގެ ގޮތުގައި މިބައިމީހުން ގެންގުޅުނީ ކަނޑޭއާއި އަށްޖެހުނާއި ދުންފާއި ޖެންސި އަދި ހުގާ ފަދަ ތަކެއްޗެވެ.

ފަރިތަކުރުން 3

އަންނަނިވި ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދޭށެވެ.

1- އިސްލާމްދީން އައުމުގެ ކުރިން ޢަރަބީންގެ އިޖްތިމާޢީ ހާލަތު އޮތްގޮތް ހުލާސާއެއް ލިޔޭ!

2- ޢަރަބީންގެ ތެރޭގައި ބުދަށް އަޅުކަން ކުރަން ފެށުނީ ކިހިނެއްހެއްޔެވެ؟

3- ބައްޕައިގެ ދީނާއި އުބައްދުއްގެ ފިރިގައި ހުސްނަ ކަންކަމާ ގުޅިގެން ވާހައްތޯއެވެ؟ ވާހަކަ ވާކަން ނުވާހަކަ ހުރި ދައްކައިގެން ސާބިތު ކޮށްދޭށެވެ!

4- "އިންސާނުންގެ އުޅުން ގޭސްވަނީ އުބައިމީހުން އުޅޭ މާރައްޙާއި އުކުވެރިންގެ އަސަރުންނެވެ." މިކަމަށް އެއްބަސްވަންހެއްޔެވެ؟ ބަޔާންކުރޭ!

5- ޤަދީމް ޖަމާޢަތްސްކުރު ދުނިޔޭގެ ޤައުމުތަކުގައި ބޮޑަށް އަޅުކަން ކުރަން ފެށުނީ އުބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި އުޅުފައިވާ ސާމީއްނާއި ހަމީމުންގެ ނަމުގައި ހަދާފައިވާ ބުދުތައް ބަހައްޓައި އުތަކަމީ އެހެން ހުންނަތާ ވިނަ ދުވަސްވެ އުޅަން އިބްރާހީމުގެ އަދާކުރުމުގެ ތެރެއިންނެވެ. އެހެންކަމަށްވާނަމަ މިޖަމާޢަތުގައި ޤައުމުތަކުގެ މީހުންގެ ހަނދާން އާކުރުމަށް މިބަހައްޓާ ޤަބީލާތަކަށް ދިންބަދަލުވުމަށް ފުރުސަތު އޮންނާނީ ހެއްޔެވެ؟ ބަޔާން ކުރޭ!

6- ރަސޫލާގެ ޒަމާނުގައި ޢަރަބިކަރަ އާބާދީއާއި މިހާރުގެ ޢަރަބިޤައުމުތައް ހިފާ ސަރަޙައްދު އެއްވަސް ތަފާތެއް ވާހައްތޯއެވެ؟ މިދެޒަމާނުގެ ތާރީޚް ހޯދާށެވެ. އެއަށްފަހު ދާއިރާން ފާހަގަކުރެވުނު ކަންކަމުގެ މައްސަލަ ބަޔާންކޮށް ލިޔާށެވެ!

---

[21] -އިބްނު ޖަރީރު، މުޙައްމަދު ބުނުކިޒު: ސީރަތުއްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ އައްސިޔާސަތާ އައްސީރަތުއްޖަރަބިއްޔާ (ދާރު އިބްނު ކަޘީރު، ބޭރޫތު 1410) (ސ111- 116)

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ ނަސަބުފުޅު

ހާސިލުވާން މިންގަނޑު

- ކީރިތިރަސޫލާގެ ނަސަބުފުޅާ އެކަލޭގެފާނު ދުނިޔެއަށް ވަޑައިގަތް ދުވަސް އެނގުން.
- ކީރިތިރަސޫލާއަކީ ޢަރަބި ބޭކަލެއްކަމާއި އެކަލޭގެފާނުގެ ކާފަކާފައިގެ ބޭބޭބޭބޭފުޅު އެކަލޭގެފާނުގެ ބެލެނިވެރި ކޮން އަޅުން ފިޔޮން.
- ކީރިތިރަސޫލާއަށް ހުރުމަތް އަދާކުރުމުގެ ބާވަތްތަކުން އެނގުން.
- ރަސޫލާގެ ވާރުތައިރުއްވުމުގެ ބަރަކާ ހިނގައި ދިޔަ ގޮތް ދަނެގަތުން.

ކީރިތިރަސޫލާ محمّد ﷺ ގެ ނަސަބުފުޅު މިބާރުން ކުރަސީ الإمَامُ أبُوعبدُالله مُحَمَّدبِن إسْمَاعِيل البُخَارِي އެކަލޭގެފާނުގެ ފޮތް ޞަޙީޙު ބުޚާރީގައި ރިވާކުރައްވާފައިވާ ގޮތުންނެވެ. ސީރަތުގެ ބަޔަކުވެސް އިތުރު رسول الله ﷺ އަކީ عَدْنَانَ ގެ مُعَدّ ގެ نِزَارُ ގެ مُضَرَ ގެ الْيَاس ގެ مُدْرِكَةَ ގެ خُزَيْمَةَ ގެ كِنَانَةَ ގެ النَّضْرُ ގެ مَالِكُ ގެ فِهْرُ ގެ غَالِبُ ގެ لُؤَيّ ގެ كَعْبُ ގެ مُرَّةَ ގެ كِلَابُ ގެ قُصَيُّ ގެ عَبْدُمَنَافُ ގެ هَاشِمُ ގެ عَبْدُالمطَّلِبُ ގެ عَبْدُالله ގެފުޅުގެ ދަރިކަލުން محمّد ﷺ އެވެ.[22]

ޢަރަބިމާދު އިބްނުޙަޖަރު ވިދާޅުވެފައިވަނީ "އެއްބަސް ސަޤާފަތްތަކެއް ގޮތުގައި عَدْنَانَ އަކީ إسماعيل ގެ ފުޅުގެ ދަރިކޮޅުން ވަގުތެއްގައި ބާރަލެއް ކަމުގައެވެ." ހަމަ މިއާއެކު ޢަރަބިމާދު އިބްނުޚަލްދޫނީވެސް ވިދާޅުވަނީ "عَدْنَانَ އަށް ދުރުނަސަބުގައި އިހުތިލާފުތަކެއް ވާކަމުގައެވެ." އިސްވެ ދެންނެވި ފަރާތުން އިޖްމާޢުވެރިން އެއްބަސްވެ ވަގުތުގައިވެސް ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ ނަސަބުފުޅު ޖުމްލަކޮށް އިޖްމާޢުވެރިން އެއްބަސްވެ ވަގުތުގައިވެސް عَدْنَانَ އާ ހަމައަށެވެ. އެއަށްފަހު މައްޗަށް ނަގަންޖެހެނީ. ސަޙާބަ عَدْنَانَ ގެ ފަހަތަށް އަންނަ ނަސްލަކީ ގުޅިގެން އިޖްމާޢުވެރިންގެ ގުޅިގެން އިހުތިލާފު ވެއްޖެއެވެ. އެކަމަކުވެސް ނަސަބުގެ އިޖްމާޢުވެރިން އެއްބަސްވެ ވަގުތުގައިވެސް عَدْنَانَ ގެ ނަސަބު ނިމެނީ إسْمَاعِيلُ بن إبْرَاهِيْم عليهماالسلام އާ ހަމައަށެވެ.[23] މިއީ ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ އަސްލުދަރު ކާފަކާފައެވެ.[24]

---

[22] އަލްބޫޠީ، މުޙައްމަދު ސަޢީދު ރަމަޟާން: **ފިޤްހުއްސީރާ** (ސ 44)

[23] އިބްނުސައްޔިދުއްނާސް، މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދުﷲ ބިން ޔަޙްޔާ: **ޢުޔޫނުލްއަޘަރު** (1/ސ33)

[24] އަލްބޫޠީ، މުޙައްމަދު ސަޢީދު ރަމަޟާން: **ފިޤްހުއްސީރާ** (ސ 44)

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ ބައްޕާފުޅުގެ ފަރާތްފުޅުގެ ނަސަބަށް ބަލާއިރު އެކަލޭގެފާނުގެ މަންމާފުޅުގެ ފަރާތްފުޅުގެ ނަސަބަށްވެސް ބަރާބަރަށް ގުޅެއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ މަންމާފުޅުގެ ނަސަބު ތަންނަވާނަމަ ދެންނެވޭނީ مُرَةَ ގެ كِلاَبُ ގެ زُهْرَةَ ގެ عَبْدُ مَنَافُ ގެ وَهَبُ ގެ آمِنَةَގެފާނުގެ ދަރިކަލުން محمّد ﷺ އެވެ. [25] މިދެފަރާތުގެ ނަސަބު ކިލާބާ ހަމައިން ގުޅިގެންވެއެވެ. ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ ނަސަބު ސާފު ޠާހިރު ބައްޕައިންގެ ބުރަކަށިތަކުން ޠާހިރު މަންމައިންގެ ބަނޑުތަކަށް ބަދަލުވަމުން ދިޔައީއެވެ. މިކަމާމެދު ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. إِنِّيْ خَرَجْتُ مِنْ نِكَاحٍ وَلَمْ أَخْرُجْ مِن سِفَاح [26] މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންކަލޭގެފާނު ދުނިޔެއަށް ވަޑައިގަތީ ކާވެނިކަމުންނެވެ. ނާޖާއިޒު ގުޅުމަކުން ނޫނެވެ." މިއީ އެކަލޭގެފާނުގެ ނަސަބުގެ ޠާހިރުކަން އެކަލޭގެފާނު ބަޔާން ކުރައްވާ ގޮތެވެ.

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އަކީ ސައްޔިދުނާ އިސްމާޢީލުގެފާނުގެ ދަރިކޮޅުން ވަޑައިގެންނެވި ރަސޫލު ބޭކަލެކެވެ. ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާން ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. ﴿ إِنَّ اللهَ اصْطَفَى مِنْ وَلَد إِسْمَاعِيْل ، واصْطَفَى مِنْ بَنِي إِسْمَاعِيْلَ بَنِي كِنَانَة ، وَ اصْطَفَى مِنْ بَنِيْ كِنَانَةَ قُرَيْشًا، وَ اصْطَفَى مِنْ قُرَيْشٍ بَنِيْ هَاشِمَ ، وَاصْطَفَا نِيْ مِنْ بَنِيْ هَاشِم ﴾ [27] މާނައީ" ހަމަ ކަށަވަރުން މާތްالله ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ އިބްރާހީމްގެފާނުގެ ދަރިކޮޅުން އިސްމާޢީލުގެފާނު އިޚްތިޔާރު ކުރެއްވިއެވެ. އަދި އިސްމާޢީލުގެފާނުގެ ދަރިކޮޅުން ކިނާނަތު ވަންހަ އިޚްތިޔާރު ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ކިނާނަތު ވަންހައިން ޤުރައިޝު ވަންހަ އިޚްތިޔާރު ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ޤުރައިޝު ވަންހައިން ހާޝިމުވަންހަ އިޚްތިޔާރު ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ހާޝިމުވަންހައިން ތިމަންކަލޭގެފާނު އިޚްތިޔާރު ކުރެއްވިއެވެ." ބައެއް ޢުލަމާން ދިރާސާކޮށް ބުނެފައި ވަނީ " ތިމަންކަލޭގެފާނު އިޚްތިޔާރުކުރެއްވުން ވަންހަގެ ބޭކަލުން އިޚްތިޔާރު ކުރެއްވުން މިހެނެވެ."

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ދުނިޔޭގެ އަލިކަން ދެކެވަޑައިގަތުން

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ދުނިޔޭގެ އަލިކަންދެކެވަޑައިގަތީ ހޯމަ ދުވަހުގައެވެ. އެއީ ޢާމުލްފީލު ރަބީޢުލް އަހަރުގެ ރަބީޢުލްއައްވަލު މަހުގެ 12 ވަނަ ދުވަހު ކަމަށް މަޝްހޫރުވެފައި ވެއެވެ. އެކަމަކު

---

[25] -އިބްނު ޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (ޞ167)

[26] - رواه الحاكم وصححه البيهقي

[27] - رواه مسلم

މިޒަމާނުގެ ފަލަކީ ހިސާބު ތަކުން ސާބިތުވަނީ އެއީ ޢާމުލްފީލް ކިޔުނު އަހަރުގެ ރަބީޢުލްއައްވަލު މަހު 9 ވަނަ ދުވަސް ކަމުގައެވެ.[28] ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ދުނިޔޭގެ އަލިކަން ދެކެވަޑައިގަތީ ހޯމަ ދުވަހެއްގައި ކަމާމެދު ޢިލްމުވެރިންގެ މެދުގައި އެއްވެސް އިޚްތިލާފެއް ނުވެއެވެ. މިކަމާމެދު ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން އިބްނު ޢައްބާސް ރިވާކުރައްވާފައި ވެއެވެ. ﴿وُلِدَ رَسُوْلُ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم يَوْمَ الإثنَيْنِ وَاسْتُنْبِئَ يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ وَخَرَجَ مُهَاجِرًامِنْ مَكَّةَ إِلَى الْمَدِ يْنَةِ يَوْمَ الإِثْنَيْنِ، وَقَدِمَ الْمَدِ يْنَةَ يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ، وَتُوُفِّيَ يَوْمَ الْإِثْنَيْن ، ورفعِ الحجَر الأَسْوَد يَوْمَ الْإِثْنَيْن﴾[29] މާނައަކީ "ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ދުނިޔޭގެ އަލިކަން ދެކެވަޑައިގަތީ ހޯމަ ދުވަހެއް ގައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ރަސޫލު ކަމާގެން ފޮނުއްވެވުނީވެސް ހޯމަދުވަހެއް ގައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު މައްކާއިން މަދީނާއަށް ހިޖުރަކުރެއްވުމަށް ނުކުމެވަޑައިގަތީވެސް ހޯމަ ދުވަހެއްގައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު މަދީނާއަށް އަރާވަޑައިގަތީވެސް ހޯމަ ދުވަހެއްގައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ސުވަރުގެ ވަޑައިގަތީވެސް ހޯމަ ދުވަހެއްގައެވެ. އަދި ޙަޖަރުލްއަސްވަދު އުފުއްލެވުނީ ހޯމަދުވަހެއްގައެވެ. " ހަމައެފަދައިން ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ދުނިޔެއަށް ވަޑައިގަތް އަހަރަކީ މީލާދީގޮތުން 571 ވަނަ އަހަރެވެ. މިއީ މިޞްރުގެ ފަލަކީ ޢިލްމުވެރިޔާ މަޙްމޫދު ޕާޝާވެސް ބަޔާންކުރައްވާ ގޮތެވެ.[30]

ރިވާވެގެންވާ ގޮތުގައި ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އާއި އެކަލޭގެފާނުގެ މައިކަނބަލުން آمِنَةُ ގެފާނު ބަރުބޮޑު ވެވަޑައިގަތުމުން އެކަލޭގެފާނުގެ ހަށިގަނޑުން ފެނުނު ނޫރަކުން ދުނިޔޭގެ މަޝްރިޤާއި މަޣްރިބަށް އަލިވެގެން ދިޔައެވެ. މިކަމުގެ ސަބަބުން އެކަމަނާ ޝާމުކަރައިގެ ބުޞްރާގެ ގަނޑުވަރުތައް ދެކެވަޑައިގަތެވެ. ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އާއިން آمِنَةُ ގެފާނު ވިހެއްވީ هَاشِمُ ވަންހައިގެ މީހުންގެ ޝިޢުބުއަބީޠާލިބުގައި އަބޫޠާލިބުގެ ގެކޮޅުގައެވެ.[31] އެކަލޭގެފާނަށް ފުރަތަމަ ކިރުބޮއްވީ [illegible] ޘުވައިބާ އެވެ. ވަރަށްގިނަ ޢިލްމުވެރިން ރިވާކުރައްވާފައިވާ ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ދުނިޔެއަށް ވަޑައިގަތީ [illegible] ވަގުތުގައި ކަމަށެވެ.[32]

---

[28] - މުބާރަކްފޫރީ، ޞަފިއްޔުއްރަޙްމާން: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ޞ 37)

[29] - رواه أحمد

[30] - [illegible]: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްމަޞާދިރިލްއަޞްލިއްޔާ (ޞ 168)

[31] - [illegible] ޢަބްދުﷲ [illegible] (ޞ42)

[32] - [illegible] ﷺ (ޞ19)

ކާފަފުޅުގެ ބެލެހެއްޓުމުގެ ދަށުން

ރަސޫލާ ﷺ ގެ އުމުރުފުޅުން 6 އަހަރުގައި މަންމާފުޅު އަވަހާރަވުމުން ދެން އެކަލޭގެފާނު ބެލެހެއްޓުމުގެ އެންމެހާ ކަންތައްތަކާ ހަވާލުވެ ވަޑައިގަތީ ކާފަފުޅު عَبْدُ الْمُطَّلِبُގެފާނެވެ. عَبْدُ الْمُطَّلِبُގެފާނު ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އަށް ލޯބިކުރައްވަނީ އަމިއްލަ ދަރިކަލަކަށް ލޯބިކުރައްވާ ވަރަށްވުރެވެސް ބޮޑުކޮށެވެ. އެހެންކަމުން އެކަލޭގެފާނާގެން މަޖިލިސްތަކަށް ވަޑައިގެން އެމަޖިލިސްތަކުގައި އަރިހުގައި ބައިންދަވައިގެން އިންނަވައެވެ.[33] ބޭރަށް ވަޑައިގަތުމަކުން އެނބުރި ވަޑައިގެން އެންމެފުރަތަމަ ބައްދަލު ކުރައްވަނީ މިދަރިކަލުންނާއެވެ. އަދިއެކަލޭގެފާނަށް [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. މިގޮތުން ކާފަފުޅުގެ ލޯބި އެއީ މައިންބަފައިންގެ ލޯބިކަމުގައި الله ލައްވަވިއެވެ.[34]

عَبْدُ الْمُطَّلِبُގެފާނުގެ [illegible] ބޮޑުވެ ދެން އަވަހާރަ [illegible] މިދަރިކަލުން ބެލެހެއްޓެވުން އަބޫޠާލިބުގެފާނަށް ވަޞިއްޔަތް ކުރެއްވިއެވެ. عَبْدُ الْمُطَّلِبُގެފާނު އަވަހާރަވީ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އުމުރުފުޅުން 8 އަހަރުގައެވެ.[35]

އަބޫޠާލިބު ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ބެލެހެއްޓުން

ބައްޕާފުޅުގެ ވަޞިއްޔަތާ އެއްގޮތަށް ގޮތުގެ މަތިން ކީރިތި ރަސޫލާ ބެލެހެއްޓުމުގެ ޒިންމާ އަބޫޠާލިބުގެފާނު އުފުއްލަވައެވެ. ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ މައްޗަށް أَبُوْطَالِبُގެފާނުގެ ހިތްފުޅުގައި ވަރުގަދަ ލޯތްބެއް އުފެދިފައި ވެއެވެ. މިގޮތުން އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުންނަށްވުރެ ބޮޑަށް ރަސޫލާ ﷺ އަށް ލޯބި [illegible]. މިގޮތުން ރަސޫލާ ﷺ އަބޫޠާލިބުގެފާނުގެ އަރިހުގައި އޮންނަވައިގެން އަވަހާރަވުމާ ހަމައަށް [illegible]. އަދި [illegible] އެކަލޭގެފާނު [illegible] ވަޑައިގަންނަވާއިރުވެސް އަރިހުގައި އަބޫޠާލިބުގެފާނު ގެންނަވައެވެ.[36]

---

[33] -[illegible] : [illegible] **(1/ބ 55)**

[34] -[illegible] (1/ބ 207)

[35] - މުބާރަކްފޫރީ، ޞަފިއްޔުއްރަޙްމާން: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ބ 40)

[36] - އިބްނުކަޘީރު، އިސްމާޢީލު ބިން ޢުމަރު : އަލްބިދާޔާ ވައްނިހާޔާ (2 /ބ 282)

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އަށް ކާބަފައިވެސް ހާލުބަލާ ކުރައްވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި އަބޫޠާލިބުގެފާނުގެ ބޮޑުވުން ފަރިއްކުރުއްވާނަމަ ބަނޑުފުރު ބޭފުޅެކެވެ. އެކަމަކު އެބޫޒުވުންގެ އަރިހުގައި އެކަލޭގެފާނު ފަރިއްނުކުރުއްވާ ފަހަރު އެބޫޒުވުންނަން ބަސްޖުރަކުން ފުރާވައެވެ. ނުލިބެއެވެ. މިހެންވެ އަބޫޠާލިބުގެފާނު ވަރަށް ދިނަރިން ވިއްކާވައެވެ. ދަރިކަލުންނަށް ބަރަކާތްތެރި ބޭފުޅެކެވެ.

ކިރުދޭ އުއްމުން

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އަށް އެންމެ ފުރަތަމަ ކިރުދޭ އުއްމުވީ އެކަލޭގެފާނުގެ މައިކަނބަލުންނެވެ. އޭގެ ފަހުން ހަތްދުވަސް ވަންދެނެވެ.[37] ދެން އެއަށްފަހު އެކަލޭގެފާނަށް ކިރުދޭ އުއްމީ ثُوَيْبَة الأسْلَمِّية އެވެ. މިއީ އަބޫލަހަބުގެ ޖާރިޔާއެކެވެ. އޭގެ އެކަމަނާގެ ދަރިކަލުން مَسْرُوْح އާ އެކުގައެވެ. މިކަމަނާ އެކަލޭގެފާނަށް ކިރުދޭ އުއްމަ حَلِيْمَةُ ގެފާނު ވަޑައިގެން ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ އަށް ކިރުދޭ އެއްވަންދެނެވެ. [38] އެހެންކަމުން ކީރިތިރަސޫލާ محمد ﷺ އަށް އެންމެ ގިނަދުވަހު ކިރުދޭ އުއްމީ سَعْد ވަންހައިގެ حَلِيْمَة އެވެ. މިކަމަކީ އެދުވަސްވަރުގެ ޢަރަބިންގެ ޢާދަކާދައިގެ މަތިން ހިނގައިދިޔަ ކަމެކެވެ.[39]

ޢަރަބިންގެ ޢާދަކާދައިގައި ވާގޮތުގެ މަތިން އެބައިމީހުންގެ ޝަރަފުވެރިންގެ ދަރިން ރަށްފުށުން ބޮޑުވަނީކޮން އެތާގެ ކިބައިންގެ ގޮތުގައި ބަދަވިއްބައިގެން ކިއިދޭ ހަދައި އުޅެއެވެ. އެއީ އެކުދިންގެ ސިއްޙަތާއި ސިކުނޑީގެ ސަލާމަތަށްޓަކައެވެ. އަދި ކަންކަމާ ކަމާއި ނާދިރު ކަންތައްތަކުން ދުރުކުރުމަށެވެ. އަދި އެކުދިންގެ ބަސްމަގު ރަނގަޅުކުރުމަށެވެ. މިގޮތުން އެބައިމީހުން ދަރިން އަންހެނުން ހިރަހިރަ ނުވަތަ ހަރަހަރު ވަންދެން ޢަރަބިންގައި ބައިތިއްބައެވެ. މިގޮތުން ދަރިން ނަގަން ކިރުދޭނެ މަސްޢޫލު އެއްޗަކަށް ސަފަރުކުރަނީއެވެ.[40]

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ ކިރުމައިކަނބަލުން حَلِيْمَة بِنْتُ أَبُوْ ذُؤَيْبُ السَّعْدِيَّة ގެ ޤަބީލާއަކީ ސަޢްދު ވަންހައެވެ. ކީރިތިރަސޫލާ محمد ﷺ سَعْدُ ވަންހައިގެ حَلِيْمَةُ ގެފާނުގެ އަރިހުގައި ދުއަހަރު ދުވަސް ހޭދަކުރެއްވުމަށްފަހު ދެން އަލުން މައްކާއަށް ގެންނެވުން ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ މައިކަނބަލުން

---

[37] - އައްޞާބޫނީ ، މުޙައްމަދު އަލީ: އައްނުބުއްވަތު ވަލްއަންބިޔާއު (ސ 216)

[38] - ހިޖާޒީ، އަލިސަޢީދުއަލީ: އަލްޤަޢުލުއްމުބީން ފީ ސީރަތި ސައްޔިދިލްމުރުސަލީން ﷺ (ސ22)

[39] _ އައްޞާބޫނީ، އަލީ މުޙައްމަދު: النبوة والأنبياء (ސ216)

[40] - އަލްބޫޠީ، މުޙައްމަދު ސަޢީދު ރަމަޟާން: ފިޤްހުއް ސީރާ (ސ 44)

آمِنَةُ ގެފާނު އަލުން އެދަރިކަލުންގެ ބާލު ދެކެވަޑައިގަތުމަށްފަހު އެދަރިކަލުންގެ ބާލު ބެލެހެއްޓުމުގެ ރަގަޅުކަމާއި ފުރިހަމަކަމުން އަޅާލާތީވެސް އެދަރިކަލުން حَلِيْمَةُ ގެފާނާ ހަވާލު ކުރެއްވިއެވެ. އެއީ މައްކާގެ ބަދަވީންގެ އާދަކަމަށް ބިރުތުރުގެން ވަޑައިގަންނަވާތީއެވެ.

މޭފުޅު ފިޅުއްވުން

ކިރިޔާ ރަސޫލާ ﷺ ގެ މޭފުޅު ފިޅުއްވުމުގެ ހާދިޘާ ފުރަތަމަ ހިނގީ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ޢުމުރުފުޅުން 4 އަހަރު ނުވަތަ 5 އަހަރުގައެވެ. އެކަން އުފެދުނީ ހިނގިއިރު އެކަލޭގެފާނު ކުދިންނާ ބަނީ ސަޢުދުގެ ކުދިންގެ ތެރޭގައި ކުޅިވަރު ކުޅުއްވާށެވެ.[41] މިކަމާބެހޭ ޙަދީޘް އަނަސް ބުނު މާލިކު ރިވާކުރައްވާފައި ވެއެވެ. عن أنس بن مالك أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أتَاهُ جبريل عليه السلام وهُو يلعَبُ مَع الغِلمَان، فأخَذَهُ فصرَعَه فشُقَّ عن قَلبِه، فاسْتَخرجَ القَلبُ، واستخرجَ منهُ عَلقةٍ سَوداءُ فقال: هَذا حَظُّ الشَّيْطَانِ منكَ، ثُمَّ غَسَلهُ في طشْتٍ من ذَهبٍ بماءِ زَمْزم ثُمَّ لأُمه، ثُمَّ أعَادَهُ في مَكَانه، وجَاء الغِلمَانُ يَسْعَون إلى أُمِّه – يعني ظئره – فَقالوا: إن محمداً قَد قُتِل، فاستَقبَلُوهُ وهُو مُنتقَع اللَّون.[42] މާނައަކީ:"އަނަސް ބުނު މާލިކުގެ އަރިހުން ރިވާވެފައިވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިއަހަށް ޖިބްރީލުގެފާނު ވަޑައިގެންނެވިއިރު އެކަލޭގެފާނު ކުދިންނާ ސަރުދަވަންނަހައިގެ ކުޅެކުދިންނާއެކު ކުޅިވަރު ކުޅުއްވާށެވެ. ދެން ޖިބްރީލުގެފާނު ކިރިޔާރަސޫލާ ﷺ ގެންދަވައި މޭފުޅު ފިޅުއްވައި މޭފުޅުގެ ތެރެއިން ގަލްބުފުޅު ނަންގަވައިފިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ ކަލޭގެފާނުގެ ފަރާތުގައިވާ ޝައިޠާނާގެ ވަސްވާސް ބައިކަމެވެ. ދެން އެހިތްފުޅު ރަނގުގެ ތަށްޓަކަށް ލައްވައިގެން ޒަމްޒަމް ފެނުން ދޮވެލައްވައި އިރުކުރި ގޮތަށް ރުޖޫޢަ ކުރައްވާ ގެއްލުވިއެވެ. އޭރު މިހާރުކަލޭގެފާނު ކުޅުނބި ކުދިން މިހާރުގެ ކިރިޔާމަދުކަލޭގެ އަރިއަހަށް ދުވެ ބޮޑުދުވަން ދިޔައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން محمد ގެފާނު ﷺ ގަތުލުކުރެވިއްޖެއެވެ. ދެން އެމީހުން ބޭނުންވީ ކިރިޔާ ކުލަބަދަލުވެފައިވާ ހާލަތުގައި އެކަލޭގެފާނު ކުރިމަތިލައިފިއެވެ." އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވަނީ ކިރިޔާރަސޫލާ ﷺ ބަރަކާތްތެރި މޭގައި

---

[41] ދިރާސާ، އަލީސަލާމުރަޝީދު: އަލްޤަރުނުއްޝާމިލް ފީސީރަތިސްސަލާމު ރަސޫލުއްލާހި ﷺ (ސ22)

[42] رواه مسلم

ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ މޭފުޅު ފިހުއްވިކަމުގެ އަސަރު [illegible] މިހާރުވެސް [illegible] ހުންނަ ކަމުގައެވެ.[43]

حَلِيْمَةُގެފާނުގެ އަރިހުން ރިވާވެފައި ވެއެވެ. رَسُوْلُ الله ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ ޢުމުރުފުޅުން ފަސްއަހަރުގައި [illegible] [illegible] އަޚުންނާއެކު ތިމަންކަމަނާގެ ގޭގެ [illegible] ބަކަރިތަކާއެކު ކުޅުއްވާ އުޅުއްވަނިކޮށް ހުދު ހެދުމުގައި ތިއްބެވި ދެބޭކަލަކު އައިސް އެކަލޭގެފާނު ނަންގަވައިގެން ގެންދަވައި އެކަލޭގެފާނުގެ ބަނޑު ފަޅުއްވައި މޭފުޅު ފިހުއްވިއެވެ. އެހެންކަމުން ތިމަން ކަމަނާގެ ދަރިން ކަންބޮޑުވެގެން އެވާހަކަ [illegible] [illegible] [illegible] އެކަލޭގެފާނު ހޯދަން ގޮސް ފެނުމުން އެކަލޭގެފާނުގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ކަލޭގެފާނުގެ [illegible] [illegible] [illegible] އިރުއްވިއެވެ. [illegible] [illegible] ކަލޭގެފާނު [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ކަމުގައެވެ. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ﷺ އާދެން حَلِيْمَةُގެފާނު [illegible] ވަޑައިގެން އެކަލޭގެފާނުގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].[44] [illegible] [illegible] އެކަލޭގެފާނު [illegible] [illegible] އެކަލޭގެފާނުގެ [illegible]. އެކަލޭގެފާނަށް [illegible] [illegible] [illegible] އެކަލޭގެފާނުގެ ކާފުޅު عَبْدُ الْمُطَّلِبُގެފާނެވެ.

ފަރިތަކުރުން 4

1- ޢަދުނާނުން ފެށިގެން ރަސޫލާއާ ހަމައަށް ނަސަބުފުޅުގެ ޗާޓެއް ކުރަހާށެވެ!

2- [illegible] ރަސޫލާ [illegible] [illegible] [illegible] 12 [illegible] [illegible] [illegible]؟ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 15 [illegible] 20 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!

3- [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]؟ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]؟

4- ރަސޫލާގެ [illegible] [illegible] [illegible] ރަސޫލާ [illegible] [illegible]؟ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ރަސޫލާ [illegible] [illegible] [illegible]؟ [illegible] [illegible]؟

---

[43] ޢަލީ ސައްލާބީ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ޢަރުޟުވަޤާއިޢު ވަތަޙްލީލުއަޙްދާސް (1/ސ198)

[44] ޢަލީ ސައްލާބީ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ޢަރުޟުވަޤާއިޢު ވަތަޙްލީލުއަޙްދާސް (1/ސ205)

5- "ކީރިތިރަސޫލާގެ ބޭނުމު އިތުރުވުމުގެ ހާދިސާއާއި މިޒާޖުގެ އެބޭފުޅުންނަށްވުން ހިތްވަރާ ހާޞިލު ވީ ކިހިނެއްތޯ." މިކަމުން އެއްބަސްވެން ޖެއްސޭތޯ؟ ނުވަތަ މިދެކަމަށް ބަލާތަކުގެ ބުނެ ދެކެވޭތޯ. ބަރުތަކުން ސާބިތުކުރާށެވެ!

ބާބު 3

ބޮޑުބޭބޭފުޅު އަރިހުގައި ޝާމްކަރައަށް ވަޑައިގަތުން

ޙާޞިލުވާން މިންވަރު

- ކީރިތިރަސޫލާ ޝާމްކަރައަށް ކުރެއްވި ދަތުރުފުޅު އެނގިގަތުން .
- ބަޙީރާ ރާހިބު ހިނގައިދިޔަގޮތް ދެނެގަތުން.
- ކީރިތިރަސޫލާ ޚަދީޖާގެފާނާ ކާވެނި ބައްލަވައިގަތް ހާދިސާ ހިނގައިދިޔަ ގޮތް ބަޔާންކުރުން.
- ކަޢުބާ ބިނާކުރެއްވުމުގައި ރަސޫލާ ބައިވެރިވެ ވަޑައިގެން އުޅުއްވިގޮތް އެނގިގަތުން.

ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އުމުރުފުޅުން 12 އަހަރުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ބޮޑުބޭބޭފުޅު ވިޔަފާރި ދަތުރެއްގައި ޝާމްކަރައަށް ވަޑައިގަތެވެ. މިދަތުރުފުޅުގައި ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ވެސް أَبُوْطَالِبُ ގެފާނުގެ އަރިހުގައި ގެންދެވިއެވެ.[45] މިގޮތުން މިދަތުރުކޮށް އެބޭކަލުން ޝާމްކަރައިގެ ބުޞްރާއަށް ވަޑައިގެން އެތަނުގައި އުޅު ބަޙީރާ ރާހިބާ ސަލާމު ފޮތުގެ އަހުލުވެރި ރާހިބަކުގެ ގާތަށް މިޤާފިލާ ދަޢުވަތު ދިނެވެ. މިހާރުން އެގޮތުގައި އަބޮޑެއްގައި ޤާފިލާގެ ޖަމާޢަތެވެ. އަދި ޤާފިލާ ޖަމާޢަތުގެ ނަޞާރާ ފޮތުގެ ޖަމާޢަތެވެ. މިނާގެ ޝަރީޢަތުގެ މީހުން ބޮޑު ކުއްޖަކު ޤާފިލާއަށް ކުރިމަތިވިއެވެ. މިހުށި ބަޙީރާގެ ޝަރަފުވެރި މަޤާމު ސިފަވެގެން ގެނައެވެ. މިހުރިހައި ކަމަކަށް ނަޒަރުކުރެއްވުމުން ދެކުނެވެ. އެހެނަސް ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ބަހައްޓަވާ ފުރައްސާރަކުރުމަކަށް ނުވަނީ ޤަބޫލުކުރެވުނީ ކަމަށް ޚަބަރުދިނެވެ.[46]

މިބަޙީރާ ރާހިބާ އެތަނުން މިހާ ބޮޑުވެގެން އެބަހީ ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ފެނިވަޑައިގަތުމުން އެބަހީރާ ސުވާލުކުރާތަކެއް އެބަހުން ބާސިރު ކުރެއްވިއެވެ. އެންމެފަހުން އެކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަތުމުން އެކަލޭގެފާނުގެ ސިފަފުޅުތަކާއި އެކަލޭގެފާނުގެ ދޮރުފޮތި ދެމެދުގައިވާ

---

[45] ނިޔާޒް، އަބޫސަޢީދުރާޒީ: އަލްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް، ފީސީރަތިއްނަބީ ﷺ (ސ 27)

[46] އަލްބާނީ، މުޙައްމަދު ނާޞިރުއްދީން: ފިޤްހުއްސީރާ (ސ 48)

ނަބީކަމުގެ ސިއްކަތަކެއް ބަހީރާ ބެލިއެވެ.[47] އެއަށްފަހު أَبُوْطَالِبُ ގެފާނާ ބައްދަލުކުރައްވާ ކަރީމްރަސޫލާ ﷺ އާ ބައްދަލުވުމުން ސުވާލު ކުރިއެވެ. އޭނާއަށް އަބޫޠާލިބުގެފާނު ޖަވާބު ދިނީ އެއީ ތިމަންގެ ދަރިފުޅެއް ކަމުގައެވެ. ބަހީރާ ބުންޏެވެ. މިއީ ތިބާގެ ދަރިއެއް ނޫނެވެ. މީހާގެ ބައްޕަ ދިރިދުނިޔާގައި ހުރެވެން ނުވާނެއެވެ؟ ދެން أَبُوْطَالِبُ ގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ތިމަންގެ އަޚާގެ ދަރިކަލުންނެވެ. ބަހީރާ ސުވާލު ކުރިއެވެ. މިކުއްޖާގެ ބައްޕަ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟ ދެން أَبُوْطَالِبُ ގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެން މައިކަމަނާ ހާމިލްވެ އިންނެވިތާ ދުވަސްކޮޅެއް ނުވަނިސް އޭނާ އަވަހާރަ ވެއްޖެއެވެ. [48]

ބަހީރާ އަބޫޠާލިބުގެފާނުގެ އަރިހުން އެދުނީ ޝާމްކަރައަށް ވެދުވަޑައިނުގެން އެނބުރި މައްކާއަށް ވަޑައިގަތުމާއި ދަރިކަލުންގެ ކަންތައްތަކުގައި ޔަހޫދީންނަށް ރައްކާތެރި ވުމަށެވެ. އެބައިމީހުންނަކީ އެކަލޭގެފާނަށް ހަސަދަވެރިކަން ބޮޑު ބައެކެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ މިދަރިކަލުންނަކީ ބޮޑުވެގެންވާ ޝަރަފެއްގެ ވެރިއެކެވެ. [49] އެވާހަކަތައް ކިޔައި ދިނުމުން އަބޫޠާލިބުގެފާނު ވިޔަފާރި ދޫކޮށް ނިންމަވާ އަވަސްއަވަހަށް މައްކާއަށް އެނބުރި ވަޑައިގަތެވެ. އެއަށްފަހު ކުޑަދުވަސްކޮޅެއްގެ ތެރޭގައި ބަހީރާ އޮތީގައި މަރުވެއްޖެއެވެ.[50] އެހެންކަމުން މީނާ ރަސޫލުކަމުގެ ޝަހާދަތް ނުދެކެއެވެ.

ޙަޖަރުލްއަސްވަދު

ޙަޖަރުލްއަސްވަދަކީ ކަޢުބަތުލްމުޝައްރަފާގެ 4 ކަސްތޮޅުން ހިނގައިދިޔަ ކަމުގައެވެ. މިއީ ޖަންނަތުގެ ޖަވާނުގައި ހިރަބީންނަން އުފައްދަވާފައިވުން އެންމެ ރަނގަޅު އަދި އެންމެ މާތް ޖަވާހިރެކެވެ. އެއީ ހުދުކަމުގެ ބައެއް އަދުރުވެރިން މުދަލު އަނިޔާވެރިންނާ ހަނދުވާލުކަމުގެ ދިރިއުޅުންސަވި ޖަމާލުކަމުގެ އެބައިމީހުންނަށް އެއްބަސްވެވި އެކަމަށްޓަކައި ވެވުނު އިޤްރާރުކަމެވެ.[51]

މިޖަމާޢަތް އުފެދުމުގެ ސަބަބަކީ ޤުރައިޝުންގެ ޢިބާދަތުގެ މީހަކު ކަޢުބާއަށް ދުވަހަކު އަލިފާނުން އުދުހުމާއި އާނގެ އަމުން ބާސް ބުނު ފާއިލުއްސަވި ގެމެސްކަދުހު އަހަރެން ބަރުދު ދިނުމާމުދު

---

[47] - އަބޫ ޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (1/ސ212)

[48] - އިބްނު ކަޘީރު، އިސްމާޢީލް ބިން ޢުމަރު: އަލްބިދާޔާ ވައްނިހާޔާ (2/ ސ283- 284)

[49] - އަލްމިޞްރީ، މަޙްމޫދު : ސީރަތުއްރަސޫލް (ސ67)

[50] - އިބްނު ކަޘީރު، އިސްމާޢީލް ބިން ޢުމަރު: އަލްބިދާޔާ ވައްނިހާޔާ (2/ސ285)

[51] - އަލްމިޞްރީ، މަޙްމޫދު: ސީރަތުއްރަސޫލް ﷺ (ސ72)

ދެކޮޅު ހެދުމެވެ. ދެން މިކަމުގައި އައްޒުބައިދީ، އަލްއަޙްލާފުގެ ކިބައިން އެހީތެރިކަމަށް އެދުނެވެ. މިޙަލަފުގައި عَبْدُ الدَّار ވަންހައާއި مَخْزُوْم ވަންހައާއި جُمَح އާއި سَهْمُ ވަންހައާއި عَدِيُّ بْنُ كَعْبُ ވަންހައިގެ މީހުން ތިއްބެވެ. ދެން ޒުބައިދީއަށް މިކަމުގެ ނުބައިކަން ވިސްނިގެން އިރުއަރާވަގުތު ކަޢުބާގެ ވަށައިގެން ޤުރައިޝުން އެބައިމީހުންގެ މަޖިލިސްތަކުގައި އިނދެ ތިއްބައި އޭނާގެ މައްޗަށް ހިބުމުންކާ އަނިޔާވެރިކަން ހުއްޓުވުމަށް ކުރެވިދާނެ ކަންތަކާމެދު ވާހަކަދެއްކުނެވެ.[52]

ދެން الزُّبَيْرُ بْنُ عَبْدُ الْمُطَّلِبُ ތެދުވެ ވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ. މިއާއި ދޫކޮށްލައިގަންނަވާން ކަންތައްތަކެއް ނޫނެވެ. ދެން بَنِي هَاشِم އާއި زُهْرَة ، بَنُوْا تَيْمُ بْنُ مُرَّة ވަންހައިގެ މީހުން عَبْدُ الله بْنُ جَدْعَان ގެ ގޭގައި ބައްދަލު ކުރިއެވެ. މިބޭކަލުން الله ގަންދީ ހުވާކޮށް އެއްބަސްވީ އެކުވެރިކަމުގެ މައްޗަށާއި އަނިޔާވެރިޔާއަށް ހީބަތުކާމަކަށް ބައްޓަމަކަން އުކައިރިންމުގެ މައްޗަށްވެ. އެހީ ކަރިއެއްގެ މިނުވަރު ކަމުގައި ނުވަތަ ކިބޮންމު ކައްމިނުވަރެއް ކަމުގައި ވިޔަސްވެސް.[53]

މިޙަލަފަކީ ޤުރައިޝުން ކިޔައިދެނީ حَلَفُ الْفُضُول އެވެ. އަހަރެއްފަހު މިބައިމީހުން الْعَاصْ بُنُ وَائِلُ السَّهْمِيْ ގެ ގަމަކަސް އައްޒުބައިދީ[54] ގެ މުދަލުގެ އަތް ހިފިއެވެ. ބޯހަރުވަތަކައިގަތުމަކައި މިއެއްބަސްވުމަށް حَلَفُ الْفُضُولُ ކިޔަނީ އަނިޔާ ލިބޭ މީހާއަށް އަނިޔާވެރިޔާގެ އަތުން ޙައްޤު ހޯދައިދިނުމުގައި އެ އަނިޔާ ކުރިމަތިވާ ހުއްޓުވުމުގައެވެ.[55] ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ވެސް މިޙަލަފާއިމުގެ މިބައްދަލުވުމުގައި ޙާޟިރުވެ ވަޑައިގަތުމެވެ. މިއީ ނުބުއްވަތުގެ ކުރިން ހިނގި ޙާދިޘާއެކެވެ. ފަހުން ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. (لقدُ شَهِدتُ في دارِ عبْدُ اللهِ بن جدْعَان حلفاً ما أحبُّ أن لي بِهِ حُمُر النعم، ولو دُعِيتُ لمثْلِهِ فِي الإسْلاَمِ لأَجَبْتُ) މާނައަކީ: "ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވި މިވަންހައެއްގަމަން އަބްދުއްﷲ ޖަދުޢާނުގެ ގޭގައި އެއް ޙަލަފެއް ހެދުމުގައި ބައިވެރިވީމެވެ. މިކަމާ ޙަމްރުއްނަޢަމު ދިނަސް ބަދަލުކުރާކަށް

---

[52] އަބޫޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލް ޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (1/ބ 213)

[53] ޚުޟަރީ، އަލްއުސްތާޛު: ނޫރުލްޔަޤީން ފީ ސީރަތި ސައްޔިދިލް މުރްސަލީން ﷺ (ބ 29)

[54] ޒުބައިދަކީ ޔަމަންކަރައިގެ ހަރަކަތްތެރި ވިޔަފާރިވެރިއެއް ޒުބައިދު ވިޔާރަތްކުރާ މިހާރަކަ ބަނދަރު ބަޔަކުބަޔަން ޒުބައިރިއާ ވިޔާއުދު ، އެކަން ވިޔާ މިއީ ވަރަށްގިނަ ނިސްބަތަކަށް ހާ ނަމެއް

[55] ޚުޟަރީ، އަލްއުސްތާޛު: ނޫރުލްޔަޤީން ފީ ސީރަތި ސައްޔިދިލް މުރްސަލީން ﷺ (ބ 29)

ލޯބިކުރައްވާ ކަމެކެވެ. މިފަދަކަމަކަށް އިސްލާމްދީނުގައި ގޮވާލެވިއްޖެނަމަ ތިމަންކަލޭގެފާނު އެކަމަކަށް އިޖާބަ ދެއްވީމުހެވެ." މިޖަމާޢަތް ބޭއްވީ عبدُ الله بن جدْعَان ގެގައެވެ.

ކީރިތިރަސޫލާ ޚަދީޖަތުގެފާނާ ކައިވެނި ބާއްވަވައިގަތުން

ކީރިތިރަސޫލާ محمد ﷺ ، އެކަލޭގެފާނުގެ އުމުރުފުޅުން 25 އަހަރުގައި ޚަދީޖަތުގެފާނާ ކައިވެނި ބާއްވަވައިގަތެވެ. ރަސޫލުالله ﷺ ގެ އަނބިކަމުގައި خَدِيْجَة ގެފާނާ ކައިވެނި ބާއްވަވައިގަތުމަށް އެދި އެފަރާތުގެ ކަންތައްތައް ހުށަހެޅުއްވީ نَفِيْسَة بِنْتُ مُنْيَة އެވެ. މިގޮތުން އެކަމަށް ވިދާޅުވީ ކަލޭގެފާނު ކައިވެނިކުރުމަށް ބާއްވަވައިގަންނަވާން ނުވަނީތޯއެވެ؟ ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވީ ބޭނުންވާ ތަކެތި ނުހުރެއްޖެ ކަމުގައެވެ. نَفِيْسَة ވިދާޅުވީ ކަލޭގެފާނާ ހެޔޮކަމާ މުދާވެސް ލިބިފައިވާ ބޭކަސްބަޔަކު ހުށަހެޅުއްވިއްޔާ ނުވަތަ އިޖާބަ ދެއްވާނެތޯއެވެ؟ ދެން ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އެއީ ކާކު ބޭކަސްބަޔަކު ކޮބާއެވެ؟ نَفِيْسَة ވިދާޅުވި އެއީ خَدِ يْجَة بِنْت خُوَيْلِد އެވެ. ދެން ރަސޫލާ ﷺ އެކަން ޤަބޫލު ކުރެއްވިއެވެ.[56] ރަޙްމަތްތެރިން خَدِيْجَة ގެފާނާއި ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ ކައިވެނިކުރުމުގެ ކަންތައްތައް އެކަލޭގެ ބޮޑުބޮޑުބޭފުޅު عَمْرُو بِن أَسَدُ ކަމުގައެވެ. އެއީ އޭރު އެކަމަނާގެ ބައްޕާފުޅު އަވަހާރަވެފައި ވާތީއެވެ.[57]

މިކައިވެނިގައި ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ ބޮޑުބޮޑުބޭފުޅު ހުޅުވާލައްވައި ދެއްވިއެވެ. މިހުޅުވާލެއްވުމުގައި ދެން أَبُوْطَالِبُ ގެފާނު ވިދާޅުވި އެކަމަނާގެ ރަން އޮޅާކަމުގައި 12 އޫޤިއްޔާ އާއި ބައިގެ ރިހި ނުވަތަ 500 ދިރުހަމަށް ރަން ރިހިއިން ކައިރި އެބަރަން مُحَمَّد رَسُوْلُ اللهِ ﷺ އަށް ހުށަހެޅުއްވި ކަމުގެ ވާހަކައެވެ. އޭރު އޭގެ އިތުރުން އެކަމަނާއަން 20 ބަކަރި ދެއްވި ކަމުގައެވެ.[58]

އެއަހަރުގައި ކައިވެނީގެ ބަރަކާތް ބޮއްވިއްވިއެވެ. އެއީ ދުނިޔެމަތީ ކަލިމަހެއްވައި މުސްލިމުކަންނަން ކާން ދެއްވެވި. މިކައިވެނިގައި ވުޒުނާއިރު ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ އުމުރުފުޅަކީ 25 އަހަރު ފުރިއެވެ. ޚަދީޖާ ބިންތި ހުވައިލިދުގެ އުމުރުފުޅަކީ 40 އަހަރުފުރިއެވެ.[59] ކީރިތި الله މިކައިވެނީގެ ފަރާތުން ފުރިހަމަ

56- އައްސުބާކީ، ޢަލީ ޙުސައިން: ޢަރަބީ ތާރީޚުގެ ޙައްޤުތަކާއި ޚިލާފުތައް (ދާރުލްފިކުރިލްޢަރަބީ ބައިރޫތު، ލުބުނާން، 1990) (ސ27،26)

57- ދިޔާޢު، އަލީ ސައްޔިދު: އަލްޤަމަރުލްމުބީން ފީ ސީރަތި ސައްޔިދިލްމުރްސަލީން ﷺ (ސ31)

58- އިބްނު ހިޝާމް، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ސަޙީޙި ލްމަޤާޒީ ވައްސުނަން (1/ސ215)

59 -އަލްބާނީ، މުޙައްމަދު ނާޞިރު ދީން: ދިފާޢުން ސީރާ (ސ 52)

ރަސޫލާ ﷺ އަށް ދަރިދަރި ކަލުންނާއި ދަރިދަރި ކަނބަލުން ލިބިވަޑައިގަންނާނެ ގޮތް މެދުވެރި ކުރެއްވިއެވެ. މިގޮތުން القَاسِمُ އާއި عَبْدُ اللّٰه ލިބިވަޑައިގަތެވެ.[60] މީގެ އިތުރުން 4 ދަރިކަނބަލުން ލިބިވަޑައިގަތެވެ. އެއީ زَيْنَبُ، رُقِيَّة، أُمُّ كُلْثُوْم، فَاطِمَة އެވެ. މީގެ ތެރެއިން ފާޠިމާނޫން އެހެން ދަރިކަނބަލުން ރަސޫލާ ﷺ ގެ ޙަޔާތްމުބާރަކުގައި އަވަހާރަ ވެއްޖެއެވެ. ފާޠިމަތުގެފުން އަވަހާރަވީ ރަސޫލާ ﷺ ސުވަރުގެ ވަޑައިގަތުމާ 6 މަސްދުވަސް ފަހުންނެވެ.[61]

ކަޢުބާ އަލުން ބިނާކުރެއްވުން

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ އުމުރުފުޅުން 35 އަހަރުގައި މައްކާއަށް އައި ވަރުގަދަ ތޫފާނެއްގައި كَعْبَةُ اللّٰهِ ގެ ފާރުތަށް ހަލާކުވެ ކަޢުބާގެ ބިނާގަނޑަށް ތޫފާނުއަރައި ހަލާކުވިއެވެ. އަދި މީގެކުރިން كَعْبَةُ اللّٰهِ ގައި އަލިފާން ރޯވުމުގެ ސަބަބުންވެސް ވަރަށް ވަރަށްބޮޑަށް ގެއްލުންލިބިފައިވެއެވެ.[62] މި ސަބަބުތަކާހުރެ كَعْبَةُ اللّٰهِ އަލުން މަރާމާތުކޮށް އާރާސްތު ކުރުމަށް ޤުރައިޝުން ބޭނުންވިއެވެ.

އެހެންނަމަވެސް كَعْبَةُ اللّٰه އަށް އެބައިމީހުން ދިރިހުރިވާ ޙަލާލުއެގެ ބޭޒާރުކުރުން އެކަމަކީ އެބައިމީހުންގެ ގޮތުގައި ހައިބަތު ބޭޒާރުކަމަކަށް ވިއެވެ. އަދި كَعْبَةُ اللّٰهِ ހަލާކުވެ ވިރާނަވާ ވަގުތުނަގާ އެކަމާމެދު ގަސްތަ ބިރުއެގެ ސަބަބުންވެސް މީހުން އަލުން އާރާސްތުކުރުމަށް ބޭނުން ވިއެވެ.[63] ދެން މިކަމާމެދު މަޝްވަރާކުރުމުން ދުލެއް ވަރަކައިގައި اَلْوَلِيْدُ بْنُ الْمُغِيْرَة ބުނެފިއެވެ. މިހަބައިދުރުން މީހުން މިހަ ތަޢާލާ މީހުން އަލުން ރަނގަޅުކޮށް އިސްލާހު ކުރުމަށް ކަމަށްވާނަމަ ބިނާކުރެވޭނެ. ހަމަކަށަވަރުން اللّٰه ތަޢާލާ އިސްލާހުކުރާ މީހުންނަށް ހަލާކެއް ނުކުރައްވާނެއެވެ.[64] ގެއްލުމެއް ނުކުރައްވާނެއެވެ. ގުރުދު ތަޢާލާމުން ސަބަބުން ފުރަތަމަ މިކަން ތަޢާލާމުން ނިންމާ އެކަމަށް އިންތިޒާރު ކުރިއެވެ. އެއީ މުސީބާތެއް ކުރިމަތި ނުވެއްޖެނަމަ މިކަން ތަޢާލާ ފިޔަވައި ކުރުމަށެވެ.

ދެން އޭނާ ފަހުން އިސްލާމްވުމާއެކު ޚަލާސްގެ މިކަން ބިނާކުރުމުން ހަމައެކަނި ތަޢާލާ ފިޔަވައި ކުރަން ފެށިއެވެ. މިކަމުގައި މަސްވަރާ ކުރަން އެއްބަޔަކު ގޮތުގައި

---

[60] - އިބްނު ހިޝާމް،އަބޫ ބިން އަބްދުލް ބިން ސަހީލީ: ސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ (ދާރުލްމަޢާރިފް، މިޞްރު، 1900) (ޞ38)

[61] - އިބްނު ހިޝާމް ،އަބޫ ބިން އަބްދުލް ބިން ސަހީލީ :ސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ (ޞ39)

[62] - އިބްނުޖަރީރު، މުޙައްމަދު ބިން ޖަރީރު: ތާރީޚުއްރުސުލު ވަލްމުލޫކު އައްޠަބަރީ (ޞ 176)

[63] - އައްޞަނުޢާނީ،މުޙައްމަދުބިން މުޙައްމަދު: އައްރަޙީޤުލް މަޚްތޫމް (1/ޞ 227)

[64] - އަލްމުބާރަކްފޫރީ، ޞަފިއްރަޙްމާން: ސީރަތުއްރަސޫލު (ޞ77- 78)

ބިނާކުރުމަށް ހަލާލުގޮތުގައި ހޯދާފައިވާ ތަކެތި ނޫނީ ބޭނުން ނުކުރަމުންނެވެ.[65] މިމަސައްކަތް ކުރީ ޤުރައިޝުން ތަފާތު ގުރޫޕުތަކަކަށް ބަހައިގެންނެވެ. كَعْبَةُ اللّٰهގެ ފުރު ބިނާކުރެއްވުމުގެ މިމަސައްކަތުގައި ރަސޫލުﷲ ﷺ ވެސް އެކަކުގެ ބޮޑެތިބޭފުޅުންގެ އަރިހުގައި ބައިވެރިވެ ވަޑައިގެން ހިލައުފުއްލަވާ ވެސް ހުރެއްވިއެވެ.[66] މިއަށްފަހު كَعْبَةُ اللّٰهِ ބިނާކޮށް ނިމިގެން حَجَرُ الْأَسْوَد ބަހައްޓާ ހިސާބަށް ދިއުމުން އެހިސަ ބަހައްޓުމުގެ ޝަރަފާއި ގަދަރުގެ ބޮޑުކަމުން މީސްތަކުންގެ ދެމެދުގައި އެކަމާ ދޭތެރޭގައި މައްސަލަ ޖެހި ހަނގުރާމައެއް ފެށުމުގެ ދަރަޖައަށް ދިޔައެވެ.[67]

މިކަމުގެ ބައްލަވަން ވިސްނުން ގޮތަކީ އުމުރުން އެންމެން މުސްކުޅި ބޭފުޅާ ވަދެ ދޮރަކުން ދެން އެންމެ ފުރަތަމަ ވަދެވެން އަންނަ މީހަކު އެކަން ކުރާ ގޮތަށް ހަމަޖެއްސުނެވެ. ދެން މީހުން އިންތިޒާރުގައި ތިއްބަވައި އެދޮރުން ފުރަތަމަ ވަދެވަޑައިގަތީ ރަސޫލުﷲ ﷺ އެވެ. މިބައިމީހުންނަށް އެކަށޭގޮތަށް ހަމަޖެހުނީއޭ އަލްއަމީނޭ އަލްއަމީނޭ ބުނެ ގޮވާލިއެވެ. ދެން ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ ރިދާގޮތް حَجَرُ الْأَسْوَد ބައްލަވައި ކޮންމެ ޤަބީލާއަކުން މީހަކު މިރިދާގޮތުގައި ހިފައި އުފުލާ އުފުއްލަވާލުމަށް އަމުރު ކުރެއްވިއެވެ. އެ އެންމެން އުފުލާ ބޭއްވުމަށް ހަމަޖެހިފައިވާ މިންވަރަށް އުފުލުމުން ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަތްޕުޅުން ހަޖަރުލްއަސްވަދު ބަހައްޓަންޖެހޭ ތަނުގައި ބަހައްޓަވައިފިއެވެ. ދެން ކަޢުބަތުﷲގެ ފުރު ބިނާކުރެއްވުން ފުރިހަމަ ކުރެއްވިއެވެ.[68]

ފިކުރުކުރުން 5

ތިރީގައިވާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބުދެއްވާ!

1- "ކީރިތިރަސޫލާ އެކަލޭގެފާނުގެ ބޮޑުބޭބޭފުޅުގެ އަރިހުގައި ޝާމްކަރައަށް ކުރެއްވި ދަތުރުގައި މަޑުކުރެއްވި ތަނުން ބައްދަލުވި ބަޙީރާގެ އަރިހުން ކިޔާވައި ވިދާޅުވި އިލްމުވެރިއަކަށް ވިއެވެ." މިކަމާމެދު އެއްބަސްވަނީތޯ؟

2- ކާފިރުގެ އުފާފާވެރިކަން ޕޯޓީ ބޭއްވުމަކީ އިސްލާމްދީނާ ޚިލާފު ކަމެއް ހެއްޔޭތޯ؟ ބަޔާންކުރޭ!

3- ކީރިތިރަސޫލާގެ އުމުރުފުޅުން 35 އަހަރުގައި ކަޢުބާ ބިނާކުރެއްވި ކިހިނެއްތޯ؟

---

[65] - އިބްނުކަޘީރު، އިސްމާޢީލު ބުނު އުމަރު: އަލްބިދާޔާ ވައްނިހާޔާ (2/ޞ 301)

[66] - އަލްބޫޠީ، މުޙައްމަދު ސަޢީދު ރަމަޟާން: ފިޤްހުއްސީރާ (ޞ 55)

[67] - މުބާރަކްފޫރީ، ޞަފިއްޔުއްރަޙްމާން: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ޞ 43)

[68] - އަލްމިޞްރީ، މަޙްމޫދު : ސީރަތުއްރަސޫލު (ޞ78)

4- ޙަލަފުލްފަޟޫލަކީ ކޮންކަހަލަ އެއްބަސްވުމެއް ހެއްދެވެ؟ އަދި މިބަޔަނާ އިސްލާމީ އުސޫލުތަކާއި ގުޅުމެއްވޭހެއްޔެ؟

ވަޙީ ބާވަތްވާން ފެއްޓުން

ހާސިލުވާނީ މިންވަރު

- ވަޙީ ބާވަތްވާން ފެއްޓެވިގޮތް ދެނެގަތުން.
- ވަޙީ ގެނުއުން ހުއްޓިގެންދިޔަ މުއްދަތު ބަޔާންކުރުން.
- ވަޙީގެ މަރުޙަލާތައް އޮޅުންފިލުން.

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އަށް ނަބީކަން ލިބިވަޑައިގަތުމުގެ ކުރިން މީސްތަކުންނާ އެކަހެރިވެ ވަޑައިގެން ޙިރާގައި އިންނެވުމަށް ލޯބިވުނު ކުރެއްވިއެވެ. އެއީ ﷲއާމެދު ފިކުރު ކުރައްވާ ﷲ ހަދުމަ ކުރެއްވުމެވެ. މިގޮތުން ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ޣާރުގައި އިންނެވީ ހިރާފަރުބަދައިގެ ގޮހަރައިގައެވެ. ހިރާ ފަރުބަދައަށް ވަޑައިގަންނަވަނީ ކޮންމެ އަހަރެއްގެ ރަމަޟާން މަހުއެވެ.[69] މިގޮތުގައި އިންނެވިކަން އެކަށީގެންވާ النُّبُوَّةُ ގެ ކަންތައްތައް އިތުރަށްކުރެ ދެއްވާ ވަޙީ ބާވައިލެއްވިއެވެ. މިކަން ހިނގީ ރަބީޢުލްއައްވަލު މަހުގެ ތަރީޚުގައެވެ. އެކަލޭގެފާނަށް ވަޙީގެ ގޮތުގައި ފުރަތަމަ ފެނިވަޑައިގަންނަވާން ފެއްޓީ ތެދުވެރި ހުވަފެންތަކެވެ.[70]

އެއަށްފަހު އެކަލޭގެފާނު އެކަހެރިވެ އަޅުކަމުގައި އިންނެވުމަށް ލޯބިކުރައްވައިފިއެވެ. މިގޮތުގައި 6 މަސް ދުވަސް ހޭދަވުމުން ދިއުމަށްފަހު ކީރިތި ޤުރުއާނުގެ ވަޙީބާވައިލެއްވުން ވަޙީގެ މަލާއިކަތާ جِبْرِيلُ الْأَمِيْن ފޮނުއްވައި ވަޑައިގަތެވެ. މިކަން ހިނގީ ރަމަޟާން މަހުގެ ސަތާރަވަނަ ދުވަހުކަމަށް ބުނެ ދަންނަ ބޭކަލުން އެއްބަސްވެ ވަޑައިގަންނަވައެވެ.[71] ދަންނަބޭކަލުންގެ އިޚްތިލާފުން އެއްބަސްވެ ވަޑައިގަންނަވާ ގޮތުގައި ބަދުރުގައި ދެފަރާތް ބައްދަލުވީ ދުވަހަކީ ރަމަޟާންމަހުގެ 17 ވަނަ

---

[69] - މުބާރަކްފޫރީ، ސަފިއްޔުއްރަޙްމާން: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ސ45)

[70] - އަލްބޫޠީ، މުޙައްމަދު ސަޢީދު ރަމަޟާން: ފިޤްހުއްސީރާ (ސ 62)

[71] - އަލްޚުޟަރީބަކް، މުޙައްމަދު: ނޫރުލްޔަޤީން ފީ ސީރަތި ސައްޔިދިލްމުރްސަލީން(ސ26)

ދުވަހެވެ. ވަޙީ ބާވާލެއްވުން ފެށުނުއިރު ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ ޢުމުރުފުޅަކީ 40 އަހަރާއި 6 މަހާއި 12 ދުވަހެވެ.[72]

ކީރިތި قرآن ބާވައިލެއްވުން ފެއްޓެވުން

ކީރިތި قرآن ން އެންމެފުރަތަމަ ބާވައިލެއްވީ الْعَلَق ސޫރަތުގެ ފުރަތަމަ ފަސް އާޔަތެވެ. ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ހިރާފަރުބަދުގެ ހޮހަޅައިގައި ޚަލްވާގައި އިންނަވަނިކޮށް ކުއްލިއަކަށް ވަޙީއާގެން ޖިބްރީލުގެފާނު ފައިބާވަޑައިގަތެވެ. މިއީ މިފަދަ ފުރަތަމަ ފަހަރެވެ. [73] ޢާއިޝަތުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެމަލާއިކާ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން ކިޔާ ވިދާޅުވުމަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން ރަސޫލާ ﷺ ބަދީތް ކުރެއްވިއެވެ. مَا أَنَا بِقَارِئٍ މާނައަކީ "ތިމަން ކަލޭގެފާނަކީ ކިޔަވާ ވިދާޅުވާން ދެނެވެގައި ގަންނަ ބޭކަލެއް ނޫނެވެ." ދެން އެމަލާއިކާ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ގައިކޮޅުގައި ހިފަހައްޓަވާ ގައިކޮށްލެވި ބާރުކޮށްލެއްވިއެވެ. އެއީ ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އުނދަގޫވާ ވަރަށެވެ. ދެން ދޫކޮށްލައްވާފައި ވިދާޅުވިއެވެ. ކިޔަވާވިދާޅުވާށެވެ! ތިމަންކަލޭގެފާން ދަންނަވައިފީމެވެ. مَا أَنَا بِقَارِئٍ މާނައަކީ "ތިމަން ކަލޭގެފާނަކީ ކިޔަވާ ވިދާޅުވާން ދެނެވެގައި ގަންނަ ބޭކަލެއް ނޫނެވެ."[74]

މިގޮތަށް ތިންފަހަރު އަމަލު ކުރައްވާ ދޫކުރައްވާފައި ދެން ކީރިތި ފުރުޤާނުގެ العَلَقُ ސޫރަތުގެ ފުރަތަމަ 5 އާޔަތް ބާވައިލެއްވިއެވެ. މިކަމާ ގުޅިގެން ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ އެކަމާ ބިރުގަނެގެން ވަޑައިގެން، އަވަސްއަވަހަށް حِرَاء ފަރުބަދުގެ ހޮހަޅައިން ނުކުމެ ވަޑައިގެން ވަޑައިގަތީ خَدِيْجَة ގެފާނުގެ އަރިހަށެވެ. ވަޑައިގެން ކަން ހިނގިގޮތުގެ ވާހަކަ އެކަމަނާއަށް ވިދާޅުވެ ދޮށުވިއެވެ. އެކަމަނާ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ހިތްފުޅު ހަމަޖެހިއްސަވައި ދެއްވުމުގެ ގޮތުން އެކަމަނާ ވިދާޅުވި "ހަމަކަށަވަރުން މާތް الله ކަލޭގެފާނު ގެއްލުވި ނުކުރައްވާނެމެވެ. ކަލޭގެފާނަކީ ރަޙިމުގެ ގުޅުން ދަމަހައްޓަވާ ނިކަމެތިންނާއި ފަޤީރުންނަށް ހެޔޮކޮށް ޙައްޤު ކަންކަމުގައި އެހީތެރިވެދެއްވާ ބޭކަލެކެވެ." [75] ދެން ވިދާޅުވި އާ ބަޔާބާބާގެ ދަރިކަލުން! ހަދީޖާގެ ނަފްސު އެފަރާތުގެ ދިގުކަމަކާ ފަރާތް (މާތް الله ގެންދެވީއެވެ) ވިދާޅުވެފައެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އުފެދިގެންދާ ކަލޭގެފާނާ މިއުއްމަތުގެ ނަބިއްޔާ ކަމުގައި ވުމަށެވެ.[76]

---

[72] - މުބާރަކްފޫރީ، ސަފިއްޔުއްރަޙްމާން : އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ސ 46)

[73] - އަލްޢުމަރީ، އަކްރަމް ޟިޔާއު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ އައްޞަޙީޙާ (ސ125)

[74] - އަލްބުޚާރީ، މުޙައްމަދު ބިން އިސްމާޢީލް: އަލްޖާމިޢުއްޞަޙީޙުލްމުސްނަދު (1/ސ262)

[75] - އަލްމުބާރަކްފޫރީ، ސަފިއްޔުއްރަޙްމާން: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ސ27)

[76] - އަލްބުޚާރީ، މުޙައްމަދު ބިން އިސްމާޢީލް: އަލްޖާމިޢުއްޞަޙީޙުލްމުސްނަދު (1/ސ262)

ދެން އެކަލޭގެފާނާގެން خَدِيْجَةُ ގެފާނު ވަޑައިގަތީ އެކަމަނާގެ ބޮޑުބޭބޭފުޅުގެ ދަރިކަލުން ވަރަޤާ ބިން ނައުފަލްގެ އަރިހަށެވެ. މީނާއަކީ ޖާހިލިއްޔަ ޒަމާނުގައި އަމިއްލައަށް ނަޞްރާނީއަކަށް ވެގެންއުޅޭ ތައުރާތާއި އިންޖީލުގެ އިލްމު ލިބިވަޑައިގެން ހުންނެވި، މާތް الله އަށް އަޅުކަން ކޮށް އުޅޭ މަދުމީހުންގެ ތެރެއިން މީހެކެވެ. ދެން ރަސޫލާ ﷺ އާނާގެ ގޮތުގައި މިވާހަކަކުރެއްވުމަށް ވިދާޅުވެ ދެއްވިއެވެ. މިކަމާގުޅޭގޮތުން ވަރަޤާ ރަސޫލާ ﷺ އަށް ނަބީކަމުގެ އުފާވެރި ޚަބަރު ދެއްވައި އެކަމުގެ ވާހަކަތައް އެނގި ކިޔައި ދެއްވިއެވެ. އޭނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭގެފާނަކީ އަޅުއަރަން އުފެއްދެވި މޫސާގެފާނުގެ އަރިހަށްފޮނުވި ވަޑައިގަންނަވާ ނާމޫސެވެ.[77] ފަހެ ކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުވެރިން ކަލޭގެފާނު ރަށުން ނެރެ ބޭރުކޮށްލާއިރު ޒުވާންކަމުގައި ތިބެ ދުނިޔޭގައި ހުންނާން ބޭނުމެވެ. ފަހެ ރަސޫލާ ﷺ ، حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ.﴿أَوَمُخْرِجِيَّ هُم﴾ މާނައަކީ، "އެމީހުން އަހަރެން ރަށުން ބޭރުކޮށްލާނޭ ހެއްޔެވެ؟" އެހިނދު ވަރަޤާ ބިންނައުފަލު ރަސޫލާ ﷺ އަށް ދެންނެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ތިގެންނެވިކަހަލަ ކަމަކާގެން ވަޑައިގަތް ކޮންމެ ބޭކަލަކާ ދުޝްމަން ބޭރުކުރެވުނު ބޭކަލުންނެވެ. އަހަރެން ދުނިޔޭގައި ހުންނާނަމަ ކަލޭގެފާނަށް އެދުވަހުން ނަޞްރުދިނުމަށް ނިކުންނަން ހުރީމެވެ. ދެން މާގިނަ ދުވަސްތަކެއް ނުވަނީސް ވަރަޤާގެ ޒަމާނުގައި މީނާ ނިޔާވެއްޖެއެވެ.[78]

ވަޙީ ފަތުރާވެފައިވި މުއްދަތު

އިބްނު ސަޢުދު، އިބްނު ޢައްބާސްގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވާ ގޮތުގައި ފުރަތަމަ ވަޙީއަށްފަހު ވަޙީ ބާވާ ނުވަތާ ފަތުރާވެދިޔަ ދިރާ މުއްދަތަކީ މަދުދުވަސް ކޮޅެކެވެ. އޭގެ ދިގު މުއްދަތަކީ 40 ދުވަހެވެ. އަނެއްބައި ރިވާޔަތްތަކުން ބުނާގޮތުގައި އެއީ 6 މަސްދުވަސް ނުވަތަ 2 އަހަރު ބައެވެ. އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވާގޮތުން އެއީ 3 އަހަރެވެ.[79] މިފަދައިން އިޚްތިލާފުވުމުން އެންމެ ބޮޑަށް ބުރަވާ ރައުޔަކީ މަދު ދުވަސްކޮޅެއް ކަމަށް އޮތް ބަހެވެ. އޭގެ އެންމެ ދިގު މުއްދަތަކީ 40 ދުވަހެވެ.[80]

ވަޙީ ބާވައިލެއްވުން މަރުޙަލާތައް

ވަޙީގެ މަރުޙަލާތަކުގެ އިލްމުވެރިން ބަޔާން ކޮށްދެއްވާ ތަފާތު ދަރަޖަތަކަށް ވެއެވެ. އަލްއިމާމު އިބްނުލްޤައްޔިމް ވިދާޅުވެފައިވާ ވަޙީގެ މަރުޙަލާތައް ހަތެއް އަންނަނިވި ގޮތަށެވެ.

---

[77] - ނާމޫސަކީ ވަޙީގެ މަލާއިކަތާއަށް ޖިބުރީލް ކިޔައި އުޅޭ ގޮތެވެ.

[78] - އަލްބޫޠީ، މުޙައްމަދު ސަޢީދު ރަމަޟާން : **ފިޤްހުއްސީރާ** (ޞ 62- 63)

[79] - އަލްބޫޠީ، މުޙައްމަދު ސަޢީދު ރަމަޟާން: **ފިޤްހުއްސީރާ** (ޞ 63)

[80] - އަލްޚުޟަރީބެކް، މުޙައްމަދު :**ނޫރުލްޔަޤީން ފީސީރަތިސައްޔިދިލްމުރްސަލީން**(ޞ 28)

1- ތެދުހުވަފެންފުޅުތައް ފެނުން.

2- މަލާއިކަތުން ފެނިވަޑައިގަތުމުން [illegible] [illegible] އެބޭކަލެއްގެ ހިތްފުޅުގައި ނަފުސަށް ކަންތައްތަކެއް ލިބިގެން ދިޔުން.

3- މަލާއިކަތުން ކޮންމެވެސް ބޭކަލެއްގެ ސިފައިގައި ވަޑައިގެން އެވިދާޅުވާ ވާހަކަތައް ރަގަޅަށް ވިސްނައިދެއްވާ ބަޔާންކޮށް ދެއްވުން. މިފަދަ ބައެއް ޙާލަތްތަކުގައި ޞަޙާބީންނަށްވެސް މަލާއިކަތުން ފެނިވަޑައިގެންފައި ވެއެވެ.

4- ބައެއްފަހަރަށް [illegible] އަޑުފަދަ އަޑަކާއެކު ވަޙީ ބާވައްލަވައެވެ. [illegible] ރަސޫލާއަށް އެންމެ އުނދަގޫވާ ގޮތަކީ މިގޮތުކަމުގައިވެއެވެ. މިގޮތަށް ވަޙީ ބާވައިލެއްވުމުން ނިމުނު އިރު އެކަލޭގެފާނުގެ ނިތްކުރި ދާހިއްލާ ފޯވެފައި ހުންނަ ކަމުގައި ވެއެވެ.

5- ބައެއްފަހަރަށް މަލާއިކަތުން [illegible] ފުރިހަމަ ސޫރަތުގައި ވަޑައިގެން ވަޙީ ގެނެސް ދެއްވައެވެ.

6- މިޢުރާޖުގެ ރޭގައި ވަޙީ [illegible] އުޑުން ވަޙީ އައިސްފައި ވެއެވެ. އެގޮތުން އެރޭގައި ނަމާދު ފަރުޟު ކުރެއްވުން ހިނގައި ދިޔަކަން ފާހަގަކުރައްވައެވެ.

7- އެއްވެސް ވާސިޠާއެއްނެތި ބަސްފުޅު ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. މިއީ އިސްރާއާއި މިޢުރާޖުގެ ރޭގައި ކަންހިނގައި ދިޔަގޮތެވެ.

8- މަލާއިކަތުންނާ ނުލައި ﷲ ތަޢާލާ ބަސްފުޅު ކުރައްވާފައިވެއެވެ. މިގޮތުން މޫސާގެފާނަށް ﷲ މިގޮތަށް ބަސްފުޅު ކުރައްވާފައިވާކަން ޤުރުއާނުން ސާބިތުވެއެވެ.

ފަރިތަކުރުން 7

ތިރީގައިވާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދީފާނެވެ!

1- ވަޙީ ބާވައްލަވަން ފެށީ ކިހިނެއްހެއްޔެވެ؟

2- ވަޙީ ބާވައިލެއްވުން މެދުކެނޑިފައިވި މުއްދަތަކީ ކޮބާ؟ އަދި އެކަމުގެ ބޭނުމެއްކަމަށް ނުވަތަ ހިކުމަތްކަމަށް ތިޔަ ދަރިވަރަށް ފާހަގަ ކުރެވެނީ ކޮންކަމެއްހެއްޔެވެ؟ ބަޔާންކޮށް!

3- ވަޙީ ބާވައިލެއްވެވުން ގޮތްތަކަކީ ކޮބާ؟

4- "ވަޙީ ބާވައްލަވަން ފެށުނު ދުވަހަކީ ރަމަޟާން މަހުގެ 17ވަނަ ދުވަހެވެ."އަދި" ހަމަކަށަވަރުން މިޤުރުއާން ބާވައިލެއްވީ ލައިލަތުލްޤަދްރުގައެވެ."މިދެބަސްފުޅު އެއް ބުނުމެއް ހެއްޔެވެ؟ ބަޔާންކޮށް މީގައި ގުޅުމެއް އޮތްނަމަ ނުވަތަ ނެތްކަން ބަޔާން ކޮށްދޭށެވެ.

ބާބު 4

ރަސޫލުކަމަށް ގޮވައިލެއްވުމުގެ މަރުޙަލާތައް

ޙާޞިލުވާންވީ މިންވަރު

- ﷲގެ މަގަށް ދަޢުވަތު ދެއްވުމުގެ މަރުޙަލާތައް ދެނެގަތުން.
- ސިއްރާއި ފާޅުގައި ދަޢުވަތު ދެއްވުމުގެ ގޮތް އޮޅުންފިލުން.
- ދަޢުވަތުގެ ކަންތައްތަކުގައި ޤުރައިޝުން ކަންތައް ކުރިގޮތް ބަޔާންކުރުން.

ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ ރަސޫލުކަމަށް ގޮވާލުމުގެ ދައުރު މައިގަނޑު ގޮތެއްގައި ދެބަޔަކަށް ބެހިގެންވެއެވެ. އެއީ؛

1- މައްކާގައި ދީނަށްގޮވާލެއްވުމުގެ ދައުރު:މިއީ ގާތްގަނޑަކަށް 13 އަހަރުގެ ދިގުމުއްދަތެކެވެ.

2- މަދީނާގައި ހޭދަކުރެއްވި ދައުރު:މިއީ 10 އަހަރުގެ ދައުރެވެ.

މި ދެދައުރު ތަފާތު މަރުޙަލާތަކަށް ބެހިގެންވެއެވެ. މިއިންކޮންމެ މަރުޙަލާއެއްގައި ހާއްސަ ސިފަތަކެއް އެކުލެވިގެންވެއެވެ. މިގޮތުން މައްކާގައި ދީނަށް ގޮވާލެއްވުމުގެ ދައުރު ތިން މަރުޙަލާއަކަށް ބެހިގެން ވެއެވެ. އެއީ؛

1- ސިއްރުގައި ދީނަށް ގޮވާލެއްވުން :މިއީ 3 އަހަރުގެ މުއްދަތެކެވެ.

2- މައްކާގެ އަހުލުވެރިންނަށް ފާޅުގައި ދީނަށް ގޮވާލެއްވުން:ރަސޫލުކަމާގެން ފޮނުއްވުމާ 4 ވަނައަހަރުން ފެށިގެން 10 ވަނައަހަރުގެ ނިޔަލަށެވެ.

3- މައްކާއިން ބޭރުގެ ފަރާތްތަކަށް ދީނަށްގޮވާލެއްވުމާއި މައްކާއިން ބޭރުގައި ދީން ފެތުރުމަށް މަސައްކަތްފުޅުގެ ކުރެއްވުން: ރަސޫލުކަމުގެ 10ވަނަ އަހަރުގެ ފަހުކޮޅުން ފެށިގެން މަދީނާއަށް ހިޖުރަކުރެއްވުމާ ހަމައަށް މިކަންތައް ހިނގިކަން ފާހަގަ ކުރެވެއެވެ.[81]

މަދީނާގައި ދީނަށް ގޮވާލެއްވި މަރުޙަލާގެ ހާއްސަ ކަންތައްތަކެއް ވެއެވެ.

1- ފިތުނަވެރިކަމާއި ހަނގުރާމަތަކާއި މުސްލިމުން ކުރިމަތިލާން ޖެހިފައިވާ މުއްދަތާއި މަދީނާގެ އެހެން ދަރިކޮޅުތަކެއް (ޔަހޫދީން) އެކުގައި ދުޝްމަނުވެރިކަން ކުރެވުނުކަމެވެ. ހަމަ އެހެންމެ މަދީނާއިން ބޭރުގެ ފަރާތްތަކަށް ދީނަށް ގޮވާލެއްވުމުގެ މަސައްކަތް ކުރެއްވިއެވެ.

މި މަރުޙަލާ ފެށުނީ ރަސޫލާ ﷺ މަދީނާއަށް ހިޖުރަކުރެއްވުމާ އެކުއެވެ. ނިމުނީ ހިޖުރައިން 6 ވަނަ އަހަރުގެ ދުލްޤަޢިދާ މަހު ސުލްޙު ޙުދައިބިއްޔާއާ އެކުއެވެ.

---

[81] - އަލްބޫޠީ، މުޙައްމަދު ސަޢީދު ރަމަޟާން؛ ފިޤްހުއްސީރާ (ސ 68)

2- ބުދުދީނުގެ މީހުންނާ ވެވުނު ސުލްޙުވެރިކަމުގެ އެއްބަސްވުންތަކުގެ މަރުޙަލާ: މިމަރުޙަލާ ފެށުނީ ޙުދައިބިއްޔާގެ ސުލްޙައިންނެވެ. މިމުއްދަތު ނިމުނީ ހިޖުރައިން 8 ވަނަ އަހަރުގެ ރަމަޟާން މަހުގައި މައްކާ ފަތަޙަ ކުރެއްވުމުންނެވެ. މިއީ ތަފާތު ޤައުމުތަކުގެ ރަސްރަސްކަލުންނަށް އިސްލާމްދީނަށް ގޮވާލެއްވުމަށް ޚަތުތަކާއި ފޮނުއްވުން ދުވަސްވަރެވެ.

3- ތަބޫކު ޣަޒުވާއަށް ބައިބަދަލުން އިސްލާމްދީނަށް ވަން މަރުޙަލާ:މިމަރުޙަލާއަކީ މައްކާ ފަތަޙަކުރެއްވުމާއި ތަބޫކުން ޤަބީލާތަކުގެ މީހުން މަދީނާއަށް އައިސް އުޅުން ދުވަސްވަރުގެ މަރުޙަލާއެވެ. މިމަރުޙަލާ ނިމުނީ ހިޖުރައިން 11 ވަނަ އަހަރު ރަބީޢުލްއައްވަލު މަހު މާތް ރަސޫލާ ﷺ ސުވަރުގެ ވަޑައިގަތުމާ ގުޅިގެންނެވެ.[82]

ސިއްރިއްޔާތުގައި ދީނަށް ގޮވާލެއްވުން

سُوْرَةُ الْمُدَّثِّرُ ގެ ފުރަތަމަ 5 އާޔަތް ބާވައިލެއްވުމާ ގުޅިގެން ޙަޟްރަތު ރަސޫލާ ﷺ ސިއްރިއްޔާތުގައި އިސްލާމް ދީނަށް ގޮވާލެއްވުމުގެ މަސައްކަތް ޝަޚްޞީގޮތުން ފެށްޓެވިއެވެ. މިގޮތުން އެންމެ ފުރަތަމަ އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލު ބައިތުންނަށް ދަރިވަރު ދެއްވައި ދީނަށް ވަނުމަށް ގޮވާލެއްވިއެވެ. ދެންނަމަ އެއާއެކު އެކުވެރި ރަޙުމަތްތެރި މީހުންނަށް ދީނަށް ގޮވާލެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނާ އެކިއެކި ގޮތްގޮތުން ގުޅުން ހުރި ފަރާތްތަކަށް ދީނަށް ގޮވާލައްވަން ފެށްޓެވިއެވެ. މިގޮތަށް ދީނަށް ގޮވާލެއްވުން ފެށްޓެވުމާއި އެކިއެކި ބާކަވުން އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތެވެ. އެގޮތުން މިނިވަން ފިރިހެނުންކުރެ ފުރަތަމަ އިސްލާމް ވެވަޑައިގަތީ އަބޫބަކުރުގެފާނެވެ. ކުޑަކުދިންކުރެ ޢަލީގެފާނެވެ. އަންހެނުންކުރެ ޚަދީޖާގެފާނެވެ. ޣުލާމުންކުރެ ޒައިދުގެފާނެވެ. އަދިއަޅުންގެތެރެއިން އެންމެ ފުރަތަމަ އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތީ ބިލާލުގެފާނެވެ.[83]

އަބޫބަކުރުގެފާނު އިސްލާމްދީނަށް ވެދި ވަޑައިގަތުމަށްފަހު ސިއްރިއްޔާތުގައި ދީނަށް ގޮވާލައްވަން ފެށްޓެވިއެވެ. އެހެންކަމުން އެކަލޭގެފާނުގެ ގޮވާލެއްވުމުގެ މައްޗަށް ޤުރައިޝުންގެ ޒަޢީމުންގެ ބަކަލުން އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތެވެ. އޭގެތެރޭގައި ޢުޘްމާނުގެފާނާއި ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބުނުޢައުފު ހިމެނި ވަޑައިގަތެވެ.[84] އެއަށްފަހު މަޖުމަޢުން ޢިލްމަކުން އިސްލާމްވަމުން ދިޔައެވެ.

---

[82] - މުބާރަކުފޫރީ ، ޞަފިއްޔުއްރަޙްމާން؛ އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ބ 126)

[83] - އަބޫޝުހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީޟައުއިލްޤުރުއާނިވައްސުންނާ (1/ބ285)

[84] - ޝާކިރު، މަޙްމޫދު: ޚާތަމުލްއަންބިޔާއި ވަސައްޔިދުލްމުރްސަލީން ﷺ (ބ65)

ފާޅުގައި ދީނަށް ގޮވާލެއްވުން

ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ސިއްރިއްޔާތުގައި އިސްލާމްދީނަށް ގޮވާލެއްވީތާ 3 އަހަރަށް ފަހު ފާޅުގައި ދީނަށް ގޮވާލެއްވުމުގެ އިޛުނަދެއްވައި މާތްاللهގެ ޙަޟްރަތުގެ އަމުރުލިބިއްޖެއެވެ.[85] އެއީ ސޫރަތުލްޙިޖްރުގެ 94 ވަނަ އާޔަތް ބާވައިލެއްވުމުންނެވެ. ފަހެ މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައި ވެއެވެ. ﴿فَٱصۡدَعۡ بِمَا تُؤۡمَرُ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡمُشۡرِكِينَ﴾[86] މާނައަކީ "ފަހެ ކަލޭގެފާނަށް އަމުރުކުރެވިގެންވާ ގޮތަށް ފާޅުގައި ދީނަށް ގޮވާލައްވާށެވެ.އަދި ޝިރުކުކުރާ މީހުންނާއި ދުރުހެލިވެ ވަޑައިގަންނަވާށެވެ." މިއަމުރުލިބުމާ ގުޅިގެން ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ މުޝްރިކުންގެ އިޖުތިމާޢަކަށް ފާޅުކުރައްވައި، އެމީހުން އެދުވުންދާ އަނދިރިކަމާއި ޖަހާލަތާއި ޚުރާފާތުގެ ވާހަކަތައް އެމީހުންނަށް ބަޔާންކޮށް ދެއްވާން ފަށްޓަވައިފިއެވެ. މިގޮތުން ގާތްތިމާގެ މީހުންނަށް ދީނަށް ގޮވާލެއްވުން ހިފެއްޓެވިއެވެ. އެއީ سُوْرَةُ الشُّعَرَاء ގައިވާ މި އާޔަތް ބާވައިލެއްވުމުންނެވެ. މާތް الله ވަޙީ ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. ﴿وَأَنذِرۡ عَشِيرَتَكَ ٱلۡأَقۡرَبِينَ وَٱخۡفِضۡ جَنَاحَكَ لِمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ فَإِنۡ عَصَوۡكَ فَقُلۡ إِنِّي بَرِيٓءٞ مِّمَّا تَعۡمَلُونَ﴾[87] މާނައަކީ:"އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ޢާއިލާގެ ގާތްތިމާގެ މީހުންނަށް އިންޒާރުދެއްވާށެވެ. މުއުމިނުންގެ ތެރެއިން ކަލޭގެފާނަށް ތަބާވި މީހުންނަށް ކަލޭގެފާނުގެ ފިޔަވަޅު ތިރިކޮށްދެއްވާށެވެ. (އެބަހީ މަޑުމައިތިރިވެ ވަޑައިގަންނަވާށެވެ!) ފަހެ އެމީހުން ކަލޭގެފާނަށް އުރުދުއްޖެނަމަ ފަހެ ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން ކުރާ ޢަމަލުތަކުން ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންކަލޭގެފާނު ބަރީއަވެގެންވަމެވެ."

މިއަމުރު އައުމާ ގުޅިގެން ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ޞަފާ ފަރުބަދައަށް އަރާވަޑައިގެން ޤުރައިޝް ވަންސައިގެ އާއިލީ ދަރިދަރިކޮޅުތަކަށް ވަކިވަކިން ވިދާޅުވެ ގޮވާލައްވަން ފަށްޓަވައިފިއެވެ. އޭ ފިހުރުގެ ދަރިންނޭވެ!އޭ ޢަދިއްގެ ދަރިންނޭވެ! މިފަދައިން ގޮވާލައްވަމުން މިސްތަކުން ބަރަފްގެ ތެރެއަށް ޖަމާވެއްޖެއެވެ.[88] އެތަނަށް ނުކުންނަން ނުކުޅެދުން މީހުން އެމީހުންގެ ބަދަލުގައި ހަބަރު ގެނެސްދޭން މީހަކު ފޮނުވިކަމަށް ވެއެވެ. އަދި ޤުރައިޝުން ޖަމާވިއިރު އެބައިމީހުންނާއެކު އަބޫ

---

[85] - އައްރަޙީޤު، މުބާރަކްފޫރީ ސަފިއްޔު ރަޙްމާން: ތަރުޖަމާކުރީ (ސފ 72)

[86] - سورةالحجر 94

[87] - الشعراء 214- 216

[88] - އައްރަޙީޤު، މުބާރަކްފޫރީ ސަފިއްޔު ރަޙްމާން: ތަރުޖަމާކުރީ (ސފ 72)

ފަހަރުވެސް އެތަނަށް ޙާޟިރުވިއެވެ. މީސްތަކުން ޖަމާވުމުން ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އެބައިމީހުންނާ މުޚާޠަބު ކުރައްވާ ބަޔާން ކިޔުއްވިއެވެ."މިފުރުޞަތުގައި އެފަރާތުން ބަހަކު މިހެން އަހަރެން ސަވާރުވެގެން ތިޔަބައިމީހުންނާ ހަނދުމަކުރާ ކުރަމުން އެބައިއަކަށް ކަލަން އަހަރެން ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތައި ބުނުއްވީމަ އެބަހެއް ބޮޑުކުރާނަން ހެއްދެވީތޯ؟""މީސްތަކުން ދެންނެވިއެވެ. އާނއެކެވެ! ކަލޭގެފާނަކީ އިޙްސާނުތެރިވުމުގައި ހަމަހަމަ އަނގަބަހުން ބާކަލޭގެ އަރިހުގައި ނުދަންނަވަމުއެވެ." އެހިނދު ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ބަޔާން ކިޔުއްވިއެވެ."ތިޔަ ބައިމީހުންނަކީ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ހުރި ފަރާތުގައި އަޖާބަކަށް ބޭނުންވެވޭ އިތުރުމީހުން ގޮތުގައި މިހާރުގެ ފޮނުއްވާފައިވާ ޤައުމެކެވެ." އެހިނދު ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ އާ މުޚާޠަބުކުރެއްވި އަންޞާރުން ބޮޑުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނަށް ހިތާމަ ކުރެވުނެވެ. އަހަރުމެން އެންމެން މިތަނަށް ތިބީ ކިޔަމަންތެރިކަމުގެ ގޮތުން ހުށަހެޅިގެންނެވެ؟ [89] މިކަމަށް ރައްދު ދެއްވައި ސޫރަތުލްއަސްރު ބާވައިލެއްވިއެވެ.

ރަސޫލާގެ ދަޢުވަތަށް ޤުރައިޝުން އިޖާބަދިން ގޮތް

ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ފާޅުގައި އިސްލާމްދީނަށް ދަޢުވަތު ދެއްވުމުން މައްކާގެ މުޝްރިކުން އެކަލޭގެފާނަށް ދެކޮޅުހެދުމާއި ދުޝްމަނުކަމުގެ އުޅުން ފަށައިފިއެވެ. ހަމަ އެހެންމެ ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ދައްކަވާ ބުއްދިޔޯގާއި ދިރިހުރި ނަޞޭޙަތްތަކަށް މުސްލިމުންނަށް ފުރައްސާރަ ކުރުމާއި މަލާމާތް ކުރުމާއި ނުބައި ބަސްމަގުން ގޮވުން ޖެހުނަނެވެ. އަނިޔާއާއި އަޒާބު ދެއްކުން ފަށައިފިއެވެ. މިކަމުގެ އެންމެ ބޮޑު އަސަރުގެ ފުރަތަމަ އިސްލާމްވި މީހުންގެ ތެރެއިން ނިކަމެތި މިސްކީނުންނާއި އަނިޔާވެރިކަން ލިބިދިޔަ ޣުލާމުންނާއި އަޖާބުމަދު އުފެދިގެން ފުރަތަމަ ދީނަށް ގޮވާލެއްވި ގޮތުގެ ތެރޭގައި ނިކަމެތި އަބުދުވެރިން ކުރީގައި ފަރާތުން ކުރުމާއި ގޮނޑިތަކެއްގައި ފިސްއޮށް ފަދަ ޙާލަތްތައް ޖެހިއްޖެއެވެ. [90]

މިގޮތުން އަބޫޖަހުލާއި އަބޫލަހަބާއި ވަލީދު ބުނު މުޣީރާ ފަދަ މައްކާގެ ބޮޑެތި ޤުރައިޝުންގެ ދޮންބޭބެއިން އަބޫޠާލިބް ގާތު ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ކަމަކާ ދޭތެރެ ބަދަލުވެ ދިއުމަށް ދެންނެވިއެވެ. ކީރިތި ރަސޫލުކަލާނގެއަށް ފުރަތަމަ ބައްޕާފުޅާ ރަޙުމަތްތެރިކަމާ މާބޮޑަށް ހަޅުތާލުވެފައިވާ ދަރިކަލުން ގާތަކުގައި ތިބޭނެ ގޮތެއް އެބޭއްވުމުން ވިއެވެ. ފަހަރެއް ގިނަ ފަހަރަށް އެކަލޭގެފާނަށް ދަޢުވަތު ދެއްވައި ހުރުމާ

---

[89] އަލްބޫޠީ، މުޙައްމަދު ސަޢީދު ރަމަޟާން : ފިޤްހުއްސީރާ (ޞ 72)

[90] އަބޫޝަހުބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީޟައުއިލްޤުރުއާނިވައްސުންނާ (1/ޞ 291)

ބަސްތަކުން މުޝްރިކުން ކުރަމުންދާއިރު އެކަށީގެންވާ ހުތުރުބަސްބުނުމާއި ފާޑުފާޑުގެއަނިޔާތަކުގައި ހަމަހިމޭނުން ހުންނަވައެވެ. [91]

މީގެ މިސާލަކަށް މިޙާދިޘާ ގުޅެއެވެ. ރަބީޢާ ބިން ޢިއްބާދު ވިދާޅުވާކަމަށް އިމާމު އަޙްމަދު ރިވާކުރައްވަނީ މައްކާގެ ބާޒާރުތަކުން ޛުލްމަޖާޒާ ކިޔާ ބާޒާރުގައި ކިރިޔާ ރަސޫލާ ﷺ ހިނގަވަމުން ބައްދަލުވާ މީހުންނާ މުޚާޠަބު ކޮށް މިފަދައިން ވިދާޅުވެ އުޅުއްވިއެވެ. ايُّهَالنَّاسُ قُوْلُوْالاَالَهَ الاَّاللّٰه تُفْلِحُوا [92] "އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން لَااِلَهَ اِلاَّاللّٰهُ އޭ ކިޔާށެވެ. އޭރުން ދިންނަވާނޭ ބަރަކު ކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން ވާނެއެވެ." ހަމަ މިހެން ވިދާޅުވާވަރަކަށް އެއަޑު އަހަރެން މީސްތަކުން ޖަމާވެ އުޅެނިކޮށް އެކަލޭގެފާނުގެ ފަހަތުން ޖެހިގެން ހިނގާ އެހެން މީހަކު ދުށީމެވެ. އޭނާއަކީ އަރަކުރުންގެ ތަރިއިންނާ ކުޅެ ކުއްޖެކެވެ. އަގަޅުމަކާއި ގުނުގު މޫނަ ކުއްޖެކެވެ. ޔޫއްމުގެ މީހުންގެ ދިރުން ބޭރުވެގެން އުޅޭ ދަނޑުވެރިއެކެވެ. ދެން އެއީ ކާކުތޯ ސުވާލުކުރީމާ މީހުން ބުނެދިނީ ކުރިން އުޅުނީ މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދުﷲ ﷺ އެވެ. ފަހަތުން އުޅުނީ އޭނާގެ ބޮޑުބޭބެ އަބޫލަހަބެވެ.[93]

ފަރިތަކުރުން 7

ތިރީގައިވާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދޭށެވެ!

1- ﷲގެ ދީނަށް ދަޢުވަތު ދިނުމުގެ މަރުޙަލާތަކެއްވެއެވެ. މިމަރުޙަލާތަކަކީ ކޮބާ؟ އަދި މިމަރުޙަލާތަކަށް ދެވިފައިވާ ކަންކަމުގެ ސިފައަކީ ކޮބާ؟

2- އިސްލާމްދީނަށް ގޮވާލެއްވުން ފެއްޓެވުން ސިއްރިއްޔާގައި ހިންގެވީ ކީއްވެ؟

3- ފާޅުގައި ދީނަށް ގޮވާލެއްވުމަށް އަމުރު ކުރެއްވުމުން ރަސޫލާ އަދާކުރެއްވީ ގޮތަކީ ކޮބާ؟

4- އިސްލާމްދީނުގެ ދަޢުވަތަށް ޤުރައިޝުން ޖަވާބު ދިނީ ކޮން ގޮތަކަށް ހެއްޔެވެ؟

5- "އިސްލާމްދީނަށް ފުރަތަމަ ވަންނަވުން ދިޔައީ ނިކަމެތި ފަގީރުންނެވެ." އެހެން އެކަންވީ ކީއްވެހެއްޔެވެ؟ ބަޔާންކުރޭ!

6- "މައްކާގެ މުޝްރިކުން ބާރާއި ނުފޫޒު އޮތް ގިނަ މީހުން އިސްލާމްދީނާ ދުރުކޮށް ހިފިއެވެ." މިކަމަށް އެއްބަސްވަންހޭ؟ އެއްބަސްވާނަމަ އެފަދަ ގޮތެއް އެނގޭ ހެއްޔެވެ؟

---

[91] - އައްޝަހްރާ، މުޙައްމަދު ބިންމުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްމަޞާދިރި ވަލްއަޞްލިއްޔާ (1/ބ 292)

[92] - رواه أحمد

[93] - އައްޝަހްރާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްމަޞާދިރިވަލްއަޞްލިއްޔާ (1/ބ293)

މުސްލިމުންނަށް ދުއްތޮރާކުރުމާއި އަނިޔާކުރުން

ޙާޞިލުވާނެ މިންވަރު

- މުސްލިމުންނަށް މުޝްރިކުން ކުރި އަނިޔާތަކާއި ގޮތްތައް އޮޅުންފިލުން.
- ޙަބްޝަކަރައަށް ހިޖުރަކުރި ގޮތް ހިނގައިދިޔަގޮތް ބަޔާންކުރުން.
- އުމަރުގެފާނު އިސްލާމްވިގޮތުގެ ބާރުތާ ދެނެގަތުން .

އިސްލާމީ ދަޢުވަތު ފެތުރެން ނުދީ ހުއްޓުވާލުމަށްޓަކައި މައްކާގެ މުޝްރިކުން ވަރަށްގިނަ ކަންތައް މުސްލިމުންނަށް ކުރިމަތިލާން އަނިޔާތަކާ ޖެހިއެވެ. އެގޮތުން ރަސޫލާގެ އަޞްޙާބުންނަށް ވަރަށް ގިނަ އަނިޔާކުރިއެވެ. މިފަދަ އަނިޔާތަކާ ކުރިމަތިލެވުނީ އެމީހުން الله ތަޢާލާއަށް އީމާންވި ކަމަށްޓަކައެވެ. އިސްލާމް ދީނަށް ވެދުވަޑައިގަތް ބައެއް ބޭކަލުންނަށް ދިމާވި މިފަދަ ބަލާއި މުސީބާތަކަށް ބަލާލުމަކީ ކޮންމެހެން ބޭނުން ކަމެކެވެ.

މިގޮތުން ބަލާއިރު އަބޫބަކުރުގެފާނު ކުރިމަތިވި އަނިޔާ ފަހަރަކުވެސް. މުސްލިމުންގެ އެންމެން ފުރަތަމަ ފަހަރަށް އަލްމަސްޖިދުލްޙަރާމުގައި ނުކުތް އެތާނގައި އަބޫބަކުރުގެފާނު މުސްލިމުންނަށް ޚުޠުބާއެއް ދެއްވުމުން ހުރަސްއަޅަން މުޝްރިކުން ނުކުމެ އަބޫބަކުރުގެފާނަށް ތަޅައި ހެދިއެވެ. މިދުވަހު ޢުތުބާބުން ރަބީޢާގެ ފައިވާނަކުން ތަޅުވާލުމުން ދިން އަނިޔާގެ ސަބަބުން ހޭނެތުނުގޮތުގައި ކަމަކުން އިތުރުވެރިން ވިދާޅުވެއެވެ. [94]

ހަމަ އެފަދައިން ޢުޘްމާނުގެފާނު އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތުމުން އެކަލޭގެފާނުގެ ބޮޑުބޭބެ އަލްޙަކަމު ބުނު އަބިލްޢާޞް އެކަލޭގެފާނު ވާރަނބުރަކުން ބަނދެ ބާރުގަދަކޮށް އިސްލާމްދީން ދޫކޮށްލުމަށް މަޖުބޫރުކުރަން ބުނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެކަލޭގެފާނު ދީނުގައި ހިފަހައްޓަވައި ހުރި މިންވަރާއި ސާބިތުކަމުގެ ސަބަބުން ދީން ދޫނުކުރެއްވިއެވެ.

މުޞްޢަބު ބުނު ޢުމައިރު އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތުމުން އެކަލޭގެފާނުގެ މަންމަ އެކަލޭގެފާނަށް ކާން ނުދީ ބަނދަށްލެވުމާއި ގޭން ބޭރުކޮށްލެއްވުމާއި މިފަދަ ކަންތައް ކުރައްވައިފިއެވެ. އެކަލޭގެފާނަކީ އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތުމުގެ ކުރިން މުޅި މައްކާގައިވެސް އެންމެ މުއްސަނދިކޮށް އުޅުއްވި އެންމެ ރީތި ހެދުން ލެއްވި ބޭކަލަކު އެންމެ ނަމަ ހުދުފައިގަނޑު ބޭނުންކުރައްވާ ބޭކަލަކަށް ވިއެވެ.

ހަމަ އެފަދައިން އަބޫޛައްރުލްޣިފާރީ މައްކާއަށް ވަޑައިގެން އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތުމުން މައްކާގެ މުޝްރިކުން އެކަލޭގެފާނަށް ހަމަލާދީގެން އަނިޔާ ދިނުން ގެންދިޔައެވެ. މިގޮތުން

---

[94] - އަލްމިޞްރީ، މަޙްމޫދު: ސީރަތުއްރަސޫލް (ބ114)

އެކަތޭގެނަރަން އަނިޔާ ދިޔުމުން ދަނިކޮށް ބައްޓާސްގެނަރަން އުރަސްދެއްވަރު ޢިނާވަޅެއްގެން އުމުރުގެ ގޮތް ބައްޓާސްގެނަރަން ވިދާޅުވިއެވެ. ޝިރާކު އުފާވެ ވަސްކަމުގެ މީހުންވެ. އާއްމު ޒަމާނުގެ ބޮޑެތިން ޙިއްސާ ހަރުވެރިޔަށް ސިފަހަރަކަން ދެވޭތީ ޖަމާޢަތް ނުނިކުންނަނީއެވެ. އެހެންވީމާ އެކަން ދުރުހުރިތަކަށެވެ. ދެކެން މިހާރުވެސް އެކަން ދުރުހުރިވީއެވެ.[95]

އިސްލާމްދީނަށް ދެކޮޅު ނިކަމެތިވެރިންނަށް އުފައްދަވާ ބޮޑެތި އަނިޔާވެރި ދަތިކަން ކުރިމަތިވިއެވެ. މިގޮތުން މުރުތައްދު ޒަކާތް ނުދޭ ޤަބީލާތަކުން ހިތަވާ ވިދާޅުވުމީ އަބްދުﷲ ބުން މަސްޢޫދަށް އަނިޔާ ކުރިމަތިވެއްޖެ އެއްބަސްވުމަށް ކަނޑައެޅި ތިޔަކަން ނުކުރެވޭނެ މުރުތައްދުވެރިންނާ ދެކޮޅަށް ބައްޓާރަ ބޮޑު ހަނގުރާމަޔާ ތަނަވަސް މައިދާނަށެވެ. ނުކުމެ އެކަމުގެ ހަރުކަށި ކަމާ އުފައްދަވައިދޭ ބަދަލުގައި ދީނުގެ ޢިލްމުވެރިން ކުރިއަށް ނުކުތްކަމުގެ ސީރަތުގެ ބައެއްގައި އެނބުރި ހިނގާފައިވާ ހުރިހާ ކަމަކީ އެވެ. މިގޮތުން ނުކުތް ކަނޑު ހުރިހާއިރެއް އެއްވެސް ބޮޑު ނުރައްކަލެއް ކުރިމަތިކޮށްދޭ ބަޣާވާތު މީހުން ހުރިކަމުގެ ޚަބަރު ފެތުރުނެވެ. މިއީ އިސްލާމްދީނަށް ދެކޮޅު ހަދައިގެން ޝަރީޢަތް ފިލުވާ ބަޣާވަތް ކަމުގައި ވިއެވެ.[96]

ބާޣީގޮތުން އިސްލާމްދީނާއި ޚިލާފުވި ނިކަމެތިން އެކަތޭގެނަރަށް ސީރަތު އުމަރުއްޔާ ބުނެ ހަމަގޮތު އެކަތޭގެނަރަށް ދަރަންޖެހި މަސްއޫލިއްޔަތު ހުރިހާ ގޮތަކަށް އަރަބި ބާއްޖަ ގާއިމުކޮށްދިނީ ބޭނުމާ ދަތިކަމަށް ހިތްހަމަޖެހުމެއް ނެތެވެ. ބޮޑުވެރިން އުޅުނު ދިރިއުޅެވެ. އަދި އިސްލާމްދީނުން ބާޣީ ނުވާނަމަ އެއަނިޔާ ކުރުން އުމުރުޖެހުމަށް ކަމަށް ބުނާލުން ދިރިއުޅެވެ. އެކަށްނަމަވެސް މިގޮތަ އަނިޔާވެރިކަން ކުރިމަތިކޮށްދީ އެކަތޭގެނަރަށް ދިރިއުޅުން ސާބިތު ކަމެއްނުވެއެވެ. އެކަތޭގެނަރަން އަނިޔާ ދިޔުމުން ދަނިކޮށް އުރަމުން ސަޙާބަކޮށްލިޔުއްވާ ބައްޓަރަކަށް މިނިވަން ކަމެއްކޮށްލިޔުއްވާ ދުރުހުރިތަކައިދި އަޅުގަނޑުމެން ގެނެސްދެވޭތެވެ.

ހުރިބަބު ބޮޑުވެރިންގެ އެމުރު އަނގަބަ ހިތްވަނު އަސްކަރުގެ ބައެއްގެ އަދުއްވެ. މިހާ ހުރިބާވަނު ކަމަ އަނިޔާގެ ބޮޑުކަމުގައި އިސްލާމްދީނަށް ހިފެހެއްޓުމަށް ޚާލިދުގެ ބާޣީ ހިފައިލުމާފާ ބަހައްޓައިގެން ހިފުނެވެ. މިގޮތަ އަނިޔާތަކުން ދާއިރާކޮށްދިނީ ދީނީ ދުރުހުރިނަ ހުރިހާގައި ފައިދާ ސާބިތު ކުރުވޭނެ ގޮތެވެ. ޢާއްމުކޮށް ބޭރުފުށުގެ ރަސޫލާގެ ބަޔަކު ސަޙާބާ ހަދިޔާ އެގޮތަށް ކަމެއް ތަކުރާރުކުރަނީ ކަމެއް ހުރިކަމުގެ ރަސްކަމާ ބެހޭ ހިފާ ރަމްޒެވެ. ބޮޑުވާ މިއެއް އަނިޔާވެރިޔާ ބަހާރުގެ ފަޅުކުރިއެއްގައި ޢާއްމުގެ ބައްޓަރު ހިރާސްކޮށް ދިރިއުޅެވެ. އުކަމަށް ހިފައިގަތް ފެނުނު ހުރިހާ ބައްޓަރު ކަމޭހިތަކައި ނާތިކޮށް ބޭރުކުރެވުނު ބަހުސްގެ ކަމަށް ދެކެވެއެވެ.

---

[95] އަލްމިޞްރީ، މަހްމޫދު: ސީރަތުއްރަސޫލު (ޞ117)

[96] މިޝްޢަލް ،މުޙައްމަދު އަލީ :އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ވަލްޙަޟާރީ (ޞ103)

ކީރިތިރަސޫލާއަށް މައްކާގެ ބޮޑުން އަބަދު އަނިޔާ ކުރަމުން ގެންދިޔައެވެ. އެގޮތުން އަބޫޖަހުލު އުކަށާގެފާނު ނަމާދަށް ހުއްޓާ ކަރަށް ފައިން އަޅުއްވާ ބޯށް އެކަން ކުރާން އުޅުމާއި ނަމާދު ކުރައްވާން ހަމަ ފައްޓަވާއިރަށް ހިފައްޓަން ޖަހައި އުކަށާގެފާނުގެ އިސްތަށިފުޅު ކުދިކުދި ކޮށްލާން އުޅުން ފަދަ ކަންކަން ޖާހަގެ ކުރަމުވެ.97

ހަމަ އެފަދައިން އުޤުބާ ބިން އަބީ މުޢީޠު ކީރިތިރަސޫލާއަށް އަނިޔާކުރުމުގެ ގޮތުން ސަޖިދައިގައި އޮންނަވަނިކޮށް އިސްތަށިފުޅުގައި ޖަމަލާއި ގެރިބަކަރި ކަޅިފާލައި ހުރި ތަށަކުން އެތަކެތީގެ ކަރުގަނޑު އުޅުން ފަދަ ކަންތައް ކޮށްފައި ވެއެވެ. 98

ހަމަ އެހެންމެ ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ކަޢުބަތުالله ގާތުގެ އަރިހުގައި ހިޖުރު އިސްތިޤާލުގައި ނަމާދު ކުރައްވަމުން ހުންނަވަނިކޮށް عُقْبَة بِن أَبِيْ مُعِيط އަށް ފެނިގެން މީހާގެ ފާރާމުން ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ ކަރުގައި އޮޅާލައިގެން ނޭވާހުރަން އުނދަގޫވާވަރަށް ވަރަށް ބާރުކޮށްގެން ހުއްޓާލައި އޮތަނުން أَبُوْ بَكْرُ الصِّدِّيْق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ވަޑައިގެން އޭނާގެ ގައިގައި އެތުރާލައްވާ ޖައްސަވައި ދުރުކުރުމަން ފަހު ވިދާޅުވިއެވެ. "ތިޔަ މީހަކު މަރަން ހައްދަވާ ބައްދަލުކުރީ الله އޭ ބުނާތީ އެމީހާ ކަމުދު ކަރަނި ހައްދަވާ؟ ހަމަކަށަވަރުން އޭނާ ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަށް އައީ އޭނާ ހައްދަވާ ބައްދަލުކުރެއްވި ރަސޫލަކާހުރި ދަލީލުތަކާ ގެންދުވެގެންނާ ހާލަތުގައި ގެން ނުވާ."މިފަދަ އެހެން ފަރާތްތަކުގައި ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ކައިރީގެ ކައިރީގައި ނަމާދަށް ހުންނަވަނިކޮށް އުޅުނު އެތަކެތިގެ ކަރުގައި ވައިން އަރައި ނަމާދުކުރަން ދަތިކުރިއެވެ."99

އަދި ހަމަ އެފަދައިން މައްކާގެ މުޝްރިކުން އަބޫޖަހުލުގެފާނު ގެދޮރުވެރި ކުރައްވައިގެން ވޮށް ދިން ގޭގެދޮރުވަމުން ރަސޫލާ ކުރައްވާ މަސައްކަތްކޮށްދޭ ހުއްޓުވާލަމުން އުޅުނެވެ.100 أَبُوْطَالِبُ ގެފާނު އެބައިމީހުންނަށް އާދޭސްކުރައްވާއިރު ނަސޭހަތް ދެއްކުން ދެއްވިއެވެ. އަދި އެކަމާ ގޮތަކުން ދިނުން ގޮވާލުން ހުއްޓުވާލައިފައި އުޅުނެވެ.

މިފަދަ ދަތިހާލަތްތަކުގައި ރަސޫލާ ބަލާހާހި ކަންދެއްވުމުގައި އަބޫޖަހުލުގެފާނު ދުވަ ހުއްޓުވިއެވެ. އެގޮތުން މައްކާގެ މުޝްރިކުން އެންމެ ފަހުން ހަރުދަނާ ދިޔައީ ބޮޑެތި ހުރަސްތަކެއްވި އެޅުމުގެ

97- މިޝްކާތު ، މުޙައްމަދު ޢަލީ :އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ވަތާރީޚު ޖާމިޢު (ޞ103)

98 - އަބޫޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު:އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (1/ޞ296)

99- އަލްޢުމަރީ ، އަކްރަމް ޟިޔާއު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ އައްޞަޙީޙާ (ޞ148)

100-އަބޫޝަހްބާ،މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު:އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (1/ޞ301)

އިލާހުންތަކަށް ފާޑު ވިދާޅުވުން ހުއްޓުވުމަށެވެ. ނުވަތަ އަހަރެމެންނަށް އެކަލޭގެފާނު ދޫކޮށްލައްވާށެވެ. އެހެންނަމަވެސް އަބޫޠާލިބުގެފާނަށް އެކަލޭގެފާނުގެ އަޚުކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ދޫކޮށްލައްވާކަށް ނުވަތަ ނިކަމެތި ކޮށްލައްވާކަށް ހިތްވަރެއް ނުކެރުނެވެ. މިބައިމީހުންގެ މިއުޅުމަށް އަބޫޠާލިބުގެފާނު އެއްޗެއް ވިދާޅުވުމުން އެބައިމީހުން އެނބުރި ހިނގައްޖައެވެ.[101]

އަބޫޠާލިބުގެފާނު ޔާރިތި ރަސޫލާ ﷺ އަށް ދަންނަވައިގެން އެކަލޭގެފާނު ވަޑައިގަތުމުން ޤުރައިޝުން ހުށައަޅާ ގޮތުގެ ވާހަކަ ވިދާޅުވެ ދެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ ކަންތައް ވަރަށް ބޮޑު ކަމަކަށް ވެއްޖެއެވެ. މިބަސް އިވުމުން އުފެއްދެވުމުން ދަރިފުޅުވާ ވަޑައިގަންނަވައެވެ. މިހެން ވިދާޅުވުމުން ޔާރިތި ރަސޫލާ ﷺ ހިތްފުޅުކުރެއްވީ އެކަލޭގެފާނުގެ ބޮޑުބޭބެކަލުން އެކަލޭގެފާނު ދޫކޮށްލައްވީ ކަމުގައެވެ.[102] މިހެން ހިތްފުޅު ކުރެއްވި ވިޔަސް އެކަލޭގެފާނުގެ ބޮޑުބޭބެކަލުން ވިދާޅުވި "وَاللهِ لَوْ وَضَعُو االشَّمْسَ فِي يَمِيْنِيْ وَالْقَمَرَ فِيْ يَسَا رِيْ عَلَى أَنْ أَتْرُكَ هَذَاالْأَمْرَ حَتَّى يُظْهِرَهُ اللَّهُ أَوْ أُهْلِكَ فِيْهِ مَا تَرَكْتُهُ"[103] މާނައީ، "އޭ ބޮޑުބޭބޭއެވެ. އެބައިމީހުން މިކަންތައް ދޫކޮށްލުމަށް އެދިގެން، އިރު އަހަރެންގެ ކަނާއަތުން ބާޖައި ހަނދުގެނެސް އަހަރެންގެ ވާތްއަތުން ދީކަމުގައިވިޔަސް މިކަންތައް ފާޅުވެ ފެތުރެންދެން ނުވަތަ ތިމަން ކަލޭގެފާނު ރަގަޅުވެގެން ދަންދެން މިކަން ދޫނުކުރާ ހުރީމެވެ." ދެން ރަސޫލާއަށް ތެދުވަޑައިގެންނެވި ހިނގައްވައިގެން އެކަލޭގެފާނު ޔާރިތި ކުރެއްވިއެވެ. ދެން ޔާރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ ބޮޑުބޭބެކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ހިތްފުޅުވާގޮތަކަށް ވިދާޅުވެ ދުއްވުމަށް ވަޑައިގަންނަވާށެވެ. ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ. ބަޔަކު މީހުން ހިމާޔަތްކުރާ ގޮތެއް ހުރުމަށް އެއްވެސް ބަޔަކަށް ކަލޭގެފާނު ދޫކޮށް ނުލައްވާ ހުރީމެވެ.[104]

ޙަބުޝްކަރައަށް ހިޖުރަކުރެއްވުން

ޔާރިތި ރަސޫލާ ﷺ އާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުންނަށް ލިބުމުންދާ އަނިޔާތައް އިތުރުވަމުންދާކަން އެނގިވަޑައިގެންނެވި ނަމަވެސް އެކަން ހުއްޓުވުމަށް ކަމެއް ކުރެއްވޭނެ ގޮތެއް ނުވެއެވެ. މިހެން ކަންތައްވުމުން އިސްލާމުންނަށް އަނިޔާއާއި ހިތްދަތިކަމާއި އިހާނާތް ލިބުމުންދާ މިހުންނަށް

---

[101] - ހިޖާޒީ، ޢަލީސަޢީދުޢުމަރު: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމު ފީ ސީރަތިއްނަބިއްޔި ﷺ (ސ56)

[102] _ އަބޫޝުހުބާ. މުޙައްމަދު ބިން: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ސ70)

[103] -އަބޫމުޙައްމަދު ، އަބްދުލްމަލިކުބިން ހިޝާމް: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ (އަލްޤާހިރާ، ދާރުއްޞަޙާބާ، ދރސ) (1/ސ266)

[104] _ އަބޫޝުހުބާ. މުޙައްމަދު ބިން: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ސ70)

އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ތިޔަބައިމީހުން ޙަބުޝްކަރައަށް ދާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެތަނުގެ ރަސްގެފާނަކީ އެއްވެސް މީހަކަށް އަނިޔާވެރި ގޮތުގައި ކަމެއްނުކުރާ ޢަދުލުވެރި ރަސްކަލެކެވެ. އަދި އެއީ ރަނގަޅު ތެދުވެރި ބަޔަކު ދިރިއުޅޭ ތަނެކެވެ. ފަހަރުއްގައި ތިޔަބައިމީހުން މިހާލު ތިޔަތިބި އަނިޔާވެރިކަމުން ސަލާމަތްވެގެން އެތަނުގައި އުޅެވިދާނެއެވެ."[105] އެހެންވީމާ ރަސޫލާ ﷺ ދެންވަޑައިގެންނަވާ ގޮތުގައި ޙަބަޝާގެ އަދުރުގެ ރަސްގެފާނު ނަޖާޝީ އަޞްޙަމާއަށް ބަދުރުވި ވެރިއެކެވެ. އޭނާގެ ގާތުގައި އެކަކަށްވެސް އަނިޔާވެރި ވުމުންނެވެ. މިސާލަކު މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން ބައެއް ބަޔަކުން ޙަބުޝްކަރައަށް ހިޖުރައަށް ނުކުންނެވިއެވެ. މިއީ އިސްލާމްދީނުގެ ފުރަތަމަ ހިޖުރައެވެ. މިކަން ހިނގީ ރަސޫލާ ﷺ ރަސޫލުކަލާގެން ފޮނުއްވުމުންނާ ފަސްވަނަ އަހަރުގެ ރަޖަބު މަހު ފަސްވަނަ ދުވަހެވެ.

ޙަބުޝްކަރައަށް ހިޖުރައަށް ވަޑައިގެންނެވި ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ފުރަތަމައިން ނިކުމެވަޑައިގެން ބޭކަލުންކަމުގައި ޢުޘްމާނުގެފާނު ހިނގާވަޑައިގަތެވެ. ޢުޘްމާނުގެފާނާއެކު އަނބިކަނބަލުން ރުޤައްޔާގެފާނު ވެސް ގެންދެވިއެވެ. މިޚަބަރު ރަސޫލާ ﷺ އަށް ލިބިވަޑައިގަތުމުން ރަސޫލާ ﷺ حديث ކުރެއްވިއެވެ.﴿صَحِبَهُمَا اللهُ، إِنَّ عُثْمَانَ أَوَّلُ مَنْ هَاجَرَبِأَهْلِهِ بَعْدَ لُوْط عَلَيْهِ السَّلَامَ﴾[106] "ﷲ ވޮޑިގެންވިސް އެދެބޭކަލުންނާ އެކުގައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ސަލާމްކުރެއްވި ލޫޠު ޢަލައިހިއްސަލާމުގެ ފަހުން އާއިލާއާއެކު ހިޖުރަކުރެއްވި އެންމެ ފުރަތަމަ ހިޖުރަކުރެއްވި ބޭކަލަކީ ޢުޘްމާނުގެފާނެވެ." ޙަބުޝްކަރައަށް ހިޖުރައަށް ވަޑައިގަތުމުން ދިރިވެރިކަން ބާކީވުން މިފަހަރު ނުކުންނެވިއެވެ. އެހެނިހެން އަބްރަހާއާއި ބުނާ ބިން ހަސަން ގާއި ޢުޘްމާނުގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުން ސަހްލާ ބިންތު ސުހައިލް ބިން އަމްރު އާއި އަބޫޙުޛައިފާ ބިންޢުތްބާއާއި ހިމެނިވަޑައިގަތެވެ.[107]

މިބޭކަލުން ހިޖުރައަށް ވަޑައިގަތުމުން ސަފަރުފުޅުގެންނާއި ހިނގަފައެވެ. މިދަތުރު ދަތުރުކުރެއްވި ހިފައިގެން އަގުނގަދިން ވަޑައިގެން ½ ދީނާރުން ނަވެއް ކުއްޔަށް ހިފާވަޑައިގެން ޙަބުޝްކަރައަށް ވަޑައިގަތެވެ. ފަހުއިސްލާމުން މިޚަބަރު ދިޔަގެން ކުރިން ނުކުމެ

---

[105] - އަބުލްޙަސަން. މުޙައްމަދު ޢަލީ: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ސ82)

[106] – رواه الطبراني

[107] -އަބޫޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު:އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީޟައުއިލްޤުރްއާނިވައްސުންނާ (1/ސ 349)

އެއްވެސް ބޭކަލަކާ ބައްދަލުވާގޮތެއް ނުވިއެވެ.[108] މިބޭކަލުން ހޯއްދެވުމަށް ޤުރައިޝީން ކޮށްފި ބަނޫ ބުނޫލްމުއްޠަލިބާއި ޢަމާލަ ބުނޫލްވަލީދުއެވެ. މިބޭކަލުން ނަޖާޝީގެ އަރިހަށް ހިޖުރަތުގައި ހަޖަރެއް ދިޔަހެނަމަވެސް އެދުންގެތެރެ ކަންތައްތައް ނުވެ ހުސްއަތާ މައްކާއަށް އަންނަން ޖެހުނެވެ. ޢުމަރުގެފާނު އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތުމާ ގުޅިގެން މައްކާގެ ޙާލަތު ބަދަލުވެފައިވާކަމުގެ އަޑު ފެތުރުމުން މުސްލިމުންކުރެ ބައެއް ބޭކަލުން ޙަބުޝްކަރައިން އެނބުރި މައްކާއަށް ވަޑައިގަތެވެ. އެކަމަކު އެބޭކަލުންނަށް އެނގިވަޑައިގަތީ އަދިވެސް މުސްލިމުންނަށް ކުރާ އަނިޔާތަކާއި ދެރަކުރުންތަކާއި މުސްކުޅިކަން އޮތްކަމެވެ. މިހެންކަމުން އަނބުރާ ޙަބުޝްކަރައަށް ހިޖުރަ ކުރެއްވިއެވެ. މިފަހަރު ޙަބުޝްކަރައަށް ހިޖުރަ ކުރި ބޭކަލުންގެ ޢަދަދަކީ 82 ފިރިހެނުންނާއި 18 އަންހެނުންނެވެ.[109]

މުސްލިމުން މިފަހަރު ހިޖުރަކޮށްގެން ހިޖުރައިން 7 ވަނަ އަހަރާ ހަމައަށް ޙަބުޝްކަރައިގައި ތިއްބެވިއެވެ. ހިޖުރައިން 7 ވަނަ އަހަރު ޚައިބަރު ހިއްޕަވައިގެން ނަބިއްޔާ ރަސޫލާ ﷺ ހުންނެވިތާނަށް ޖަޢުފަރުބްނު އަބީޠާލިބު ބައެއް ޙަބުޝް ކަރައިގައި ތިއްބެވި މުސްލިމުން ޚައިބަރަށް ވަޑައިގެން ނަބިއްޔާ ރަސޫލާ ﷺ އާ ބައްދަލު ކުރެއްވިއެވެ.[110]

ޢުމަރުގެފާނު އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތުން

ޢުމަރުގެފާނަކީ ޖާހިލިއްޔަ ޒަމާނުގައި މުސްލިމުންނަށް ވަރަށް ހަރުކަށިކަން ދައްކާ ވަރަށް އަނިޔާ ކުރެއްވި ބޭކަލެކެވެ. އެހެންވެ ނަބިއްޔު ރަސޫލާ ﷺ އަށް ވިސްނި ވަޑައިގަތީ ޢުމަރުގެފާނު ނުވަތަ އަބޫޖަހުލު އިސްލާމްވުމަކީ ވަރަށްބޮޑު ކާމިޔާބީއެއް ކަމަށްދެކެވަޑައިގަތެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ރަސޫލާ ﷺ ﷲ ތަޢާލާއަށް ދުޢާ ކުރެއްވީ މިދެމީހުންކުރެ އެކަކު އިސްލާމްވުމަށް އިސްލާމްދީން ޢިއްޒަތްތެރި ކުރެއްވުމަށް އެއިން އެކަކަށް ހިދާޔަތް ދެއްވުމަށެވެ. އިބްނު ޢައްބާސްގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. أَنَّ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم قَالَ : اللهُمَّ أَعِزَّ الإِسْلاَمَ بِأَبِيْ جَهْلٍ أَوْ بِعُمَر بُنُ الْخَطَّاب[111] މާނައަކީ: "ހަމަކަށަވަރުން ރަސޫލާ ޢަރިޟް ކުރެއްވިއެވެ. ހައްދަވާ ޢިއްޒަތްކުރެއްވި ރަސްކަލާނގެ! އަބޫޖަހުލު ނުވަތަ ޢުމަރުބްނުލްޚައްޠާބު އިސްލާމްވުމުން

---

[108] - އަބުލްޙަސަނީ .މުޙައްމަދު ޢަލީ: **އައްނަބިއްޔުލްޚާތަމު މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ** (ޞ 82)

[109]- އައްޞައްލާބީ، ޢަލީ މުޙައްމަދު މުޙައްމަދު : السيرةالنبوية عرض وقائع وتحليل احداث(ޞ335)

[110] - އަލްބޫޠީ، މުޙައްމަދު ސަޢީދު ރަމަޟާން: **ފިޤްހުއްސީރާ** (ޞ91)

[111]- رواهُ أَحْمد والترمذي

އިއްޒަތްތެރި ކުރައްވާނދޭވެ!" ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ކުރެއްވި މިދުޢާ ﷲ ތަޢާލާ އިޖާބަކުރައްވައި އުމަރު ބުނުލްޚައްޠާބަށް އިސްލާމްވެ ވަޑައިގެންނެވުން ގޮތް ފަހިކުރި ކޮށްދެއްވިއެވެ.[112]

އުމަރުގެފާނު އިސްލާމްވި ގޮތުގެ ވާހަކަ މިފަދައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އުމަރުގެފާނު މައްކާގެ މަގެއްގައި ކަނޑި އުރައިން ދަމްމަވައިގެން ވަޑައިގަންނަވަނިކޮށް نُعَيْمُ بُنُ عَبْدُ اللهِ النَّحَّامُ އޭ ކިޔާ ބޭކަލާ ބައްދަލުވެވުނެވެ. ނުޢައިމު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ އުމަރެވެ. ކޮންތާކަށް ޤަސްދުކުރައްވައިގެން ވަޑައިގަންނަވާ ދުވަރައްޓޯއެވެ؟ އުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަން ޤަސްދުކޮށްގެން މިދަނީ މިހިރަ ޞާބީވެގެން އެކުވި މުޙައްމަދު ﷺ ގެ އަރިހަށެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޤުރައިޝުންގެ ފިކުރުން ބައިބައި ކޮށް އެކަކުނި ކުރުވައިފިއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ ހުވަފެންތަކަށް ބުއްދިތަކަށް ކަލަޅާއި ކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި ދީނަށް މަލާމާތްކުރައްވައި ޚުރާފާތް ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ޤުރައިޝުންގެ އިލާހުތަކަށް ކަލަޅާ ކުރައްވައިފިއެވެ. އެހެންވީމާ މިދަނީ އޭނާ ޤަތުލުކުރައްވާށެވެ![113]

نُعَيْمُ ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ އުމަރެވެ! ކަލޭގެފާނު ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ނަފުސު ބޮޑާ ކުރުވައިފިއެވެ. މުޙައްމަދުގެފާނު ﷺ ޤަތުލު ކުރުމަށްފަހު ކަލޭ ބަނޫ ޢަބްދުމަނާފުގެ ދަރިން ދޫކޮށްލާނެތޯ؟ ތިބާ ކަލޭގެފާނުގެ ގެއަށް އެނބުރި ކަންތައް ހަމައަކަށް އަޅުވަން ދިޔުން ހެޔޮވާނެތޯ؟ ވިދާޅުވިއެވެ؟ މިކަމުގެ އަހުލުބައިތުންގެ ތެރެއިން ކޮންބައެއް ތޯއެވެ؟

نُعَيْمُ ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ކަލޭގެ ގެއަށާއި ކަލޭގެފާނުގެ އުޚުތު ފާޠިމާ ބިންތުލްޚައްޠާބާއެވެ. ﷲ ގަންދެއްވުމަށް ބުނަމުވެ. އެދެމީހުން މިހާރު އުޅެނީ އިސްލާމްވެ ދީނަށް ތަބާވެގެންނެވެ.

އުމަރުގެފާނު އޭނާގެ އުޚުތު ފާޠިމާ ބިންތުލްޚައްޠާބާއި ގެއަށް ސަޢީދު ބިން ޒައިދު އުޅުއްވާގެއަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެބޭކަލުން ތިއްބެވީ ޚައްބާބު ބިން އަރައްތުގެ ކިޔަވައިދެނިކޮށް ވިދާޅުވާނެ ވިދާޅުވެނުވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުގައި سُوْرَةُطه ލިޔެވިފައި އެވެ.

އުމަރުގެފާނު އެގެއަށް ވަޑައިގެން ގޮވާލެއްވި އަޑަށް ޚައްބާބު އަވަސް ކުރައްވާން ސަލާމްގެން ވެއް ތަނަށް ފޮރުވިގެން ގެތެރޭގެ ކޮޓަރިއެއްގައި ފޮރުވުނެވެ. މިޖެހި އެ ހިސާބުގައި ފާޠިމާ ބިންތުލްޚައްޠާބު ޞަޙީފާ ފޮރުވާލުމާއި ފަހަރު ރޮއްވައިގެން ދިޔަކަމަކު ފުރަތަމަ ކުރަން ވަރަށް ރޮއްވައި އެކަމު ފޮރުވިއެވެ.

---

[112]- އަބޫ ޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (1/ޞ351)
[113]- އަބޫ ޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (1/ޞ353)

އެގެއަށް ވެދެވަޑައިގަތުމާއެކު ޢުމަރުގެފާނު ސުވާލު ކުރެއްވިއެވެ. ތިމަންނައަށް މިއިވުނީ ކޮން އަޑެއް ހެއްޔެވެ؟ އެދެމަފިރިކަނބަލުން ދެންނެވިއެވެ. އަޑެއް ހީވޭނެއެވެ. ދެން ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ނޫނެކެވެ. ތިޔައިގެ ދެކަސްބަޔުން މުޙައްމަދުގެފާނު ﷺ ގެންނަވި ދީނަށް ތަބާވެގެން އުޅޭކަމަށް އަހަރެންނަށް އަޑު އިވިއްޖެއެވެ. މިހެންބުނެ ޖިހަށް ސަޢީދު ބިން ޒައިދުގެ ގައިގައި ޖަހައި ވައްޓާލާ ހުރުމުން އެކަމުން ފިރިމީހާ ސަލާމަތްކުރުމަށް ފާޠިމަތު ބިންތުލްޚައްޠާބު މަސައްކަތް ކުރުމުގެ ތެރޭގައި ޢުމަރުގެފާނު އެކަމަނާގެ ގައިކޮޅުގައި ޖެއްސެވި ބާރުކަމުން އެކަމަނާގެ [illegible] ވިދާޅުވިއެވެ. އާ [illegible] ދެން ނިކަން ތިޔަ ހަދަންއުޅޭ ކަމެއް ހަދައި ބަލާށެވެ![114]

ޢުމަރުގެފާނަށް އެކަލޭގެފާނުގެ އުޚުތު ފާޠިމާ ބިންތުލްޚައްޠާބުގެ [illegible] ލޭ އޮހޮރެމުންދާތަން ފެނި ވަޑައިގަތުމުން [illegible] طه ، [illegible]

مَآ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكَ ٱلۡقُرۡءَانَ لِتَشۡقَىٰٓ ، إِلَّا تَذۡكِرَةً لِّمَن يَخۡشَىٰ ، تَنزِيلًا مِّمَّنۡ خَلَقَ ٱلۡأَرۡضَ وَٱلسَّمَٰوَٰتِ ٱلۡعُلَى ، ٱلرَّحۡمَٰنُ عَلَى ٱلۡعَرۡشِ ٱسۡتَوَىٰ [115] މާނައީ: [illegible] މާތްالله އެވެ. [illegible] الله [illegible]

---

[114] [illegible] (1/ސ354)

[115] – سُوْرَةُ طه 5-1

މެނުވީ ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެޤުރުއާން ބާވައިލައި [illegible]. ބިމާއި އުސްވެގެންވާ އުޑުތައް ހެއްދެވި ރަސްކަލާނގެ ބަސްފުޅުން ބާވައިލެއްވި ވަޙީއެވެ. ރަޙްމާނުވަންތަ ރަސްކަލާނގެ ޢަރުޝުގެ މައްޗަށް އިސްތިވާވެ ވޮޑިގެންވިއެވެ." ރިވާވެގެންވަނީ މިގޮތައި ބިސްމިﷲ ކިޔުމާއެކު އެކަމާދުރު ބިރުވެރި ވެވުނެވެ. ދެން ކޮންމެއަކަސް މިހެންކިޔައި سُوْرَةُ طه ކިޔަމުން ދިޔައެވެ. މިހެންގޮސް 24 ވަނަ އާޔަތުގެ ނިޔަލަށް ކިޔަވާ ވިދާޅުވިއެވެ. إِنَّنِيٓ أَنَا ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱعۡبُدۡنِي وَأَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ لِذِكۡرِيٓ[116] މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިމަން ރަސްކަލާނގެއީ ﷲއެވެ. ތިމަން ރަސްކަލާނގެ މެނުވީ އިލާހަކު ނުވެއެވެ. ފަހެ ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް އަޅުކަން ކުރައްވާށެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަނދުމަ ކުރުމަށްޓަކައި ނަމާދު ކުރައްވާށެވެ." މިސޫރަތުގެ މިހިސާބަށް ކިޔުމުން ވިދާޅުވެފައިވާ [illegible] [illegible]. މިހާ ބަސްތަކުގެ [illegible] ދުވަސް [illegible] އަޅުކަންކުރުން ބައްދަލުވެގެން ނުވެއެވެ. މިއީ ކިހާ ފުރިހަމަ ބަސްފުޅުތަކެއް ހެއްޔެވެ؟

ޢުމަރުގެފާނު ޝަހާދަތުގެ ކަލިމަ ހަމަ ވިދާޅުވުމާއެކު ޚައްބާބު ބިނުލްއަރައްތު އެކަލޭގެފާނު ފިއްލަވައިގެން އޮންނެވި ތަނުން ނުކުމެ ވަޑައިގެން ޢުމަރުގެފާނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ޢުމަރުއެވެ. ތިމަން އުއްމީދުކޮށްގެން ހުރީ ﷲގެ ނަބިއްޔާގެ ދަޢުވަތުގެ އަސަރު ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް [illegible]. ތިމަން އިއްޔެ އެކަލޭގެފާނު މިފަދައިން ދުޢާކުރައްވާ އަޑު އަހާލީމެވެ. اللهُمَّ أَيَّدَ الإِسْلاَمَ بِأَبِي الحَكَمُ بن هُشَام أَوْ بِعُمَر بُنُ الْخَطَّاب[117] މާނައީ، "ހައްދަވާ ބޮޑުދަރުމަވެރި ރަސްކަލާނގޭ! އަބޫޖަހުލު ނުވަތަ ޢުމަރު ބިނުލްޚައްޠާބު އިސްލާމްވުމުން އިސްލާމްދީނުގެ ބާރުގަދަ ކުރައްވާނދޭވެ!" އޭ ޢުމަރުއެވެ. ކަލޭގެފާނަށް މަރުޙަބާއެވެ! ދެން ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ޚައްބާބެވެ. މުޙައްމަދު ﷺ ހުންނެވި ތަނެއް ދައްކަވާ ދެއްވާނަންތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ގޮސް އިސްލާމްވާން [illegible] ބޭނުމެވެ. ޚައްބާބު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ މިވަގުތު ހުންނެވީ ދާރުލްއަރްޤަމުގައެވެ.

ޢުމަރުގެފާނު އެތަނަށް ވަޑައިގެން އެގޭގެ ދޮރުގައި ޓަކި ޖެއްސެވުމުން ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންކުރެ ބޭކަލަކު އޭގައި ހުރި ހޮޅިއަކުން ބައްލަވައިލެއްވުމުން އެހެރީ ޢުމަރުގެފާނު

---

[116]- سُوْرَةُ طه24

[117]- އައްތިރުމިޒީ، ސުނަނުއްތިރުމިޒީ (ޙަދީޘް ނަންބަރު 61)

ހުންނަވަނިކޮށް ދެކެވަޑައިގެން ބިރުފުޅުން ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ اللهގެ ރަސޫލާ ﷺ އެވެ. މިއާގެ ބޫޓުގައި ކަނޖެއްރައިން ދަމައިގެން އުފަލުންނުވިއެވެ. މިހިނދު ބަލާއިރުމުގޮތުން ވިދާޅުވިއެވެ. އިޖުނަ ދެއްވާށެވެ. ހުއްޓަމުއް އެދިގެން އަޔިނަމަ އެކަން ހާޟިރަށް ވެއެވެ. ނުބައިކަން އެދިގެން އަޔިނަމަ އެކަށްވެސް އަޅަނބުގެން ދެއްކާރުޖެހޭނެވެ.

ދިނ◌ް ހުއްދަ ދެއްވުމުން އަބޫބަކުރު ވެވަޑައިގަތެވެ. އަބޫބަކުރުގެ ބޮއްޓުގު ކުރެއްވުމަށްފަހު އެކަލޭގެފާނުގެ ފާރަށް ކަރުގައި ހިއްޕަވާފައި ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ޚައްޠާބުގެ ދަރިޔާއެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް اللهގެ ކާފާއި އަސްނަލްނަމަކު ދިމާލުވާނީ ހުންނަވާނީތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ." ބިލަމިޔާ اللهއާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް އިޚްލާސްތެރިވާށެވެ." ދެން އެހީދީން ރަސޫލާ ﷺ ބަލާހިރު ވިދާޅުވެދެއްވުން އަބުސުފްޔާނުބްނު އެވަގުތު ބިއްޔާބަލި ބާކީރުންނަށް އެކަލޭގެފާނު އިސްލާމްވިކަން އެނގުނެވެ. ދެން މުސްލިމުން ބަލަހައްޓަމުން ފެނުމުން މައްކާގެ އަހުލުވެރިންނަށް އެކަލޭގެފާނު އިސްލާމްވީކަން ހާމަވީ ވިއެވެ.[118]

އެކަލޭގެފާނު އިސްލާމްވީމާއެކު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން ދެބައިމީހުންކަމު ބަހައްޤު ޙައްޤުގައި ތިބީ ކޮންބަޔަކު ހެއްޔެވެ؟ ބަދިހި ކުރެއްވިއެވެ. "މުސްލިމުންނެވެ." އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެހެންވީއާ ފޮރުވިގެން އަޅުގަނޑުމެން ތިބެނީ ކީއްވެ ހެއްޔެވެ؟ ރަސޫލާ ﷺ ރައްދު ދެއްވިއެވެ. އޭ އުމަރުއެވެ. އަހަރެމެންނަކީ އަދަދު މަދުބަޔަކަށްވާތީއެވެ.[119] ދެން މުސްލިމުން ދެސަފަށް ސަފުހަދައިގެން އެއްސަފުގައި ޙަމްޒާ އަނެއްސަފުގައި އުމަރުގެފާނު ހުންނަވައިގެން ރަސޫލާ ﷺގެ އަރިހުގައި އުޅުއްވުން އެތިއްބެވި ހަރަކާތުން ނުކުމެ ވަޑައިގެން އަލްމަސްޖިދުލްޙަރާމަށް ވަދެވަޑައިގަތެވެ އިރު މިމަން ބާކީރުންނާ ދިމާއަށް ޤުރައިޝުން ބަލަން ތިބެއެވެ. އެބައިމީހުންނަށް ބޮޑު ހިތާމައެއް ކުރިމަތިވެފައިވާ ކަރަހިޔާއެވެ. މިހެންވެ ރަސޫލާ ﷺ އެކަލޭގެފާނަށް އަލްފާރޫޤު ލަޤަބު ދެއްވިއެވެ. އެއީ ޙައްޤާއި ބާޠިލު ވަކިކުރާ ފަރާތަކަށް ކަމަށްވާތީއެވެ.[120]

ފަރިތަކުރުން 8

ތިރީގައިވާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދޭށެވެ!

1- ޢުމަރުގެ ދުޝްމިނުކަން މުސްލިމުންނަށް ކުރި އަނިޔާތަކުގެ ދެތިން ބާވަތްތައް ލިޔޭ!

2- މުސްލިމުން ހިޖުރަ ކުރުމަށް ޙަބުޝްކަރަ އިޚްތިޔާރު ކުރީ ކީއްވެގެންތޯއެވެ؟

---

[118] - ރިޔާޟު، އަލްމުސްނަދު: އަލްޖާމިޢުއްޞަޙީޙު ލިއްސީރަތިއްނަބަވިއްޔާ މިންހާ ސަމީނަ (ސ54)

[119] - އަބޫ ޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (1/ސ356)

[120] - މިޝްޢަލް، މުޙައްމަދު ޢަލީ: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ވަލްޤަޟާޔާ (ސ110)

3- ޢުމަރުގެފާނު އިސްލާމްވި ހާދިޘާގެ ޚުލާޞާއެއް ލިޔުއްވާށެވެ!

4- އިންސާނަކަށް ޢަނިޔާ ލިބޭކަމަށް ބޮޑު ޢަނިޔާއިން ސަލާމަތްވުމަށް މުސްލިމު ފަރުދެއް ދޫކޮށްލައި ކާފަރުންގެ ޤައުމަކަށް ހިޖްރަތްކުރުމުގައި ބެލެވޭން ހުއްދައެވެ؟ ބަޔާންކޮށްދޭށެވެ!

ބާބު 5

ޢަނިޔާވެރިކަމުގެ ފެށިލުން

ހާސިލުވާން މިންވަރު

- ޢަނިޔާވެރިކަމުގެ ފެށިލުން ގޮތް އޮޅުންފިލުން.
- ހިޖުރައިގެ އަހަރަކީ ކޮބައިކަން ދެނެގަތުން.
- ކީރިތި ރަސޫލާ ޠާއިފަށް ދަތުރުކުރެއްވި ގޮތް ބަޔާންކުރުން.
- އިސްރާއާއި މިޢުރާޖުގެ ހާދިޘާއާއި ނަމާދު ފަރުޟު ކުރެއްވި ގޮތް ދެނެގަތުން.

ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ އަށް ތަބާވި މީހުން އިތުރު ވަމުންދާ ތަން ޤުރައިޝުންނަށް ފެންނަމުން ދިޔުމާއި، ޙަމްޒާގެފާނާއި ޢުމަރުގެފާނު ފަދަބޭކަލުން އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތުމުން މުސްލިމުންގެ ޢިއްޒަތްތެރިކަން އިތުރުވެގެންދާތަން ފެނުނުމެވެ. އަދި މުސްލިމުންގެ ބަޔަކު ޙަބުޝްކަރައަށް ހިޖުރަ ކުރައްވުމުން ދެން އެމީހުން ވިސްނަމުން ގެންދިޔައީ އިސްލާމްދީން ފެތުރެންނުދީ ހުއްޓުވޭނެ ގޮތެއް އަވަހަށް ހޯދުމަށެވެ. ތަފާތު ޖަހާލާކަން އުދިނޫގެ އަސަރު ކުރުމުގެ ކުރިން ރަސޫލާ ﷺ އަވަށަށް ކޮށްލެއްވުން އެބައިމީހުން އެއްބަސްވިއެވެ.[121] މިޚަބަރު އަބޫޖަހުލުގެ ފާސަން ލިޔުމަކުގައިގެން ހާޝިމު ވަންސާއި މުއްޠަލިބުވަންސާއިގެ މީހުން އެއްކޮޅަށްލާ ރަސޫލާ ﷺ ހިމާޔަތް ކުރައްވާފުދޭ ގޮތުން އެކަކުގުނާއެކު އެބައިމީހުން شِعْبُ أَبُوْ طَالِبُ އަށް ވަދެވަޑައިގަތެވެ. މި ކަމާ އަބޫލަހަބު ނޫން އެއްވެސް މީހަކު ދެކޮޅެއް ނުހަދައެވެ.

---

[121] - އަލްބޫޠީ، މުޙައްމަދު ސަޢީދު ރަމަޟާން: ފިޤްހުއްސީރާ (ޞ86)

ޤުރައިޝުންނަށް މިމަންޒަރު ފެނުމުން އެބައިމީހުން ދެން ކަންކުރާނެ ގޮތް ރޭވުމަށް އެއްވެ ބަނީ ހާޝިމާއި މުއްޠަލިބު ވަންސަހައިގެ މީހުންނާ މުޢާމަލާތު ކުރާނެގޮތުގެ ފޮތެއް ލިޔެ ކަޢުބަތުﷲ ގެ ދުރުގައި ބެހެއްޓިއެވެ. މިގައިވަނީ "އެމީހުންގެ މީހަކު މިއިން މީހަކާ ކާވެނި ނުކުރުމަށާއި އެއްޗެއް ވިއްކާ ނުގަތުމަށާއި ގަސްވެސް ނުހުރުމަށާއި އެމީހުންގެ ފަރާތުން ސުލްހައެއް ހަދަސް ރަސޫލާ ﷺ ޤަތުލުކުރުމަށް މިބައިމީހުންނާ ހަވާލު ނުކުރަނީސް އެ ސުލްހަ ޤަބޫލު ނުކުރާނެ ކަމަށެވެ."[122]

މިކަން މިގޮތަށް ހިނގީ ރަސޫލު ކަމުން 7 ވަނަ އަހަރުގެ މުޙައްރަމްމަހުގެ ތެރޭގައެވެ.

މިއެއްބަސްވުމާއެކު ޝިޢްބު މިގޮތުން އެތާގައި ހުއްޓުމަށް މުސްލިމުންނަށް އަބޫޠާލިބު އުޅުން ބަރަކާތެއް މައްކާގައި އުޅުނެވެ. މިބައިމީހުންވެސް މިކަން ކުރަމުން ދިޔައިރު ސިއްބުއަބީޠާލިބުގައި ދަތިވެ ގިނަ ދުވަސް ވެއެވެ. މިގޮތުން ސިއްބުގައި މުސްލިމުންނަށް އަރިހުން ކާތަކެތި ފޮނުވާ ހަދީޖާގެ ރަށުގެ ތެރޭގައި ހަދީޖާދައިތަފުޅާގެ އަޚް حَكِيمُ بن حِزَام ހިފުނެވެ. ހަމައެހެންމެ هِشَام بن عَمْرُوْ އާއިގެ ބަނޑުބޭބެގެ ދަރިއަކު نَضْلَة بن هَاشِمُ بن عَبْدُ مَنَافُ ވެސް އަރިހަށް ފޮނުވިއެވެ. މިގޮތުގައި ސިއްބުގައި ހައްޔަރުވެގެން 3 އަހަރު ވަންދެން މުސްލިމުން ދިރި ކަމުގައި ވެއެވެ. އެއީ ރަސޫލުކަމުގެ ނުބުއްވުންކާ 7 ވަނަ އަހަރުން ފެށިގެން 10 ވަނަ އަހަރަށެވެ.[123]

ކަންމައްޗަށް މިފަދަ ދަތިހާލުގައި 3 އަހަރު ސިއްބުގައި ތިއްބަވައިލާއި ޤުރައިޝުންގެ ބޮޑުންގެ ތެރެއިން 5 މީހަކު ނުކުމެ މިފޮތް ފަޅައިލުމަށް ދަތިކުރުމުގެ ފިޔަވަޅު ނަގާފައިވަނީ އުޅުނެވެ. އެއީ ހިޝާމު ބިން އަމްރާއި ޒުހައިރު ބިން އުމައްޔާއާއި އަލްމުޠްޢިމު ބިން ޢަދިއްޔާއި އަބުލްބަޚްތަރީ ބިން ހިޝާމާއި ޒަމްޢާ ބިންއަސްވަދެވެ.[124]

މިފަސްމީހުންކުރު މިކަމަށް އިސްވީ ހިޝާމު ބިން އަމްރު އެވެ. އޭނާ ޒުހައިރު ބިން އުމައްޔާގެ ގާތަށް ގޮސް ބުންޏެވެ." ޒުހައިރުއެވެ. އަހަރެމެން ކައިބޮއި ހެދުމާއި ކާވެނިކުރާއިރު އެބަޔަކާ ގުޅުމެއް ނެތްކަން ތިބާ ރުހެއްތޯ؟ ޒުހައިރު ބުންޏެވެ. އަހަރެންނަކީ ހަމަ އެކަނި މީހެކެވެ. ކޮންމެ ފަދަ ކަމެއްކުރެވޭތޯ؟ އޭނާ ބުންޏެވެ. ކަލޭ ކުރިމަތިލައި ދެވަނަ މީހަކު މިހިރީ ނޫން ހެއްޔެވެ؟ ޒުހައިރު ބުންޏެވެ.

މިފަދަކަމަކަށް 3 ވަނަ މީހަކުވެސް ބޭނުންވާނެ އެވެ. ދެން މިދިޔުމުން މުޠްޢިމު ބިން ޢަދިއްޔާގެ ގާތަށް

---

[122] - ޢަބްދުލްޤުދޫސް. މުޙައްމަދު ޢަލީ: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ސ86)

[123] - ޢަބްދުލްޤުދޫސް. މުޙައްމަދު ޢަލީ: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ސ86)

[124] - އަލްބޫޠީ، މުޙައްމަދު ސަޢީދު ރަމަޟާން: ފިޤްހުއްސީރާ (ސ87)

ގޮސް މިވާހަކަ ދެއްކެވުމުން އޭނާވެސް އެކަމާ ރުހުމާއެކު ހަބަރުވަސް މީހެއްގެ ވާހަކަ ބުނެފިއެވެ. ދެން މިހިން މީހުން އަބުދުލްމުއްޠަލިބު ބުން ހުޝާމުގެ ގާތަށްގޮސް ވާހަކަ ދެއްކެވުމުން އޭނާވެސް އާއިލާ ބުނެފައިވާ މިފަދަ ކަމަކަށް ފަސްވަސް މިހާރުވެސް ކަމަކަށް ބުނުއްވާން ބުނެއްޖެވެ. ދެން މިބައިމީހުން ޢަމްރުއާ ބޮޑުބައްޕައަސްވަރުގެ ގާތަށް ގޮސް ވާހަކަ ދައްކާ ހުށަހެޅުމުން މިކަމާމެދު އެއްބަސް ވެއްޖެއެވެ. އޭގެ އަނެއްދުވަހު ހުރިހާ މިބައިމީހުން ބަރަވާ ޚުވައިލިދު ގޮސް ޖަމާވު ކުރުމަތިލުމުން އެތާ ހުއްޓި ބިޒުވެސް ޖުރައިރު އަބޫޠާލިބުވެ. "އަހަރެމެން ކައިބަޔަކީ ފާރާންތަކާއި ހަމައިރު އަހަރެމެންގެ ބޮޑުކަލޭ އެއްބަހާލާ ކަލޭގަޔާވާ هَاشِمُ ވަންހައިގެ މީހުން ނުކައި ނުބައި ގަނޑުވެރިކަމުން ގަނޑުވާލައި މިޝްނަށް އެއީ ސަރިޔާ އެކެވެ. ވިޔާ އެކަމުގެ ފަރާޖް ވިސާރާ ރުހިވެއެވެ."[125] އެހެނދު އަބޫޠާލިބު ބޮޑެވެ. ތިޔައަކު ދައްކަވާ. އެކަޖެހެ ވިދާޅުވެ ނުފެނެވެ. މިޒާރުން އަބޫޠާލިބަށް މިގޮތަށް ފަސްވިޔަނުގެ ދަރިވަރު ޖާވާބު ހިނގުމުގެ ޖަމާޢަތައި އަބޫޠާލިބު ބޮޑެވެ. ތިޔައި ރޮގަދުގެ ބަރުގެއަކަށް ރޭވި ނިކިޔަކާ ކަނޑަލާފެ. މިވާހަކަޖައިބާ މިޖެހުން ދަރާވާއިރު މިޖޭގަޔި އެއްވުގެ އެއްޕަސްރާ ވިދުރެއްމަކު އަބޫޖާހިލުގެ ކާރުން އިސްނަތިވިއެވެ. ނަމަވެސް ރަސޫލާ ﷺ ވަނީ އޭރުވެގެ ހޭއްދު ހިތުވާ ﷲ ގެ ދީނުގައި ނަފްސާ މަޤާމު ކަމާރިޔަށް ކަލާނިގެ ކަމަށް އަބޫޖާހިލުގެ ދަރުންނަކީ ދަފާރާވެއެވެ. މިހެނދު އަބޫޖާހިލުގެ ދުޝްމަނުކަމަށް ތިރީހުން އެކަން އެމީހުން ވަނީ ނަކުޅުގެން ألْمُطْعِم بْنُ عَدِيٌّ ގޮތުގެ އެކަމާއް ނަކަޔާގެން ވިދާޅުވެ ބޮޑުއިރު އަސަރުވާ ޢިބާދަތްތަކުގެ ގޮތައިން ﷲ ގެއިސްލާމުވުމުގެ ނަން ހުރިހާ ތަނެއް ކަމާކުރަން ކާއިރުވާލާ ދުލެއްވި އަނގަ ބަޔަކާން ވިއެވެ.[126] ދެން މިޒަސްމިހުން ބަނި ހާސިލުގެ މިހުން ގަތަގެން ގޮސް އެމިހުން ތިބިތަނުން ނުކުތުމަކަށް އެނބުރިއެވެ.

ހިތާމައިގެ އަހަރު

ނަބިއްޔާ ރަސޫލާ ﷺ ރަސޫލުކަމުގެ ބާރުގެން ޤުރުއާނުވުނާ 10 ވަނަ އަހަރު އެކާޖޭގެ ބޮޑެއްބައްޕާ އަބޫޠާލިބުގެ އަނބިކަނބަލުން خَدِيْجَةُ ގެ ދޫނި އަވަހާރަ ވެއްޖެއެވެ. އެހެންކަމުން މިއަހަރަށް "ހިތާމައިގެ އަހަރު" (عَامُ الْحُزْن) ގެ ގޮތުގައި ނަންދެވިފައި ވެއެވެ.[127] أَبُوْطَالِبُ ގެ ވަފާތާ

---

[125] - އަލްބޫޠީ، މުޙައްމަދު ސަޢީދު ރަމަޟާން: ފިޤްހުއްސީރާ (ސ87)

[126] - މިޝްޢަލް ،މުޙައްމަދު ޢަލީ: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ވަތްތަޢާލީމީ (ސ119)

[127] - އަލްބޫޠީ، މުޙައްމަދު ސަޢީދު ރަމަޟާން: ފިޤްހުއްސީރާ (ސ97)

މުސްލިމުން ޝިޢުބުން ނުކުތުމާ ހަމަސްވަރުން ރަސޫލުކަމުން 10 ވަނަ އަހަރުގެ ރަޖަބު މަހުގެ ތެރޭގައެވެ. އަބޫޠާލިބުގެ އަވަހާރަވީ ދެމަސް ނުވަތަ ތިންމަހުގެ ތެރޭގައި އުމުރުފުޅުން 65 އަހަރުގައި ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ ލޮބުވެތި އަނބިކަނބަލުން خَدِيْجَة بِنْت خُوَيْلِدُ އަވަހާރަ ވެއްޖެއެވެ. އެހެންކަމުން ރަސޫލުކަމުގެ 10ވަނައަހަރަށް "عَامُ الْحُزْن" (ހިތާމައިގެ އަހަރު)ގެ ނަން ދެވިފައިވެއެވެ.

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ޠާއިފަށް ވަޑައިގަތުން

ޚަދީޖަތުގެފާނާއި އަބޫޠާލިބުގެފާނު އަވަހާރަވުމުން ތިބެވަޑައިގެން ހިތާމަތަކާއި މުސްލިމުންނަށް ތިބެމުންދާ އަނިޔާތަކާ ދުރު ކުޅަދު ކުރައްވާ ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ طَائِفގެ ދަތުރު ޒިޔާރު ކުރެއްވިއެވެ. ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ، ޠާއިފަށް ވަޑައިގަތުމަށް މައްކާއިން ނުކުމެވަޑައިގަތީ ރަސޫލުކަމުގެ 10 ވަނަ އަހަރުގެ ޝައްވާލު މަހު ތެރޭގައެވެ. ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ޚާދިމު زَيْدُ بِنْ حَارِثَة ގެންދިޔައެވެ. ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ، طَائِفއަށް ވަޑައިގެން ދީނަށް ގޮވާލެއްވުމުން އެރަށުގެ އަހުލުވެރިން އެކަމާ ދެކޮޅު ހެދިއެވެ. އެންމެ ވެރިން طَائِفގެ މާތް ބޭކަލުންނަކީ ހިތާނީ ދީނުދުރުން ކަލުގައިވާ عَبْدِيَا لَيْلُއާއި مَسْعُوْد އާއި حَبِيْبُ بِن عَمْرُوْا بِن عُمَيْرُއާއި ބައްދަލު ކުރައްވާ އެބޭކަލުންނަށް އިސްލާމް ދީން ގަބޫލުކުރުމަށް ގޮވާލެއްވިއެވެ.[128]

ފަހު އޭގެތެރެއިން އެކަކު ބުނީ ގޮތުގައި ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ އަކީ ﷲ ގެ ރަސޫލަކުކަމަށްވާނަމަ ކަޢުބާގެ ގިލާފު ފަޅާލާނަމެވެ. އަނެކަކު ބުނީ ކަލޭގެފާނު ނޫން މީހަކު ރަސޫލަކަށް ހޮއްވެވުމަށް ﷲ ދެކޮޅު ނުހަދައިފިތޯއެވެ؟ ތިންވަނަ މީހާ ބުނީގޮތުގައި "ކަލޭގެފާނަކީ ﷲގެ ރަސޫލެއްކަމަށް ކަލޭގެފާނަށް ރައްދުދިނުމަކީ ބޭއަދަބީ ނުރައްކާތެރިކަމެވެ. އެހެންވީ އެއްވެސް ބަސްކޮޅެއް ކަލޭގެފާނާ ވާހަކައެއް ނުދައްކާނަމެވެ. ނުވަތަ ކަލޭގެފާނު ﷲއަށް ދޮގުހަދާކަމުގައި ކަލޭގެފާނާ ވާހަކަ ދެއްކުމަކީ ނުޖެހޭނެއެވެ." އެންމެފަހުން ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ އެކަލޭގެފާނަށް އެބައިމީހުންގެ ފަރާތުން ވާގިވެރިކަމެއް މަދަދެއް ދިރުވަޑައިގަތުމުން ގާތުން ބާރަކޮޅެއްގައި އެތަނުން ބޮޑުވެ ވަޑައިގަންނަވަމުން ވިދާޅުވިއެވެ. "ކަލޭގެފާނު ކަންކުރާ ގޮތަކަށް ނިކަމެތިވެ ކަލޭގެފާނާ ބަލައިލާކަށް ނުފެނެއެވެ. އަދި މިކަން ސިއްރު ކަރާނުލާށެވެ."[129] ކަލޭގެފާނުގެ އެބައިމީހުން ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ އަށް ދަންނަވައިފިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ހިނގަވަން ފެށުމުން އެތަނުގެ ކުދިން ނުބައި ބަސްތަކުން ރަސޫލާ ﷺ އަށް އަނިޔާކުރި

---

[128] ޞައްލާބީ، މުޙައްމަދު ޢަލީ: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ޢަރްޟު ވަޤާއިޢު (ޞ125)

[129] އަލްބިޔަރުބާސް. މުޙައްމަދު ޢަލީ: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ޞ97)

ހިލައިންތަޅައި ހުތުރާއި ފަހަތުން ހިނގައި ހަޅޭއްލުވުމާއި ނުބައިބަސްބުނުން ޢާއްމުކުރިއެވެ. އެބައިމީހުން އުކަމުން ގެންދިޔަ ހިލަތަކުން ތެޅި އެކަލޭގެފާނުގެ ފައިތިލަފުޅުގެ ލޭ އޮހޮރިގެން ފޮވެއިގަތެވެ. ޒައިދު ރަސޫލާ ﷺ އަށް ހިމާޔަތްދޭން އުޅުއްވަން ހަށިދަމައިގެން ޒައިދު ބޮލުން ބާރުތަކުގެ ގައިކޮޅުތަކުން ލޭ އޮހޮރިގެން ދިޔައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އިސްތަށިފުޅު ފަޅައިގެން ދިޔައެވެ.[130]

މިހާދިސާގައި ވަޑައިގެން ތާއިފާއި 3 މޭލު ދުރުގައި އޮތް عُتْبَة بِن رَبِيْعَة އާއި شَيْبَة بِن رَبِيْعَة ގެ ބަގީޗާއަކަށް ވަޑައިގެން އެތާނގައި އެކަލޭގެފާނު އިށީނދެ ވަޑައިގެންފިއެވެ. މިތަން ފެނިފައި ރަބީޢާގެ ދަރިކަލުންގެ ހިތަށް ރަހުމު ވަދެގެން އެދެމީހުންގެ ޣުލާމަކަށް ގޮވާފައި މޭވާކޮޅުތަކެއް ހިފައިގެން ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ދިއުމަށް އެދުނެވެ.[131]

ފަހެ رَبِيْعَة ގެ ދަރިކަލުންގެ ޣުލާމު عَدَّاسْ ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ އަށް މޭވާކޮޅު ފޮނުވާލުމުން "بسم الله" ކިޔުއްވާފައި އެކަލޭގެފާނު އެތަކެތިން ހިއްސާކުރައްވަން ފެއްޓެވުމުން ޢައްދާސް އެކަމާ ހައިރާންވިއެވެ. އާދޭ ބަސް ދެންމެ ކަލޭގެފާނު ބުނެ ވިދާޅުވި ކަލިމަޔަކީ މިރަށުގެ މީހުން ދަންނަ ކަލިމައެއް ނޫނެވެ. އެހިނދު ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ، عَدَّاسْ އާ މުޚާޠަބު ކުރައްވައި حديث ކުރެއްވިއެވެ. ތިޔައީ ކޮންދީނަކަށް އުޅޭ ކޮންރަށެއްގެ މީހެއް ހެއްޔެވެ؟ عَدَّاسْ ދެންނެވިއެވެ. "ނަޞާރާ" ގެ ޢަޤީދާގައި، ނަޞާރާދީނުގެ މީހެކެވެ. ފަހެ އެހިނދު ބަޔާނު ކުރެއްވިއެވެ. ކަލޭއަކީ يُوْنُسْ بِن مَتَّى ގެ ރަށުގެ މީހަކު ތޯއެވެ. އެހިނދު عَدَّاسْ އިތުރަށް ހައިރާންވެ ހުރެ ދެންނެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނަށް يُوْنُسْ بِن مَتَّى އެނގިވަޑައިގަތީ ކޮންފަދައަކުން ތޯއެވެ؟ حديث ކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނަކީ ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ އަޚާއެވެ. އެކަލޭގެފާނަކީ ނަބީބޭކަލުންގެ ތެރެއިންވެ ބޭކަލެކެވެ. ތިމަން ކަލޭގެފާނުވެސް ނަބީ ބޭކަލެއްވީމުއެވެ. އެހިނދު ޢައްދާސް ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އިސްތަށިފުޅާއި ދެއަތްފުޅާއި ބޮސްދެއްވައި ހަރަދާ އިޙްތިރާމްކުރިއެވެ. މިކަންފެނުމުން ދުރުގައި އެތިބި ރަބީޢާގެ ދެދަރިކަލުން އެކަކު އަނެކަކަށް ބުނެފިއެވެ. އަހަރެމެންގެ އަޅުކަލޭގެ ކަންތައްތައް ޚަރާބުކޮށްފިއެވެ. ދެން އެދަރިކަލުންގެ ގާތަށް ޢައްދާސް އައުމުން ސުވާލު ކުރިއެވެ. ކަލޭ އެމީހާގެ އަތްފައިގައި ބޮސްދިނީ ކީއްކުރަން ހެއްޔެވެ؟ ޢައްދާސް ބުނީ ބިމުގެ މަތީގައި މިއަދު ދުނިޔޭގައި މިބޭކަލަކު ނުވާނެއެވެ.

---

[130] - އަލްބޫޠީ، މުޙައްމަދު ސަޢީދު ރަމަޟާން: ފިޤްހުއްސީރާ (ސ100)

[131] - އަލްމުބާރަކް. މުޙައްމަދު ޢަލީ: އައްރަޙީޤުލް މަޚްތޫމު މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ސ98)

ތިމަންނައަށް އޭނާ އެކިޔައިދިން ކަންތަކަކީ ނަބީބޭކަލަކަށް ނޫނީ އެނގޭނެ ކަންތަކެއް ނޫނެވެ. އެހިނދު މިދެމީހުންބުނެއެވެ. ކަލޭޢައްދާސް ކަލޭ ބަޔާރާ ނުވާނެ ހުއްޓައިތޯ؟ އޭނާގެ ދީނަށްވުރެ ކަލޭގެ ދީންވެސް ރަނގަޅުވާނެއެވެ.[132]

މައްކާއަށް ވަޑައިގަތުން

ދެން އެތަނުން ތެދުވެވަޑައިގެން ހިތާމަކުރައްވާ ބޯހަލާފައި މައްކާއަށް ވަޑައިގަންނަވާން ފެށްޓެވިއެވެ. އެގޮތުން "قَرْنُ الثَّعَالِبُ" އޭ ކިޔާ ތަނާ ހަމައަށް ވަޑައިގެންނެވުމާ ވިލާގަނޑެއްގެ ހިޔަނިވާލީ ރަސޫލާ ﷺ ބޮލުމަތީގައި جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ ވަޑައިގެން ބައްދަލުވެފައި ކަލޭގެފާނަށް ސަލާމް ކުރައްވައިފިއެވެ. ފަހެ ޖިބްރީލްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ފަރުބަދަތަކުގެ މަލާއިކަތާ ފޮނުއްވީ ކަލޭގެފާނު ބޭނުންފުޅުވާ ކަމަކާ އެމަލާއިކަތަށް އަމުރު ކުރެއްވުމަށްޓަކައެވެ. ފަހެ އެހިނދު ފަރުބަދަތަކުގެ މަލާއިކަތާ ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ސަލާމް ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ބޭނުންފުޅުވެއްޖެނަމަ ދެފަރުބަދަ މިބައިމީހުންގެ ބޮލުމައްޗަށް އަޅާލާ ޖެއްސިދޭނަމެވެ.[133] ފަހެ ނަބިއްޔާ ރަސޫލާ ﷺ، حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. لاَ بَلْ اسْتَأْنِيَّ بِهِم لَعَلَّ اللهَ يُخْرِجُ مِن أَصْلاَبِهِم مَن يَعْبُدُه وَلاَ يُشْرِكُ بِه شَيْئًا [134] "ނޫނެކެވެ. އަރިޔާއްޔާއްތޯ؟ ތިމަންކަލޭގެފާނު އެދިވަޑައިގަންނަވަނީ އެމީހުންނަށް ފުރުޞަތުދެއްވުމަށެވެ. ފަހަރެއްގައި އެބައިމީހުންގެ ދަރިކޮޅުން ތަކުންފުސް الله ތައާލާއަށް ޝަރީކުނުކޮށް އެކަލާނގެއަށް އަޅުކަންކުރާނެ ފަރާތްތައް ނިކުންނާނެތީއެވެ." މިޖަވާބުން ނަބިއްޔާރަސޫލާ ﷺ މިއުއްމަތުގެ މައްޗަށް އޯގާތެރިވެ ވަޑައިގަންނަވާ މިންވަރާއި އެކަލޭގެފާނުގެ ހިތްފުޅު ފުޅާގެ ގަދަފަދަކަމާއި ކަމާލު ކުރެއްވުން ވެސް ހާމަވެއެވެ.

ދެން އެކަލޭގެފާނު ވާދީ ނަޚްލާއަށް ވަޑައިގެން ދުވަސްކޮޅަކު ހުންނެވިއެވެ. މިތަނުގައި ރަސޫލާ ﷺ ނަމާދު ކުރައްވަމުން ހުންނަވަނިކޮށް އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ޖިންނުންގެ ބަޔަކު އައެވެ. މިޖިންނުންގެ އަދަދަކީ 7 ޖިންނީ ކަމުގައި ވިއެވެ.[135] މިޖިންނީން އެކަލޭގެފާނު ކިޔަވާ ވިދާޅުވާ އަޑު އަހައިފިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ނަމާދުން ނިމިވަޑައިގަތުމުން އެޖިންނީންތައް އެނބުރި ދިޔައީ

---

[132] - އަރްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް. މުޙައްމަދު ޢަލީ: އަލްއުސްތާޛުމުޙައްމަދުރަޝީދު މުޙައްމަދު ޢަބްދުﷲ (ސ 99)

[133] -އިބްނުސަޢުދު، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އަލްޠަބަޤާތުލްކުބްރާ ދާރުއިޙްޔާއިއްތުރާޘިލްޢަރަބީ (1/ސ404)

[134] - رواه البخاري

[135] - އަރްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް. މުޙައްމަދު ޢަލީ: އަލްއުސްތާޛުމުޙައްމަދުރަޝީދު މުޙައްމަދު ޢަބްދުﷲ (ސ 101)

އެބައިމީހުން އަޑުއެހި ތަކެއްޗަށް އީމާންވެގެންނެވެ. އެކަލޭގެފާނަށް އީމާންވެ ހިތަވައި ވިދާޅުވާ އެއްޗެހި އަޑުއައްސަވާ އެފަދަކަމި އެބައިމީހުންގެ އަހުލުވެރިންނާ ހަމައަށް ގެންގޮސް އެކަމާގުޅޭ ވާހަކަ ދައްކަވައި އުޅުއްވިއެވެ.[136] ކީރިތިރަސޫލާ ބާއިރުން އެނބުރިވަޑައިގެން މައްކާއަށް ވަދެވަޑައިގަތީ މުޠުޢިމުބްނު ޢަދިއްޔުގެ ޙިމާޔަތުގެ ދަށުގައެވެ.

އިސްރާއާއި މިޢުރާޖު

ތަޢާރަފު : ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ދީނަށް ގޮވާލެއްވުމަށް ފެށްޓެވުމުން މައްކާގެ ބޮޑެތި މުޝްރިކުން ފެށީ އެކަލޭގެފާނަށް ސަކަރާތްޖެހުމަށެވެ. ދެކޮޅުހެދުމެވެ. ފުއްދާލުމަށެވެ. ބޮޑުބޮޑުފާފައި އެކަލޭގެފާނުގެ މާތްކަމުގެ އަނިޔާތަކަށްފަހު ހަމަޖެހޭގޮތެއް ދެވިގެން ކުރެއްވި ޖިހާދެއް ދެއްވީ އެކަލޭގެފާނު ތާއިފަށް ވަޑައިގެން، ހިތާމަތަކެއް ކިޔުއްވަން ފެށުމުން ޤުރައިޝުންނާއި ޘަޤީފު ވެސް ހަދިޔާއެއް ކަމުގައި އިސްރާއާއި މިޢުރާޖުގެ މުޢުޖިޒާތް ދެއްވައި ހިތްހަމަޖައްސަވައި ދެއްވީއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ވާހަކަތައް ނުދެކެވިގެން ހިތްޕުޅު ދަތިވެފައި ހުރި އިރެއް ހުރެވެ. ހިތްހަމަޖެހުމަށް އެކަލޭގެފާނުގެ ހިތްޕުޅުގައި އަޞްލު ދެއްވީ މާތްالله ގެ ދުލުން ކިޔުއްވި އިސްރާއާއި މިޢުރާޖުގެ މަޢުޖިޒާތުން ހިތްހަމަޖެހުން ލިބިގެންނެވެ. މިއީ މާތްالله ގެ ރަސޫލުކަމުގެ އެކަލޭގެ ރަސޫލާ ﷺ އަށް ދެއްވި އިތުރުގެންނާ ޝަރަފުވެރިކަމެވެ. އަދި މިކަމަކީ ރަސޫލުالله ﷺ އަށް ދެއްވި ހާއްސަ މުޢުޖިޒާތެކެވެ.

އިސްރާއަކީ ކޮބާ؟

އިސްރާއަކީ ނުބުއްވަތުގެ ދުވަސްވަރުގެ ތެރޭގައި، މާތްالله ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ މުޙައްމަދު ﷺ މައްކާގެ މަސްޖިދުލްޙަރާމުން ބައިތުލްމަޤްދިސްގައި ހުންނަ މަސްޖިދުލްއަޤްޞާއަށް ރޭގަނޑުގެ ތެރޭގައި ބުރާޤުގައި ކުރެއްވި ދަތުރެވެ. އިސްރާއަކީ ކީރިތި ޤުރުއާނާއި ރަސޫލާ ﷺ ގެ ސުންނަތުން ސާބިތުވާ ކަމެކެވެ.

މިޢުރާޖަކީ ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ފަޔަސްކުރިމަތީގެ އަރިހުގައި ހުންނަ ބައިތުލްމަޤްދިސްއިން ދުނިޔަވީ އުޑުތަކަށް އަރުވައިގަތުމެވެ. ސިދްރަތުލް މުންތަހާއާ ހަމައަށް ވަޑައިގަތުމާއި ދެވަނަ ހާލަތުގައި މާތްالله ގެ ހަޟްރަތަށް ވަޑައިގަތުމާއި މެދުވެރިކަމާއި ނުލައި ވާހަކަފުޅު ދެއްކެވުމާއި އެކަލޭގެފާނަށް މުޢުޖިޒާތްތަކުގެ އިތުރުން ފަސްނަމާދު ފަރުޟުކުރެއްވުމެވެ.[137]

---

[136] އަބޫޝަހުބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރުއާނިވައްސުންނާ (1/ޞ404)

[137] އިބްނު ހަޒްމު، އަލީ ބިން އަޙްމަދު ބިން ސަޢީދު : ޖަވާމިޢުއްސީރާ (ޞ68)

އިސްރާއަކީ ޙަޤީޤީ قرآن ނައްޞާއި ރަސޫލާ ﷺ ގެ ސުންނަތުން ސާބިތުވާ ކަމެކެވެ. ފަހެ މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައި ވެއެވެ. ﴿سُبۡحَـٰنَ ٱلَّذِىٓ أَسۡرَىٰ بِعَبۡدِهِۦ لَيۡلاً مِّنَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ إِلَى ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡأَقۡصَا ٱلَّذِى بَـٰرَكۡنَا حَوۡلَهُ ۥ لِنُرِيَهُ ۥ مِنۡ ءَايَـٰتِنَآ‌ۚ إِنَّهُ ۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ﴾[138] މާނައަކީ "އެކަލާނގެ ހުސްޠާހިރުވަންތަ ކަލާނގެވެ. އެކަލާނގެއީ އަލްމަސްޖިދުލްޙަރާމުން އަލްމަސްޖިދުލް އަޤްޞާއަށް އެކަލާނގެ އަޅާ ރޭގަނޑުގެ ބައެއްގައި ގެންދެވި ރަސްކަލާނގެއެވެ. އެއީ އެތާނގެ ވަށައިގެން މިމަންރަސްކަލާނގެ ބަރަކާތް ލެއްވި ތަނެވެ. އެއީ މިމަންރަސްކަލާނގެ ކުދުރަތްވަންތަކަމުގެ ނިޝާނުގެ ތެރެއިން ބައެއް އެކަލޭގެފާނަށް ދެއްކެވުމަށް ޓަކައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެކަލާނގެއީ ގޮތަން އައްސަވާ ވޮޑިގެންވާ، ގޮތަން ބައްލަވާ ވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

މިޢްރާޖަކީ ޙަޤީޤީރަސޫލާ ﷺ ގެ ސުންނަތުން ޞަރީޙު ޞަޙީޙުޙަދީޘްތަކުން ސާބިތުވާ ކަމެކެވެ. އިޖްމާޢުން ވިދާޅުވެސް މިޢުރާޖުގެ ވާހަކަ ޤުރުއާނުގެ ނައްޞުން ޞަރީޙަކޮށް ބަޔާންވެފައި ނެތް ނަމަވެސް سُوْرَةُالنَّجْمُ ގައި ވަނީ މިވާހަކައަށް އިޝާރާތް ކުރައްވާފައެވެ. ފަހެ މާތްالله ވަޙީކުރައްވިއެވެ. ﴿ مَا كَذَبَ ٱلۡفُؤَادُ مَا رَأَىٰٓ ، أَفَتُمَـٰرُونَهُ ۥ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ، وَلَقَدۡ رَءَاهُ نَزۡلَةً أُخۡرَىٰ ، عِندَ سِدۡرَةِ ٱلۡمُنتَهَىٰ ، عِندَهَا جَنَّةُ ٱلۡمَأۡوَىٰٓ ، إِذۡ يَغۡشَى ٱلسِّدۡرَةَ مَا يَغۡشَىٰ ، مَا زَاغَ ٱلۡبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ ، لَقَدۡ رَأَىٰ مِنۡ ءَايَـٰتِ رَبِّهِ ٱلۡكُبۡرَىٰٓ﴾[139] މާނައަކީ "އެކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގެން ކަންތަކާމެދު (އެކަލޭގެފާނުގެ) ހިތްފުޅު އިންކާރެއް ނުކުރައްވައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގެން ކަންތަކާމެދު ތިޔަބޭފުޅުން އެކަލޭގެފާނާ ޖަދަލު ކުރަނީ ހެއްޔެވެ؟ ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނު އެބޭ ޖިބްރީލުގެފާނު އެހެން ފަހަރަކުވެސް އެމަނިކުފާނާ ދެކެވަޑައިގެން ކަން ކަށަވަރެވެ. ސިދްރަތުލްމުންތަހާގެ ކައިރިންނެވެ. އެތާގެ ކައިރީގައި ޖަންނަތުލްމަޢްވާ ވެއެވެ. އެއީ މުއުމިނުންތަކުންގެ ފުރާނައިގެ މަރުކަޒެވެ. ސިދްރަތުލްމުންތަހާ ފޮރުވާލި ފުރިހަމަ ކަލުން އަލިން ފޮރުވާލި ހިނދުގައެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ލޮލުފުޅު އެއްވެސް ފަރާތަކަށް ނުދިޔައެވެ. އަދި ދެކެވަޑައިގަތުމަށް ކަނޑައެޅިފައިވާ ތަން ފަހަނައަޅައިވެސް ނުދުއްވައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ކުދުރަތްވަންތަކަމުގެ ބޮޑެތި ނިޝާން އެކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަތްކަން ކަށަވަރެވެ."

އިސްރާއާއި މިޢުރާޖުގެ ހާދިޘާ ހިނގީ ކޮންއިރަކު؟

---

[138] - އަލްއިސްރާ 1

[139] - سورةالنجم 11-18

اِسْرَاء އާއި مِعْرَاجُގެ ޙާދިޘާ ހިނގި އަހަރަކާއި މަހަކާ މެދުގައި ޢިލްމުވެރިންގެ މެދުގައި އިޚްތިލާފު ވެއެވެ. އިމާމު ޒުހުރީ ރިވާކުރައްވަނީ މިކަން ހިނގީ ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ރަސޫލުކަމާގެން ފޮނުއްވުން އަހަރު ކަމަށެވެ. އަނެއްބައި ބޭކަލުން ވިދާޅުވަނީ މިކަން ހިނގީ ރަސޫލުކަމުން ފަސްވަނަ އަހަރަށް ފަހުއެވެ. އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވަނީ މިކަން ހިނގީ ރަސޫލުކަމުން ދިހަވަނަ އަހަރު ރަޖަބު މަހުގެ 27 ވިލޭރޭކަމަށެވެ.[140] އަލްޙާފިޡު ޢަބްދުލްޣަނީ ބިން ސުރޫރުލް މަޤްދިސީ އޭނާގެ ސީރަތު ފޮތުގައި ލިޔުއްވަނީ އިސްރާއާއި މިޢްރާޖުގެ ކަންތައް ހިނގައި ގޮސްފައިވަނީ ރަޖަބުމަހުގެ 27 ވިލޭރޭ ކަމެވެ.

އިސްރާއާއި މިޢްރާޖުގެ ރޭގައި ރަސޫލާ ﷺ އަށް [illegible]

ނަމާދު ފަރުޟު ކުރެއްވުން

[illegible]

---

[140] [illegible] (1/ސ410)

[141] [illegible] (ސ 173)

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އިސްރާއާއި މިޢުރާޖުގެ ދަތުރުފުޅުކުރެއްވި އަނެއްދުވަހު ހެނދުނުގެ ވަގުތެއްގައި އެކަލޭގެފާނު އާދައިގެ މަތިން ޙަރަމުގެ ތެރެއަށް ނުކުންނެވުމުން އަބޫޖަހުލު އައިސް އާ ހަބަރެއް ނެތްތޯ ސުވާލު ކުރުމުން ނޫނެކޭ އެބަ އޮތޭ ވިދާޅުވެ މިވާހަކަ ކިޔައިދެއްވިއެވެ. މިވާހަކަ ކިޔައިދެއްވުމުން އަބޫޖަހުލު ހިތަށްއެރީ އޭނާ އެކަނި އެހެން އިނދެގެން ދޮގުކުރުން ރަނގަޅު ނޫން ކަމުގައެވެ. އެހެންވެ ޤައުމުގެ މީހުން އެއްކުރިއަސް މިހެން ވާހަކަ ވިދާޅުވެދެއްވާނެހޭ ސުވާލުކުރުމުން ރަސޫލާ ﷺ އާނއެކޭ ވިދާޅުވުމުން މީސްތަކުންނަށް އެތަނަށް އެއްވުމަށް ގޮވާލިއެވެ. ދެން މީސްތަކުން އެއްވުމުން ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން ވާހަކަ ކިޔައިދެއްވުން އެދުނެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު މީސްތަކުންނަށް އެވާހަކަ ކިޔައިދެއްވުމުން މީސްތަކުން ދޮގުކޮށް ބައިތުލްމަޤްދިސް ސިފަކޮށް ދިނުމަށް އެދުނެވެ. ދެން އެހިނދުގައި މާތްالله އެކަލޭގެފާނަށް ބައިތުލްމަޤްދިސް ކަޝްފުކޮށް ދެއްކެވިއެވެ.[142] ދެން އެތަނުގެ ވާހަކަ ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެއަށްފަހު މައްކާގެ [illegible] [illegible] ވިޔަފާރިކޮށް ގޮސް އެނބުރި ބައެއްގެ ވާހަކަތައް ކިޔައިދެއްވިއެވެ. މިވާހަކަތައް އަބޫބަކުރުގެފާނު ޤަބޫލުކުރެއްވި މީސްތަކުން އެވާހަކަ ދޮގު ކިޔުމުން ދިޔައިރު މުޝްރިކުން ބުނި ބުނުމާ އެހެނަސް " ރަސޫލާ ﷺ އެހެން ބަހެއް ވިދާޅުވެފައިވާނަމަ ތިޔަނީ ތެދެކޭ" ވިދާޅުވިއެވެ.[143]

ފަރިތަކުރުން 9

އަންނަނިވި ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދީބާ!

1- މައްކާގެ މުޝްރިކުން މުސްލިމުންނާ ގެއްލުން ކަނޑައެޅުމަށް [illegible] [illegible] އުފުލައިގެން އެގޮތަށް ބަޔަކު ކުރުމާއި [illegible] [illegible] [illegible] ގޮތުން ދަރިވަރުންގެ ޚިޔާލު އެއްގޮތް ކީއްވެތޯ؟ ހެއްކާއި ބަޔާންކުރޭ!

2- ކީރިތިރަސޫލާގެ ޠާއިފުގެ ދަތުރު ޚުލާޞާކޮށްލާށެވެ!

3- އިސްރާއާއި މިޢުރާޖުގެ ހާދިޘާއަކީ މުޢުޖިޒާއެއްކަމަށް ބުނެވޭނީ ކީއްވެތޯ؟ ބުނެވޭނަމަ ބުނެވޭކަން ނުބުނެވޭނަމަ ދަލީލުތަކާއިގެން ބަޔާން ކުރޭ!

4- އިސްރާއާއި މިޢުރާޖުގެ ދަތުރުފުޅާއި [illegible] [illegible] ނުވަތަ ޖައްވީ [illegible] ދަތުރުތަކާ ތަފާތުވަނީ ކިހިނެއްތޯ؟ ސާބިތުކޮށްދޭށެވެ.

---

[142] - އައްޞައްލާބީ، ޢަލީ މުޙައްމަދު މުޙައްމަދު : السيرةالنبوية عرض وقائع وتحليل احداث (ޞ375)

[143] -އަބޫ ޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟަވްއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (1/ޞ427)

5- ނަމާދު ފިޔަވައި މުސްލިމުންގެ މައްޗަށް ﷲ ފަރުޟު ކުރެއްވި ހުރިހާ އަޅުކަމެއް ފަރުޟު ކުރެއްވީ ރަސޫލާ މިބިންމަތީގައި ހުންނަވަނިކޮށެވެ. ﷲގެ ހަޟްރަތަށް ކުއްމަން ކުރައްވާ ނަމާދު ފަރުޟު ކުރެއްވީ ކުރެއްވުމުން ހާމަކޮށްދެއްވީ ކޮންކަމެއް ހެއްޔެވެ؟ ބަޔާންކުރޭ!

ޠާއިފުގެ މީހުންނަށް ދީނަށް ގޮވާލެއްވުން

ހާސިލުވާން މިންވަރު

- ކީރިތިރަސޫލާ ޠާއިފުގެ މީހުންނަށް ދީނަށް ގޮވާލެއްވި ގޮތް ދަންނަވައިދިނުން.
- ޙަޟްރަތުގެ ފުރަތަމަ ބައިޢަތާއި ދެވަނަ ބައިޢަތު ހިފެހެއްޓި ގޮތް އެނގުން.

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ރަސޫލުކަމާގެން ފޮނުއްވުމުގެ 10 ވަނަ އަހަރުގެ ޝަވްވާލު މަހުގެތެރޭގައި އުކާޒާގެ ބާޒާރުގެ ބިޔަމާ ޠާއިފަށް ދަތުރުކުރެއްވިއެވެ. މިދަތުރުގައި ދަތުރުމަތީގައި ބައްދަލުވި ގަބީލާތަކަށް އިސްލާމްދީން ހުށަހަޅުއްވައި ޠާއިފްގެ ސަޤީފް ޤަބީލާގެ ބޮޑުންނަށް ދަޢުވަތު ދެއްވިއެވެ. އެބައިމީހުން އެއީ އިސްލާމްދީނަށް ހަމައެއްވެސް ގޮތަކަށް ގޮވާލެއްވިއެވެ. މިކަމުގައި ކީރިތިރަސޫލާ ﷺގެ އަރިހުގައި ވަޑައިގެން ފައިވާނެ އަޅުކަމުގެ ތަކުލީފާއި ބައިވެރިވެ ވަޑައިގެން އުޅުއްވިއެވެ.[144]

މިގޮތުން ދީނަށް ގޮވާލެއްވުމުގެ ދަތުރުފުޅުތަކުގައި އުޅުއްވާއިރު ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގޮވާލެއްވީ ކަލިމަފުޅެވެ. އެ މީހުން ދީނީ ފިކުރުތަކުގެ މުސްނަދަކީ! ހަމަކަސަލަތުން ތިމަން ކަލާނގެއަށް ތިމަންބަރާއި މުސްލިމުންގެ ގޮތުން ﷲ ޝަރީޢަތުގެ ރަސޫލުކަލޭގެފާނެވެ. ތިމަން ކަލާނގެއަށް ތިމަންބަރުމީހުންނަށް މި އަޅުގަނޑު ކުރައްވަނީ މާތްﷲ އަށް އަޅުކަން ކުރުމަށެވެ. އެކަލާނގެއާ ޝަރީކު ނުކުރުމަށެވެ. ސަލާމަތަށް ނުކުޅަދުއްވާނަމަ ﷲ ފިޔަވައި ތިމަންބަރާ މީހުން އަޅުކަންކުރާ އެއްޗެހި ދޫކޮށްލުމަށެވެ. ތިމަން ކަލާނގެއަށް ތަބާވުމަށެވެ. އަދި ﷲގެ ރަސޫލާ ވަޑައިގަތީ ރަސޫލާ ވަޑައިގެން ތިމަން ކަލާނގެއަށް ބަލާބަލާ ޤަބޫލު ކުރުމަށެވެ.[145]

އަންނަބިއްޔާ އަކީ ﷲ ގެ ރަސޫލާކަން ޤަބޫލުކޮށް ތިމަންކަލާނގެ ބަލާބަލާ ދީނީ ފަދަ ކަލާ ހުއްޓެވެ؟ އަންނަބިއްޔާ އެކަލާނގެ

---

[144] އައްޞައްލާބީ، މުޙައްމަދު ޢަލީ: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ޢަރްޟު ވަޤާއިޢު (ޞ138)

[145] މަހްދީ ރިޒްޤުﷲ، މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީޟައުއިލްމަޞާދިރިލްއަޞްލިއްޔާ (1/ޞ429)

ގޮވާލައްވާލަވަން ވެއެވެ. ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ قُوْلُوالاَإِلَهَ إِلَّااللهُ تُفْلِحُوْا﴾[146] މާނައީ:"އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން لاَإِلَهَ إِلَّاالله މިހެން ކިޔާށެވެ! އޭރުން ތިޔަބައިމީހުން ދިންނަވާނެއެވެ." އޭރު އެކަލޭގެފާނުގެ ފަހަތްފުށުން އެކަލޭގެފާނުގެ ބޮޑުބޭބެ ހިނގަމުން ގޮވާނެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ދީން ތިޔަބައިމީހުން ބޭރު ނުވާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ދީން ދޫނުކުރާށެވެ. މިހާ އެގޮވަސީ ތިޔަބައިމީހުން ލާތާއި ޢުއްޒާ ދޫކޮށްނުލާށެވެ. އެކަލޭގެފާނަށް ތަބާ ނުވާށެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު އެ ވިދާޅުވާ ބަސްފުޅުވެސް އަޑުނާހާށެވެ. މިގޮތުން ރަސޫލުﷲ ﷺ އިސްލާމްދީނަށް ގޮވާލައްވާ އެކަލޭގެފާނުގެ ނަފްސުން ހިމާޔަތްކޮށްދެއްވުމަށް ހުރަހެޅުއްވި ގަބީލާތަކުގެ ތެރޭގައި ބަނޫ ޢާމިރު ބިން ޞަޢްޞަޢާ ވަންހަރާއި ކިންދާ ވަންހަރާއި ކަލްބު ވަންހަރާއި ޣައްސާން ވަންހަރާއި ބަނޫ ޙަނީފާ ވަންހަރާއި ހިމެނެއެވެ. މިގޮތުން ތަފާތު ގަބީލާތަކަށް ދީނަށް ގޮވާލައްވައިފައި އެވަގުތު ބަދަލު ދޭކަށް ނުކުޅަދާނަވިއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ފަރާތުން ވަޑައިގެން ނުލިބުނެވެ.[147]

ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ހަމަގޮތް ގަބީލާތަކުގެ ބޮޑުވެރިންނަށް ދީން ހުށަހަޅުއްވާ ދީނަށް ގޮވާލެއްވުމުގެ އިތުރަށް ހަމަގޮތް ވަކިވަކި ގަބީލާތަކަށް ދީނަށް ގޮވާލެއްވިއެވެ. މިގޮތުން އިމާންވި ބޭފުޅުންގެ ތެރޭގައި ސުވައިދު ބިން ޞާމިތު އާއި އިޔާސް ބިން މުޢާޛު އަދި އަބޫޛައްރުލްޣިފާރީ ބިން އަމްރުބިން ޢަބަސާ އިސްލާމްވިއެވެ.

ރަސޫލުކަމުން 11 ވަނަ އަހަރުގެ ޙައްޖު މޫސުމުގައި މަދީނާގެ ޚަޒްރަޖު ގަބީލާގެ ބަޔަކާއި ޢަޤަބާގެ ކައިރިން ބައްދަލުވެ މަޖިލިސް ކުރައްވައި ދީނުގެ ވާހަކަ ދައްކަވައި ޤުރުއާނުން ކިޔަވައިދެއްވަމުން ހެއްދެވުމުން މިގެ ހަ ބޭކަލުން އިސްލާމްވެވަޑައިގަތެވެ.[148] މިބޭކަލުން އީމާންވުމުން ކުރިއަށް ނިކުމެވިއެވެ. އެއާއިގުޅިގެން މިބޭކަލުން އަމިއްލަ ނަފްސުތަކަށް އެއްބަސްވުމެއް ގައުމަށް ވަޑައިގެން ދިރިހުރި ގޮވާލެއްވިއެވެ. ދެން މިބޭކަލުން މަދީނާއަށް ވަޑައިގެން އެބޭކަލުންގެ އަހުލުވެރިންނަށް ހިދާޔަތުގެ މަގަށް ދަޢުވަތުދެއްވުމުން ފެށިގެން މަދީނާގެ މީހުން އިސްލާމްވާން ފެށިއެވެ. އަދި މަދީނާގައި ރަސޫލާ ﷺ ގެ ނަންފުޅު ނުކިޔާ ގެއެއް ނެތް ދަރަޖައަށް ދީނުގެ ކަންތައްތައް ފެތުރިއްޖެއެވެ.[149]

---

[146] - رواه الطبراني

[147] - ބިއްޤާޢީ، އަލްމުޞައްފަދުއަލީ: އައްތަޢްލީގުން ނަބަވިއްޔާ ފީ ސީރަތިލްމުޞްޠަފާ ﷺ (ސ88)

[148] - އައްސުހައިލީ ،އަބްދުއްރަޙްމާން: އައްރައުޟުލްއުނުފް ފީ ތަފްސީރިއްސީރަތިއްނަބަވިއްޔާ ލިއިބްނިހިޝާމް (ސ395)

[149] - އިބްނުކަޘީރު، އިސްމާޢީލް ބިން ޢުމަރު: އަލްބިދާޔާ ވައްނިހާޔާ (3/ސ147)

އަޤަބާގެ ފުރަތަމަ ބައިޢަތު

ރަސޫލުކަމުން 12 ވަނަ އަހަރުގެ ޙައްޖު މޫސުމުގައި 12 ބޭކަލުންގެ ވަފުދެއް ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހަށް އައިސް ބައްދަލު ކުރައްވާ އަޤަބާގައި ރަސޫލާ ﷺ އަށް ބައިޢަތު ހިއްޕެވިއެވެ. މިބައިޢަތަށް ކިޔަނީ އަޤަބާގެ ފުރަތަމަ ބައިޢަތެވެ. މި 12 ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން 5 ބޭކަލުންނަކީ ފުރަތަމަވަރަށް އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތް ހަބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ހިމެނިވަޑައިގަންނަވާ ބޭކަލުންނެވެ. މީގެތެރެއިން ދެބޭކަލުންނަކީ އައުސްވަންހައިގެ ދެބޭކަލުންނެވެ. އަނެއް ދިހަބޭކަލުންނަކީ ޚަޒްރަޖުވަންހައިގެ ބޭކަލުންނެވެ.[150]

މިބޭކަލުން އަޤަބާގައި ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އަށް ބައިޢަތުހިފީ އޭގެ އެތައްއަހަރެއް ފަހުން ހިނގައިދިޔަ އަންހެނުންގެ ބައިޢަތުގައިވެސް ވާގޮތުގެ މައްޗަށެވެ. އެއީ މާތްﷲއާ އެއްވެސް ފަރާތަކާއި ޝަރީކްނުކުރުމާއި ވައްކަންނުކުރުމާއި ޒިނޭނުކުރުމާއި ދަރިން ނުމެރުމާއި ބުހުތާނުދޮގު ނުހެދުމާއި ހެޔޮކަންތައްތަކުން ދެކޮޅުވެރި ނުވުމުގެ މައްޗަށެވެ.[151]

އަޤަބާގެ ދެވަނަ ބައިޢަތު

ރަސޫލުކަމުން 13 ވަނަ އަހަރުގެ ޙައްޖުމަހު މަދީނާއިން ޙައްޖަށް އައި މީހުންގެ ތެރޭގައި އިސްލާމުންގެ ހުރިހާ އެތައް ބޭކަލުންނެއް މައްކާއަށް އައެވެ. ބައެއް ރިވާޔަތްތަކުގައި ވަނީ އެއީ 73 ފިރިހެނުންނާއި 2 އަންހެނުން ކަމުގައެވެ. މިއީ އިބްނު އިސްޙާޤުގެ ރިވާޔަތުގައި ވާގޮތެވެ.[152]

މިބޭކަލުން މައްކާއަށް ވަޑައިގަތުމަށްފަހު ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އާއި މިބޭކަލުންނާ ދެމެދު ސިއްރުގައި ބައްދަލުކުރައްވާ ވަޢުދުވީ [illegible] އަޤަބާގެ [illegible].[153] [illegible] ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ [illegible]. ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި [illegible] އަޤަބާގެ ދެވަނަ [illegible].

---

[150] އަބޫ ޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލް ޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (1/ސ436)

[151] އައްލުބާނީ، މުޙައްމަދު ނާޞިރުއްދީން: ފިޤްހުއްސީރާ (ސ 116- 117)

[152] [illegible] .މުޙައްމަދު ޢަލީ: [illegible] މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ސ 114)

[153] އަބޫ ޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލް ޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (1/ސ444)

ބައިޢަތުލްޢަޤަބާގެ ސަބަބުތައް

ޢަޤަބާގެ ބައިޢަތު ހިފުނީ އަންނަނިވި ސަބަބު ތަކުގެ މައްޗަށެވެ.

1- ހުރިހާ ހާލަތެއްގައިވެސް ބަސްއަހައި ކިޔަމަންވުން.

2- ދަތިހާލުގައްޔާއި ފުއްސަރި ކަމުގައިވެސް ޚަރަދުކުރުން.

3- ހެޔޮކަންތައްތަކަށް އަމުރުކުރުމާއި ނުބައި ކަންތައްތައް ނަހީކުރުން.

4- الله އަށްޓަކައި ތެދުބަސްބުނުން ހުއްޓުވުމެއްގައި ފިޔަވަޅު ސާބިތުވުން.

5- ޔަޘްރިބު ރަސޫލާ ﷺ މަދީނާއަށް ވަޑައިގަތުމުން އެކަލޭގެފާނަށް ނަސްރުދީ މަދީނާގެ އަހުލުވެރިންގެ ނަފްސު ރައްކާތެރި ކުރާފަދައިން އެކަލޭގެފާނަށް ރައްކާތެރިވުން.[154]

އެއަހަރު ޔަޘްރިބުރަސޫލާ ﷺ ވާހަކަފުޅު ދައްކަވާ ޔަޘްރިބު ޤުރުއާން ކިޔަވާ ވިދާޅުވެ ހުއްދެވިއެވެ. ޢަޤަބާގެ ދެވަނަ ބައިޢަތުގައި ރަސޫލުﷲ ﷺ މަދީނާގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން 12 ނަޤީބުން ހޮއްވެވި އެވެ. އެއީ ޚަޒްރަޖުވަންތައިގެ 9 ނަޤީބުންނާއި އައުސްވަންތައިގެ 3 ނަޤީބުންނެވެ.[155] އެބައިމީހުގެ ބައިވެރިވެ ވަޑައިގެން ނަޤީބުން މައްކާ ދޫކުރައްވާ މަދީނާއަށް ވަޑައިގެން ޙަޖުން އެކަން ހިނގިކަން ޤުރައިޝުންނަށް އެނގުނެވެ.

ފަރިތަކުރުން 10

އަންނަނިވި ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދީބާ!

1- ޢަޤަބާގެ ފުރަތަމަ ބައިޢަތުގައި އެއްބަސްވެވުން ކަންތައްތަކަކީކޮބާ؟

2- ޢަޤަބާގެ ދެވަނަ ބައިޢަތު ހިފުނީ ކޮންއިރެއް؟ އަދި މީގައި ނަޤީބުން ހޮއްވެވީ ކޮން މަޤްޞަދެއް ޙާޞިލު ކުރުމަށް ހެއްދެވީތޯ؟

3- ޔަޘްރިބު ރަސޫލާގެ ދަޢުވަތު ފެތުރުމުގައި މަދީނާގެ މީހުން އިސްނެގި ސަބަބުތަކުގެ މައްޗަށް 15 ލައިނާއި 20 ލައިނާއި ދެމެދުގެ ބަޔާނެއް ލިޔެބާ!

4- މައްކާގެ ޙާލަތު ހުރިގޮތުން ޢަޤަބާގެ ބައިޢަތު ހިފުނުގޮތް ވާހަކަދައްކާލާށެވެ! އަދި މިކަން އެޤާނޫނުގައި ހުއްޓާ ވާހަކައެއް ވަނަވަރު އެކަނިވެސް ވާހަކަދައްކާލާށެވެ!

---

[154] އަލްބިދާޔާ، މުސްނަދު ބިން މުސްނަދު: އަލްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްމަޞާދިރިލްއަޞްލިއްޔާ (1/ސ438)

[155] އަލްބިދާޔާވައްނިހާޔާ .މުސްނަދު އަޙްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ މުސްނަދު ރަސޫލުﷲ (ސ 115)

ބާބު 6

މަދީނާއަށް ހިޖުރައަށް ވަޑައިގަތުން

ޙާޞިލުވާނެ މިންވަރު

- މަދީނާއަށް ހިޖުރަކުރެއްވި ޙާދިޘާ އޮޅުންފިލުން.
- މަދީނާގެ މީހުން ރަސޫލާއަށް އިސްތިޤްބާލު ކުރިގޮތް ބަޔާންކުރުން.
- ޤުބާގައި ހުންނެވުމާއި ޤުބާމިސްކިތް ބިނާކުރެއްވުން ގޮތް ދެނެގަތުން.

ހިޖުރައިގެ މާނަ: ބަހުގެ ގޮތުން ހިޖުރައަކީ ކަމެއް ދޫކޮށްލުން ކަމަށްވާތީ ރަށްދޫކޮށް އެހެން ރަށަކަށް ދިއުމަށްވެސް މިބަސް ބޭނުން ކުރެއެވެ. އެހެންކަމުން އިސްލާމްދީނަށްޓަކައި މައްކާދޫކޮށް މަދީނާއަށް ދިއުމަށް ހިޖުރައޭ ކިޔައެވެ. މި މާނައަށް ބަލާއިރު ހިޖުރައިގައި ހިމެނޭ ތިމާގެ އަމިއްލަ މުދަލާއި ގޯތިގެދޮރާއި މަސްލަހަތުތަކެއް ދޫކޮށްލުމަށްފަހު اللهގެ ދީނަށް ނަސްރުދިނުމާއި ތިމާގެ ދީނާއި ސަލާމަތް ކުރުމަށްޓަކައި ކުރިން އުޅެމުންދިޔަ ތަނެއްދޫކޮށް އެހެންތަނަކަށް ދަތުރު ކުރުމެވެ. މުސްލިމުންނަށް މައްކާގެ މުޝްރިކުންގެ ފަރާތުން ލިބުނު އުނދަގޫތަކާއި ދެއްކުންތަކުން ސަލާމަތްވުމަށްޓަކައި ޙަބުޝާގެ ފަރާތަށް ބައެއް ހިޖުރަކުރުމަށްފަހު މަދީނާއަށް ހިޖުރަކުރުމަށް ރަސޫލާ ﷺ މުސްލިމުންނަށް ހުއްދަ ދެއްވުމުން މީސްތަކުން ވަކިވަކިންނާއި ބައިބައިން ހިޖުރަކުރަން ފަށައިފިއެވެ.

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ މަދީނާއަށް ވަޑައިގަތުން

ރަސޫލުކަމުން 14 ވަނަ އަހަރުގެ صَفَر މަހުގެ 26 ވީ ބުރާސްފަތިދުވަހު މައްކާގެ ބޭރުން ދާރުއްނަދުވާއަށް އެއްވެ ސައްލާކުރި ރަސޫލާ މައްކާ ދޫކޮށް މަދީނާއަށް ހިޖުރަކޮށްފާނޭ އެހިސާބުން އެކަލޭގެފާނު ޤަތުލު ކުރުމަށް އެއްބަސްވިއެވެ.[156] ބުނުވުގޮތުގައި މިބައިމީހުންގެ މި މަޖިލީހަށް ނަޖްދުކަރައިގެ މުސްކުޅިއެއްގެ ސިފައިގައި އިބްލީސްވެސް ޙާޟިރު ވިއެވެ. މިބައިމީހުން ދެއްކި ވާހަކަތަކުގެ ތެރެއިން އަބޫޖަހުލު ހުށަހެޅި ރައުޔަކީ ރަސޫލާ ﷺ ބަނދުކޮށް ބަހައްޓާ ކަސްތޮޅުއަޅައި ބަނދުކުރަން ބައެއްޖަމާކޮށްގެން އެކަލޭގެފާނުގެ ކަށްހިސާ އަޅުވާ އެއްފަހަރާ ގަތްފުޅުގެންގުޅުން ވިޔަވޭ ވަންދެން ނުވަތަ މަރުވާން ދެން ބައެއްޖަމާވެއެވެ. މިހުރިހާކަމާ ވިދިގެން ނަޖުދުކަރައިގެ މުސްކުޅިޔާ

---

[156] - މުބާރަކްފޫރީ، ސަފިއްޔުއްރަޙްމާން: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ސ 125)

ބުންޏެވެ. ތިޔަބޭކަލުން އެކަލޭގެފާނު ބަންދު ކުރައްވާއިރަން އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްބާބުތަކުން އުނިވިގެން އައިސް ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ގަދަވެގެން އެކަލޭގެފާނު ގެންދަވާ ފާނެއެވެ.[157]

ދެން އަބޫބަކުރުގެ މަސްޖިދާ ކުރިމަތީގައި ހަވާރީންނަށް ފަރާތެއް ހަމަޖެހުނެވެ. މިމަގުމަތީގައި އިސްދާރީ އަބޫޖަހުލު ހަރަކާތްތެރިވިއެވެ. އޭރު މައްކާގެ ކާފަރު ޤުރައިޝުން ޖަމާވެވަޑައިގެން އިސްތިޢުދާދު ކުރަމުން ދިޔައީ ކާފަރުން ޖަމާކޮށް މަޤާމު ކަނޑައެޅުމަށެވެ. ދެން މުޙައްމަދުގެ އެއްބަޔަކު ޖަމާ މުޙައްމަދު ﷺ އަވަހާރަކުރުމަށް ހުރިހާ މީހުން އެއްގަނޑު ވެއްޖެއެވެ. ދެން މުޙައްމަދު ﷺ ޤުރައިޝުން ގެއްލުވާލަން ހިނގައިގޮސް ޤުރައިޝުން ޤަބީލާތަކުން ނުކުތީއެވެ. މަގުގެ ދިމާ ދިޔުން އޭރު ފަސޭހަކަމަކުން ވާސިލުވިއެވެ. މިހިސާބު އެއްކަލަ ނަޖީދުކުރައިގެ މުސްލިމުންގާ އިސްދާރީގައި ބުނެފިއެވެ. ވަރަކަ އަޔާ މީހާ މިދުއްނި ވަރަކަށެވެ. މިރޭން އެއްވެސް ގެތެރޭ ކަމުދާ ގެތެއް ނުންނެވެ.[158] މިހެން ކަންތައް ހިނގަމުން ދަނިކޮށް ޖިބްރީލްގެފާނު މުޙައްމަދު ކުރައްވާ މާތްﷲ އަކަރުގެ ރަސޫލާ ﷺ އަށް އަންގަވައި ދެއްވިއެވެ. ދެން މަކާއިން މަދީނާއަށް ހިޖުރައަށް ވަޑައިގަތުމަށް ނުކުތުމަށް ދެއްވާ ހުއްދަވެވިއެވެ. އަދި ރަސޫލާ ﷺ އަށް އެކަލޭގެފާނުގެ ދާނަމަވާކުގައި އެކަނި އަވަހަށް ހުރެވޭ ނުހިނގުއްޖެ ﷲ އަމުރު ކުރައްވައިފިއެވެ. [159]

ދެން އެވަރަކަ އަބޫބަކުރުގެފާނަށް ދާންދުވަހުން އެކަލޭގެފާނު ރަސޫލާގެ އަރިހުގައި ގެންދަވަން ހުރިވަޑައިގަތެވެ. ދެން އަރިހުގައި ގެންދަވާނަކަމުގެ ހަބަރު ދެއްވިއެވެ. ޢާއިޝާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "މިދުވަހު ނޫނީ މިހަކަ އުފުލުން ނާއިފާނަކަމަން އަކަމަނާއަށް ހަބަރުފުޅެއް ނުކުރައްވާނެއެވެ." [160]

ދެން ދަމުރަށްޗާކައި ކުރިއައްސުރު އަބޫބަކުރުގެފާނު މަޢާރަރު ކުރައްވަމުން ގެންދެވި ދުސަވާރީ ގެންނަވާ އުޅަނދު ތިރީގެ ރަސޫލާ ﷺ ޒާހިރު ކުރައްވަމުން އެދިވަޑައިގަތުން ތިރީގެ ރަސޫލާ ﷺ އަގަކާއަށް ޒާހިރު ކުރައްވިއެވެ. އެދިބަކަތުންގެ ދަމުރުގެ އާރުކާޑާއެއްގެ ގޮތުން ޢަބްދުﷲ ބުނުލްއުރައިޤިޠު އިހުތިޔާރު ކުރައްވާ ތިންދުވަސް ފަހުން ޘައުރު ފަރުބަދައިގެ ހޮޅަހު ކައިރިން ބައްދަލު ކުރައްވަން އެދިވަޑައިގަތެވެ.

---

[157] ބުޚާރީ، އަލީ ސަޢުދުޢަލީ: އަލްޖާމިޢުއްޞަޙީޙް ފީ ސީރަތިންނަބިއްޔިލް މުޚްތާރު ސަލްލަﷲ ﷺ (ސ100)

[158] - އަބޫޝުހްބާ، މުހައްމަދު ބިން: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ސ 121)

[159] ޝާފިޢީ، މަހްމޫދު: ހަޔާތުލް މަންޒިލާއި ވަފާތުން ނަބިއްޔި ﷺ (ސ158)

[160] މުބާރަކްފޫރީ، ސަފިއްޔުއްރަހްމާން: އައްރަހީޤުލްމަޚްތޫމް (ސ 126)

އަބޫބަކުރުގެފާނަށް ގެފާނަށް މިޚަބަރު ދެއްވުމަށްފަހު ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ވަޑައިގެން ދަތުރު ތައްޔާރު ކުރައްވާ އެރޭ ދަންމަތިކޮޅުގައި އަވަހާރަ ކޮއްޖުވުމަން ބަރިގާނަން އަންގަވައި ހެއްދެވިއެވެ. ބާރަގަނޑުގެ ދަންވަރުގެ ވަގުތުގައި ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ ގެކޮޅުން ނުކުމެވަޑައިގެން ވަޑައިގެންނެވިއިރު ކާފިރުންގެ ލޯމައްކަށް އެކަލޭގެފާނު ނުފެންނާނެ ގޮތް ﷲ ވަނީ އިރާދަ ކުރައްވާފައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ނުކުމެވަޑައިގަތީ ޔާސީން ސޫރަތް ކިޔަވާ ވިދާޅުވަމުން މުޝްރިކުންގެ ބޮލަށް ވެލިއަޅުއްވަމުންނެވެ. ދަންމައްކާގެ ބަރަމަން ވަޑައިގެން ގުރަގަން ކުރިމަތިލައިގެން ހުންނަވާ މިރަތައިން ޚިޠާބުކުރެއްވިއެވެ. "وَاللهِ إِنَّكَ لأَحَبُّ أَرْضُ اللهِ إِلَيَّ وَإِنَّكَ لأَحَبُّ أَرْضُ اللهِ إِلَى اللهِ، وَلَوْ أَنَّ أَهْلَكَ أَخْرَجُوْنِي مِنْكَ مَا خَرَجْتُ "[161] މާނައަކީ؛ "ﷲ ގަންދީފާ ބުނަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިބާ ބިމަކީ ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ ގޮތުގައި އެންމެ ލޯބިވެތި ބިމެވެ. އަދި ހަމައެހެންމެ ﷲ ހުއްދެވި ކަންމަތުން އެކަލާނގެ އެންމެ ލޯބިލައްވާ ބިމެވެ. ތިބާގެ އަހުލުވެރިން ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިބާކިބައިން ނުނެރުނީނަމަ ތިބާ ކިބައިން ތިމަންކަލޭގެފާނު ނުނިކުމެވަޑައިގެން ނުގަންނަވާނަމެވެ."

ދެން ދަރުމަތުގެ ގައްޑަވައި މައްޗާއިން ނުކުމެ ވަޑައިގަތެވެ. ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި މައްކާއިން ނުކުންނެވިއިރުސުރު ހައްދުފުށުދަޅައިގެ ކަރަގައިން ވާސިލު ފޯނުން އަބޫބަކުރުގެފާނު ބައްޕާ ޖަހަރަން ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ ކުރިފުޅުމަތީގައި ހުންނަވައިގެން ހިންގަވައެވެ. އަސްމާބިނުތު ޖަހަރަން ޖަހައްޕުޅުގައި އަސްމާބިނުތުޖަހަރަން ކަނޑާއްޕުޅު ޖާލާމްގައި އަސްމާބިނުތުޖަހަރަން ވައްޕުޅު ޖާލާމްގައި ހުންނަވައިގެން ހިންގަވައެވެ.[162]

ޝައްޔުޖަހަބަރައިގެ ޚަރަގަޔާ އަރައި ހަމަވުމުން ޖުރަތުމަ އަބޫބަކުރުގެފާނު ފަރުވަޑައިގެން އޮތުރު ސާފުތޯ ބައްޔުވުމަންޖަހަ ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ފަރުވަޑައިގަތުމަން ދަންނަވިއެވެ. ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ޚަރަގައިގައި އޮންނަވި އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ ޖައިންޖުޅުގެ ޖަޖަމަސްގަނޑުގައި އިސްތިރިޖުޅު އަޅުއްވައިގެންނެވެ. މިބާކުރުން ޚަރަގައިން ފަރުވަޑައިގަތުމާކު ﷲ ގެ އަމުރުޖުރަން އޮތޮރަގައިގެ ދަރުމަތީގައި ބޮޑުގަނޑުޖަގައި ގަދިގެން ދިޔުމާއި ވާމުކަށް އޮތަނަން އަރިސް ވާޖުރުމާއި ވެރިކޮޅުގެ ދަރިކޮޅު އަރިސް އޮތަނުގައި ހިލަރަދައި ބިސްއުޖުކަމަން އަލިއިމާމު އަބްމަދު އެކަލޭގެފާނުގެ މުސްނަދުގައި ބައްޔާން ކުރައްވާފައިވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ހިޖުރައަން ވަޑައިގަތީ

---

[161] - ބިންތުއް ޝާޠިއު، ޢާއިޝާ ޢަބްދުއް ރަޙްމާން: ތަރާޖިމު ސައްޔިދާތު 1 (ދާރުލް ކިތާބުލް ޢަރަބީ، ބައިރޫތު، 1972) (ސ187)

[162] - ރިޔާޟް، އަލްޙާސަނީ: އަލްޢިލްމާއު ވަލްމުޖުތަމަޢު ފީ ސީރަތި ރަސޫލިﷲ ﷺ (ސ104)

އެކަލޭގެފާނުގެ [illegible] ޢަލީގެފާނު ބޭއްވުމަށްފަހު ސިއްރިއްޔާތުގައެވެ. ހަމައެހެންމެ މައްކާގެ މުޝްރިކުން އަމާނަތުގެ ގޮތުގައި ރަސޫލާ ﷺ އާ ހަވާލު ކުރައްވާފައިވާ އެއްޗެހި އޭގެ ވެރިންނަށް ރައްދުކުރައްވާ އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންނާގެން ހިޖުރަ ކުރެއްވުމަށް ވެސް عَلِيْ ގެފާނަށް އެންގެވިއެވެ.[163]

ރަސޫލާ ﷺ ހިޖުރައަށް ނުކުމެ ވަޑައިގެން ރޭ ރަސޫލާ ﷺ އަވަހާރަކޮށްލުމަށް މުޝްރިކުން ކެތްމަދުވެފައި ތިއްބާ ހެނދުނު އެކަލޭގެފާނުގެ އެނދުގާންމަތިކޮޅުން ޢަލީގެފާނު ތެދުވެ ވަޑައިގަތުމުން މުޝްރިކުން ކަންބޮޑުވެ ސިހޭގޮތް ވެއްޖެއެވެ. ދެން މިބައިމީހުން ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ހޯއްދުވުމަށް [illegible]. މިގޮތުން ފިޔަވަޅުގެ އަސަރު ބަލައިގެން ޤާއިފުން ގެނެސް އެބައިމީހުން [illegible] ثَوْرٌ ފަރުބަދައާ ހަމައަށް [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].[164] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] ރަސޫލާ ﷺ [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ރަސޫލާ ﷺ [illegible] [illegible]. "[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. ﷲ [illegible] [illegible] [illegible]."[165] [illegible] [illegible] [illegible] 40 ވަނަ އާޔަތް ބާވައިލެއްވިއެވެ. އެއީ " ﴿ إِلَّا تَنصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ ٱللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ثَانِىَ ٱثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِى ٱلْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَـٰحِبِهِۦ لَا تَحْزَنْ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَنَا ۖ ﴾[166] މާނައަކީ، "ތިޔަބައިމީހުން އެކަލޭގެފާނަށް ނަސްރު ނުދިނަސް [illegible] ﷲ އެކަލޭގެފާނަށް ނަސްރު ދެއްވިއެވެ. [illegible] [illegible] [illegible] ކާފިރުވީ މީހުން [illegible] [illegible] ހިނދުގައެވެ.

---

[163] - [illegible] ﷺ (ޞ158)

[164] - [illegible] (ޞ 187)

[165] - [illegible] ﷺ (ޞ158)

[166] - سورة التوبة 40

އޭގެ ދެކަލުން (ثَوْرُ ފަރުބަދަރިގެ) ހޮހަޅުގައި ތިއްބެވި ހިސާބުގައެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އެކުވެރިޔާއަށް ހިތާމަ ނުކުރައްވާށޭ ހަމަކަށަވަރުން الله ވޮޑިގެންވަނީ ތިމަންމެން އެކުގައޭ ވިދާޅުވި ހިސާބުގައެވެ." މީގެ ދެބޭކަލުން އެ ފަރުބަދަރިގެ ހޮހަޅުގައި 3 ރޭ ވަންދެން ތިއްބެވިއެވެ. އޭރު މައްކާގެ މީހުން އެކަލޭގެފާނު ހޯދަމުން އުޅެމުން ދިޔައެވެ. އެންމެ ފަހުން ކޮންމެ ގޮތަކުން ނަމަވެސް އެކަލޭގެފާނު ހޯދައިގެން ގެނެސްދިން މީހަކަށް 100 ޖަމަލު ދިނުމަށް މައްކާގެ މުޝްރިކުން އިޢުލާނު ކުރިއެވެ.[167] މިތާނގައި ތިއްބެވިއިރު އެދެބޭކަލުންނަށް ކާއެއްޗެހި ގެނެސްދެއްވީ އަސްމާ ބިންތި އަބޫބަކުރެވެ. ތިންރޭވަންދެން ހޮހަޅުގައި ތިއްބެވުމަށްފަހު މީގެ ދެބޭކަލުން ހޮހަޅުން ނުކުންނަވައި އުޖޫރައަށް ހޯއްދެވި އެއްކަލަ އަޢުރާބީއާއެކު މަދީނާއަށް ހިޖުރައިގެ ދަތުރު ފެއްޓެވިއެވެ. އެދެބޭކަލުންނާއެކު އާމިރު ބިން ފުހައިރާ ވެސް މިދަތުރުގައި ބައިވެރި ކުރެއްވިއެވެ.

މިބައިމީހުން ދަތުރުކުރަން ފެއްޓީ ފުރަތަމަ ދެކުނަށެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އައްސޭރި ފަރާތް ހިޔާރު ކުރެއްވިއެވެ. ދެން އުތުރު ފަރާތުން ރަތަކަނޑުގެ އައްސޭރިން ދަތުރު ކުރެއްވިއެވެ. ކޮންމެއަކަސް މައްކާގެ މީހުން ކުރި އިޢުލާނާއެކު ރަސޫލާ ﷺ ހޯދަމުން ނުކުމެގަތް މީހުންގެ ތެރޭގައި [illegible] ވަންނައިގެ سُرَاقَةُ بْنُ مَالِكُ ހިމެނެއެވެ. 100 ޖަމަލު ހޯދުމުގެ ބޭނުމުގައި ދަތުރުކޮށްލާ ގޮސް ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ހުރަސްއަޅާގެން އުޅުމުން އޭނާ އަރައި އިން އަސް ގަބައިގަންނަ ގޮތްވިއެވެ. ދެން އޭނާ ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން ސަލާމަތްކަމަށް އެދުމުން އޭނާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. މިގޮތަށް 3 ފަހަރުމަތިން އޭނާ ސަލާމަތްވެގެން އިން އަސް ކަސްތޮޅު އެޔާ އާނާ އަލުން ވިއްލިގެންދާ ގޮތްވިއެވެ. އެންމެ ފަހުން ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ޙިމާޔަތުގެ ކަރުދާހެއް ތައްޔާރުކޮށްދެއްވިއެވެ.[168] ދެން ދަތުރުކުރެއްވި އުއްމު މަޢުބަދުގެ ޚީމާގެ ސަރަހައްދަށް ވަދެވަޑައިގަތެވެ. އެއަށްފަހު އެތަނުން ދަތުރު ފަށްޓަވައިގެން ކުރިޔަށް ވަޑައިގަންނަވާ މަގުމަތީ ބުރައިދާ ބިން ޙުޞައިބުއަލްއަސްލަމީގެ ޖަމާޢަތަކާއެކު އަސްލަމް ގަބީލާގެ މީހުންނާ ބައްދަލުވިއެވެ. އަދި ޒުބައިރުގެފާނާއި ތިޖާރީ ގާފިލާވެސް ބައްދަލުވިއެވެ.[169] އަދި އެއަށްފަހު ދެބޭކަލުން ޤުބާއަށް ދަތުރުކުރެއްވިއެވެ.

ޤުބާއަށް ވަޑައިގަތުމާއި މިސްކިތް ބިނާކުރެއްވުން

---

[167] - [illegible]: [illegible] ﷺ (ސ106)

[168] - [illegible]: [illegible] ރަސޫލުﷲ (ސ128)

[169] - [illegible]: [illegible] (1/ސ495)

ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ޤުބާގައި ހުންނެވީ ހަތަރުދުވަހުގެ މުއްދަތަކަށެވެ. ޤުބާގައި ހުންނެވީ ކުލްޘޫމު ބުންހަދުމުގެ ގޭގައެވެ. މިހުންނެވި ހުންނެވުމުގައި ޤުބާ މިސްކިތް ބިނާ ކުރެއްވިއެވެ. މިއީ ރަސޫލުކަލާގެން ފޮނުވުމަށްފަހު އެކަލޭގެފާނު ބިނާކުރެއްވި ފުރަތަމަ މިސްކިތެވެ.[170] ޤުބާމިސްކިތާމެދު ﷲ ތަޢާލާ ކީރިތި ޤުރްއާނުގައި މަދަހައިގެ ބަސް ވަޙީ ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. އަދި މިއާޔަތުގައި ޤުބާގެ އަހުލުވެރިންނަށްވެސް މަދަހަ ވަޙީކުރައްވާފައި ވެއެވެ. لا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ[171] މާނައަކީ؛ "ދުވަހަކުވެސް ކަލޭގެފާނު އެމިސްކިތުގައި (ނަމާދަށް) ތެދުވެ ނުހުންނަވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ފުރަތަމަ ދުވަހުއްސުރެ ތަޤްވާގެ މައްޗަށް ބިނާކުރެވުނު މިސްކިތުގައި (އެބަހީ: ޤުބާމިސްކިތުގައި) ކަލޭގެފާނު ތެދުވެ ހުންނެވުން މާ ބޮޑަށް ޙައްޤުވެއެވެ. ޠާހިރުވުމަށް ލޯބިކުރާ ފިރިހެނުން އެމިސްކިތުގައި ވެއެވެ. ޠާހިރުވާ މީހުންނަށް ﷲ ލޯބިވެވޮޑިގެން ވެއެވެ." ޤުބާ މިސްކިތަކީ ތަޤްވާގެ މައްޗަށް ބިނާކުރެވުނު މިސްކިތެވެ. މިމިސްކިތް ބިނާކުރުމުގައި މުސްލިމުން ހުރިހާއެންމެން ބައިވެރިވިއެވެ. އިސްލާމްދީނުގައި އެންމެ ފުރަތަމަ މުސްލިމުން ނަމާދުކުރި އާންމު މިސްކިތަކީ މިމިސްކިތެވެ. އިސްލާމްގެ ތާރީޚުގައި މިމިސްކިތަށް ވަރަށް މުހިއްމު މަޤާމެއް ލިބިގެންވެއެވެ. އަދި ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ ޙަޔާތުގައި ކަނޑައެޅިގެން ހަފްތާއަކު މިމިސްކިތަށް ވަޑައިގަންނަވައެވެ. ސަބަބަކީ ބަރަކާތް ލިބިގެންވާ މިސްކިތަކަށް ވާތީއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ މިމިސްކިތަށް ޒިޔާރަތް ކުރެއްވުމަށް ދުވަހަކު ހިނގައިގެން އަނެއް ދުވަހު ސަވާރުވެގެން ވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި ހަމަ އެފަދައިން މިމިސްކިތުގައި ނަމާދުކުރުމަށް ރަޣުބަތު ދެއްވައިފައިވެއެވެ. أن النبي صَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمْ؛ قال (صلاة في مسجد قباء كعمرة)[172] މާނައަކީ؛ "ޤުބާ މިސްކިތުގައި ކުރާނަމާދު ޢުމްރާއަކާ އެއްވަރުވެއެވެ."

ޤުބާގައި ހުންނަވާތާ ފަސްވަނަދުވަހު އެކަލޭގެފާނު މަދީނާއަށް ވަޑައިގަތުމަށް ދަތުރުފުޅު ފެށްޓެވިއެވެ. މިދަތުރުގައި ހުކުރު ސާލިމް ބިން ޢައުފުގެ ދަރިންގެ މަސްޖިދާ ހަމައިން

---

[170] - އިބްނު ޢަބްދުލްވައްހާބު، މުޙައްމަދު : މުޚްތަޞަރު ސީރަތުއްރަސޫލް ﷺ (ސ192)

[171] - سورة التوبة 108

[172] – رواه ابن ماجة والنسائي

އެދުވަހުގެ ހުކުރު ވަގުތު ޖެހުމުން އެތަނަށް ފައިބާ ވަޑައިގެން އެތާނގައި ހުކުރު ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. މިޖަމާޢަތުގައި މިތަން މަޝްހޫރުވެފައި ވަނީ މަސްޖިދުލްޖުމުޢާގެ ނަމުންނެވެ.[173] މިއީ ޤުބާ މިސްކިތުގެ އުތުރުގައިވާ ތަނެކެވެ.

ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަތްޕުޅުގައި މީސްތަކުން ބަހައްޓާފައިވާ ތަކެތި އެބައިމީހުންނަށް ރައްދު ކުރެއްވުމަށް މައްކާގައި ތިންދުވަހު ހުންނެވުމަށްފަހު އަލީގެފާނު ހިޖުރައަށް ނުކުންނަވާ ޤުބާގައި ރަސޫލާ ﷺ ހުންނަވަނިކޮށް އެކަލޭގެފާނާ ބައްދަލު ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ޤުބާގައި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ދެދުވަހު ހުންނެވިއެވެ.[174]

ފިލާވަޅުން 11

ތިރީގައިވާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދޭށެވެ!

1- ކިރިތި ރަސޫލާ ހިޖުރަކުރެއްވުމަށް މަދީނާ އިޚްތިޔާރު ކުރެއްވީ ކޮންކޮން ކަންތައްތަކެއް މަދީނާގެ މުޖުތަމަޢުގައި ހުރުމުން ހެއްޔެވެ؟

2- މަދީނާގެ މީހުން ރަސޫލާއާއި އިސްތިޤުބާލު ކުރީ ކޮންގޮތަކަށްހެއްޔެވެ؟

3- މަދީނާގެ މީހުން ރަސޫލާއަށް އިސްތިޤުބާލު ކުރުމާއި މިޖަމާޢަތުގައި ޝާއިރުތަކުގެ ވިރިން ތަނަކަން ޖާރީކުރުމުން މިއަންނަ އިސްތިޤުބާލުކުރުމުގެ މުނާސަބާތަކުގައި ފާހަގަކުރެވޭ ކަންކަމާމެދު ބަހުސް ކުރޭ!

މަދީނާއަށް ފެދުވަޑައިގަތުން

ޙާޞިލުވާނެ މިންވަރު

- ކިރިތިރަސޫލާ މަދީނާއަށް ފެދުވަޑައިގެންނެވި ގޮތް އެނގުންލިބުން.
- އިސްލާމީ ދައުލަތުގެ ބިންގާ އެޅުނުގޮތް ދެނެގަތުން.
- މަސްޖިދުންނަބަވީ ބިނާކުރެއްވިގޮތް ބަޔާންކުރުން.

ހުކުރުނަމާދަށްފަހު ދަތުރުކުރައްވާ އެކަލޭގެފާނު މަދީނާއަށް ފެދުވަޑައިގަތީ ރަބީޢުލްއައްވަލުމަހުގެ 12 ވަނަ ދުވަހުއެވެ. އޭރު މަދީނާގެ ކުދިބޮޑު އެންމެން ކަމުން ކިރިތިރަސޫލާ ﷺ އަށް މަރުޙަބާ ދެންނެވުމަށް މަދީނާގެ ރަށްބަނދަރަށް ނުކުތް ތިއްބެވެ. އޭރު މަދީނާގެ އަންހެނުން ގޮވަމުން ދިޔައެވެ. اللهގެ ނަބިއްޔާ ވަޑައިގެންފިއެވެ. اللهގެ ނަބިއްޔާ ވަޑައިގެންފިއެވެ.

---

[173] -އަބޫޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީޟައުއިލްޤުރުއާނި ވައްސުންނާ (2 /ސ21)

[174] -އަބޫޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާފީޟައުއިލްޤުރުއާނި ވައްސުންނާ (1/ސ497)

ރަސޫލާގެ އިސްތިޤްބާލުގައި މުސްލިމުން

ކީރިތި ރަސޫލާއަށް އިސްތިޤްބާލު ކުރުމަށް މަދީނާ ތައްޔާރުވިއެވެ. އެހެންކަމުން ރަސޫލާ ﷺ މަދީނާއަށް ވަޑައިގަން ދުވަހަކީ ވަރަށް އުފާވެރި ދުވަހަކެވެ. މީގެކުރިން މިފަދަ ދުވަހެއް މަދީނާ ދެކެފައެއް ނުވެއެވެ. މީސްތަކުން ތިބީ އުފަލުން ފުރިފައި އެންމެ ރީތި ފޭރާން ލައިގެންނެވެ. މިބައިމީހުންނަކީ އީދެއް އައިސްފައިވާ ކަހަލައެވެ. މިއުފަލުގައި ދަފު މިބައިމީހުން ތަޅުދަނޑު ކިޔައި އުފާފާޅު ކުރިއެވެ. އަލްއިމާމު މުސްލިމު ބައްޔަ ސަނަދުން ރިވާކުރައްވަނީ ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ މަދީނާއަށް ވަޑައިގަތް އިރު އެތަނުގެ އަހުލުވެރިން އެމަންޒަރު ބެލުމަށް ގޭގޭގެ ފުރާޅު މައްޗަށް އަރައިގިއެވެ. ކުދިކުދިންނާއި ބޮޑެތިމީހުން ނުކުމެ ނަޝީދު ކިޔަމުން އާ މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ ﷺ އެވެ. އާ މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ ﷺ އެވެ. އާ ﷲ ގެ ރަސޫލާއާ ގޮވައި އުޖެން ކަމަންފުއެވެ.[175]

އަދި އޭރު އަންސާރުންގެ އަންހެންކުދިން މިޝިއުރު އަޑުގަދަކޮށް ކިޔަމުން ގެންދިޔައެވެ.

أَشْرَقَ الْبَدْرُ عَلَيْنَا　　مِن ثَنِيَّاتِ الوِدَاعِ
وَجَبَ الشُّكْرُعَلَينَا　　مَادَعَا لِلّهِ دَاعِ
أَيُّهَا الْمَبْعُوثُ فِيْنَا　　جِئْتَ بِالأَمْرِالْمُطَاعِ[176]

އެކަލޭގެފާނުގެ ސަވާރީ މަދީނާއަށް ފުރުވަޑައިގަތުމާއެކު سَالِمُ بْنُ عَمْرُو بْنُ عَوْفُ ގެ ދަރިން އައިސް ދެންނެވިއެވެ. އާ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އެވެ! ތިމަންމެންގެ ބަރަދުވެސް ގިނައެވެ. އެހެންވެ ކަލޭގެފާނު ތިމަންމެންގެ ގެއަށް ފައިބާ ވަޑައިގަންނަވާށެވެ! ތިމަންމެންގެ އަތްގައި ހަތިޔާރު ވެއެވެ. އަދި ތިމަންމެން މިހިރީ ކަލޭގެފާނު ހިމާޔަތް ކުރުމަށެވެ. މިހެންބުނުމުން މިޖަމަލުގެ ވަގަނޑައި ހިފަހައްޓަން ފެށިއެވެ. އެހިނދު حَدِيْث ކުރެއްވިއެވެ. خَلُّوْا سَبِيْلَهَا فَإِنَّهَا مَأْمُوْرَة މާނައަކީ: "ދޫކޮށް ލައްވާށެވެ. އެއީ އަމުރުވެގެންވާ އެއްޗެކެވެ." ދެން މިޖަމަލު އަންސާރުންގެ ގެއެއްގެ ކުރިމަތިން ދިޔަނަމަ އެގެއެއްގެ މީހުން ރަސޫލާ ﷺ އެގެއަކަށް ފައިބާ ވަޑައިގަތުމަށް ދަންނަވައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ހަމަ ކުރީގެ ބަސްފުޅު ތަކުރާރު ކުރައްވަމުން ވަޑައިގަތެވެ. މިހެން ކަންތައްވަމުން މިސަވާރީ ގޮސް މަސްޖިދު ނަބަވީގެ ވަށައިގެ ތަރިގު ދުނިޔާގެ ކަދުރު ހިއްޕާ

---

[175] - އައްޞައްލާބީ، ޢަލީ މުޙައްމަދު : އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ޢަރްޟު ވަޤާއިޢު ވަތަޙްލީލު އަޙްދާޘު (ޞ454)
[176] - މުބާރަކްފޫރީ ،ޞަފިއްޔުއްރަޙްމާން: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ޞ 136)

ސަރަޙައްދުގެ ކައިރީގައެވެ. އެއީ މިހާރު މަސްޖިދުއްނަބަވީ އެހުރި ތަނެވެ. ދެން އެތަނުން އަބޫއައްޔޫބުލްއަންޞާރީގެ ގެކޮޅުގެ ދޮރުކޮޅު މައްޗަށް މިޖަމަލު ދަތުރުކޮށް މަޑުކުރިއެވެ. މިގޮތަށް [illegible] މިކަން ހިނގައި ދިޔައެވެ. މިހެންކަމުން އެކަލޭގެފާނު މަދީނާ ވަޑައިގަތީ އަބޫއައްޔޫބުލްއަންޞާރީގެ ގެކޮޅަށެވެ. ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ [illegible] ކުރެއްވިއެވެ. މިމަންކަލޭގެފާނު މަދީނާ ވަޑައިގެން ހުރީ ކާފަކޮޅުގެ ބަނޫނައްޖާރުގެ ގޭގައެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އެތަނުން މަދީނާ ވަޑައިގެން ހުންނަވާ އެކަލޭގެފާނުގެ މިސްކިތް މަސްޖިދުއްނަބަވީ ބިނާކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެމިސްކިތާ ގުޅިގެންވާ ގޮތަށް [illegible]، [illegible] ނަބިއްޔާގެ އަނބި ކަނބަލުންގެ ކޮޓަރިކޮޅުތައް ބިނާކުރެއްވިއެވެ.[177]

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އަބޫއައްޔޫބުލްއަންޞާރީގެ ގެކޮޅަށް [illegible] ވަޑައިގަތުމުން [illegible] އަސްޢަދު ބުނު ޒުރާރާގެ [illegible] ރަސޫލާ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ ގެކޮޅަށް ވަޑައިގަތުމުން [illegible] ގެންނެވިއެވެ. އެހެންނަމަވެސް ރަސޫލާ ﷺ [illegible] ވަޑައިގެން އަބޫއައްޔޫބުލްއަންޞާރީގެ ގެކޮޅަށެވެ. މިއީ އެކަލޭގެފާނު [illegible] [illegible] ދުވަސް [illegible] މަދީނާގައި [illegible] [illegible] [illegible] ނަގާފައި ހުރި [illegible] ހުއްޓުނެވެ.[178] މިކަމަށް އިޝާރާތް ކުރައްވާ ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާން ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. عَنْ أَنَس بُن مَالِك قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم خَيْرُ دَوْرِ الأَنْصَارِ بَنُو النَّجَّار، ثُمَّ بَنُو عَبْدُ الأَشْهَلُ ثُمَّ بَنُو الْحَارِث بُنُ الْخَزْرَج ثُمَّ بَنُو سَاعِدَة ، وفِيْ كُلِّ دَوْر الأَنْصَار خَيْر[179] މާނައަކީ؛ "އަންޞާރުބޭކަލުންގެ ގޯތިތަކުގެ ތެރެއިން ރިވެތިވެގެންވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާން ކުރައްވާފައިވެއެވެ. އަންޞާރުންގެ ގޯތިތަކުން އެންމެ މާތް ގޯއްޗަކީ ނައްޖާރުޤަބީލާގެ ގޯތިއެވެ. ދެން ޢަބްދުލްއަޝްހަލްގެ ގޯތިއެވެ. ދެން ބަނޫ ޙާރިޘު ބުނުޚަޒްރަޖުގެ ގޯތިއެވެ. ދެން ސާޢިދާ [illegible] ގޯތިއެވެ. އަދި އަންޞާރުންގެ ކޮންމެ ގޯއްޗެއްގައިވެސް ހެޔޮކަމެއް ހުރެއެވެ."

ރަސޫލާ ﷺ މަދީނާއަށް ވަޑައިގަތުމުން ދުވަހަކީ އިސްލާމީ ތާރީޚުގައި މަޝްހޫރު ދުވަހެކެވެ. އެކަލޭގެފާނު މަދީނާއަށް ވަޑައިގެންނެވީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

---

[177] - [illegible]: [illegible] ﷺ (ސ114)

[178] - [illegible]: [illegible] (2 / ސ23)

[179] - رواه البخاري ومسلم

ފަހަތްފުށުގައި އަބޫބަކުރުގެފާނު އިންނެވިއެވެ. ބަނީ ނައްޖާރުގެ ދަރިން ކަނޑި އުރައިން ދަންމަވައިގެން ވަށައިގެން ތިއްބެވިއެވެ.

މަދީނާގެ އެންމެހާ އަހުލުވެރިން އެކަތްވެގެން މަރުޙަބާ ކިޔުމަށް ނުކުމެ ތިއްބެވިއެވެ. އަނަސް ބުނު މާލިކު [illegible] ސިފަކުރައްވާ ގޮތް އިމާމު އަޙްމަދު ރިވާކުރައްވައެވެ. "މަދީނާގެ ކުޑަކުދިން ގޮވާހަޅޭ އިވުނެވެ. މުޙައްމަދުގެފާނު ވަޑައިގެންފިއެވެ. ދެން އަވަސްވެގެން ތިމަން ބެލިއިރު އެއްވެސް ތަނެއް ނުފެނެއެވެ. ދެން އަނެއްކާވެސް އަޑުއިވުނީ މުޙައްމަދު ﷺ އަތުވެއްޖެއެވެ. ދެންވެސް ބަލާއިރު އެއްވެސް މީހަކު ނުފެނެއެވެ. މިހެން ދަނިކޮށް ރަސޫލާ ﷺ އާއި އަބޫބަކުރުގެފާނު ވަޑައިގެންފިއެވެ." މިދުވަހު މަރުޙަބާ ދަންނަވުމަށް ޒުވާން އަންހެންކުދިންނާއި ފިރިހެންކުދިން ނުކުތެވެ. އަދި ބަނީނައްޖާރުގެ ޖާރިޔާއިން ދަފުޖަހައި [illegible] ވެސް އުޅުނެވެ. އެއީ އެޖާރިޔާއިން ކިޔާއުޅުނު އެއްބަޔަކީ؛

نحن جوار من بني النجار يا حبذ ا محمد من جار[180]

އިސްލާމީ ދައުލަތުގެ ބިންގާ އެޅުން.

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ މަދީނާއަށް ހިޖުރަކުރެއްވުމުން މިބިންމަތީގައި އިސްލާމުންގެ ޚާއްޞަ ވެރިކަމެއް ހިނގާ ވަކި ސަރަޙައްދެއް އުފެދުނީއެވެ. އަލްބަރާއު ވިދާޅުވަނީ ތިމަން މަދީނާގެ [illegible] މަދީނާގެ އަހުލުވެރިންގެ އިމާންކަމާ [illegible]. ސަބަބަކީ [illegible] އިމާންކަން [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. އަދި މިއީ އިމާންކަމުގެ [illegible] ބުނެއެވެ.[181] މިކަމަށް އިޝާރާތްކުރައްވާ މާތްﷲ ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ[182] މާނައަކީ؛"އެބައިމީހުންނަކީ މަދީނާއަށް ހިޖުރަކުރި މުހާޖިރުންގެ ކުރިން އެތަނުގައި ވަޒަންވެރިވެ އީމާންކަމުގައި ޤާއިމުވެފައިވާ މީހުންނެވެ."

އަންޞާރުން ރަސޫލާ ﷺ [illegible] [illegible] [illegible] އިސްލާމީ ދައުލަތުގެ [illegible]. މިދައުރުގައި އެންމެ [illegible] ހިނގައިދިޔަ ކަންތައްތަކުގެ މުހިއްމު ކަންތައްތަކެވެ. މިގޮތުން މުހިންމު [illegible] [illegible] މިކަންކަމުގެ [illegible] [illegible] ހިނގައިގެންފިއެވެ. ސަބަބަކީ [illegible] [illegible] އިސްލާމުން [illegible] ވުމެވެ. އަދި

---

[180] - [illegible]. މުޙައްމަދު ރިޟާ: [illegible] މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ސ132)

[181] - [illegible]. މުޙައްމަދު ރިޟާ: [illegible] މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ސ133)

[182] - ސޫރަތުލްޙަޝްރު 9

ދިރިއުޅުމުގެ މައިދާނަށް ކުރިމަތިލުމެވެ. އަދި ސިޔާސީ ގޮތުންވެސް ހަރުދަނާ ވެރިކަމެއް ޤާއިމުކުރުމެވެ. އަދި މުސްލިމުންގެ ވެރިކަމުގެ ސަރަޙައްދު ދިގުވި އަހަރާގެ ސިފަތައް ބަރާބަރުގެ އެންމެހާ މައިދާނަށް ފަތުރާލުމެވެ. މިގޮތުން މަދީނާގައި އުފެދުން އިސްލާމީ މުޖުތަމަޢުން އިސްލާމްދީން ތިންކަމަކީ މިސްކިތެއް ބިނާކުރުމާއި މުހާޖިރުންނާއި އަންޞާރުން އިޚްވަތްތެރިކަމުގެ ގުޅުމަކުން ގުޅުވުމާއި މުސްލިމުންނާއި ޔަހޫދީން މީހުންނާ ދެމެދު ވެވުނު އެއްބަސްވުމާ މިއިން ކަންތަކެވެ. ރަސޫލާގެ ރިސާލަތުގެ މަޤާޞިދުގެ ތިންއަސާސަކީ؛ އުއްމަތާއި الله ތަޢާލާ ދެމެދުގައި އޮންނަ ގުޅުމާއި އުއްމަތުގެ ފަރުދުންގެ ދެމެދުގައި އޮންނަންވާނެ ގުޅުމާއި އުއްމަތުގެ މީހުންނާއި އުއްމަތުން ބޭރުގެ ފަރާތްތަކާ އޮންނަ ގުޅުމެވެ.

މިސްކިތް ބިނާކުރެއްވުން

ރީތިރަސޫލާ ﷺ އަބޫއައްޔޫބުލްއަންޞާރީގެ ގެކޮޅުގައި ހުންނަވައިގެން މަސްޖިދުއްނަބަވީ ބިނާކުރެއްވުމުގެ މަސައްކަތަށް ފެއްޓެވިއެވެ. މި މިސްކިތް ބިނާކުރެއްވީ އެކަކާގެ ޖަމަލުތައް ބަނދެއްސާ ތަނެއްގައެވެ. އެތަނަކީ އާރު ދަލީގެ ދޮށުއްޖަހާގެ ބަގީޗާއެއް ކަހުގައިވި ބިންކޮޅެކެވެ. ދެކުދިންގެ ނަމަކީ ސަހުލާއި ސުހައިލެވެ. މި ދެކުދިންނަކީ އަސްޢަދު ބިން ޒުރާރާގެ ބެލުމުގެ ދަށުގައިވާ ދެކުދިންނެވެ. މިތަނުގައި މިސްކިތް ބިނާ ކުރެއްވުމަށްޓަކައި އެބިމުގެ އަގު އެދެކުދިންނަށް ދެއްވުމަށްފަހު އެތަނުގައި މިސްކިތް ބިނާކުރައްވަން ފެއްޓެވިއެވެ.[183] މިއިން ދޭހަވަނީ ހަދިޔާއެއްގެ ގޮތުގައި ބަދަލު ގޮތުގައި ބިން ނުގަނެ ރަސޫލާ ﷺ ބާރު އަގެއްދީ މިންވަރެވެ.

ރީތިރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި އަސްޙާބުން މަސައްކަތް ކުރައްވަމުން ދިޔައީ ޝިޢުރުގައި ޖޯޝުގެ ގޮތުގައި އަނގަ ކިޔަމުންނެވެ. މިގޮތުން މި މަސައްކަތުގެ ޝިޢުރު އިތުރުކުރެއްވުމަށް އެބަސްފުޅުން ވިދާޅުވަމުން ގެންދިޔަ ގޮތަކީ،

"هذَا لْحِمَالُ لاَحِمَال خَيْر هذَاأَبَرُّرَبَّنَا وَأَطْهَـرُ

اللَّهُمَّ إِنَّهُ لاَخَيْرَ الاَّ خَيْرَ الْآخِرَة فَانْصُرُالأَنْصَارَوَالْمُهَاجِرَ"[184] މިޝިޢުރު ބައިތުގެ މާނައަކީ؛

"މިމަސައްކަތަކީ ވެލި ބަރު މަސައްކަތެއް ނޫނެވެ. އެއީ ގަދު ބަދަލާ މިކަމެވެ. ހެޔޮކަމާއި ބޮޑުކުރުމުގެ ރަސޫލާއާ! މިމަސައްކަތަކީ އާޚިރަތުގެ ފާއިދާއާ ގުޅުވާ ކަމެއް

---

[183] - އައްޞަލާބީ، ޢަލީ މުޙައްމަދު : އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ޢަރުޟު ވަޤާއިޢު ވަތަޙްލީލު އަޙްދާޘު (ސ454)

[184] - މުބާރަކުފޫރީ، ޞަފިއްޔުއްރަޙްމާން: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ސ 143)

ކަމުގައި ތައްވާނުދޭތޯ! ހައްދަވާ ބޮޑުކުރެއްވި ރަސޫލާއޯ! އާޚިރަތުގެ ބާއްޖަވެރިކަމާއި ހެދުކަން ލިބުވައި އެހެން އެއްވެސް ހެދުކަމެއް މިވަންދެން ނުއެދުމެވެ. ފަހެ އިނބަ ރަސޫލާއާގެ ދެކޮޅުހަދާނުލައި އަނބަދުރުނަން ނަސޭހަތް ދެއްވާށެވެ!" މިނޫން އެހެން ގޮތެއް ހާރާއްވިކަން އުނގެން ނުއްވަކަހަން އިބްނު ސިރާޖު ރިވާކުރައްވާފައިވަނީ ބައިހަޤީގައި ބައްޔާންވެގެން ވެއްވެ. މިޔުމުގައި ވިޔަން ބަހިކު އެކުވެރިވެ. މިޒުޤީން ކަނޑައެޅިގެން މިސްކީނުންގެ ހިތްމަހުރުކަށް ކުރެހިލާ ދޫކޮށް އެތަތަކެއް ބަދަލުކުރެއްވުމުން ފުރިހަމަ އިޤްރާރުކުރުން ދިނުމެވެ.

މަސްޖިދުއްނަބަވީ ބިނާވެގެން ދިޔައީ މުސްލިމުން ނަމާދުގެ އަޅުކަންކުރާ ތަނެއްގެ ގޮތުގައި ކަމަށް ވިޔަސް އެއީ އެބައިމީހުންގެ އެންމެން މަޝްވަރާ ކުރުމަށް އެއްވާ ޖަމާވާ ތަނެއްގެ ބޭނުމަކަށް އެތަން ބޭނުން ކުރެވުނެވެ. ހަމައެހެންމެ ނިކަމެތި ފަޤީރުންނާއި ބޭރުގެ މީހުން ތިބުމަށް ގޮތެއް ވެސް އެތަނުގައި ހުރެއެވެ. އެގޮތުން މަސްޖިދުއްނަބަވީގެ ފަހަތުގައި ބިނާކުރެވުނު ތަނަކީ ޞުއްފާ ކަމަށް ވެއެވެ.[185] އަދި ސިޔާސީ ކަންކަމުގެ ހުކުމް އިއްވުމާއި ފޮނުވައިލެވޭ ވަފުދުތަކާ ބައްދަލުކުރުން ވެސް މިސްކިތުގައެވެ. މިސްކިތުގެ ކައިރިގައި މިސްކިތާ ގުޅިގެން ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުންގެ ކޮޓަރިތައް ބިނާކުރެއްވުމުގެ އަމުރު ދެއްވިއެވެ.[186] އެއީ ޙާރިޘާގެ ދަރިކަލުންގެ ކޮޓަރިތަކާއި ސަރަޙައްދު ބޭނުމަކަށް ގަވާއިދުން ކޮޓަރި ހަދަވައިދިނެވެ.

ބޭނުންތަކުގައި އެންމެ ފުރަތަމަ މި މިސްކިތް ބިނާކުރެވުނީ ވަރަށް މާދު ހިލައިންނެވެ. އެތާގެ ތަނބުތަކަކީ ކަދުރު ގަސްގަހުގެ ގަސްތަކުންނެވެ. ފުރާޅާއި ސަޤަފަހަކީ ކަދުރު ފަތުގެ ފަތްތަކެވެ. އަލުއިމާރާތް އިބްނުލްޒުބައިރުގެ ވަގުތުގައި މިސްކިތުގެ ބިމަކީ ބަނޑުފަތި ބާރެއްލާމު ދުވަސްވަރެވެ. މިސްކިތުގައި ވަނީ ތިންދޮރުކަމެވެ. އެއީ ދެކުނުގައި އެއްދޮރާއި ދެކުނުގެ ބާބުއްރަޙްމާއި ރަސޫލާ ﷺ މިސްކިތަށް ވަޑައިގަންނަވާ ދޮރުކަމެވެ.[187]

ފިރިތަކުރުން 12

ތިރީގައިވާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބުދީ!

1- ހިޖުރަ ތާރީޚުގެ ފުރަތަމަ ވެރިރަސްކަމާއި ހިޖުރަތާއެވެ. އެއީ ކޮން ފަރާތެއްތޯ؟ މިކަމުގެ މައްސަލަ 15 ޖުމުލަކާއި 20 ޖުމުލަ ދެމެދުގެ ބަޔާނެއް ލިޔޭ!

---

[185] - އަބޫ ސަޢީދާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްމަޞާދިރި އަލްއަޞްލިއްޔާ (2/ސ31)

[186] - މުބާރަކްފޫރީ، ޞަފިއްޔުއްރަޙްމާން: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ސ143)

[187] - މުބާރަކްފޫރީ، ޞަފިއްޔުއްރަޙްމާން: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ސ143)

2- ކީރިތި ރަސޫލާއާއި އަސްޙާބުން މަދީނާއަށް ކުރި ފަދަ ހިޖުރައެއް މިޒަމާނުގައި ކުރެވިދާނެ ހެއްޔެވެ؟

3- މަސްޖިދުންނަބަވީ ބިނާކުރެއްވުން ހިނގައިދިޔަ ގޮތުގެ ޚުލާޞާއެއް ލިޔޭ!

4- އިސްލާމީ ދައުލަތުގެ ބިނާ އެޅުނީ ހިޖުރައަށްފަހު މަދީނާގައެވެ. އޭގެ ކުރިން ދައުލަތުގެ ބިނާ ނެތި އެހާހިސާބުން އެކަން އޮތީ ކިހިނެއްތޯ؟

5- އިސްލާމްދީނުގައި މިސްކިތުގެ ދައުރަކީ ކޮބައި ހެއްޔެވެ؟ އަދި މިސްކިތުގެ ދައުރު ދީނުގައި ބުނާ އުސޫލުން އަދާކުރަމުން މިއަދު އަޅުގަނޑުމެންގެ މުޖުތަމަޢުން ޖާގަ ދެވޭތޯއެވެ؟

6- ކީރިތިރަސޫލާ އިމާމުކަމުގެ ބައިޢަތުން މުސްލިމުންނަށް ވަރަށްގިނަ ކަންކަން ކުރައްވާ ދައްކަވައި ދެއްވިއެވެ. މިސްކިތުގެ އިމާމުކަމުގެ ބައިޢަތުން މިޒަމާނުގައި ކުރެވިދާނެ ކަންތައްތަކާ ކޮބައިކަން ބުނެދޭށެވެ!

ބާބު 7

މަދީނާގެ މުޖުތަމަޢު

ޙާޞިލްވާން މިންވަރު

- މަދީނާގެ މުޖުތަމަޢު އޮތް ގޮތް އެނގުން ކިޔުން.
- ޖިހާދު ޝަރުޢުކުރެއްވި ގޮތް ދެނެގަތުން
- ޤިބުލަ ބަދަލުކުރެއްވުމުގެ ޙާދިޘާ ހިނގި ގޮތް ބަޔާންކުރުން .

ތަޢާރަފު: ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ މަދީނާގައި މުއުމިނުންގެ ދުވަސްގައި އަހު ކުރެއްވުމުގެ ގޮތުން މުހާޖިރުންނާއި އަންޞާރުން އަށް ކުރެއްވި ފަދައިން ޤަރީބިއްތަ ޖަމާޢަތުގެ އެއްބަޔަކީ ޤާނޫނުއާއި ދުވަހުގައި އޭނާގެ ބަޔާން ހަޅުތާލުގެ ގޮތުގައި މަދީނާގައި އޮތް އިސްލާމީ ދައުލަތާއި އެކުގައި ދިރިއުޅޭ ޔަހޫދީންނާމެދު އެއްބަސްވުމެއް އެއްބަސްވިއެވެ.[188]

މިއެއްބަސްވުމުގައި އެބައިމީހުންގެ ދީނާއި މުދަލާއި އިޤްތިޞާދު ފުރާނަ އެބައިމީހުންނަށް ޝަރުޠުތަކެއް ކަނޑައަޅައި އެބައިމީހުންގެ ޙައްޤުތައް މުސްލިމުންނަށް ޝަރުޠުތަކެއް ކަނޑައަޅުއްވައި ދެއްވިއެވެ. މިގޮތުން މިއެއްބަސްވުމުގައި އަދިސްލާމީ މިއީ اللّٰهُ ގެ ނަބިއްޔާ މުޙައްމަދުގެ ޙުކުމާއި އެކަށީގެންވާ ތަޤުވާ މުއުމިނުން ކަމުގައިވާ ދުޝްމަނުންނާއި ދެކޮޅުގެ ހިމާޔަތުގެ ދަޢުވާތަކުން

---

[188] މުބާރަކްފޫރީ، ޞަފިއްޔުއްރަޙްމާން : އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ޞ 219)

އެބައިމީހުންނާއި ގުޅިފައިވާ އަދި ތަބާވެފައިވާ މީހުންނާ އެކީގައި ޖިހާދު ކުރާ މީހުންގެ ފަހަތުން ޖިހާދުކުރެއެވެ.[189] މިފަހުގައިވެސް،

މިހުރިހާ އެންމެންނަށްވެސް އެހެނިހެން މިސްކީނުން ޖިހާދާއި އެއް މުހިންމު ބައެއް ކަމުގައެވެ. އަދި ޔަހޫދީންނަށް އެބައިމީހުންގެ ދީނުގައި އަމާންކަމާއި މުސްލިމުންނަށް އެބައިމީހުންގެ ދީނުގައި މިނިވަންކަމާއި އަމާންކަމެވެ. އަދި ހަމަ އެފަދައިން މުއުމިނުންގެ ބަދަލު އެކުވެރިކަމާއި ހަމްދަރުދީ ކުރުނަސަ ޔަހޫދީން މުއުމިނުންނާއެކު އެއްބައިވަންތަ މުސްލިމުންގެ އެންމެހާ ކަންތައްތަކުން އެބައިމީހުން އަމިއްލަ ހަރަދު ކުރާފަދައިން ދޫކުރެއްވުމުގެ ކަންކަމުގެ އެބައިމީހުން އަމިއްލަ ހަރަދު ހިމެނެއެވެ. މިފަދަ ދަޢުވަތުގެ ކަންކަމުގައި މިޤަބީލާމީހުން އެކުގައި ހިންގުމާ ކުރުމާއި މިއިން ކަންމަ ބަހާ އަނެއްބަޔަކަށް ހުރި ކަންކަމުގައި ނަސޭހަތްތެރިވުމެވެ.[190]

މުސްލިމުންގެ ބިންގާގައި މުސްލިމުންގެ ހުރިހާ ހުރުމަތާއި ހުއްޓުންކަމާއި މިފަދަ މީހުން ރައްކާތެރި ކުރުމާއި ދުރަކުރުވުންނާއި ފިޔަވަޅު ނުކުރުމާއި އަދި ދުރަކުރުވުންނަށް ނަސޭހަތްތެރި ވާފަދައިން ބަޔާން ކުރައްވާފައެވެ. އަދި މިފަދަ ދަޢުވަތުގެ ބަދަލުގައި ރަނގަޅު ކަންކަމުގެ ޒިންމާ ހިމެނެއެވެ. މިސަރަޙައްދުތަކުގައި މައިގަނޑު ވަސީލަތް ހުރުމަކީ މުސްލިމުންގެ ދީނާއި ބަޔާނުގެ މިންވަރުކަމާއި ޒާތުފާރާތުގެ މިންވަރުކަމާއި ރަހުގެ ބާރުވަންތަކަމާއި ދަރިވަރުންގެ ބައްޔާއި މުދަލުގެ ބާރުމަތިވެ. ހަމަ އެފަދައިން މީގައި ވަސީ ކަންކަމާއި މަކަރުފެރެވުމާއި ހަދަރުފެރިވުން މަނާކުރައްވާފައެވެ. އެއްކަލަ މެހިގެން މަދަނާޔަ އަމާން ރަހަކަން ވީއެވެ. އަދި މުސްލިމުންނަށް އެއްބަރުވާރިވުން ހުރިހާނަން ވާރިސުވެވެ. އެއްކަލަވުސް ޒަމުން ހުރިހާން މިއަށްބަސްވުމާ ހިފާފު މަކަރާއި ބިލާތުކަރައި އަރުސާއި ނަޞީޙާ ދުވަދު ސަމަޒަމެ އުޖަރަދައި ރަސޫލާ ޖަމީލުކުރުމަކަށް މަސައްކަތްތަކަން މުސްލިމުންގެ އަޚްލާޤު ބިއްޗަހަން އަރައިގަތެވެ.[191]

މަދީނާގެ މުނާފިޤުން

ކިޔަމި ރަސޫލާއި މުސްލިމުންނަށް މަދީނާގައި ތަހުރީން އަޚްލާޤީތެރިކަމުގެ ކީރްތިން މުނާފިޤުންގެ އުނދަގޫ ކުރިމަތިވާން ފެށުނެވެ. މަދީނާގައި މުސްލިމުންގެ ދައުލަތެއް އުފެދި ފެތުރިގެން ބާރު

---

[189] -އަބޫޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރުއާނި ވައްސުންނާ (2/ޞ57)

[190] -- މުބާރަކްފޫރީ، ޞަފިއްޔުއްރަޙްމާން : އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ޞ 219)

[191] -އަބޫޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާފީޟައުއިލްޤުރުއާނި ވައްސުންނާ (2/ޞ61)

އިސްލާމްވެ އެތާގެ އަޣްލަބިއްޔަތު މުސްލިމުން ކަމުގައި ވިއްޖެ. އެހެންވީމާ މުސްލިމުންނާމެދު ދެކޮޅުވެރިކަމާއި ޢަދާވަތްތެރިކަން ފާޅުކުރުމުގެ ބަދަލުގައި ސިއްރުން ކަމުގައި ނުކުމެއްޖެ.

ވިސްނުމުން މުނާފިޤުން އުފެދުނެވެ. މުނާފިޤުންނަކީ ބޭރުފުށުން އީމާންކަން ފާޅުކޮށް އެތެރެފުށުން ކުފުރުގެ ގޮތްތައް ފޮރުވައިގެން މުސްލިމުންނަށް ކިޔަމަންތެރިކަން ފާޅުކޮށްގެން އުޅޭ އެތެރެފުށުން މަކަރާއި ހީލަތް ފޮރުވައިގެން އުޅޭ ބައެކެވެ. އެހެންވީމާ މިބައިމީހުންނަކީ ހިތުގައި ޙަސަދުވެރިކަމެއް ބާއްވައިގެން އުޅޭ ބައެކެވެ.[192]

މަދީނާގެ މުނާފިޤުންގެ ވެރިޔަކަށް ހުރީ ޢަބްދުﷲ ބިން އުބައްޔު ބިން ސަލޫލެވެ. މީނާއަކީ އީމާންވިއަސް އެ އީމާންކަމުގެ ޙަސަދައިން ހިތުގައި ނުބައި މީހެކެވެ. އެހެންވީމާ ﷲ އާއި އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާއަށް ދޮގުވެރިއެއް ނުވެވުނެވެ. އަދި ރަސޫލާގެ ދަރުވަޔަކު ފުރިހަމަކަން އިތުބާރު ނުވެވުނެވެ.[193]

މީނާއަކީ މަދީނާގައި ނުފޫޒުގަދަ މީހަކަށް ވުމުން މަދީނާގެ ޚަޒްރަޖުވަންތަކާއި އައުސް ވަންހައިގެ މީހުން އެއްބަސްވެ އުޅުނީ ގޮތެއް ނުއޮވެއެވެ. މީނާއަކީ މަދީނާގެ ސިޔާސީ އިސްވެރިޔަކު ވުމުން މަދީނާގެ އަޣްލަބިއްޔަތު މީހުން އިސްލާމްވުމުން މީނާއަށް އިސްލާމްވުން ނޫން ގޮތެއް ނުވީ ބޭރުފުށުން އިސްލާމްކަން ފާޅުކޮށްގެންނެވެ. އަދި މީނާއާއި މެދު އަބަދުވެސް ބައިވަރު މިގޮތަށް މުނާފިޤުންގެ މަދީނާގައި އުޅުމުން ދިޔައެވެ.

ޖިހާދު ޝަރުޢު ކުރެއްވުން

الجهاد މިއީ الجهد والجهد ހަކަތައާއި ބާރާއި އުދަގޫ މިންވަރެއްގައި ބޭނުންކުރާ ބަހެކެވެ. ނުވަތަ މިބަހުގެ މާނައަކީ ގަދައަޅައި މަސައްކަތް ކުރުމެވެ. ޖިހާދުގެ ޝަރުޢީ މާނައަކީ ޢުދުވާންތަކުން ދިފާޢު ކުރުމެވެ.[194] ޖިހާދުކުރުން ފަށާ ހިޖުރީ ދެވަނަ އަހަރު ހުއްދަވެގެންނެވެ. އެއީ ދިފާގެ ނަމޫނާގެ ޖިހާދު ފާޅުކުރުމަށް އަދުއްވާ ދެކޮޅަށް ކުރާ ޖިހާދު ޝަރުޢީ ޖިހާދެވެ. މިކަމަށް

---

[192] - މުބާރަކުފޫރީ، ޞަފިއްޔުއްރަޙްމާނު: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ސ165)

[193] - މުބާރަކުފޫރީ، ޞަފިއްޔުއްރަޙްމާނު: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ސ166)

[194] - އައްޒުހައިލީ، ވަހްބާ: އައްޖިހާދު ފިލްއިސްލާމް (މުއައްސަސަތުއްރިސާލާ، 4ވަނަ ޗާޕު، ބައިރޫތު، 198) (ސ 26)

އިޝާރާތް ކުރައްވާ މާތްالله ވަޙީ ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ[195] މާނައީ: އަދި ތިޔަބައިމީހުން اللهގެ މަގުގައި اللهގެ ދީނަށްޓަކައި ޙައްޤުވެގެންވާ ޖިހާދު ކުރާށުރިކަމެވެ." ޖިހާދު މިކަލިމައިން ދޭހަވަނީ ބުއްދީގެ ގޮތުންނާއި ޢިލްމީ ޢަސްކަރީގޮތުންވެސް ޖިހާދު ކުރުން ކަމެވެ. އެއީ އެގޮތުގައިވެސް އިސްލާމްދީން ދިފާޢުކުރުމަށް މަސައްކަތް ކުރުމެވެ. އެގޮތުން އޭގައި ގުޅުކަންތައްތަކަށް އަމުރުކުރުމާއި ނުބައިކަންތަކުން ނަހީކުރުން ހިމެނިގެން ވާނެއެވެ. ބަދަލުން ޖިހާދު ކުރުމަކީ ތިމާކުރާ ހެޔޮ ކަމެއް ކަމެކެވެ. وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ[196] މާނައަކީ: "ޖިހާދުކުރާމީހާ ފަހެ އޭނާ ޖިހާދުކުރަނީ އޭނާގެ އަމިއްލަ ނަފްސަށެވެ."

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ރަސޫލުކަމާގެން ފޮނުއްވުމަށްފަހު މާތްވެގެންވާ މައްކާގައި 13 އަހަރުވަންދެން މާތްاللهގެ މަގުގައި ދީނަށް ގޮވާލެއްވުން ގެންދެވިއިރު ޖިހާދު ކުރުމަށް ހުއްދަ ދެއްވާފައެއް ނުވެއެވެ. މިގޮތުގައި އެބޭކަލުން އުޅުއްވަނިކޮށް ރަސޫލާ ﷺ އަށް ހިޖުރައިގެ ހުއްދަ ލިބިވަޑައިގެން އެކަލޭގެފާނާއި އަޞްޙާބުން މަދީނާއަށް ހިޖުރައަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އޭގެ ފަހުން މުހާޖިރުންނާއި އަންސާރުން އަނގުރައްވާ ކުރެވުމުން އެދުރަބައި މިހާރު އެކުވެރިވެ ގަދަފަދަ ބާރަކަށް ވިއެވެ. މިހިސާބުން ކީރިތި الله އެބޭކަލުންނަށް ދީނަށްޓަކައި ހަނގުރާމަ ކުރުމުގެ އިޛުނަ ދެއްވިކަން އަންގަވައިފިއެވެ. މިގޮތުން ހަނގުރާމަ ކުރުމަށް ހުއްދަ ދެއްވީ އަނިޔާ ނަފްސުގެ ދިފާޢުގައި ހަނގުރާމަ ކުރުމަށެވެ. ފަހެ މާތްالله ވަޙީ ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَـٰتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ[197] މާނައަކީ، "ހަނގުރާމަ ވެވުނު މީހުންނަށް ހަނގުރާމަކުރުމުގެ އިޛުނަ ދެއްވައިފިއެވެ. އެއީ ހަމަ ކަށަވަރުން އެމީހުންނަށް އަނިޔާ ލިބުނު ކަމަށްޓަކައެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން އެއުރެންނަށް ނަސްރު ދެއްވުމަށް الله ކުޅަދާނަވަންތަކަން ކަށަވަރެވެ." ޖިހާދު ފަރުޟު ކުރެއްވީ ހިޖުރައިން ދެވަނަ އަހަރުގެ ކުރީކޮޅުގައެވެ.

ޖިހާދުކުރުމުގެ ޙުކުމް

---

[195] - سورة الحج 78

[196] - سورة العنكبوت 6

[197] - سورة الحج- 39

ޖުމްހޫރު ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި އިސްލާމްދީނުގައި ޖިހާދު ކުރުމަކީ ކިފާޔަތުގެ ފަރުޟެކެވެ. އެހެންނަމަވެސް ތިން ހާލަތެއްގައި މިކަން ޢައިނިއްޔަ ފަރުޟަކަށް ބަދަލުވެއެވެ.[198] ފުރަތަމަ ހާލަތަކީ ދެލަޝްކަރު ބައްދަލުވާ ހިނދެވެ. މިހިނދުން ހަނގުރާމައިން ޙާޟިރުވި އެންމެންގެ މައްޗަށް ހަނގުރާމަ ކުރުމަކީ ޢައިނިއްޔަ ފަރުޟެއް ކަމުގައި ވެއެވެ. އަދި މައިދާނުން ފިލައިދިޔުން އެބައިމީހުންނަށް އެހިނދުން ޙަރާމް ކުރެއްވިއެވެ.[199]

ދެވަނަ ހާލަތަކީ އިސްލާމުން ދިރިއުޅޭ ބިމަކަށް ކާފިރުން ހަމަލާ ދިނުމެވެ. މިހާލަތުގައި އެބަޔަކާ ދެން މީހުންނާ ދިފާޢު ހަނގުރާމަ ކުރުމަކީ އެންމެން މުސްލިމުންގެ މައްޗަށްވެސް ޢައިނިއްޔަ ފަރުޟެކެވެ.[200] އަދި އެތާގައި އުޅޭ މުސްލިމުންނަށް އެހީވުން އިސްލާމީ އުއްމަތުގެ ބާކީ ބަޔަކު އަދާކުރަން ޖެހޭން އެވެ.

ތިންވަނަ ހާލަތަކީ އިސްލާމީ ދައުލަތުގެ ވެރިޔަކު އެފަރާތުގެ ރައްޔިތުން ހަނގުރާމައަށް ނުކުތުމަށް އެދުމެވެ. މިހާލަތުގައި ރައްޔިތުން ނުކުމެ ހަނގުރާމަ ކުރުމަކީ ޢައިނިއްޔަ ފަރުޟެކެވެ.

ޣިޒްވަ ބަދުރު ކުރެއްވުން

ކީރިތިރަސޫލާ މުޙައްމަދު ﷺ މައްކާއިން މަދީނާއަށް ހިޖުރަކުރެއްވުމުން ﷲ ތަޢާލާ އަމުރު ކުރެއްވީ މުސްލިމުން ކާފަރު ނަޞާރާތަކުގައި އުޅުނުމުން ކުރިމަތިލާ ޤުރައިޝުންގެ ޖަމާޢަތް ބައިތުލްމާލަށް ކުރިމަތިލުމަށެވެ. އެއީ އެކަމުގެ ސަބަބުން މަދީނާގައި ދިރިއުޅެމުންދިޔަ މުހާޖިރުންގެ މުދަލާއި ދެފަރާތުގެ އެކުވެރިކަން ގެއްލި ދިޔަ ކަމެވެ. އެހެންނަމަވެސް މިކަމުގެ ސަބަބުން ޤުރައިޝުންގެ ތިޖާރީ ޤާފިލާތައް ޝާމަށް ދަތުރުކުރާ މަގު ބަންދުވިއެވެ. އަދި އެގޮތަށް ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ މަސްޢޫލުވެވަޑައިގެން ކުރިމަތިލުމަށް ޤުރައިޝުން މުސްލިމުންނަށް ދިމާވާ ކަމެއް ސަބަބަކަށް ނުވެއެވެ. މިބައިތުން ބޭނުން އެޤީދާ ކަލާފުން ތަރައްޤީވުމަށް ޤާފިލާވަގުން އެދުނީކަމަށް

ބޭނުއިތު ތަރައްޤީވުމާ ޖިހާދަށް ވާޖިބު ނުވަނީހެއްޔެވެ؟[201]

---

[198] - އަލްޖިހާދު، ވަރަޤާ: އިތުރުކޮށްދެއްވިއްޔާ ފިޤުހުއްސުންނާ (ބ37)

[199] - އަލްޖިހާދު، ވަރަޤާ: އާޔަތުލްފަރާއިޒު ފިޤުހުއްސުންނާ (ބ73)

[200] - އަލްޖިހާދު، ވަރަޤާ:އާޔަތުލްފަރާއިޒު ފިޤުހުއްސުންނާ (ބ77)

[201] - އަލްޤޫ ސަލާމާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އަލްއިސްތިޢާދުލްއިސްލާމިއްޔާ ފީ ސަބީލިއްލާހި ވަލްއިސްލާމް (2/ބ 102)

ޤިބްލައިގެ ކަންތައްތަކުގައި ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ ހިތްޕުޅު ހަމަޖެހިވަޑައިނުގަން ހިތާމަ ފުޅު ކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ހިތްޕުޅު ކުރައްވަނީ އެކަލޭގެފާނުގެ ބޮޑުވެރި ބަފައިކަލުން އިބްރާހީމްގެ ފާނުގެ ޤިބްލަ ކަމުގައިވާ ކަޢުބާއަށް އެކަލޭގެފާނުގެ ޤިބްލަކަމުގައި اللّٰه ހުއްދަކުރެއްވުމެވެ. އެކަމުގެ ޝައުޤުވެރިކަމުގައި ވަރަށް ގިނަ ފަހަރަށް އުޑުފަރާތަށް މަތި ބައްލަވާ ހުންނެވިއެވެ. އެއީ އެކަމަށް އެދި اللّٰهގެ ޙަޟްރަތަށް ދަންނަވުމުގެ ޤަބޫލުވުމަށެވެ. މިގޮތުން ބައިތުލްމަޤްދިސަށް ކުރިމަތި ލައްވަވައި 16 މަސް ނުވަތަ 17 މަސްދުވަސް ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ.[202] اللّٰه ތަޢާލާ އެކަލާނގެ ރަސޫލާގެ ދުޢާފުޅު އިޖާބަކުރައްވާ އެކަލޭގެފާނުގެ ހިތްޕުޅުގެ އުއްމީދު ފުރިހަމަ ކޮށްދެއްވިއެވެ. އެއީ މުސްލިމުންގެ ޤިބްލަ ކަމުގައި ކަޢުބާ ޚާއްޞަކުރެއްވުން ބަޔާންކުރައްވާ ވަޙީ [illegible]ﷲ ވަޙީ ކުރެއްވިއެވެ. قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ[203] މާނައީ، "އުޑުފަރާތަށް މަތިބައްލަވައިގެން ހުންނަވައި، ކަލޭގެފާނުގެ މޫނުފުޅު އެނބުރުން މިފަހަރު އަނބުރާލައްވާތަން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަމަކަށަވަރުން ދެކެވޮޑިގަންނަވަމެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެފާނު ރުހިވަޑައިގަންނަވާނޭ قبلةއަކަށް ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ކަލޭގެފާނު ކުރިމަތިކުރައްވާ ހުރިމެވެ. ފަހެ، حرمةތެރިވެގެންވާ މިސްކިތާ (އެބަހީ: كعبة اللّٰه ގެފުޅާ) ދިމާއަށް، ކަލޭގެފާނުގެ މޫނުފުޅު ކުރިމަތި ކުރައްވާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުންތިބި ކޮންމެ ތަނެއްގައިވެސް، އެދިމާއަށް ތިޔަބައިމީހުންގެ މޫނުތައް ކުރިމަތިކުރާށެވެ!" މިއާޔަތުން މުސްލިމުންނާއި ނަބިއްޔާއާއި [illegible] ކުރިމަތިލުމުގެ [illegible] ދިޔައެވެ. ބައެއް ރިވާޔަތްތަކުން ސާބިތުވާ ގޮތުގައި ބައިތުލްމަޤްދިސުން ކަޢުބާއަށް ޤިބްލަ ބަދަލުވުން ހިނގައި ދިޔައީ ރަޖަބުމަހުގެ [illegible]ގައެވެ.[204]

އިމާމު ބަޣަވީގެ ރިވާޔަތެއްގައިވާ ކީރިތިރަސޫލާ މަދީނާއަށް ހިޖުރައަށް ވަޑައިގެން [illegible] ވަޑައިގަތީ އެކަލޭގެފާނުގެ ޢުމުރުފުޅުގެ [illegible] [illegible] ގަޑިއެވެ. ނުވަތަ [illegible] [illegible] ދުވަހެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބައިތުލްމަޤްދިސަށް ކުރިމަތިލައްވައިގެން 16 މަސްދުވަހު ނުވަތަ 17 މަސްދުވަހު ނަމާދުކުރެއްވި ކަމުގައެވެ.[205] އެހެންވީމާ އެކަލޭގެފާނުގެ ޤިބްލައާއި ކަމުގައި

---

[202] -ޢަބްދުލްވައްހާބު ، މަރްޖަޢު: **މުޚްތަޞަރު ސީރަތުއްރަސޫލު ﷺ** (ބ104)

[203] -سورة البقرة الآية 144

[204] - އަބޫ ޝަހްބާ، މަރްޖަޢުން މަރްޖަޢު: **އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ** (2/ބ 103)

[205] - ކީރިތިރަސޫލާ މަދީނާއަށް ހިޖުރަ ކުރެއްވީ ރަބީޢުލްއައްވަލު މަހުގައެވެ. ޤިބްލަ ބަދަލުކުރެއްވުން ހިނގާ ދިޔައީ ރަޖަބު މަހުގެ [illegible]. ކީރިތިރަސޫލާ ހިޖުރަ ކުރެއްވި މަހާއި ޤިބްލަ ބަދަލު ކުރެއްވި މަހާ [illegible] 16 މަސްދުވަސް ކަމުގައި ވެއެވެ. އަދި [illegible] 17 މަސްދުވަސް ކަމަށް ވެއެވެ.

ކަޢުބާފުޅަށް ޤިބުލަކުރައްވައިގެން އުޅުއްވިއެވެ. އަދި ޤިބްލަ ބަދަލުވެގެން ދިޔަ ހާދިޘާއަށްފަހު ކުރެއްވި ފުރަތަމަ ނަމާދަކީ އަޞްރު ނަމާދު ކަމުގައި ރިވާވެގެން ވެއެވެ.

ފަރިތަކުރުން 13

އަންނަނިވި ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދޭށެވެ!

1- ޔަހޫދީން ރަސޫލުއްލާހުގެ މައްޗަށް އަދާވާތްތެރިވެ އުޅުނީ ކީއްވެތޯ؟

2- "ޔަހޫދީންނަކީ އެބައިމީހުން ކުރާ އެއްބަސްވުންތަކަށް ވަފާތެރިވާ ބައެއް ނޫނެވެ." މިކަމާމެދު ބުނަނީ ކީއްވެތޯ؟ ޤައިނުޤާޢު ޤަބީލާއާއި އަދި ނަޟީރު ޤަބީލާގެ ޔަހޫދީން ކަންކުރަމުންދިޔަ ގޮތުގެ ބައެއް ބަޔާންކޮށްދޭށެވެ!

3- ޤިބްލަ ބަދަލު ކުރެއްވުމުން މުސްލިމުންނަށް އަންގައިދެއްވި ދަރުސަކީ ކޮބާ؟

4- ޖިހާދު ކުރުން ހުއްދަކުރައްވައި ބާވައިލެއްވި އާޔަތްތަކުގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ސަބަބުތަކަކީ ކޮބާ؟

5- "އިސްލާމްދީން ފެތުރުނީ ކަނޑިގެ ބާރުންނެވެ." މިއީ މިޒަމާނުގައި އަބަދު އަޑުއިވޭ ވާހަކައެކެވެ. މިވާހަކައަށް ރައްދުދީ އިސްލާމްދީން ފެތުރުނީ ކަނޑިގެ ބާރުން ނޫންކަން ހާމަކޮށް ބަޔާންކޮށްދޭށެވެ!

6- ރަސޫލުއްލާހުގެ ޒަމާނުގައި ކުރެވުނު ހަނގުރާމަތަކާއި މިޒަމާނުގައި ކުރެވޭ ހަނގުރާމަ ތަކާ ބަލާއިރު އިންސާނިއްޔަތަށް ބޮޑު ގެއްލުން ލިބެނީ މިޒަމާނުގައި ކުރެވޭ ހަނގުރާމަތަކުން ނެވެ. މުސްލިމުންނަށް ޢަރަބިސްތާނުގެ [illegible] މުސްލިމުންނާ ދުރު ކުރެވުނު [illegible]!

ބަދުރު ހަނގުރާމަ

ޙާޞިލުވާން މިންވަރު

- ބަދުރު ހަނގުރާމަ ހިނގައިދިޔަގޮތް އުނގެނުން.
- އުހުދު ހަނގުރާމަ ހިނގައިދިޔަ ގޮތް ދެނެގަތުން .
- ބަނީނަޟީރުގެ މީހުން މަދީނާއިން ނެރުއްވި ހާދިޘާ ހިނގިގޮތް ބަޔާންކުރުން.

ޤުރައިޝީންގެ ވިޔަފާރި ޤާފިލާއެއް މުސްލިމުންނަށް ނޭނގި ޝާމުކަރައިން ދިއުމަށްފަހު އަނބުރާ ވިޔަފާރި މުދަލާއެކު އެނބުރި މައްކާއަށް އަންނަ ހަބަރު ރަސޫލުއްލާހު ﷺ އަށް ލިބިވަޑައިގަތުމުން އެ ޤާފިލާއާ ދިމާކުރައްވަން ނިންމަވައި، ޞަޙާބީ ބޭފުޅުންނާއެކު މަދީނާއިން ނުކުންނެވިއެވެ. ރަސޫލުއްލާހު ﷺ މިހަނގުރާމައަށް ނުކުމެވަޑައިގެންނެވީ ހިޖުރައިން ދެވަނަ އަހަރުގެ ރަމަޟާންމަހުގެ

8 ވަނަރޯދައެވެ.[206] މިހަނގުރާމަ ހިނގީ ހިޖުރައިން 2 ވަނަ އަހަރު ރަމަޟާންމަހުގެ 17 ވަނަ ދުވަހުއެވެ.

ބަދުރު ހަނގުރާމައަށް ނުކުމެވަޑައިގެން ބޭކަލުންގެ އަދަދަކީ 313 އެވެ.މިބޭކަލުންގެ ލަޝްކަރުގައި ވަނީ ދުވެއްލާ ދެއަސްއާއި ސަވާރީގެ ގޮތުން 70 ޖަމަލެވެ.[207] މި ލަޝްކަރުގެ ދިދަ ދެއްވީ މުޞްޢަބު ބިން އުމައިރަށެވެ. މަދީނާގެ ވެރިކަމަށް ތިއްބެވީ ޢަބްދުﷲ ބިން އުއްމި މަކްތޫމެވެ.[208]

ކީރިތި ރަސޫލާ މިބައިމީހުންނާ ހަނގުރާމައަށް ނުކުންނަވާ ހަބަރު ލިބުމުން ވިޔަފާރި ޤާފިލާގެ ވެރިޔަކަށް ހުރި އަބޫސުފްޔާން، ޟަމްޟަމް ބުނު ޢަމްރުލްޣިފާރީ ފޮނުއްވާ ހިފައި މައްކާގެ މީހުންނަށް ހަބަރު ދެއްވުމަށް ފޮނުއްވިއެވެ. މީނާ މައްކާއަށް ގޮސް މި ހަބަރު ދިނުމާއެކު ސަފާރުމަތީ ކުރުމަށް ނުކުތުމަށް ގޮވާލުމުން ހަނގުރާމައަށް ތައްޔާރުވެގެން ނުކުތީ މުޝްރިކުންގެ އަދަދަކީ 950 މީހުންނެވެ. އެބައިމީހުންނާއެކު 100 އަސްއާއި 700 ޖަމަލު ވެއެވެ.[209] އެއަށްފަހު އަބޫސުފްޔާން މުދާތަކާއިގެން އެހެން މަގަކުން ދަތުރުކުރައްވާ މުޅި ޤާފިލާ ސަލާމަތްކުރެވުނުކަމަށް ޤުރައިޝުންނަށް އެންގުމުން އަބޫޖަހުލު ނޫނީ އެނބުރި މައްކާއަށް ދިއުމަށް ނުބުނެ މަދީނާގެ އަހުރެމެން ބަދުރަށްގޮސް އެތަނުގައި ތިންދުވަހު މަސް ކައިބޮއި، މަޖާކޮށް ލަވަކިޔައި ހެދުމަށްފަހު. މިހިސާބުން ޖުހުޔަމް ވަންހަމަގެ މީހުންނާއި ބަނީ އަދިއްޔުގެ މީހުން އެނބުރި މައްކާއަށް ހިނގައްޖެއެވެ. ޤުރައިޝުންގެ ލަޝްކަރު ބަދުރުގެ ވާދީއަށް ފައިބާ ހަމަޖެހިލި މަދީނާއާ ދުރުފަރާތުގައިވާ ހަށްދަރު ހަމަ ބިމެކެވެ. ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އަށް އަބޫސުފްޔާން މުޅި ޤާފިލާއާއެކު ސަލާމަތުން އެކިބާވެގެން ދަތުރުކުރައްވާކަން އެނގުމުން ބަދުރުގެ ހަނގުރާމައާ ހިސާބަށް ދާ މަގުންނެވެ. މިގޮތުން ދަތުރުކުރައްވައި ފަރުވާދެނީ ވަޑައިގެންނެވުމަށް ޤުރައިޝުންގެ މީހުން އެމީހުންގެ ވިޔަފާރި ޤާފިލާ ސަލާމަތްކުރުމަށް ނުކުމެގެން ވާހަކަ އެކަށިގެންނެއް އެނގިވަޑައިގެންނެވި އެވެ.[210]

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން ކެރިހުރި ބޭކަލުން އެއްކުރައްވާ މަޝްވަރާކުރެއްވިއެވެ. "އޭމީސްތަކުންނޭވެ. ހަމަކަށަވަރުން ﷲ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ، އަހަރުމެންނަށް މިބައިމީހުންކުރެ

---

[206] - އައްދުރަރު، އިބްނުޢަބްދުލްބަރު ބިން ހިޝާމް: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ (2/ބ61)

[207] - އައްޞައްލާބީ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު : އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ޢަރްޟުވަޤާއިޢު ވަތަޙްލީލުއަޙްދާސް (2/ބ134- 135)

[208] - އިބްނު އަބްދުލްވައްހާބު ، މުޙައްމަދު : މުޚްތަޞަރު ސީރަތުއްރަސޫލު ﷺ (ބ233)

[209] - އައްޞައްލާބީ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު :އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ޢަރްޟުވަޤާއިޢު ވަތަޙްލީލުއަޙްދާސް (2/ބ 127)

[210] - އައްޞައްލާބީ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު:އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ޢަރްޟުވަޤާއިޢު ވަތަޙްލީލުއަޙްދާސް (2/ބ 128)

އެއްބަޔަކު ދެއްވައިފިއެވެ. އެއީ މުދާޤާފިލާއެވެ. ނުވަތަ ހަނގުރާމަ ޤާފިލާއެވެ."[211] މިހާ ހިސާބުން ދެން ކަންތައް ކުރަންވީ ގޮތަކާދު މަޝްވަރާ ކުރެއްވުމުން އަބޫބަކުރުގެފާނާއި އުމަރުގެފާނު ހަނގުރާމަ ކުރެއްވާން ކަމުގައި ރިވެތި ގޮތުގައި ޖަވާބު ދެއްވިއެވެ. އަދި ހަމަ އެކަކުއިން މިޤްދާރު ބުނު އަމުރުވެސް ޖަވާބު ދެއްވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ބޭނުންފުޅު ދިމާއަކަށް ވަޑައިގަންނަވާށެވެ! ތިމަންމެން އަރިހުގައި ގޮސް ހަނގުރާމަ ކުރާނީވެ. ތިމަންމެނާގެން ކަލޭގެފާނު ބުރުކުލްޣިމާދަށް ވަޑައިގަތުމާ ނަމަވެސް އަރިހުގައި ދުރުހުލީވެ. މިހެނީ ބޭކަލުންނާވެސް މުހާޖިރުން ކަމަށްވާތީ އަންސާރުންގެ ބަސްފުޅެއް ރަސޫލާ ﷺ ބޭނުންފުޅު ވިއެވެ. މިކަން ވިސްނުވަޑައިގެން ސަޢުދު ބިން މުޢާޛު ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ތިމަންނަމެން ކަނޑަށް ވަދެވަޑައިގެން އުޅުނަމަވެސް އަރިހުގައި އެދުރުނަމަވެސް ސަޢުދުގެފާނުގެ މިބަސްފުޅަށް ރަސޫލާ ﷺ ރުހިވަޑައިގެން ހިނިތުންވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. މިދުވަހުގެ ދެފުޅުގައި ހަނގުރާމަ ހިނގާ މަސްޖިދު މިހާރުވެސް ފެނުނަ ކަހަލައެވެ.

ޔަޤީނު ރަސޫލާ ﷺ އަސްޙާބުބުންގެ ބަޔަކު ޤުރައިޝުންގެ ޚަބަރުތައް ހޯއްދެވުމަށް ބަދުރުގެ ފަރާތަށް ފޮނުއްވިއެވެ. މިބޭކަލުންނާ ބައްދަލުވި ޤުރައިޝުންގެ ހަނގުރާމަ ޤާފިލާއަށް ފެންގެނައުމަށް ދިޔަ އުޅުން ދެ އަޅާއެވެ. ދެން މިބައިމީހުންނާ ވާހަކަދައްކަވައިގެން ތަޙްޤީޤުކުރައްވަމުން ހައްޔަރުކުރެވިގެން ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ގެންދަވައި ފިއެވެ.[212] އެކަލޭގެފާނަށް މިބައިމީހުން ދިން މަޢުލޫމާތުން އެނގުނީ މައްކާގެ މުޝްރިކުންގެ ޢަދަދަކީ 950 ނުވަތަ 1000 ކަމުގައެވެ. ޤުރައިޝުންގެ ބޮޑުންގެ ތެރެއިން މިޢަސްކަރުގައި އުތުބާ ބިންރަބީޢާއާއި ޝައިބާ ބިންރަބީޢާއާއި އަބޫޖަހުލު ބިން ހިޝާމާއި އުމައްޔާ ބިން ޚަލަފު ފަދަ ބޮޑެތި ޒަޢީމުން ހިމެނިގެން ހަބަރު ދިނެވެ. ދެން މިދެމީހުން ދޫކޮށްލައްވައިފިއެވެ.[213]

ރަސޫލާ ﷺ މުސްލިމުންނާ މަޝްވަރާ ކުރެއްވުމަށްފަހު ބަދުރުގެ މައިދާނާ ގާތު ފަރާތަކަށް ފައިބައިފިއެވެ. މުސްލިމުންގެ ލަޝްކަރު މަޑުކުރި ތަނަކީ ފެންގަޅުން ދުރު ކަސަދު ބިމެކެވެ. އެހެންކަމުން އެބޭކަލުން ހިނގާފާ އުދުރުވަނަވަސް ދަނޑިވެ، ބަޔަކު ބޭކަލުން ފެންފުރަކަށް ބޭނުންވުމާއި ބަރަސް ވާރޭ ފެންވަރަން ބޭނުންވެފެން ފޮޅި ކަނޑަހޮރު ވިއެވެ. މިދަނޑިވަޅު އިބިލީހުގެ ވަސްވާސްތަކުރާރުކަން ކުރިމަތިވި ބަރިވާ ކަމުގައި ބޯދުވުނެވެ. އެއަރުވެ އަޑިބާބާ ބޮޑުވުރެންފިލުގެ

---

[211] ބިންހިޝާމް، އާއިޝާ އަބްދުއްރަޙްމާން: **މަޤާމުލް ސިޔަރު** (1/ ސ 240)

[212] - އަލްމުބާރަކްފޫރީ .ޞަފިއްޔުއްރަޙްމާން: **އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމު މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ** (ސ148)

[213] - އަލްޞައްލާބީ ،ޢަލީ މުޙައްމަދު މުޙައްމަދު : **އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ޢަރުޟު ވަޤާއިޢު ވަތަޙްލީލު އަޙްދާޘު** (ސ11)

ވަސްވަހާގެ ދަތިން ތަސްހާލު އުމަނުން ބަދަރު ކުރެއްވިއެވެ.[214] ހަމައެހެންމެ ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އަށް ހާއްސަ ޢަރީށެއް ހެއްދުވަން ސަޢުދު ބިން މުޢާޛު ދެއްވި އިރުޝާދާ އެއްގޮތަށް އަމަލުކުރެއްވިއެވެ.

ހަނގުރާމަ ހިނގުން

ހިޖުރައިން ދެވަނަ އަހަރުގެ ރަމަޟާންމަހުގެ 17 ވީހުކުރުދުވަހު ހެނދުނު ވަގުތު މި ދެފަރާތުގެ ސުފުގެ މައިދާނުގައި ދުވަސްވަރުގައި ހަނގުރާމަ ކުރެވުނެވެ.[215] ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އަށް އެވަގުތު ޞަޙާބީން ޤުރައިޝުންގެ ލަޝްކަރު ފެނިވަޑައިގަތުމުން ނަޞްރަށް އެދިވަޑައިގެން ﷲ ތަޢާލާއަށް ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. ޤުރައިޝުން އަސްލަޙާ ބޮޑު ވަސްމަޢާރިފަށް އިސްލާމުންގެ އަދަދުކުރުމުން އޭނާ ހަތަރު ދިހަ މުސްލިމުންގެ އަދަދަކީ 300 އަށް ވުރެ ކުޑަކޮޅެއް އިތުރު ނަފަރަ މަދު އަދަދެއް ކަމުގައެވެ. މިދަންނަވާލެވުނުގޮތަށް މުސްލިމުންގެ ޤުރައިޝުން އަތުއަސްލިޙާ ބޮޑު އަބްދުލްއަސަދުލްމުއްޠަލިބު ނުކުތީ ގިނަހާސް މުސްލިމުން ހަރާކާތް އެއް ބަދުރު ފާސްތަކުން ފައިސާގެ ނުވަތަ އަނގާފާ ކުރާނަމާ ނުލިބުނަމަވެސް ދެރަވެގެނަމަ ފަރުދު ފަލާހާ ބަހުސާ ދިމާއަށް ދަނޑިކަތް ބަލަހައްޓަވައިދެއްވުން ދެއްވި ބަރަކާތްތަކުން މިކަމުގެ ވާޤިޢާތްތަކެއްވިއެވެ.

މިހާލަތުން ހަނގުރާމަ ފެށިގެން ދިޔައީ މުބާރަޒާ ކުރުމުންނެވެ. މުޝްރިކުންގެ ފަރާތުން ޢުތުބާ ބިން ރަބީޢާ އާއި ޝައިބާ ބިން ރަބީޢާއާއި އަލްވަލީދު ބިން ޢުތުބާ ނުކުތުމުން އިސްލާމުންގެ ފަރާތުން އަންސާރީންގެ ތިން ބާޠަލުން ނުކުތުމުން ތިމަންނަމެން ތިންބާޠަލުން ނުކުތުމަށް ބުނީ މުޝްރިކުން އަޑުގަދަކޮށް ގޮވުމުން ޤުރައިޝުންނާ ބަރާބަރު ދިމާވަން ޙަމްޒާއާއި ޢަލީއާއި ޢުބައިދާ ބިން ޙާރިޘް ނުކުތްވިއެވެ.[216] ޢުބައިދާ ބިން ޙާރިޘް ބަދަލާ ދިމާއަށް ޢުތުބާ ބިން ރަބީޢާއެވެ. ބަދަލުގައި ޝައިބާ ބިން ރަބީޢާއާއި ބަދަލާ ދިމާވިއްޖެ ޢަލީއެވެ. ބިން ޙާރިޘް ގެއެވެ. ބަދަލުގައި ޝައިބާ ޙަމްޒާއާއި ބަދަލާ ދިމާވިއިރު ޢަލީ ޤަތުލުކޮށްގެން ހިނގައްޖެއެވެ. ޢުބައިދާއާއި ޢުތުބާ ބިން ރަބީޢާއާ ދެމެދު ޢުބައިދާ ބަރާބަރު އަނގަބު ޖަހާ ނަތީޖާއެވެ. މިހާރުވެސް ބަދަލުގައި ދެމެދުގެ އަޅުގަނޑުން ޢުބައިދާ ޒަޚަމްތެރިވި ޢުބައިދާ ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ގެންދެވުމުން އެކަލޭގެފާނުގެ ފައިތިލަމަތީ އިސްތިޝްހާދުވި

---

[214]- އައްޞައްލާބީ. މުޙައްމަދު ޢަލީ: **އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ** (ސ149)

[215]- އައްޠަބަރީ، މުޙައްމަދު އިބްނު ޖަރީރު: **ތާރީޚުއްޠަބަރީ** (ދާރުލްމަޢާރިފު، މިޞްރު، 1374) (2ސ437)

[216] - އައްޞައްލާބީ. މުޙައްމަދު ޢަލީ: **އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ** (ސ150)

އަޅުއްވައިގެން އޮންނަވަނިކޮށް އަވަހާރަވީއެވެ.217 އެއަށްފަހު މުސްލިމުންގެ ލަޝްކަރުގެ ސަފުތައް އެއްވަރު ކުރެއްވުމުގެ ގޮތުން ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ހިނގަވަން ފެއްޓެވީއެވެ. އޭރު ސަވާދު ބިން ޣަޒިއްޔާ ކިޔާ މީހާ ސަފުން ބޭރަށް ނުކުމެ ހުއްޓާ ދަނޑިކޮޅުން ސަވާދުގެ ބަނޑުގައި ތަޅުއްވާލެއްވީއެވެ. މިކަމާގުޅިގެން ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން ސަވާދު ބަދަލު އެދިވަޑައިގަތެވެ. އެހިނދު ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ ބަނޑުފުޅު ކަޝްފު ކުރައްވައި ދެއްވުމުން އޭނާ އުރާލައިގެން ގައިފުޅުގައި ބޮސްދެއްވިއެވެ. ދެން އޭނާއަށް ރަސޫލުﷲ ﷺ ދުޢާ ކުރެއްވިއެވެ.

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އަރާއިސްކުރައްވައި ލަޝްކަރަށް މުޝްރިކުންނާ ބަދަލާ ހަނގުރާމަކުރުމުގެ އިރުޝާދުތައް ދެއްވިއެވެ. އަދި ޝަހީދުންނަށް ސުވަރުގެ ލިބޭނެ ކަމުގެ އުފާވެރި ޚަބަރު ދެއްވިއެވެ. މިހިނދު ޢުމައިރު ބިން އަލްޙުމާމު ކަދުރުގަނޑެއް ހިފައިގެން ކައިގަތުމަށްފަހު ބުނެފާނެ އެއްޗެއް އޭނާ ނުކުމެ ޖިހާދުކުރަމުން ގޮސް އަނެއްކާވެސް ޝަހީދުވެވަޑައިގަތެވެ.218 ދެން ހަނގުރާމަ ފެށި މައިދާނުގައި ހަނގުރާމަ ގަދަވެގެން ދިޔައީއެވެ.

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ޢަރީޝްގައި އިންނަވާ މަތިމަތިން އެދިވަޑައިގެން ﷲގެ ހަޟްރަތަށް ކުރައްވާ ދުޢާފުޅުގެ ނަތީޖާއަކީ އިލާހީ އިނާޔަތްތަކުގެ ގޮތުން މަލާއިކަތުން މި ހަނގުރާމައަށް ފޮނުއްވައި ﷲގެ މަދަދު ދެއްވުމެވެ. މަލާއިކަތުން ފައިބާވަޑައިގަންނަވާތަން ފެނިގެން ޝައިޠާނާ ބުރުގެ ސިފައިގައި މިހަނގުރާމައިގެ މައިދާނަށް އައިއްސުރެ އިބްލީސް ފިލައިދާން ފެށުމުން އަބޫޖަހުލު ބުނި ބަސްކަމާ ގުޅިގެން އިބްލީސް ބުނިކަމަށް ވަނީ "ތިޔަބައިމީހުނަށް ނުފެންނަ ތަކެތި ފެންނަ މިހާރު ކަމުގައެވެ."219

މިހަނގުރާމައިގައި މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން ޝަހީދުވީ ޖުމްލަ 14 ބޭކަލުންނެވެ. ބުނެވުނުގޮތުގައި މުޝްރިކުންގެ ތެރެއިން ޤަތުލުވީ 70 މީހުންނެވެ.220 އޭގެތެރޭގައި ޢުތުބާ ބިން ރަބީޢާ، ޝައިބާ ބިން ރަބީޢާ، އަލްވަލީދު ބިން ޢުތުބާ، އަބޫޖަހުލު ބިން ހިޝާމް ހިމެނެއެވެ. ހަނގުރާމަ ނިމުމަށްފަހު 3 ދުވަސް ވަންދެން ރަސޫލާ ﷺ ބަދުރުގެ މައިދާނުގައި ހުންނަވާ މުސްލިމުންގެ

---

[217] - ބިން ޢަބްދުލްވައްހާބް ، މުޙައްމަދު : މުޚްތަޞަރު ސީރަތުއްރަސޫލު ﷺ (ޞ229)

[218] - ބިންޢަބްދުލްވައްހާބް ، މުޙައްމަދު : މުޚްތަޞަރު ސީރަތުއްރަސޫލު ﷺ (ޞ230)

[219] - ބިންޢަބްދުލްވައްހާބް ، މުޙައްމަދު : މުޚްތަޞަރު ސީރަތުއްރަސޫލު ﷺ (ޞ230)

[220] - ބިންތުއްޝާޠިއު، ޢާއިޝާ ޢަބްދުއްރަޙްމާން : ތަރާޖިމު ސައްޔިދާތު1 (ޞ 243)

ތެރެއިން ޝަހީދުވި 14 ބޭކަލުން ބަދުރުގައި ފަސްދާނު ލެއްވިއެވެ. މުޝްރިކުންގެ ހަށިތައްވެސް ފަސްއަޅައި ފޮރުވާލިއެވެ.[221]

ބަދުރުގެ އަސީރުން

ބަދުރު ހަނގުރާމައިގައި މުސްލިމުންނަށް ކާމިޔާބު ލިބި އެބައިމީހުންގެ އަތްދަށުގައި 70 އަސީރުން ވުމުން ރަސޫލާ ﷺ ބަޙީޘްކުރެއްވިއެވެ. މިއަސީރުންނާމެދު ކަންތައް ކުރަން ފެންނަނީ ކިހިނެއް ހެއްޔެވެ؟ އަބޫބަކުރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ކަލޭގެފާނުގެ ޤައުމުގެ މީހުންނެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުވެރިންނެވެ. އެބައިމީހުންނަށް އޯގާތެރިވެ އެބައިމީހުން ދޫކޮށްލައްވާށެވެ! ފަހަރެ◌އްގައި އެބައިމީހުން ތައުބާވެ اللهގެ ރަޙްމަތަށް އެނބުރި ރުޖޫޢުވާނެއެވެ.

އެހެންނަމަވެސް އުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވި ކަމަށްވަނީ އެބައިމީހުންނަކީ ކާފަރުންގެ ވެރިން ނެރެލައްވާ ކަލޭގެފާނު އަވަހާރަކޮށްލައްވަން އުޅުއްވި މީހުންނެވެ. ޢަބްދުالله ބިން ރަވާޙާ ވިދާޅުވިއެވެ. މިހިސާބުގެ ވާދީއެއް ބަލާލައި އެވާދީއަކަށް ލަކުޑިއެޅުއްވައިގެން އެބައިމީހުން އަނދާލާ ނިމުމަށް ނޫންތޯއެވެ؟ ޢައްބާސްގެފާނު ވިދާޅުވި ކަމަށްވަނީ ރަޙިމުގެ ގުޅުން ކަނޑައިލީއެވެ. ރަސޫލާ އެތަނުން ވަދުވަޑައިގެން އެބައިމީހުންނަށް ރައްދު ދެއްވުމެއް ނެތި ބަރިޔާ ކުރެއްވިއެވެ. އޭރު މީސްތަކުންކުރެ ބަޔަކު މިހެން ބުނެފިއެވެ. އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ ބަސްފުޅުގައި ހިފެހެއްޓީމަ. އަނެއްބައިމީހުން ބުނަނީ އުމަރުގެފާނުގެ ބަސްފުޅުގައި ހިފެހެއްޓީމަ. އަނެއްބައިމީހުން ބުނަނީ ޢަބްދުالله ބިން ރަވާޙާގެ ބަސްފުޅުގައި ހިފެހެއްޓީމަ.

ރަސޫލާ ﷺ މިތަނުން ނުކުމެވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން الله ތަޢާލާ މީސްތަކުންކުރެ ބައެއް މީހުންގެ ހިތް ކިރަށްވުރެ މަޑުކޮށްލައްވައެވެ. އަދި ބައެއް މީހުންގެ ހިތް ހިލައަށްވުރެ ހަރުކަށިކޮށްލައްވައެވެ. ޔާ އަބޫބަކުރުގެފާނެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ މިސާލަކީ އިބްރާހީމް ޢަލައިހިއްސަލާމްގެ މިސާލެވެ. ޔާ ޢުމަރުގެފާނެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ މިސާލަކީ ނޫޙުގެފާނުގެ މިސާލެވެ. ތިޔަބައި އެއް އާއިލާގެ މީހުންނެވެ. އެހެންކަމުން ފިދާ ނުދީ ދޫކޮށް ނުލެވޭނެ އެކެއްވެސް. ނުނިކުންނާނެ ބޯކަނޑާލެވިގެނެވެ.

ރަސޫލާ ﷺ އަސީރުންނާ މުޢާމަލާތްކުރެއްވީ ރަނގަޅު ގޮތުގައެވެ. އެއްބަޔަކު ފިދާ ދީގެން ދޫކޮށްލެއްވިއެވެ. އެހެންބައެއް މީހުން ކިޔަވައިދިނުމުގެ ބަދަލުގައި ދޫކޮށްލެއްވިއެވެ. އިތުރު ދަރިން

---

[221] އަލްބިދާޔާ ވައްނިހާޔާ .މުޙައްމަދު އަލީ: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް މުޙައްމަދު ރަސޫލުالله (ص146)

[illegible] ޝަރުތުކުރެއްވީ މުސްލިމުންގެ ދިހަކުދިންނަށް ލިޔަން ކިޔަން ދަސްކޮށް ދިނުމަށެވެ. މިގޮތުން ބަދުރު ހަނގުރާމައިގެ އަސީރުން މަދީނާއަށް ގެނައުމަށްފަހު އަސީރުންނަށް ހެޔޮކޮށް ހިތުމަށް އަމުރު ކުރެއްވިއެވެ. ހަނގުރާމައިން ނިމިވަޑައިގެން މަދީނާއަށް ވަޑައިގެންނެވި މަގުމަތީގައި [illegible] އަސީރުންގެ ތެރެއިން ދެމީހަކު ޤަތުލު ކުރެއްވިއެވެ. އެއީ ނަޟްރު ބިން ޙާރިޘާއި އުޤްބާ ބިން މުޢައިޠު.[222]

ބަދުރު ހަނގުރާމައިގެ އަހައްމިއްޔަތު

ބަދުރު ހަނގުރާމައިގެ އަހައްމިއްޔަތު ބަލާއިރު ފާހަގަކުރެވޭ އެތައް ކަމެއް ވެއެވެ.

1- ބަދުރު ހަނގުރާމައިން މުސްލިމުން ނަސްރު ހޯދާ ދެވިގެން މުސްލިމުންގެ ބާރުގަދަވެ މަދީނާގެ ވަށައިގެންވާ ޤަބީލާތަކުން އެކަމާ ވިސްނަން ފެށުން.

2- މައްކާގެ މުޝްރިކުންގެ ހިތްތަކަށް ހިތްދަތިކަމާއި ހިތާމަވެރިވެގެން ދިޔުން.

3- މަދީނާގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ޔަހޫދީންނާއި މުނާފިޤުންގެ ހިތްގައިވާ ޝައްކުވެރިކަމާއި ދުވަހުން ދުވަހަށް ފާޅުވާން ފެށުން.

4- ޙައްޤާއި ބާޠިލު ވަކިވި ހަނގުރާމައަކަށް މިހަނގުރާމަ ވެގެންދިއުން.[223]

އުހުދު ހަނގުރާމަ

އުހުދު ހަނގުރާމަ ކުރަންޖެހުނު ސަބަބުތަކުގެ ތެރޭގައި ޤުރައިޝުން ބަދުރު ހަނގުރާމައިގާ ބަލިވެ އެބައިމީހުންގެ ޝަރަފުވެރިންނާއި ބޮޑެތިންގެ އެތައްބަޔަކު ޤަތުލުވެގެން ދިޔުމުން ހިތާމައާއި ނިކަމެތިކަމަށް ބަދަލުހިފުމުގެ ގޮތުން އެ ހަނގުރާމަ ހިނގަން މުޝްރިކުން ވިޔަފާރި ޤާފިލާގައިވާ މުދަލުން މުސްލިމުންނާ ދެކޮޅަށް ހަނގުރާމަކުރުމަށް ހޭދަކުރާ އެއްކަލަކަން ހަދައިފިއެވެ. އަދި މިކަމަށްޓަކައި މައްކާގެ ބޮޑެތިކޮޅު ބައެއް މީހުން ކަނޑައަޅައި އެމީހުންނާއެކު އިސްނަގައިގެން މަސައްކަތްކުރާނެ މީހަކު ކަމުގައި އަބޫސުފްޔާނު ބިން ޙަރްބު ހަމަޖެއްސިއެވެ.

---

[222] ޞައްލާބީ، މުޙައްމަދު ޢަލީ: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ޢަރްޟުވަޤާއިޢު (ސ186)

[223] އަބޫޝަހުބާ، އަލް މުޙައްމަދު މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟަވްއިލް ޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (2/ ސ70-71)

ސިޔާސީ ސަބަބަށް ބަލާއިރު ބަދުރުހަނގުރާމައިގާ ބަލިވުމުން އެކަމުގެ ސަބަބުން ޤުރައިޝުންގެ އުޞުލުތައް ބަލިކަށިވެ ޤަބީލާތަކުގެ ދެމެދުގައި އެބައިމީހުންގެ މަގާމު ގެއްލިދިއުމުގެ ބިރުވެރިކަމާ އެކަން ރައްކާތެރިކުރުމަށްޓަކައި ޢަސްކަރީ ގޮތުން މުސްލިމުން ބަލިކުރަން މަސައްކަތްކުރުން ހިމެނެއެވެ. މިކަމަށްޓަކައި މައްކާގެ ވަށައިގެންވާ ޤަބީލާތަކުން 3000 މީހުން އެއްކުރިއެވެ.[224] އަދި މިލަޝްކަރުގައި މައްކާގެ ބޮޑުންގެ އަނބިންވެސް ހިމެނިއެވެ. މިލަޝްކަރުގައި 3000 ޖަމަލާއި 200 އަސް ހިމެނެއެވެ. އަދި މިލަޝްކަރުގައި ދަރަނާއެޅި 700 ޒަރުދަވާނުން ވިއެވެ.[225]

جُبَيْرُ بُنُ مُطْعِمُގެ އަޅެއް ކަމުގައިވާ وَحْشِيْގާތު އޭނާ ބުނެފައިވަނީ، ޖުބައިރުގެ ބޮޑުބޭބެ ބަދުރުގައި ޤަތުލުކުރީ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ބޮޑުބޭބެ ޙަމްޒާ ޤަތުލުކޮށްފިނަމަ އޭނާ މިނިވަންވާނެ ކަމުގައެވެ. އަދި ހިންދު ބިންތު ޢުތުބާ ވެސް ވަޙްޝީއަށް ބަދުރުހަނގުރާމައިގާ އޭނާ ޗޯބިވާ އެތައް ބައްޕަ ޤަތުލުކުރެވުނީ ބަދަލުހިފައިދޭ ޤަތުލުކޮށްގެން މިނިވަންކަން ހޯދުމަށެވެ.[226]

މައްކާގެ މީހުން ހަނގުރާމައަށް ތައްޔާރުވާ ވާހަކަ ޢައްބާސްގެފާނު ރަސޫލާ ﷺ އަށް އެންގެވުމަށްޓަކައި މިވަރަކަ އަސްބާބުންގެ ބަޔާ ބަނޫޣިފާރުގެ ވިދާޅުވާ ދަރައް އެކަން ސިޓީއެއް ކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު އަރަސްކާއި މުހިއްމު ދަބަކަތުން ގެންނަވާ ޤުރައިޝުންގެ ޚަބަރު ހުށަހެޅުއްވިއެވެ. އަދި އިތުރަށް މަޝްވަރާކުރެއްވުމަށް ސަޙާބީން ކޮށްވަޑައިގަތުމުން އަތުބާރާ ބޮޑުވެރިޔެއް ޚަބަރު ފޮނުއްވިއެވެ. މިގޮތުން ދަނދާ ރަސޫލާ ފަރާތުން ވެސް ރައްޔިތުންނަށް ހަބަރު ދޭން ފަށައިގަތެވެ. ބަލައި ހިސާބުކުރާ މީހުން ވަޑައިގަތުމަށް ގަސްތުކުރެއްވި ޢަރަބުން ވަކިވެ ދިޔައެވެ.[227]

ދުވަސް ހިޖުރައިން 3 ވަނަ އަހަރުގެ ޝައްވާލްމަހުގެ 14 ވިލުކުރު ދުވަހުގެ ހުކުރު ނަމާދުގައި ރަސޫލާ ﷺ ހަނގުރާމައިގައި ކުރެވޭނެގޮތުގެ މަޝްވަރާކުރެއްވުން ނަސޭހަތް ދެއްވިއެވެ. މިހަނގުރާމައަށް ނުކުތް އިސްލާމީ ލަޝްކަރުގެ އަދަދަކީ 1000 އެވެ. މިލަޝްކަރުގެ ދިމަ ދެއްވި މުނާފިޤު ޢަބްދު އުބައި އިބްނު ސަލޫލު. މަދީނާގެ މައްކަން ފެށިލާއިރު ޢަބްދުالله ބިން އުބައި މަކާމުވެވެ.[228]

---

[224] - ދަޖީ، އަލީސަޢީދު: އަލްމަޢާރިކު ލިއަރަސޫލިﷲ ފީޝަހުރި ރަމަޟާނަ ވަސީރަތުހޫ ﷺ (ޞ185)

[225] - އައްޠަބަރީ، މުޙައްމަދު ބިން ޖަރީރު: ތާރީޚުއްރުސުލި ވަލްމުލޫކު ﷲ (ޞ168)

[226] - ދަޖީ، އަލީސަޢީދު: އަލްމަޢާރިކު ލިއަރަސޫލިﷲ ފީޝަހުރި ރަމަޟާނަ ވަސީރަތުހޫ ﷺ (ޞ185)

[227] - އައްޞައްލާބީ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ޢަރްޟު ވަޤާއިޢި ވަތަޙްލީލު އަޙްދާޘް (2/ޞ187)

[228] - އިބްނު އައްދިރުއު، މުޙައްމަދު: މުޚްތަޞަރު ސީރަތުއްރަސޫލި ﷺ (ޞ241- 243)

މިޔަށްފަހު މަދީނާއިން ނުކުމެ اَلشَّوْطُ [229] (އަށްޝަވުޠު) އޭ ކިޔާ ހިސާބަށް ދަތުރުކުރި ފަހުން އަބްދުﷲ ބިން އުބައްޔު ބިން ސަލޫލު އޭނާގެ އެކުވެރިންނާގެން މިޔަށްފަހު ދޫކޮށްލާފައި އެނބުރި މަދީނާއަށް ދަތުރުކުރިއެވެ. މިބައިމީހުންގެ އަދަދަކީ 300 އެވެ.[230] މިބައިމީހުން ދާންފެށުމުން ޖާބިރުގެފާނުގެ ބައްޕަ އެބައިމީހުންނަށް ނަސޭހަތްތެރިވެ ރަސޫލާ ﷺ ދޫކޮށްލައި ނުދިއުމަށް އިރުޝާދު ދެއްވިއެވެ. [231]

ދެން 700 ބަޠަލުންގެ މައްކަން އެކުލެވޭ އިސްލާމީ ލަޝްކަރު ދަތުރުކުރައްވައިގެންގޮސް އުހުދުގެ މައިދާނަށް ފޯބުމުން ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. "ތިމަން ކަލޭގެފާނު ހަނގުރާމަ ކުރުމަށް އަމުރުނުކުރައްވަނީސް އެކަކުވެސް ހަނގުރާމަ ނުކުރާށުހި ކަމެވެ." ހިޖުރައިން 3 ވަނަ އަހަރުގެ ޝައްވާލު މަހުގެ 15 ވީ ހޮނިހިރު ދުވަހު އިސްލާމީ ލަޝްކަރުން ސަފުހަދައި ހަނގުރާމައަށް ތައްޔާރުވިއިރު އެބައިމީހުންގެ ފުރަގަސްވަނީ އުހުދު ފަރުބަދައަށެވެ. ކުރިމަތިވަނީ މަދީނާއަށެވެ. އަދި އިސްލާމުންގެ ހިމާޔަތަށްޓަކައި ދުނިއުކަން ޚާއްސަ 50 ބަޠަލުންގެ މައްކަން އަބްދުﷲ ބިން ޖުބައިރު ވެރިކުރެއްވުމަށްފަހު ޖަބަލު "އައިނައިން" (جَبَلُ الرُّمَاة) ގައި ބައިތިއްބަވާ އެމަނިކުފާނު ނުދިއުމަށް އަންގަވިއެވެ.[232] ދެން އެއަށްފަހު ރަސޫލާ ﷺ ލަޝްކަރުގެ ކޮޅުގައި ހިނގަވާ ސަފުތައް ތަރުތީބު ކުރައްވާ އެއްވަރު ކުރެއްވިއެވެ. ޤުރައިޝުންގެ ލަޝްކަރު މައިދާނުގައި ތަރުތީބުވެފައިވަނީ އުހުދު ފަރުބަދައަށް ކުރިމަތިލައި މަދީނާއަށް ފުރަގަސްދީގެންނެވެ. އެލަޝްކަރުގައި 200 އަސްވެއެވެ. އެބައިމީހުންގެ ލަޝްކަރުގެ ކަނާތްފަރާތުގެ ވެރިއަކީ ޚާލިދު ބިން ވަލީދެވެ. ވާތްފަރާތުގެ ލަޝްކަރުގެ ވެރިއަކީ އިކްރިމާ ބިން އަބޫ ޖަހުލެވެ. ފަހަތުގެ ހަނގުރާމަވެރިންގެ ވެރިއަކީ ޞަފްވާން ބިން އުމައްޔާއެވެ. މިލަޝްކަރުގެ ދިދަ ހިފައިގެން ހުރީ އަބްދުއްދާރުގެ ޤަބީލާގެ މީހުންނެވެ.[233]

މުޝްރިކުންގެ ލަޝްކަރުގެ ދިދަ ހިފައިގެން ހުރި ޤަބީލާ ބިން އަބްދުއްދާރާއި ޢަލީގެފާނާ ދެމެދު ހިނގައިދިޔަ މުބާރަޒާއަކުން ހަނގުރާމަ ފެށިގެން ދިޔައެވެ. ޢަލީގެފާނު ނުކުންނަވާ މީނާއަށް

---

[229] - އަށްޝަވުޠު: މަދީނާއާއި އުހުދާއި ދެމެދުގައިވާ ސަރަހައްދުތަކެއް ކިޔާނަމެވެ

[230] - ބިންތުއްޝާޠިއު، ޢާއިޝާ ޢަބްދުއްރަޙްމާން : **މަޤާމުން ނިސާޢު** (1/ސ 255)

[231] - އައްޠަބަރީ، މުޙައްމަދު ބިން ޖަރީރު : **ތާރީޚުއްރުސުލި ވަލްމުލޫކް** (2/ސ189)

[232] - އަލްޖަޒާއިރީ .ޖާބިރު އަބޫ: **ހާޛާ ޙަބީބުކަ މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ** (ސ172)

[233] - އައްޠަބަރީ، މުޙައްމަދު ބިން ޖަރީރު: **ތާރީޚުއްރުސުލި ވަލްމުލޫކް** (2/ސ189)

ބަޔަކާ ދެއްވާ ޤަތުލު ކުރެއްވިއެވެ.[234] ދެން މުޝްރިކުންގެ ލަޝްކަރުތަކުގެ ދިދަ އުފުލި ޢަބްދުއްދާރުގެ ދަރިންކުރެ [illegible] [illegible] ވެސް [illegible]. މިނާ [illegible] [illegible] ޝަހީދުވެއްޖެއެވެ. މިގޮތުން ދިދައުފުލަން އުޅެ މިދަރިކޮޅުގެ ހަމީހުން ޝަހީދުވިއެވެ.[235]

އެއަށްފަހު މުޝްރިކުންގެ ފަރާތުން ސިބާޢު ބިން ޢަބްދުލްޢުއްޒާ ނުކުމެ މުބާރަޒާއަށް ގޮވާލުމުން ނުކުންނެވީ [illegible] [illegible] ޤަތުލު ކުރެއްވިއެވެ. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ޤަތުލުވެއްޖެއެވެ.[236] ދެން ދެލަޝްކަރުގެ ދެމެދުގައި ވަރުގަދައަށް ހަނގުރާމަ ހިނގައިގެން މައިދާން ހުސްވެގެން ހިނގައްޖެއެވެ. މުޝްރިކުންގެ އަސްވާރުން އިސްލާމީ ލަޝްކަރާ ދިމާއަށް ކުރިމަތިލާފައި ވެއެވެ. މިގޮތުން ތިންފަހަރަށް މިބައިމީހުން މުސްލިމުންގެ ތޮޅުއަށް ވަދެގަތުމަށް މަސައްކަތް ކުރިއެވެ. އެކަމަކު މިތިންފަހަރުވެސް މިބައިމީހުން ހުރަސްއެޅީ ޢައިނައިން ފަރުބަދަމަތީ ތިއްބެވި ދުނިދުއްވާ ބޭކަލުންނެވެ. އޭރު މުސްލިމުންގެ [illegible] ކާމިޔާބުވަމުން މައިދާނުގައި ސާބިތުވެ ތިއްބަވައިގެން ވަރުގަދަކަމާއެކު ހަމަލާ ދިފާޢުކުރަމުން ގެންދެވިއެވެ. މިގޮތުން ހަމަލާދެމުން [illegible]. [illegible] [illegible] މުސްލިމުންނަށް [illegible] [illegible] [illegible]. އެގޮތުން މުޝްރިކުންގެ ދިދަ އުފުލަން ގެންދިޔަ ޢަބްދުއްދާރުގެ އެތައް ދަރިންނެއް ޤަތުލު ކުރިއެވެ. މިހެންވުމުން މުޝްރިކުންގެ ދިދަ އުފުލާނެ މީހަކު ނެތި މައިދާނުގައި ދިދަ ވެއްޓިފައި އޮތީއެވެ. މިކަމުގައި [illegible] މަޝްހޫރު [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ހަމަލާދެމުން ޝަހީދުވެލެއްވިއެވެ.[237]

[illegible] މުސްލިމުންނަށް ނަޞްރު ދެއްވައި މުޝްރިކުން [illegible] [illegible] ﷲ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].[238] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ޢަބްދުﷲ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

---

[234] - ޝާކިރު، މަޙްމޫދު: ޚާތަމިލްއަންބިޔާއި ވަލްމުރްސަލީން ﷺ (ސ252)

[235] - އަބުލްޢައްބާސް .މުޙައްމަދު ޢަލީ: އައްރަޙްމަތުލްމުހްދާތު މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ސ174- 175)

[236] - އަބޫޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާން ވައްސުންނާ (2/ސ193)

[237] - [illegible]، [illegible] ޢަބްދުއްރަޙްމާން: [illegible] (1/ސ257)

[238] - އަބޫޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާން ވައްސުންނާ (2/ސ195)

ދެންނެވިއެވެ. "މިސްކީނުން އަހަރެން އެދެނީމާ މުދަލުގެ ނަޞީބު ދިނަ ބޭކަލުންގެ މައްޗަށް ހުރާނެއެވެ."[239] މިހެން ބުނެ މިބޭކަލުން ޣަނިމާ މުދާ އެއްކުރުމަށް އެދުގެންނެވީއެވެ.

ޚާލިދު ބުނުލްވަލީދުން ބައިނައިން ފަރުބަދަ މަތި ހުސްވިކަން ފެނުމާއެކު ޢިކްރިމާއި އަދިވެސް މުސްލިމުން ނުދަނެ ތިއްބާ ހަމަލާދިނީއެވެ. އެކަންވުމުން މުސްލިމުން ތިބި މަގާމު ގެއްލި ތަރުތީބު ފޫދިގެން ގޮސް އެއްވެސް ރޫޅުމެއްނެތި ހަނގުރާމަ ކުރަން ފެށި އެއްބަސްކަމަކަށް އަންނަބަސްކަމަކު އޮޔާ ގޮތް ވެއްޖެއެވެ. މިގޮތުން ޙުޒައިފާގެ ބައްޕާ ޔަމާނާ ޤަތުލުވިއެވެ. މުސްލިމުން ޝަހީދުކޮށް ލައިދިނަން ފެއްޓުން ފެނިއެވެ.[240] ހަމަ އެހެންމެ މިދަނޑުވަޅުގައި ރަސޫލާކަމަށް ހީކޮށް އިސްލާމުންގެ ލަޝްކަރުގެ ދިދަ އުފުއްލެވި مُصْعَبُ بْنُ عُمَيْر ޝަހީދުކޮށްލިއެވެ. މިހެންވެ މުސްލިމުންގެ ސަފުތައްކުރިވި ދެން ހަމަނުގެންކުޅޭ ނޫނީ ދަރަޖައަށް ކަންތައް ގޮސް ރަސޫލާ ﷺ އާއި މުސްލިމުންނާ ދުރުވި ގޮތުން ކަނޑިއްޖެއެވެ. މިއާއެކު ރަސޫލާ ޝަހީދުވެއްޖެ ކަމުގެ ޚަބަރު ފެތުރިއްޖެއެވެ.

ހުދު ކިރިޔާ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ނޫނަތަބުރު ދަރިފުޅު ހަންގަނޑުގަ ބިންދައިގެންގޮސް ނިޝާނަރުވެލު ފަޅައިގެން ދިޔައެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ހަނދޯކަށިގެ ތޮޅުތެރެ ދޮރިގަނޑު ދިޔައެވެ. އަނަސްގެފާނު ވިދާޅުވަނީ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ދަތްފުޅު ބިންދައިގެން ދިޔަޔާއިރު އިސްތަށިފުޅު ފަޅައިގެން ގޮސް ހަނދުކޮށް ލޭ އޮހޮރުން ކަމަށެވެ. މިހެނިހެން ބައެއް ބޭކަލުން ބައިކަރުވެ ދެން ކުރިން ހަނގުރާމަ ގޮތް ބޭރުވެ ހަނގުރާމަވަނީ ކަށިމަތިޔާ ޖެހިފައި ކަރުއިރުވިއެވެ. އަނބައްސަ ބޭކަލުން ދިނާ ނަމާބޭގެ ދެފުށުގައި ޖެހިފައި ކުރުއްވިއެވެ. ޝަހީދުވި ބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި حَنْظَلَة بْنُ عَامِرُ އާއި، كَعْبُ بْنُ مَالِكُ އާއި قَتَادَة بْنُ النُّعْمَانُ[241] އާއި عَبْدُاللَّهِ بْنُ عَمْرُوْ ابْنُ حَرَامُ ފަދަ ބޭކަލުން ހިމެނި ވަޑައިގަތެވެ.[242] އުޙުދު ހަނގުރާމައިގެ ދުވަސް މަތިވެގެން ގޮސް ރަނގަޅަށް ދުއްވުން ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ރަޙްމަތުގައި މުހާޖިރުންނާއި އަންޞާރުންގެ މަތީ ޝަހީދުވެގެން ބޭކަލުން ޝަހީދުވިއެވެ. ޝަހީދުވި މުހާޖިރުންނާއި އަންޞާރީންގެ ބޭކަލުން ހަތަރު 7 ބޭކަލުން ހިމެނިވިއެވެ.[243]

---

[239] - އަބޫދާއޫދު ރިވާ .ވުރައްމާދު ރަޔް: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމު މުޚްތަޞަރު ރަސޫލުﷲ (ސ176)

[240] - ސާރިބު، މަޙްމޫދު: ހާމިލުއަބްޑިއާއި ވަޙުދުރުސޫލު ﷺ (ސ255)

[241] - ފަތުޙުލް ބާރީއަލްމަޝްހޫރު: އެކަކީގެފާނުގެ ކުޅުހަށި މުސްލިމުންގެ ރަސޫލާއާއި އަލްޖެވު ހާޒިރު ކަނޑައަޅުވު މައްޗަށް ފެއްޓެވުމަށް ވަނިކަން އެކުއްޔަކަށް ރަސޫލާ އަލީން ރައްދުކުރެއްވުމުން ހާޒިރު ވަޑައިގަތެވު އަނެއްކާވެސް ރައްދުކުރެއްވި ރަސޫލުވިއެވެ.

[242] - އަލްމުބާރަކީ، އަލްޙަމަދު ސައީދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ އައްސަޙީޙާ (2/ސ385)

[243] - އައްސަމާޢީ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރުއާން ވައްސުންނާ (2/ސ197)

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ހަނގުރާމައިގެ މައިދާނުގައި ހުއްޓި ވަޑައިގެން ހުންނެވީ ވަރަށް ޤާބިލުކަމާ އެކުގައެވެ. އެގޮތަށް ހުންނަވައިގެން މުސްލިމުންގެ [illegible] ދިފާޢުވެ [illegible] އުޅުއްވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ [illegible] ބާރުލައްވާ [illegible] ކުރުއްވިއެވެ. "ﷲގެ އަޅުންނޭވެ! ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށެވެ. ﷲގެ އަޅުންނޭވެ! ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށެވެ." މިއަޑަށް މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން އެތައް ބަޔަކުންނެއް ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތެވެ. މިހެންގޮސް މަޑުމަޑުން އިސްލާމުން ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަރިހަށް ޖަމާވެއްޖެއެވެ.[244]

އިސްލާމުންގެ ލަޝްކަރު ތަރުތީބުވުމުން އެތާގެ ޝިޢުބުގައި އޮތް ހިލައެއްގެ މައްޗަށް އަރުއްވުމަށް ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ [illegible] [illegible] އުޅުއްވި ނަމަވެސް [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ނުވުމުން [illegible] [illegible] ވަޑައިގަތުމާއެކު އެތަނަށް [illegible] މިތަނުގައި އިންނަވަނިކޮށް [illegible] [illegible] މުސްލިމުންގެ ޖަމާޢަތުގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].[245]

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ސާބިތުވެ ތިއްބެވި [illegible] ދިފާޢުކުރައްވަމުން أُحُدُ ހަނގުރާމައިގެ ދުވަހުގައި ބައެއް [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ވަޑައިގަތެވެ. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].[246] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 70 [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 20 [illegible]. ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].[247]

244- [illegible] ، [illegible] [illegible]: [illegible] ﷺ (ސ215)

245- [illegible] [illegible] [illegible]: [illegible] [illegible] [illegible] (2/ސ200)

246- [illegible] [illegible] [illegible]: [illegible] [illegible] ރަސޫލުﷲ (ސ179)

247- [illegible] [illegible] [illegible] : [illegible] [illegible] [illegible] (2 /ސ211-212)

ބަނިއްނަޟީރުގެ މީހުން މަދީނާއިން ނެރުއްވުން

ބަނިއްނަޟީރު ވަންހަރައިގެ މީހުން ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ އާއެކު ވެފައިވާ ޢަހްދު އުވާލާ ހަދަރުވެރިވެ މަދީނާގައި އުޅޭ މުނާފިޤުންނާ ގުޅިގެން ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އާ ދެކޮޅަށް ސިއްރު ރޭވުންތަކެއް ރާވައި މައްކާގެ މުޝްރިކުންނަށް ވާގިދީ ހަދާ ބަދަލަށް ފުދުން އެކަމުގެ ބަދަލު ހޯދުމަށް ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ މަޝްވަރާކުރުމަށް ބޭފުޅުން ބޮޑުވެފައިވާ ދެމީހުން އަސްޙާބުންގެ ޤަވާޢިދާއި ވަޢުދުތައް އެބަޢިރުސްން ބާކީވެފައިވާ ދިޔަ ފައިސާ ދައްކަން އެދި ބަނިއްނަޟީރު ޤަބީލާއަށް ވަޑައިގެން ހުންނަވަނިކޮށް ކޮންމެހެން ތިބި ބޭފުޅުން އެކުލެވޭ ފާރުގެ ކައިރީގައި ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އާއި އަސްޙާބުންގެ ބޮލަށް ބައެއް ބޮޑު ހިލަ ވައްޓާލުމަށެވެ.[248]

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އެތަނުގައި އިށީނދެ އިންނަވަނިކޮށް އެކަމާއިގުޅޭ ވަޙީ ނާޒިލުވެ ޖިބްރީލު ބޭފުޅާ ކީރިތިރަސޫލާއަށް އެކަން އެންގެވިއެވެ. މިހިސާބުން ތެދުވެވަޑައިގެން މަދީނާއަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އަރިހަށް ބަނިއްނަޟީރުގެ މީހުން ވަޑައިގެންނެވުމުން ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އެބޭފުޅުން މަދީނާއިން ނެރުއްވިއެވެ.

އެކަމަށްފަހު މުޙައްމަދު ބިން މަސްލަމާ ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު ބަނިއްނަޟީރުގެ މީހުން ކައިރިއަށް ފޮނުއްވައި 10 ދުވަހުގެ މުއްދަތުގައި މަދީނާއިން ނުކުމެގެން އުޅުމަށް އަންގަވައިފިއެވެ. މުނާފިޤުން ޢަބްދުﷲ ބިން އުބައްޔު ބިން ސަލޫލު ބަނިއްނަޟީރުގެ މީހުންނަށް ވާގިދޭނެކަމަށް ވަޢުދުވުމުން ދެން އެމީހުން މަދީނާއިން ނުކުމެ ނުދާނެކަމަށް އިންކާރުކުރިއެވެ. ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ބަނިއްނަޟީރުގެ މީހުން ވަށާލައްވައި ހިސާރުކުރެއްވިއެވެ. މިހިސާރު ދިގުދެމިގެން ހަ ދުވަސް ވީއިރު ބަނިއްނަޟީރުގެ މީހުން ބަލާއިދީ ނުކުމެގެން ދިޔައެވެ.[249]

---

[248] އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް. މުބާރަކްފޫރީ: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ސ189)

[249] ޙިލްމީ، ޢަލީ ސަޢީދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ މުޙައްމަދު ﷺ (ސ220)

ބަނިއްނަޟީރު ވަންހައިގެ މީހުން ކިއްލާތަކަށް ވަދެ ދުންޖާއި ހިޔަ އުޅަން ފެށިއެވެ. މިގޮތުގައި ހަދުވަސްވީރާ މިބައިމީހުންގެ ހިތްތަކަށް ބިރުވެރިކަން ވަދެ، މިކަމުން ސަލާމަތްވުމަށް އެދިގެން ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހަށް މީހަކު ފޮނުވައިގެން މަދީނާއިން ނުކުތުމަށް އެދުނެވެ. ދެން މިބައިމީހުން ގެންގުޅުން ހަތިޔާރުތަކާއި އަގުބޮޑު މުދާތަކެއް ދޫކުރުމަށް އެންގެވުމާއެކު ޖަމަލާއި ކަސްޖެއް ގެންދިޔުމުގެ ހުއްދަ ދެއްވާފައި މަދީނާއިން ނުކުތުމަށް އެންގެވިއެވެ. މިބައިމީހުން ކުރެ ގިނަ މީހުން ދިޔައީ ޚައިބަރަށެވެ. އަނެއްބަޔަކު ޝާމުކަރައަށް ގޮސް އެތާގައި ވަޒަންވެރި ވެއްޖެއެވެ.[250]

ފަރިތަކުރުން 14

ތިރީގައިވާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދޭށެވެ!

1- ބަދުރު ހަނގުރާމައިގެ ކުރިންނާއި ފަހުން އެކި ކަންކަމާމެދު މަޝްވަރާކުރައްވުމުން ހާމަވާ ބަރަކާތަކީ ކޮބާ؟

2- "ބަދުރު ހަނގުރާމައިގެ ދުވަހު ނަޞްރަށް އެދިވަޑައިގެން [illegible] ރަސޫލާ اللهގެ ބަސްފުޅުގައި ދުޢާކުރެއްވިއިރު މުސްލިމުން ދިޔައީ ހަނގުރާމަ ކުރަމުންނެވެ." މިބަސްފުޅުން އަޅުގަނޑުމެން މުސްލިމުންނަށް ދެއްވާ [illegible] [illegible] [illegible] ބަޔާންކުރާށެވެ.

3- "އުޙުދު ހަނގުރާމައަށް ނުކުތުމަށްފަހު މުނާފިޤުންގެ ޖަމާޢަތް އުބައްޔު ބިން ސަލޫލުގެ ބަހަށް ބަލާފައި މީހުން އެނބުރި ދިޔައެވެ." މިފަދަ ހާލަތްތަކުގައި [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ބަޔާންކުރޭ!

4- އުޙުދުހަނގުރާމައިގާ މުސްލިމުންނަށް ކުރިމަތިވި ނާކާމިޔާބުގެ ބޮޑު ސަބަބަކީ ކޮބާ؟

5- ބަނިއްނަޟީރުގެ މީހުން ރަށުން ފޮނުވާލި ކިއްވެކަން ބަޔާންކުރޭ!

ބާބު 8

ބަނީލިޙްޔާނުގެ ހަނގުރާމަ

ޙާޞިލުވާނެ މިންވަރު

- ބަނީލިޙްޔާނުގެ ހަނގުރާމަ ހިނގައިދިޔަގޮތް ބަޔާންކުރުން.

---

[250] ޝާކިރު، މަޙްމޫދު: ޚާތިމުލްއަންބިޔާއި ވަލްމުރްސަލީން ﷺ (ސ276)

- މުނާފިޤުންގެ ފިތުނަވެރިކަން ދެނެގަތުން.
- އިޚުލާޞްގެ ޙާދިޘާ ޢިބްރަތް ހިފުން.

ބަނީމުސްޠަލިޤު ވަންހައިގެ މީހުންގެ ވެރިއަކަށް އުޅޭ اَلْحَارِثُ بْنُ أَبِيْ ضِرَارُ އާއްމާގެ ޤަބީލާގެ މީހުންނާގެން ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އާ ހަނގުރާމަކުރުމަށް ޤުރައިޝުންނަން އެހީތެރިވެދީ އުޅުމުންދާކަން އެނގިވަޑައިގަތުމުން 700 ޞަޙާބީންގެ ލަޝްކަރަކާ އެކުގައި ހަނގުރާމައަށްޓަކައިގެން މަދީނާއިން ބަލަހާ ދެއްވުމަށް ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ނުކުމެވަޑައިގަތީ ހިޖުރައިން 5 ވަނައަހަރުގެ ޝަޢުބާންމަހުގެ 2 ވަނަ އަންގާ ހޯމަ ދުވަހުއެވެ.[251] މިހަނގުރާމައަށް ނުކުމެ ވަޑައިގަންނަވަމުން މަދީނާގެ ވެރިކަމަށް ވެރިކުރެއްވީ أَبُوْذَرُّالْغِفَارِيْއެވެ. އަދި މިހަނގުރާމާގެ ދިދަ ދެއްވީ އަބޫބަކުރުގެ އަތުގައެވެ. މިހަރަކާތުގެ ދަތުރުކޮށްގެން مُرَيْسِيْعُ ކިޔާ ފެންގަނޑާ ހިސާބަށް ދެވުނު އިރު ބަނީމުސްޠަލިޤުގެ މީހުންނަށް މިޚަބަރު ވަޑައިގެންނެވުން ކަމުގެ ޚަބަރު ލިބިއްޖެއިރު ތިބި މީހުން ދުވަހެއްގައި ތިބިއެވެ.[252]

ދެން މުސްލިމުންނަށް އިސްލާމްދީނަށް ދަޢުވަތު ދިނުމުން އެބައިމީހުން ހަނގުރާމަކުރުމުން ހަނގުރާމަ ފެށިއްޖެއެވެ. މިގޮތުން ހަނގުރާމަ ފެށުނު ތިރަވެރިކަން މީހުން ޤަތުލުވިޔަ ބަނީމުސްޠަލިޤުގެ މީހުން ބަލިވެ ފިލަން ދުއްވައިގަނެފިއެވެ. ދެން މުސްލިމުންގެ ގަނޑުވަރު އިސްލާމުންގެ އަސީރުންގެގޮތުގައި ވެއްޖެއެވެ. މިހަނގުރާމައިގައި މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން ޝަހީދުވީ އެކަކު ޞަޙާބިއްޔެކެވެ.[253] މުސްލިމުންނަށް އިސްލާމީ ލަޝްކަރަށް ދިނުމުން ޣަނީމާ މުދާތަކެއް ލިބިގެންދިޔައެވެ. އެގޮތުގައި 2000 ޖަމަލާއި 5000 ކަންބަޅި ހިފުނެވެ. ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ މަދީނާއިން ނުކުމެ ވަޑައިގެން ދުވަހުން ފެށިގެން ހަތްދުވަހުގެ ރަސޫލާމަ އެނބުރި މަދީނާއަށް ވަޑައިގަތީ ހަމައެކަނި ހިނގައިދިޔައިރު މަހެއްހާ ދުވަހެވެ.

މުނާފިޤުންގެ ފިތުނަ

ބަނީމުސްޠަލިޤުގެ ހަނގުރާމައިން މުސްލިމުންނަށް ނަޞްރު ލިބުމުން އަނެއްކާވެސް މުނާފިޤުންގެ ފިތުނަވެރިކަމުގެ ހަރަކާތްތަކުގެ ފެށިއްޖެއެވެ. އެގޮތުން ފެށިގެން އަބްދުﷲ ބުނުއުބައްޔުގެ ކާރިއަތަށް މިހަރަކާތްތަކުގެ އަސްލަކީ ޖަމަލިއްޔާ ފެންފަރުން ޒަމާނު ތިބި ތިބުމުގައި

---

[251] ރަޙީޤު، ޞަފިއްޔުއްރަޙްމާނު: އަރްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް ދިވެހިބަހަށް ތަރުޖަމާކުރެވިފައިވާ ސީރަތުންނަބިއްޔިލްމުޞްޠަފާ ﷺ (ޞ227)

[252] އިބްނު ސަޢުދު، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްޠަބަޤާތުލްކުބްރާ ދިވެހިބަހަށް ތަރުޖަމާކުރެވިފައިވާ ނުސްޚާ (2/ޞ252)

[253] ރަޙީޤު، ޞަފިއްޔުއްރަޙްމާނު: އަރްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް ދިވެހިބަހަށް ތަރުޖަމާކުރެވިފައިވާ ސީރަތުންނަބިއްޔިލްމުޞްޠަފާ ﷺ (ޞ228)

ޢުމަރުގެފާނު ކުއްޔަށް ގެންގުޅުއްވާ މީހާއި އަބްދުﷲ ބުން އުބައްޔު ކުއްޔަށް ގެންގުޅޭ މީހާ ދެމެދުގައި މައްސަލަ ޖެހި ޢުމަރުގެފާނު އުޖޫރައަށް ގެންގުޅުއްވާ މީހާ މުހާޖިރުންނަށް، އަނެއްމީހާ އަންސާރުންނަށް ގޮވާން ފެށިއެވެ.

މިދަނޑިވަޅުގައި އަބްދުﷲ ބުން އުބައްޔު ބުން ސަލޫލު ރުޅިއައިސްގެން ބުނިކަމަށްވަނީ މިފަހަރު މަދީނާއަށް ދިއުމުންފަހު ޢިއްޒަތްތެރިން [illegible] ނިކަމެތިން މަދީނާއިން ނެރެފާނެ ކަމުގައެވެ. ދެން މިވާހަކަ ޒައިދު ބުން އަރްޤަމް [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ވަޑައިގެން ރަސޫލާގެ އަރިހުގައި ދަންނަވައިފިއެވެ. މިވާހަކަތައް އަޑުއެއްސެވުމުންފަހު މިތަނުން ޤާފިލާ ނަގައިގެން ދަތުރުކުރުމަށް ރަސޫލާ ﷺ އަންގަވައިފިއެވެ.[254]

އިފްކުގެ ހާދިޘާ

ބަނީމުޞްޠަލިޤުގެ ހަނގުރާމަ ނިމިގެން އެނބުރި މަދީނާއަށް އައި މަގުމަތީން ތަނެއްގައި [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ވަޑައިގަތުމުން އެކަމަނާގެ ކަރުފަތުގައި އޮތް [illegible] ގެއްލި [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ހޯއްދަވައިގަތެވެ. ދެން [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ޞަފްވާން ބުން މުޢައްޠަލު [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] "إنا لله وإنا إليه راجعون" އޭ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 255

ދެން މިމަންޒަރު ފެނުމުން އެކި މީހުން [illegible] މިވާހަކަ ދައްކަން ފެށިއެވެ. މިއީ އެކަމަނާގެ މައްޗަށް [illegible] ބުހުތާން ދޮގު ވާހަކަތަކެކެވެ. [illegible] އެކަމަނާ [illegible] އަންގަވާ ޤުރްއާން ބާވައިލެއްވިއެވެ. މިވާހަކަ [illegible] އިސްވެ [illegible] އަބްދުﷲ ބުން އުބައްޔު ބުން ސަލޫލެވެ. މިދަތުރުކުރުން [illegible] ވަޑައިގެންނެވިކަން [illegible] [illegible] ޖެހިވަޑައިގަތެވެ. އެހެންކަމުން [illegible] [illegible] ވަޑައިގެން އިންނެވުމުން މިއިން އެއްވެސް

---

[254] - މުބާރަކުފޫރީ، ސަފިއްޔުއްރަޙްމާނު : އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ސ390)

[255] - އަލްމިސްރީ ، މަޙްމޫދު : ސީރަތުއްރަސޫލު (ސ390)

ވާހަކައެއް އެކަމަނާއަށް އެނގިވަޑައި ނުގަންނަވައެވެ. އެހެންނަމަވެސް ކުރިން ލިބިދީ ރަސޫލާ ﷺ ތިމަން ކަމަނާއަށް ލޯބިކުރައްވާ މިންވަރަން މިދުވަސްތަކުގައި ލޯބިކުރައްވާ ނުއުޅުއްވާކަން ފާހަގަ ކުރެވުނެވެ. އޭރު ހަމައެކަނި ތިމަންކަމަނާ ކުރެން ބާރުވިޔަނުއްޔާ އައްސަލާމުން ފިޔަވައި އިތުރު ބަސްފުޅެއް ވިދާޅެއް ނުވެއެވެ.[256]

އެހެން ފުރައިވަނިކޮށް އެނގިވަޑައިގަތީ ބާރީކަން އުއްމު މިސްޠަޙު ނުކުތުމަށް ވަޅުގަނޑުތަކަށް ހިނގާ ބާރިޔާއިރުން މިކަހަލަ އެއީ ވަހުތަކުގެ މިސްޠަޙު ސަވާމުގެ ތަރުބިއްޔަތުކުރެއްވި ﷲ އާ ވިދާޅުވެ އެކަމަނާ އެކަމަނާގެ ވަޒީރު ކުރެއްވިއެވެ.[257]

ދެން ތިމަންކަމަނާގެ އާދަކާސްލުގައި ވަޔަސް ބޭނުމެއްޖެއެވެ. އަސްލުފުލާ ރަސޫލާ ﷺ ވެރިކަން ބާރު އެއްސަސްޓުން އާދަކާސްލުގައި މިބަރުލާކުގައި އަސްސަލާމު ބައްޕަފުޅުގެ ގެއަށް ދިއުމުގެ ހުއްދަ ހޯއްދަވައިގެން ބައްޕަފުޅުގެ ގެއަށް ވަޑައިގަތެވެ. މިގޮތަށް މިކަން ކުރެއްވީ ކަމަނާގެ ބޭފުޅުންގެ ކިބައިން ސާފުކުރެއްވުމަށެވެ. ހަމަ ހާލަތު ރަސޫލާ ﷺ ވަނީ މިކަމުގައި ފިކުރުކުރައްވައި އަޑުއެހި ސާފުކުރުމަށް ބަލަމުން ހާދިސާއާ ހުރި ޝާއިޢު މަޝްވަރާ ކުރައްވާފައެވެ. މިކަމުގައި ބަލިވެފައިވާ ދުވަހު ހާދިސާ ވަކިވުމުގެ ހާދިސާވެ. އުސާމާ ދުވަހު ހާދިސާ އެކަމަނާގެ ކުރެއްވެން ބަލަހައްޓަވަމުންނެވެ. އަދި ބާރީރާއާ ކިޔާ ޖާރިޔާއެއްގެ އަރިހުން ސުވާލު ކުރައްވައި މަޝްވަރާ ކުރެއްވިއެވެ. އަދި މިކަން ބޭނުން އެންމެ ބޮޑަށް ބަލައިގަނެ ސުވާލު ކުރައްވައި މަޝްވަރާ އެދިގެން ދެންނެވިއެވެ.

ޢާއިޝާގެ ފާރިވެސް ދެއްކުމަށް ދެންނެވި ސަލާމް ކުރާނެކަމުގެ އެދިގެން ކުރުގެ ބާރުދިނެވެ. އެދުވަސްކޮޅު ރަސޫލާ ﷺ މިހާދިސާ ވަޑައިގަން ބާރުދިވެހިކަމެވެ. އާދަކޮށް ވަޑައިގަން އިންނަވާ ސަލާމް ކިޔުއްވާ ބަސްފުޅު ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ. ދެން ﷲ ތަޢާލާ އެކަމަނާގެ ކުށުން ބަރީއަކަން ބަޔާންކޮށް ދެއްވާ ނޫރު ސޫރަތުގެ 11 އިން 15 އަށް ހުރި އާޔަތްތައް ބާވައި ލެއްވިއެވެ. ދެން ރަސޫލާ ﷺ މިސްކިތަށް ވަޑައިގެން ޚުޠުބާއެއް ދެއްވައި ބުން ސަލޫލާ ބިރުގެ ޤަބޫލުކުރެވޭ ގަދަ ހަމަ ބައްދު ޖެއްސެވިއެވެ.[258]

ފަރިތަކުރުން 15

---

[256] އައްޞައްލާބީ، މުޙައްމަދު ބުން މުޙައްމަދު : ސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ޢަރްޟުވަޤާއިޢުވަ ތަޙްލީލު އަޙްދާސް (2/ބ 260)

[257] މުބާރަކްފޫރީ، ޞަފިއްޔުއްރަޙްމާން : އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ބ390)

[258] އައްޞައްލާބީ، މުޙައްމަދު ބުން މުޙައްމަދު : ސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ޢަރްޟުވަޤާއިޢުވަ ތަޙްލީލު އަޙްދާސް (2/ބ 260)

އަންނަނިވި ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ލިޔާށެވެ!

1- އިފުކުގެ ހާދިޘާއާ ގުޅޭ ކީރިތި ޤުރުއާނުގައި ވާރިދުވެފައިވާ އާޔަތްތަކާއި އެ އާޔަތްތަކުގެ މާނަ ލިޔާށެވެ!

2- އިފުކުގެ ހާދިޘާ ގުޅިގެން ރަސޫލާ ޢަމަލު ކުރެއްވި ގޮތުން [illegible] ކަންތައްތަކުގެ މައްޗަށް ބަލައި މިފަދަ މައްސަލައެއް ތިޔަ ދަރިވަރުން ކުރިމަތިވެއްޖެނަމަ ޢަމަލު ކުރާނެގޮތް ލިޔާށެވެ!

3- ޢިއްދަވެރި އަންހެނުންނަށް ޚަރުދުކޮށްދިނަމަ ދެން އޭގެ ސަބަބުން ނުކުންނަ މައްސަލަތަކަކީ ކޮބާ؟

4- ބަނީމުސްޠަލިޤުގެ ހަނގުރާމައިގެ ހާދިޘާ ކިޔުމުން ހާމަވާ ތިންކަމެއް ދެއްކެ. ފިތުނައިގެ ވާހަކަ ތައް ދެއްކުން، ތަޢައްޞުބުން، އެކަކު އަނެކަކަށް ބޮޑެތި ތުހުމަތު ކުރުން. މިފަދަ ދަނޑިވަޅެއްގައި މުސްލިމު ޖީލެއްގެ [illegible] މިފަދަ ކަންކަން ހުއްޓުވުމަށް ކިހާ ދަރިވަރު އަޅާން ފިޔަވަޅަކީ ކޮބާ؟ އަދި އެއީ ކީއްވެ؟ ބަހުސްކުރޭ!

އަޙްޒާބު ހަނގުރާމަ

ހާސިލުވާން މިންވަރު

- އަޙްޒާބު ހަނގުރާމަ ހިނގައިދިޔަގޮތް އޮޅުންފިލުން .
- ބަނީޤުރައިޒާގެ ހަނގުރާމަ ހިނގައިދިޔަގޮތ◌ް ދެނެގަތުން.
- ހުދައިބިއްޔާގެ ސުލްޙައާއި އެސުލްޙައިގެ އަސާސްތައް ބަޔާންކުރުން.
- [illegible] [illegible] އިސްލާމްދީނަށް ދަޢުވަތު ފޮނުއްވިގޮތް ދެނެގަތުން.

މަދީނާގައި ދިރިއުޅުއްވުމުގައި ޔަހޫދީންގެ ބަނޫޤައިނުޤާޢާއި ބަނޫނަޟީރުގެ މީހުންގެ އަދުވެރިކަމާއެކު [illegible] ނުކުތުމުން މަދީނާއިން [illegible] [illegible] [illegible] ގޮސް [illegible] ރަސޫލާ ﷺ އާ ދެކޮޅަށް ހަނގުރާމައަށް ނުކުތުމަށް ހިތްވަރު ދިނުމުގެ ސަބަބުން

ޤުރައިޝުންނާއި މައްކާގެ ކައިރިގައިވާ ތަފާތު ޤަބީލާތަކުގެމީހުން މައްކާގެ މީހުންނާ ބައިވެރިވެ ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އާ ދެކޮޅަށް ހަނގުރާމަކުރަން ނުކުމެ މަދީނާ ހަމަލާދޭން އައެވެ.[259] ޚަންދަޤު ހަނގުރާމައަށް ނުކުތް ޤުރައިޝުންނާއިގެ މީހުންގެ ޢަދަދަކީ 4000 އެވެ. މިބައިމީހުންގެ ވެރިޔަކީ އަބޫސުފްޔާނު ބިން ޙަރުބެވެ. މިލަޝްކަރުގައި 300 އަސާއި 1500 ޖަމަލުވެއެވެ. މިލަޝްކަރުގެ ދިދަ އުފުލާ މީހަކީ ޢުޘްމާނު ބިން ޠަލްޙާއެވެ.[260] ޤުރައިޝުންނާއެކު މިހަނގުރާމައަށް ނުކުތް ލަޝްކަރުގެ ޢަދަދަކީ 10000 އެވެ. ޚަންދަޤު ހަނގުރާމައަށް ނުކުތް ލަޝްކަރުގެ އިސްވެރިއަކީ އަބޫސުފްޔާނު ބިން ޙަރުބެވެ. މައްކާގެ މުޝްރިކުން އެހިސާބުގެ ޤަބީލާތަކުގެ މީހުންނާއެކު މަދީނާއަށް ހަނގުރާމައަށް ނުކުމެއްޖެކަމުގެ ޚަބަރު ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺއަށް ލިބިވަޑައިގަތުމުން ޞަޙާބީންނާ މަޝްވަރާ ކުރެއްވުމުން މަދީނާގައި ތިބެގެން ހަނގުރާމަ ކުރުމަށް ގިނަ ބަޔަކުން މަޝްވަރާ ދެއްވިއެވެ.[261]

މިހިނދު ސަލްމާނުލްފާރިސީ ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ އަށް ދެއްވި އިރުޝާދަކީ މަދީނާގެ އުތުރު ފަރާތުގައި ޚަންދަޤެއް ކޮނުން. އެއީ ނިވަލުގައި މުސްލިމުން ތިބެ ހަނގުރާމަ ކުރުމުގެ ހުނަރެވެ. ސަލްމާނުގެ މި ހުނަރަށް ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ތާއީދު ކުރައްވާ ޤަބޫލު ކުރެއްވިއެވެ. މުސްލިމުން ޚަންދަޤު ކޮނުމުގެ މަސައްކަތް ކުރައްވަމުން ގެންދިޔައީ [illegible] ބޮޑު ފިނި ގަދަ ދުވަސްވަރެއްގައެވެ. މިމަސައްކަތުގައި ޞަޙާބީންނާ އެކީގައި ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ބައިވެރިވެ ވަޑައިގެން ޚަންދަޤު ކޮންނަވާ، ވެލި އުފުއްލަވާ ހެއްދެވިއެވެ.[262]

އަދި ބައެއްފަހަރު ބޮޑެތި ހިލަ ފުނޑުއްވުމުގައި ޞަޙާބީންނަށް އުނދަގޫވެގެން ވަޑައިގަތުމުން ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އެކަމާ ކުރިމަތިލާ ތަޅުއްވާ ހަލާކުކޮށްލައްވާ ފުނޑުއްވައެވެ. މިބޭކަލުން ޚަންދަޤު ކޮންނެވުމުގެ ބުރަ މަސައްކަތުގައި ކުރައްވާ އުޅުއްވި އިރު ބަނޑުހައިވެ ވަރުބަލިވެ މަސައްކަތުގެ ވަގުތު އިތުރު ކުރައްވަމުން ގޮސް ބިރުގަތް އުޅުއްވި ކަމަށް ވާއެވެ. ޚަންދަޤު ކޮންނަވާ އުޅުއްވުމުގެ ތެރޭގައި ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ ފަރާތުން އެތައް މުޢުޖިޒާތްތަކެއް ފާޅުވެގެން ދިޔައެވެ. އޭގެތެރޭގައި މަދު ކާއެއްޗެހިތަކުން ގިނަ ބަޔަކު ކާއިރު ބަރަކާތްލެއްވި އިސްތިއްސުން ފާހަގަ ކުރެވެއެވެ.[263]

---

[259] އަބްދުއްރަޙްމާން. މުޙައްމަދު ޢަލީ: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމު މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ޞ192)

[260] އައްސަލާބީ، ޢަލީ މުޙައްމަދު މުޙައްމަދު : އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ޢަރުޟު ވަޤާއިޢު ވަތަޙުލީލު އަޙްދާޘު (ޞ290)

[261] ޚަލީލު، ޢިމާދުއްދީން: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ދިރާސާތުން ފީ ސީރަތި މުޙައްމަދު ﷺ (ޞ240)

[262] އަލްބުޚާރީ، އަބޫޢަބްދުﷲ ސަޙީޙު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ އައްޞަޙީޙާ (2/ޞ421)

[263] ޚަލީލު، ޢިމާދުއްދީން: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ދިރާސާތުން ފީ ސީރަތި މުޙައްމަދު ﷺ (ޞ241)

ހަނދަޤު ކޮށް ނިމުމުން ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އިސްލާމީ ލަޝްކަރު މަދީނާގެ ރަށްބޭރަށް ނުކުންނެވުމަށް އަމުރު ކުރެއްވިއެވެ. މިލަޝްކަރުގެ ޢަދަދަކީ 3000 އެވެ. މިފަހަރު މަދީނާގެ މައްޗަށް ވެރިކުރެއްވީ ޢަބްދުﷲ ބުނު އުއްމި މަކްތޫމްފުޅެވެ. މިފަހަރު މުހާޖިރިއްނަ ބޭކަލުންގެ ދިދަ ދެއްވީ ޒައިދު ބުނު ޙާރިޘާއަށެވެ. އަންޞާރިއްނަ ބޭކަލުންގެ ދިދަ ދެއްވީ ސަޢުދު ބުނު ޢުބާދާ އަށެވެ. މިލަޝްކަރު މަދީނާގެ ރަށްބޭރަށް ނުކުމެ ސަލްޢު ފަރުބަދަ ފުރަގަހަށް ވާގޮތަށް މުސްލިމުންނާއި މުޝްރިކުންނާ ދެމެދަށް ހަނދަޤު ވާގޮތަށެވެ.264

މިދަނޑިވަޅާ ދިމާކޮށް މަދީނާގައި ތިބި ބަނޫޤުރައިޡާގެ މީހުން ޢަހުދު ކަޑައި އެބައިމީހުން މުސްލިމުންނާއެކު ވެފައިވާ އެއްބަސްވުން އުވާލައި މުޝްރިކުންނާއެކު ބައިވެރިވާން އެމީހުން ނިންމިއެވެ. މިޚަބަރު ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އަށް ލިބިވަޑައިގެންފުމުން ސަޢުދު ބުނު މުޢާޛާއި ސަޢުދު ބުނު ޢުބާދާ ފޮނުއްވައިފިއެވެ. އެދެބޭކަލުން މަދީނާގައި އަންހެނުންނާއި ކުޑަކުދިންގެ ރައްކާތެރިކަމަށް މަސްލަމާ ބުނު އަސްލަމު 200 ބޭކަލުންނާއެކު އަދި ޒައިދު ބުނު ޙާރިޘާ 300 ބޭކަލުންނާއެކު ފޮނުއްވިއެވެ.265 އަދި ބައެއް ޞަޙާބީންގެ މީހުންނާ ވާހަކަ ދައްކަވައިގެން އެމީހުންނަށް މަދީނާގެ ކަރުދަރު ބައެއް ދޮރުތަކަށް ހަނގުރާމަ ހެއްދެވުމަށް ހަދަވަމުން މަދީނާގެ ބެލުން ދިފާޢު ކުރެއްވިއެވެ.

މިހަނގުރާމައަކީ އަދި މުޝްރިކުން ހަނދަޤު ފެނިފައި ބަޔާނާވާ ބޭނުން އުޅުނު ދިމާއެވެ. މުސްލިމުން ފިޔަވަޅުތަކުން ހަނދަޤު ހުރި މަދީނާގެ ދުރުފަރާތްތަކުން ހަގުކޮށް، ބިސްކޮޅުކޮށް، ރޭގަނޑު ފާރަވެރިކަން ކުރުމުގެ އިންތިޒާމު ހަދައިގެން މުޝްރިކުން ހަނދަޤު ހުރަސްކުރުމަށް ކުރި މަސައްކަތް ދިފާޢު ކުރިއެވެ. ހަނދަޤު ހުރަސްކުރަން މުޝްރިކުންގެ ކުއްޖަކު ނުކުމެ ހަނދަޤު ހުރަސްކޮށްގެން އައުމަށް އުޅެނިކޮށް އެމީހުންނަށް ނުކުޅެދުނެވެ. އިސްލާމީންގެ ބައެއް ބަޔަކާ ސަލަބޭން މިކަން ކުރަމުން ގެންދިޔަ ޝަހީދުވިއެވެ.266 މިދުވަސްތަކުގައި އަލްޙަމްދު ބަލާޖޫފުކުރަނިކޮށް ބަޔަކު ގަސްދުކުރި ކަމެއް ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ވެސް ހަނދަޤުގެ ކައިރިގައި ފާރައިން ހުންނަވައެވެ.

ހަނދަޤު ހަނގުރާމައިގާ މުޝްރިކުންގެ ގުޅުމެއް ބަލިކުރުމުގެ ސަބަބެއް ކަމުގައި ވީ ﷲ ފޮނުއްވި أشْجَعُ ޤަބީލާގެ نُعَيْمُ بْنُ مَسْعُوْدُ އެވެ. މީނާ އިސްލާމްވުމަށްފަހު ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ހަޟްރަތަށް އައިސް

---

[264] - އިބްނު ސަޢުދު، މުޙައްމަދު ބުނު ސަޢުދު: އައްޠަބަޤާތުލް ކުބްރާ، ދާރުއްޞާދިރު ބައިރޫތު (2/ޞ280)

[265] - ސާލިމު، މަޙްމޫދު: ގާތިމު ޢަބްދުލްމުޙްސިން ﷺ (ޞ 298)

[266] - ސާލިމު، މަޙްމޫދު: ގާތިމު ޢަބްދުލްމުޙްސިން ﷺ (ޞ 299 - 300)

ވަގުތުގައި ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ اللهގެ ރަސޫލާ ﷺ އެވެ. ތިމަން މިއައީ އިސްލާމް ވެގެންނެވެ. އެކަމަކު ތިމަން އިސްލާމްވީކަމެއް ތިމަންގެ ޤައުމުގެ މީހުންނެއް ނުދަންނާނެއެވެ. ފަހެ ކަލޭގެފާނަށް އިރާދީވާ ގޮތަކަށް އަމުރު ކުރައްވާށެވެ. މިހިނދު ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ، حديث ކުރެއްވިއެވެ. "ކަލޭއަކީ އެންމެ މީހެކެވެ. ކޮށްދެވޭނެ ކަމެއް އެބަހުއްޓެވެ. ކަލޭގެފާނަށް ކުޅަދާނަ ކޮންމެކަމެއް ކޮށްދެއްވާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ހަނގުރާމައިގައި މަކަރުހެދުން ވެއެވެ."[267]

ނުޢައިމު ދެން އެތަނުން ވަޑައިގެން ބަނީ ޤުރައިޡާއައި ބަނީނަޟީރާއި ބަނީ ޣަޠަފާނުގެ މީހުންގެ ގާތަށް ގޮސް އެބައިމީހުން ބިރުގަންނަވާ ކުރުމަށްފަހު ދެބަސްވުން ޖެހޭގޮތަށް ވާހަކަ ދެއްކިއެވެ. މިގޮތުން ކަލާފާން އެކަނި ކޮށްޓައި ނުދާން ކަމުގެ ގެރަންޓީއަކަށް 70 މީހުން ހަދަން އެދުނެވެ. އެއަށްފަހު ޤުރައިޝުންނާ ޣަޠަފާނުންގެ ގާތަށް ގޮސް މިފަދަ ވާހަކަ ދެއްކިއެވެ.[268] އެމީހުންގެ ގޮތް ނުޢައިމު ބަނީ ޤުރައިޡާގެ މީހުން އެމީހުންނަށް ކުރިއަށް ކަސްތަކާމު ދޮގު ތަރުތީބު ގޮތުގައި ހުރިހާ ހުއްޓުވިއެވެ. މިގޮތަށް އެއިރުން އުމުރުން ކުރައްވަމުގެފާނު ﷺ އެއްބަސްވެވިފައިވާ ޤުރައިޝުންނާއި އަޙްޒާބުގެ ބޮޑުންގެ ބަހަށް ހެއްދަވާކުރެއްވުން އުފަލިވުން ކުރައްވާތީގެ ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ޤާސިދުވާނެއެވެ.[269] މަޤާމުގެ މުޝްރިކުން ބަނީ ޤުރައިޡާގެ މީހުންނަށް ހަރައިޖެ ޖެހިގެން އަނގަ ހުރިހާ ދެވަރު ހަނގުރާމައަށް ނުކުމެވުނެވެ. ހަމަ ބޭނުން ބަހަށް ދީނުމަށެވެ. މިހިސާބުން ނުޢައިމުގެ ވާހަކަ ތެދުކަމަށް މިއުން ކާނގެ ބަހަށް ގޮތްދީ ކުރެއްވިއެވެ. ކަން މިހެންވުމުގެ ސަބަބުން މުޤާބިލުގައި ވަކިވަކި ބައިބައިވިއެވެ.[270]

އޭރު ރަސޫލާ ﷺ އާއި އަޞްޙާބުބޭން ދިމާ ކުރެއްވުމުން ގެންދިޔުމަށް މިކަމުން ސަލާމަތް ކުރެއްވުން އެދިވަޑައިގެންނެވެ. މިގޮތުން ކުރެއްވި އައްދުޢާއަކީ ﴿ اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ سَرِيْعِ الْحِسَاب، اهْزِمِ الأَحْزَاب، اللَّهُمَّ اهْزِمْهُمْ وَانْصُرْنَا عَلَيْهِمْ﴾[271] އެވެ. މާނައީ "ފޮތް ބާވައިލެއްވި ރަސްކަލާނގެ! ތިބާރަސްކަލާނގެއީ ފޮތް ބާވައިލެއްވި ރަސްކަލާނގެއެވެ! އަދި ހިސާބު ބެއްލެވުން އަވަސްވެ ވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. އެޖަމާޢަތްތައް ބަލި ކުރައްވާ ނަޞްރު ކުރައްވާނދޭވެ! އަހަރެމެން

---

[267] - އަލްޢައްބާސް. މުޙައްމަދު އަލީ: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ސ202)

[268] - އައްޞައްލާބީ، ޢަލީ މުޙައްމަދު މުޙައްމަދު : އައްސީރަތުންނަބަވިއްޔާ ޢަރުޟު ވަޤާއިޢު ވަތަޙްލީލު އަޙްދާޘު (ސ300)

[269] - ސާލިމް، މަޙްމޫދު: ޤަބަސާތުމިންޙަޔާތި ވަދުރޫސުންސީރަތިހި ﷺ (ސ 301)

[270] - ސާލިމް، މަޙްމޫދު: ޤަބަސާތުމިންޙަޔާތި ވަދުރޫސުންސީރަތިހި ﷺ(ސ 302)

[271] _ رواه البخاري ومسلم

ބަލިކުރައްވާ އުބައިދުގެ މައްކަން އަޖަލުނަން ނަސީބު ދުއްވާނަތާވެ!" މިދުލާ އިޖާބަކުރައްވައި އުކާޝާގެ ބަށްޓަރުވަން އިވާރީ މަރުދުގެ ގޮތުގައި އުރީ ގަދަފުރިގެ ވަހުއް ފާޅުކުރެއްވިއެވެ. އަދި މިވައިގެ ސަހަބުން އުބައިދުގެ ޒުހުދުގެ ހަޔާތުވެ ހިތުހަމަކަން ބިރުވެރިކަންވަރު ކަންބޮޑުވުމާއި ހަޔާއްޖެހުގަތުގެ އަޅު ގަދަފުރިގެން ހިނގައްޖެއެވެ.[272]

ޠާޢޫނުގެ ވަގުތުގައި މުސްލިމުންގެ ލަޝްކަރުގެ ބޮޑެތިން ހަނގުރާމަކާ އަޅުގަނޑުމެން ނަބިއްޔުރަސޫލާ محمد ﷺ އުފަންކަރުގެ ހަބަރު ހައްދުވަހުން ދުރައިވުމު ބޭނުންތެރިމަނު ފާޅުކުރެއްވިއެވެ. ދެން އުކާލުގަތުން މުސްލިމުންގެ ލަޝްކަރަށް ގޮސް ބޮޑިއިރު އުބައިދުން ތަޢުރީފް ތައްޔާރުކުރެ ގޮވިގާ ނަގަނީއެވެ. އަދި އެ މުޙްސިނާއްގު އުފަނިފުން ތަޖުރިބާތަކުގެ މުސްތަޤްބަލް ތަރުތީބު ކުރުމަށް ދުރައިސުން އަންގައިފެވެ. މައްކާގެ މުޝްރިކުންނާއި އުބައިދުގެ ދިފާޢު ހުދައިބިޔާ ޖުލާލަކުން މުސްލިމުން ހިސާބުކަތްތަރިދުނިޔެ މަދުވެއްޖެވެ. މިހަނގުރާމައާ މުސްލިމުންގެ ޝަހީދުން ސަރަހައްދު 8 ބާކީވެނިންނެވެ. ކާފިރުންގެ ޝަހީދުން ގުޅުމުގެ 4 މީހުންނެވެ.[273]

ބަނީޤުރައިޡަތު ވަށްޓައިގެ ހަނގުރާމަ

ނަބިއްޔުރަސޫލާ ﷺ ހަންދަޤު ހަނގުރާމައިން ނިމި ވަޑައިގެން މަދީނާއަށް ވެދުވަޑައިގަން ދުވަހުގެ ފަންދުރުވަގުތު މާތްالله އަމުރުފުޅަށް ޖިބްރީލުގެފާން ފައިބާވަޑައިގަތ ބަނީޤުރައިޡަތު ވަށްޓައިގެ މީހުންނާ ހަނގުރާމަ ކުރައްވުމަށް މާތްالله އަމުރު ކުރައްވާ ވާހަކަ އަންގަވައިދިއެވެ.[274] ދެން ނަބިއްޔުރަސޫލާ ﷺ ގެ އަމުރުފުޅަށް ހަނގުރާމައަށް ނުކުތުމަށް ގޮވާލެވިއްޖެ އެވެ. މިފަހަރު މަދީނާގެ މައްކަން ޢަބްދުالله ބިން އުއްމިމަކްތޫމް ވެރި ކުރެއްވިއެވެ. އަދި މިލަޝްކަރުގެ ދިދަ ދެއްވީ ޢަލީ ބިން އަބީޠާލިބަށެވެ.[275] ނަބިއްޔުރަސޫލާ ﷺ ބަނީޤުރައިޡަތު ވަށްޓައިގެ މީހުންނަށް ހިސާބަށް ވަޑައިގެންނެވިއިރު އުބައިދުހުން ކިއްލާތަކަށް ވަދެ ތިބެގެން ނަބިއްޔުރަސޫލާ ﷺ އަށާއި އުކާޅުގެއްޖުގެ އަނބިކަބޭފުޅުންނަށް ހުތުރުބަސްތަކެއް ގޮވާ ހަދަމުން ދިޔައެވެ.[276]

---

[272]- އަބޫޝަހުބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީޟައުއިލްޤުރުއާން ވައްސުންނާ (2/ޞ287)

[273]- ޝާކިރު، މަޙްމޫދު: ޙަޔާތުލްއަންބިޔާއި ވަލްމުރްސަލީން ﷺ (ޞ304)

[274]- އަބޫޝަހުބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީޟައުއިލްޤުރުއާން ވައްސުންނާ (2/ޞ406)

[275]- އައްޖަރީރު ، ޙާމިދު އަޙްމަދު: އަޞްޙާބުއްރަސޫލު ﷺ (ޞ 353)

[276]- ޝާކިރު، މަޙްމޫދު: ޙަޔާތުލްއަންބިޔާއި ވަލްމުރްސަލީން ﷺ (ޞ 308)

ހިސާރުގެ މުއްދަތު ދިގުވުމުން އެބައިމީހުންގެ ވެރިޔަކަށް އުޅުނު كَعْبُ بْنُ أَسَدُ ތިންގޮތެއް އެކުލަވާ ޚިޔާލެއް ހުށަހެޅިއެވެ. އެއްގޮތަކީ އެބައިމީހުން އިސްލާމްވުމެވެ. ދެވަނަ ގޮތަކީ އެމީހުންގެ ދަރިންނާއި އަނބިން ޤަތުލު ކުރުމަށްފަހު ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ އާ ދެކޮޅަށް ހަނގުރާމަޔަށް ނުކުމެ ދިފާޢުކޮށް އެންމެފަހު މީހާ ހަމަވަންދެން ހަނގުރާމަ ކުރުމެވެ. ތިންވަނަ ގޮތަކީ [illegible] ހޮނިހިރު [illegible] [illegible] [illegible] ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ އާ އަސްޙާބުބޭކަލުންގެ މައްޗަށް ވަރުގަދަ ހަމަލާއެއް ދިނުމެވެ. އެކަމަކު މިއިން އެއްވެސް ހުށަހެޅުމެއް އެމީހުންނަށް ޤަބޫލެއް ނުކުރެވުނެވެ.277

ދެން އެމީހުންގެ މައްސަލަ ހައްލުކުރުމަށް އެމީހުންގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ގުޅުނެވެ. މިއާއެކު އެމީހުން ހުށަހެޅީ އެމީހުންގެ ގާތަށް އަބޫލުބާބާ އަލްއަންޞާރީ ވަޑައިގެން އެބައިމީހުންނަށް ރަނގަޅު ގޮތެއް ދައްކައި ދިނުމަށް މަޝްވަރާ ދެއްވުމަށެވެ. އަބޫލުބާބާ ވިދާޅުވީ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ބަސްފުޅު ޤަބޫލު ކުރުމަށެވެ.

ހިސާރުގެ މުއްދަތު ދިގުވެ ޔަހޫދީން ހަނގުރާމައަށް ނުނުކުމުމުން [illegible] [illegible] [illegible] ޙުކުމެއް ކަނޑައެޅުން ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އަރިހު [illegible] ޙުކުމެއް [illegible] [illegible] ހަނގުރާމައަށް ނުނުކުމުމުން [illegible] [illegible]. މިބައިމީހުން އެންމެ އެދުނުމެވެ. މިގޮތުން ކަނޑައެޅުނީ [illegible] ސަޢުދު ބިން މުޢާޛެވެ. ބަނޫޤުރައިޒާގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].278 [illegible] ސަޢުދު ބިން މުޢާޛު ވަޑައިގެން ޙުކުމް ކުރެއްވީ ބަނޫޤުރައިޒާގެ އެންމެހާ ހަނގުރާމަވެރިން ޤަތުލު ކުރުމަށެވެ. އަދި މިބައިމީހުންގެ އަންހެނުންނާއި ކުޑަކުދިން، [illegible] ޤައިދީންނަށް ހެދުމަށެވެ.279 [illegible] [illegible] މިބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ކަނޑައެޅުއްވި ޙުކުމެވެ. މިހަނގުރާމައިން މުސްލިމުންނަށް ލިބުނު ޣަނީމާގެ ތަކެތީގައި 1500 ކަނޑިއާއި 2000 ރުމްޙާއި 300 [illegible] 500 [illegible] ގިނަ [illegible] ބަކަރިއާއި ޖަމަލު އަދި ހިފައި ގެންގުޅޭ ސާމާނާއި ގެރި ސާމާނުފަސް ހިފުނެވެ.280

277- ޝާކިރު، މަޙްމޫދު: [illegible] [illegible] ﷺ (ޞ 308)

278- [illegible]، [illegible]: [illegible] ﷺ (ޞ256)

279- ޝާކިރު، މަޙްމޫދު: [illegible] [illegible] ﷺ (ޞ 312)

280- އަބޫޝަހުބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: [illegible] (2ޞ407)

ދެން ކުއްލިއަކަށް ސަޢުދު ބުނު މުޢާޛުގެ ޙަކަމްކުރުމުގެ އާހާސްކަންކުރުމުގެ އިތުރަށް ބޮޑުވެ އެކަލޭގެފާނު ޝަހީދު ވެއްޖެއެވެ. މިހަނގުރާމައިގާ މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން ޝަހީދުވީ އަށް ބޭކަލުނެވެ. މިހަނގުރާމަ ހިނގައި ދިޔައީ ހިޖުރައިން 5 ވަނަ އަހަރު ޛުލްޤަޢިދާ މަހު ކުރީކޮޅުއެވެ. މިބައިމީހުންގެ މިޙަރުބުގެ ހިސާރުގައި ކާފިރީ ރަސޫލާ ﷺ ހުންނެވީ 25 ދުވަހުއެވެ.

ހުދައިބިއްޔާގެ ސުލްހަ

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އަށް ހުވަފެންފުޅުން ފެނިވަޑައިގެންފި އެކަލޭގެފާނާއި އަޞްޙާބުބޭކަލުންނާއެކު އަލްމަސްޖިދުލްޙަރާމަށް ވަދެވަޑައިގެން كَعْبَةُ اللَّهِ ގެ ޠަވާފުކުރެއްވުމާއި ހިއްޖުވައިގެން، كَعْبَةُ اللَّهِ ގައި ޢުމްރާކޮށް ބޮލުބާލާ ވަޑައިގެންނެވި ކަމެވެ. އަދި ބައެއް ބޭކަލުން ބޮލުބާލައިވަޑައި ބޮލުކޮށްވައި އެކަމަށް ފެނިވަޑައިގެންފިއެވެ. އެހެން ކަމުން ރަސޫލާ ﷺ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނަށް މި ހަބަރު ދެއްވިއެވެ. މިހެންވެ އަޞްޙާބު ބޭކަލުން ހިތްވަރުގަދަވެ ހަމަ އެއަހަރު އެބޭކަލުންނަށް މައްކާއަށް ވެދެވަޑައިގެންފާނެ ކަމުގައެވެ.281

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ މިދަތުރުކުރެއްވީ މަދީނާއިން ނުކުމެވަޑައިގެން ހިޖުރައިން 6 ވަނަ އަހަރުގެ ޛުލްޤަޢިދާ މަހު 1 ވީ ހޮނިހިރު ދުވަހުއެވެ. މި ދަތުރުފުޅުގައި ހިމެނުނު ޞަޙާބީންގެ ޢަދަދަކީ 1400 ނުވަތަ 1500 އެވެ. އަނބިކަނބަލުންކު السَّيِّدَة أُمُّ سَلَمَة ގެންދެވިއެވެ. މަދީނާގެ ވެރިކަމަށް ވެރިކުރެއްވީ نُمَيْلَة بِنْ عَبْدُ اللَّهِ اللَّيْثِيْ އެވެ. އޭރު އަޞްޙާބުބޭކަލުން ލިއްބެވި ބުރުގާއަށް އިޙްރާމް ބަންނަވައިގެންނެވެ. ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ގުރުބާން ކަމާއްސަ ޖަމަލުން ކުރުބާނުކުރަން ހަދިޔާގެ ގޮތުގައި 70 ޖަމަލު ގެންދެވިއެވެ.282 އެކަލޭގެފާނު އިޙްރާމް ބަންނެވީ މަދީނާއާ ހަގާތު ދުރުގައިވާ ذِى الْحُلَيْفَة283 (ދުލްޙުލައިފާ) އިންނެވެ. މިއީ މަދީނާގެ މީހުންގެ މީޤާތެވެ. 284

ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ، ذُو الْحُلَيْفَة އާ ހަމައަށް ވަޑައިގަތުމުން ގުރުބާނީގެ ޖަމަލުތަކުގައި ނިޝާނު ބަނދައި ޚަބަރު ހޯދުމަށް ބިޝްރު ބުނު ސުފްޔާނުލްކަޢުބީ ފޮނުއްވުމަށްފަހު އިޙްރާމް ބަންނަވައިގެން

---

[281] އައްޖާރިދު ، ޙާމިދު އަޙްމަދު: **އަޙްވާލިއްރަސޫލު ﷺ** (ސ 370)

[282] އަބޫޝަހުބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: **އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީޟައުއިލްޤުރްއާން ވައްސުންނާ** (2ސ336)

[283] ދުލްޙުލައިފާ: މަދީނާއާ އަދި މަދީނާހާއާއި ވިޔަރާފުން ބަރުދަނާއި ދުރުމާއަށް އަންނަ މީހުންގެ މީޤާތު

[284] އައްޖާރިދު ، ޙާމިދު އަޙްމަދު: **އަޙްވާލިއްރަސޫލު ﷺ** (ސ373)

ދަޢުވަތުގެ ކުރިއަށް ގެންދިޔައެވެ.[285] މިގޮތުން ރަސޫލާ ﷺ އާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުން ޖިސްމާނީ ހަމަލާދީން ވަޑައިގެންނަމާ ބިރުދެއްކުން ބުނު ސޫފީޔާނެއްކަމާއި ވަޑައިގެން ފެށުނައިރު ޝުޢޫރު އެކަލޭގެފާނުގެ ދަޢުވަތުގެ ޚަބަރު ދިރިވަޑައިގެން އެކަލޭގެފާނާދެކޮޅަށް ނުކުމެއްޖެކަމުގެ ޚަބަރު ދިރިޔައެވެ. އަދި ހާލަތު ބޮޑުވަމުންދިޔުމުގެ ފިރިކަލުގެ ދަރިކަލުން މައްކާގެ މުޝްރިކުންގެ 200 މީހުން ކުރައިލާހުމިން އައިސްބިބީފާހަކަ ވިދާޅުވެ ދެއްވިއެވެ. ދެން ރަސޫލާގެ އެދިވަޑައިގަތުމަށް އެމީހުން އެތިބި މަގުތަކުން އެހެން މަގަކުން ދަތުރުކުރައްވައި ބަނދަރަށް ފަހަނައަޅާ ބޮޑުކަނޑު ނުކުމެގެން ދަތުރުކުރައްވައި ޙަބުޝީއާގެ ކައިރިގައިވާ ތަނަވަސްކަމުގެ ދަތުރުމެދު ދިޔައެވެ.[286] އެހިސާބުން އެކަލޭގެފާނުގެ ޖަމާޢަތުގެ ބަނދަރަށް އާދޭ އެއްގޮތަކަށް ވިސްނި އެތަނުން ހަރަކާތް ނުކުރެއްވުން ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަމުރުފުޅަށް އަސްޙާބުން ބޯކަލުން އެބައިމީހާ ވާދަވެރިކަން ފަހިވާ ވަޑައިގަތެވެ. ދެން މިހާރުސާބުން ފުރައިޝުން ރަސޫލާގެ އަރިހަށް ސަފަރުން ފުރާވާ އެކަލޭގެފާން ވަޑައިގަތީ ކަމެވެ ބޭކުރެވެ. މިގޮތުން ފުރާލި ބޮޑުރައިލު ބޮޑު ވަރުގާއި މުކުރިޖް ބޮޑު ބަދުބާއި ބުރައިސާއި އުރުވާ ބިން މަސްއޫދުއްބާގަނޑުއެވެ. މުއްމިނުންގެ ފަހަކައިން މުޝްރިކުންނަން އެނގުނި އެކަލޭގެފާން ވަޑައިގަތީ ގުދުރަތް ޖިހާދަށް ކުރުމަށް ކަމުގެވެ.[287]

ދެން އެއަށްފަހު މަކާގެ މީހުންނަށް ރަސޫލާގެ ދަޢުވަތުގެ ކަނޑަކަށް ބާރުންކަން ދެއްވުމަށް އުއްމާތުގެ ފަރުތަކަށް ފާރުއްވިއެވެ. މަކާގެ މުޝްރިކުން އުއްމާތުގެ ފަރުތަކުގެ ހިފެހެއްޓުމުން ދެން ހައްދަފާތް ގޮތްކާމުތަކު މަޝްވަރާކުރައްވާ ބައިއްޔަތިއްމާ ސުލޫކާ ޝަރީޢަތުގެ ނަމުގައި ބައިބަތީ ހިއްޖުވިއެވެ.[288] އޭގެ އިތުރުކޮށް ފަހުން އެކަލޭގެފާނު ސަރާމަތުން، މުސްލިމުންގެ ތޮރުއަރާ އެއްބަރި ވަޑައިގަތިވެއެވެ. ދެން މިބައިމީހުންނަށް ވިސްނުނި މުސްލިމުންނާއެކު ސިފަރައްވާމަނުވެރ ރަނގަޅުކޮށް ނޫނީ ކަމުގަތެވެ. އެއްނަކަމުން ސޫހަރިޖު ބޮޑު އަރުދުއާ ކިޔާ ބަސްމުދުން ތޮރުއަކު ކިރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިއަހަރު ފާސްވައި ދުފަރާތުން ސިފައިހަރަފުއްޖެއެވެ. [289]

ޙަބުޝީއާގެ ނަޖާޝީގެ ސިފަފުޅުތައް

ޙަބުޝީއާގެ ނަޖާޝީގެ ސިފަފުޅުތަކުގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ ކަންތައްތަކަކީ،

---

[285] ތާރީޚު، މަޞްދަރު: ހާމަދިލައްޔިބާއި ވަތްމުރިސާލީން ﷺ (ސ323)

[286] އަބޫޝަހުބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީޟައުއިލްޤުރުއާން ވައްސުންނާ (2/ސ327)

[287] ހިލްމީ، އަލީސަޢީދު: އައްލާޢަތުރަސޫލިއްލާހި ފިލްޙަރަމިއްޝަރީފި ހިލާލަ ޤިރާއަތިސްސީރަތިއްނަބަވިއްޔަތި ﷺ (ސ266)

[288] އަބޫޝަހުބާ، އިބްރާހީމް މުޙައްމަދު ބިން ޝަލަބީ: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ (އަލްފަތްރަތު، ދާރުއްލުޢުލޫމް، ދިމިޝް) (2/ސ315)

[289] ހިލްމީ، އަލީސަޢީދު: އައްލާޢަތުރަސޫލިއްލާހި ފިލްޙަރަމިއްޝަރީފި ހިލާލަ ޤިރާއަތިސްސީރަތިއްނަބަވިއްޔަތި ﷺ (ސ269)

1- މުސްލިމުންނާއި ޤުރައިޝުންނާ ދެމެދު ދިހައަހަރުގެ މުއްދަތަކަށް ހަނގުރާމަ ހުއްޓުން.

2- ޤުރައިޝުންގެ މީހަކު އޭނާގެ ބެލެނިވެރިންގެ ހުއްދައާ ނުލާ އިސްލާމްވެގެން ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިއަހަށް އަތުވެއްޖެނަމަ އޭނާ އަނބުރާ މައްކާއަށް ފޮނުވާލުމާއި ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިއަހުގައި އުޅެފައި ޤުރައިޝުންގެ ތެރެއަށް ދާ މީހަކު އަނބުރާ ފޮނުވަން ނުޖެހުން.

3 - އިސްލާމުންނާއެކު އެއްބަސްވުމެއް އެބައިމީހުންގެ ޙަލްފުގެ ދަށަށް ވަންނަން ބޭނުންވާ ބަޔަކަށް އެކަން އޮތުމާއި ޤުރައިޝުންނާއެކު އެފަދަ އެއްބަސްވުމެއް އެބައިމީހުންގެ ޙަލްފުގެ ދަށަށް ވަންނަން އެދޭބަޔަކަށް އެކަން އޮތުން. (ޚުޒާ މިހުންވުމުން ޚުޒާއަތުވަންހައިގެ މީހުން ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ ހިމާޔަތުގެ ދަށަށް ވަނުމާއި ބަކުރުވަންހައިގެ މީހުން ޤުރައިޝުންގެ ހިމާޔަތުގެ ދަށަށް ވަނުމެވެ.)

4 - ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އާއި އެކަށީގެންވާ އަސްހާބުން މިއަހަރު އުމްރާނުކޮށް އެނބުރި މަދީނާއަށް ވަޑައިގަތުމާ ޖެހިގެން އަންނަ އަހަރު އުމްރާއަށް މައްކާއަށް ވަޑައިގެން އުމްރާވުމަށް މައްކާގެ މީހުން ތިންދުވަހަށް މައްކާއިން ނުކުތުން.[290]

ޙުދައިބިއްޔާގެ ޞުލްޙައިގެ އަސަރުތައް

ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ މިކަން ޤަބޫލު ކުރައްވައި މިގޮތަށް ޞުލްޙަވެ ވަޑައިގެންނެވީ اللهُ ގެ ޙުކުމުގެ ބުރުހާނާއި اللهُ ގެ ބަސްފުޅުން އައި މަތިވެރި އިލްހާމާ ގުޅިގެންނެވެ. މިކަންކަމަކީ ގިނަ އަޞްޙާބު ބޭކަލުންނަށް އެކަން ކަމުގެ މުހިންމު ކަމާއި އެކަންކަން އޮތް ގޮތް ވިސްނައިގަތުން ދަތި ގޮތަކަށް ހިނގައިދިޔަ ކަންތައް ތެދުވެ. އެކަންކަމުން މިކަންކަން ބަލައިގަތުން ގިނަ ބޭކަލުންނަށް އުނދަގޫ ކަމަކަށްވެ ވަޑައިގަތެވެ.[291]

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އެއްބަސްވުމެއް ވަޑައިގަތުމާ ގޮތަށް އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ ގާތު ހުރެއްވިއެވެ. މި އެއްބަސްވުމުން އެއްބަސްވުމެއް ނިމުމަކަށް ސޫރަތުލް ފަތްޙު އައުމުން އަޞްޙާބުބޭކަލުން ބާވައިލެއްވިއެވެ.[292]

---

[290] އަބޫޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރުއާނި ވައްސުންނާ (2/ޞ333)

[291] ހައިކަލް، މުޙައްމަދު: ޙަޔާތު މުޙައްމަދު ﷺ (ޞ 328)

[292] އަބޫޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރުއާނި ވައްސުންނާ (2/ޞ334)

ދުން އެއަށްފަހު ހަދުރު ކަމުގައި އިސްތަބްރަގު ޖުއްބާއެއްކަން އަމުދު ކުރުމުން އެކަމާ އެއްވެސް ބޭކަލަކު ނުރުހުމުން، ކާފު އިސްލާމްކުރައްވަވައި ހިތްވަރުކުރައްވާ ބާރުކުރައްވާ އެކަމާގުޅޭ އެއްމު ސަޢުދުގެ ރުމާލުތަކަން ފެނިވަޑައިގެން ވާހަކަ ދެއްކުމުން އެކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު އަބޫބަކުރުގެ ޢުމަރަށް ނުލައްވަވަޑައިގެން ބަސްތޫގެ ވިޔާފާރިކޮށްލެއްވުމަށް ހަދިޔާކުރެއްވީ ކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ޢުމަރުން އަބޫބަކުރުގެ ކިބައިން ކުރައްވާފައިވާ ނުލަބުވަޑައިގެން ﷺ ރަސޫލާ ފުރަތަމަ ކުރެއްވި ވަޑައިގެން ވިޔަފާރިކޮށްލެއްވުމަށް ފޮނުއްވި ޙަދީޘް އެބަހުރެއެވެ. ނުކުންނަވައި އެމީރު ކަންތައް ކުރައްވަން ފޮނުއްވަވައިގެން ވިޔަފާރިކުރައްވާ ރުމާލުތަކުގެ މަސައްކަތް ކުރައްވާ[293] ފުރަތަމަ ނިކުމެވަޑައިގެން އަނބުރާ ފޮނުއްވި މަޢާށްތަކަށް ސަލާމުގެ ވާހަކަ ހަދިޔާކުރެއްވީ އޭނާ ކަންތަކަށް ޤަބޫލުކުރެއްވުމަށް ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ފޮނުއްވިއެވެ. ވިޔަފާރިކުރުމަށް ކަމެއްކަން ޖުއްބާ ދެއްވާފައިވެއެވެ.[294]

އިސްލާމްދީނުގެ ދަޢުވަތު ޢަރަބިކަރައިން ބޭރަށް

އިސްލާމީ ދަޢުވަތު ފުޅާވުމުގެ ސަބަބުތަކުގައި ބުރަކިބައިގެ ބާރަ ވިއެވެ. ބުރަކިބައިގެ ބާރަ އަސްލުކުރައްވަން ދުނިޔޭގެ އެކިއެކި ރަސްރަސްކަލުންނަށް ސިޓީފޮނުއްވުން އިސްލާމް ދީނަށް ގޮވާލައްވާ ފަރާތް ޚަބަރު ރަސޫލުﷲ ﷺ ފޮނުއްވުމެއް ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ އިސްލާމްދީނުގެ ދަޢުވަތު ޢަރަބި ކަރައިން ބޭރުން ނަގާލައިގެން ރާއްޖެރަސޫލާ އެދުއްވި ހެއްކެ ފުރަތަމަ ކަމެކެވެ. މިގޮތުން އެކަކާ ގެންދާ ރަސްކަލުންނަށް ފޮނުއްވުނު ފޮނުއްވުމުގެ ލިޔުއްވިއެވެ. އެކަމަކު އެބޭރިޔުން އެފޮނުއްވަވައި ސިޓީކަ ނަމަ ފޮނުއްވި ނަބިއްޔާކަން އެކަތަށް ގޮވާލައްވާފައިވެ ރަސޫލާ ﷺ ރިޔާ އަޑުއެހި ހަރުދަނާ ހާމަ ސިޓީކަ ބާރުނުކުރައްވަން ފަރުބިހެއްވިއެވެ. އެއަޑުތަކަށް އެއްފުރުޖެހުމަކަށް މުބާރަކު އަރައިމުފުރުޖެހިގެއެވެ ރަސޫލު އަރައިޖުހުމާކަމަށް ﷲ މިހެން ލިޔުއް ސިޓީކަ ހައްދިއެވެ. ހިތްޕަރުން ހައްޔަރަ އަހަރުގެ މުބާރައި މަހުގެ ތިޔަރުން ހައި އެއްދުވަހެއްކަމަށް ހަމަ ބޭކަލަކަށް ފޮނުއްވި ލިޔުއްވައި ނަގުއްވިއެވެ.[295]

މިގޮތުން ރަސޫލާ ފޮނުއްވުނު ފުރަތަމަ ފޮނުއްވި ހަބަޝީކަރައިގެ ނަޖާޝީއާއި ރޫމީންގެ ރަސްގެފާނު ހިރަޤްލާއި މިޞްރުގެ ކިސްރާއާއި މުޤަޢުރިސްއާއި

---

[293] - އަބޫދާވޫދު ، އިބްނުމާޖާވީ ޙަދީޘް ރިވާކޮށް: އައްސިލްސިލަތުއްޞަޙީޙާ (2/ޞ319)

[294] - އަބޫޝައިބާ، މުސްނަދު ބެން މުސްނަދު: އައްސިލްސިލަތުއްޞަޙީޙާ ޞަޙީޙުއިބްނު ޙިއްބާން ވައްސުނަން (2/ޞ350)

[295] - އަލްމުބާރަކް، މުޚްތަޞަރު : ސީރަތުއްރަސޫލް (ޞ458)

ދިމިޝްޤުގެ ވެރިޔާ އަލްމުންޛިރު ބުންޙާރިޘްއަށާއި ޔަމާމާގެ ވެރިޔާ ހައުދަތު ބުންޢަލީއަށާއި ބަޙްރައިންގެ އަމީރު އަލްމުންޛިރު ބުން ސާވީ އަލްޢަބްދީއަށެވެ. އެހެންރިވާޔަތްތަކެއްގައިވެސް އިތުރު ފަތްކޮޅުތައް ފޮނުއްވި ކަމަށެވެ. އެގޮތުން ބުޞްރާގެ ގަވަރނަރަށް ފަތްކޮޅެއް ފޮނުއްވި ކަމަށާއި ރުމާންގެ ރަސްގެފާނު ޤައިޞަރާއި ޙަބްޝަށްވެސް ފަތްކޮޅު ފޮނުއްވި ކަމުގައެވެ.[296]

މިފަތްކޮޅުތަކުގައި އެބަސްގެ ބަޔާނާއަށް އަލިއަޅުވާލައްވާފައި ވެއެވެ. އަދި ރަސޫލާ ﷺ ގެ ނަންފުޅާއެކުގައި عبد الله މިގޮތަށް ލިޔުއްވާފައި ވެއެވެ. އެއީ ފަތްކޮޅުތަކުގެ އުސްލޫބުގައި ތަފާތު ތަކެއްވި ނަމަވެސް ހުރިހާ ފަތްކޮޅުތަކެއްގައި ބިސްމި އާއި ޝަހާދަތުގެ ކަލިމަ ލިޔުއްވާފައި ވެއެވެ. މިފަތްކޮޅުތައް ގެންދިޔައީ އެކި ޤައުމުތަކަށް ފޮނުއްވި އެކިއެކި ޞަޙާބީންނެވެ. އަދި އެޤައުމުތަކުން މިފަތްކޮޅުތަކާމެދު މުޢާމަލާތްކުރެއްވިވެސް އެކި ގޮތަކަށެވެ. އެގޮތުން ހިރަޤްލުގެ އަރިހަށް ފޮނުއްވީ ދިޙްޔަތުލްކަލްބީއެވެ. އޭނާ މިފަތްކޮޅާއެކު ރަނގަޅު ގޮތުގައި މުޢާމަލާ ކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި މިސްރުގެ މުޤައުޤިސްގެ އަރިހަށް ފޮނުއްވީ ޙާޠިބު ބުން އަބީބަލްތަޢާއެވެ. އޭނާ ރަސޫލާއާއި ޙާޠިބަށްވެސް ހަދިޔާ ދެއްވިއެވެ. ކިސްރާގެ އަރިހަށް ދިޔައީ عبدالله ބުން ޙުޛާފަތުއްސަހްމީއެވެ. ކިސްރާ މިފަތްކޮޅު ފަޅައިލެއްވިއެވެ. އަދި ބުޞްރާގެ އަމީރުގެ އަރިހަށް ދިޔައީ ޙާރިޘް ބުން ޢުމައިރުލް އަޒްދީ ޝަހީދު ކޮށްލިއެވެ.[297]

ފަރިތަކުރުން 16

އަންނަނިވި ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ލިޔޭށެވެ.

1- ޚަންދަޤު ކޮނުމަކީ މުސްލިމުން ހޯދި މަސައްކަތެއް ހެއްޔެވެ؟

2- ޚަންދަޤު ހަނގުރާމައަށް ބަލާއިރު މުނާފިޤުން ދިފާޢީގޮތުން ކުރެއްވިކަން ހާމަވާ އެއްވެސް ބާވަތެއް ފާހަގަ ކުރެވޭ ހެއްޔެވެ؟ ފާހަގަ ކުރެވޭނަމަ އެބާވަތަކީ ކޮބައި ހެއްޔެވެ؟

3- ޙުދައިބިއްޔާގެ ސުލްޙައިން މުސްލިމުންނަށްލިބުނު ފައިދާތަކުން ސާބިތުކޮށްދީ ބަޔާންކޮށް ލިޔޭ!

4- ޙުދައިބިއްޔާގެ ސުލްޙައާމެދު ޢުމަރުމެންގެ ޚިޔާލަކީ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟

5- ކީރިތިރަސޫލާ ދުނިޔޭގެ އެކިއެކި ރަސްރަސްކަލުންނަށް ފަތްކޮޅުތައް ފޮނުއްވި މަޤްޞަދަކީ ކޮބާ؟

---

[296] އައްޞައްލާބީ، ޢަލީ މުޙައްމަދު : ސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ޢަރުޟު ވަޤާއިޢު ވަތަޙްލީލު އަޙްދާޘު (ޞ458)

[297] އަލްމިޞްރީ، މަޙްމޫދު : ސީރަތުއްރަސޫލު (ޞ458- 467)

6- ބަނީ ޤުރައިޡާގެ މީހުން ރަށުން ނެރެވަން ޖެހުނީ ކީއްވެހެއްތޯ؟

ބާބު 9

ޚައިބަރު ފަތަހަ ކުރެއްވުން

ޙާޞިލުވާން މިންވަރު

- ޚައިބަރު ފަތަހަ ކުރުން ހިނގައިދިޔަގޮތް ދެނެގަތުން.
- މައްކާ ފަތަހަ ކުރެއްވުން ހިނގައިދިޔަ ގޮތް އޮޅުންފިލުން.
- ޙުނައިން ހަނގުރާމަ ހިނގައިދިޔަގޮތް ދެނެގަތުން.

ޚައިބަރަކީ މަދީނާގެ އުތުރު ފަރާތުން މަދީނާއާ ގާތްގަނޑަކަށް 60 ނުވަތަ 80 ވަރަކަށް މޭލު ދުރުގައި އޮންނަ ޔަހޫދީންނާއި ދަނޑުވެރިކަމާއި މައްޗަށް އުފެދިފަ ރަށެކެވެ. މަދީނާއިން ބޭރުކޮށްލެވުނު ޔަހޫދީންގެ ބޮޑެތި ގިނަބައެއް ގޮސް ވަޒަންވެރިވީ ޚައިބަރުގައެވެ. މިބައިމީހުން ދިޔުމުގެ ކުރިން އެރަށުގެ މީހުންނަކީ މުސްލިމުންނާ ޢަދާވާތްތެރިކަން ފާޅުކުރި ބައެއްހުންނެވެ. ހުދައިބިއްޔާގެ ސުލްޙަހަށްފަހު މުސްލިމުންނަށް ޤުރައިޝުންގެ ކިބައިން އަމާންކަން ލިބުނު އިރު ޚައިބަރުގެ އަހުލުވެރިން ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ އާ ދެކޮޅަށް ހަނގުރާމަ ފުއްޓުމަށް ހިރަޤުލު ނުވަތަ ފާރިސްކަރައިގެކިސްރާގެ އެހީތެރިކަން ހޯދާފައިވާކަން ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ އަށް ވިސްނިވަޑައިގަތެވެ.[298] ހުދައިބިއްޔާގެ ސުލްޙަހަށް މަހެއްހާ ދުވަސްވީމާ ޚައިބަރުގެ ހަނގުރާމައަށް ނުކުތުމަށް ރަސޫލާ ﷺ އަމުރު ކުރެއްވިއެވެ. މިފަހަރު މަދީނާއިން ނުކުމެވަޑައިގަތުމުގެ ކުރިން މަދީނާގެ ވެރިކަން ވެރިކުރެއްވީ ސިބާޢު ބިން ޢުރުފުޠަތުލްޣިފާރީއެވެ.[299] އަދި މިލަޝްކަރުގެ ހުދު ދިދަ ދޮއްވީ ބަޖިގެ ގާނަނުވެ. ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުން ކުރު އަރިހުގައި ގެންދިޔީ އުއްމު ސަލަމާއެވެ. މިހަނގުރާމައަށް ނުކުމެވަޑައިގަތީ ހިޖުރައިން ހަތްވަނަ އަހަރުގެ މުޙައްރަމް މަހުއެވެ. ރަސޫލާގެއަރިހުގައި ނުކުތް ލަޝްކަރުގެ ޢަދަދަކީ 1400 ނުވަތަ 1600 އެވެ. އެލަޝްކަރުގައި 200 ނުވަތަ 300 އަސްވާރުއެވެ.[300]

---

[298] އައްޖުރީ ، ޙާމިދު އަޙްމަދު: **އަޞްޙާބުއްރަސޫލު ﷺ** (ސ 418)

[299] އަބޫޝުހްބާ ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: **އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ** (2/ސ327)

[300] އައްޞައްލާބީ،ޢަލީ ބިން މުޙައްމަދު: **އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ޢަރްޟުވަޤާއިޢު ވަތަޙްލީލުއަޙްދާޘް** (2/ސ415)

މިޙަޝްވަކަރަން ޚައިބަރަން ދުވުނީ ރާގަނޑު ކަމަށްވާތީ އެކަށީގެންވާ އާދަދުގެ ގަތިން އެބައިމީހުންނަށް ބަދަލާ ނުދެއްވައި ރާކުރެއްވިއެވެ. އޭރު ޚައިބަރުގެ ހަރުދީންގެ އާދައާ އިރު އެއްސިޔާސަތަ ރަނގަ ދުރުބިހައް ރަސްގަދަން ބަސްދުރުކަރަކަން މިހާރަން ނުވަތަވާ އަދި ނުނިކުމެވޭނެކަމާ ހަދައިދައި ނިދުމުވެ. މިގޮތުން މިބައިމީހުން ފަހިކު ޖެހުނު މަސައްކަތްކަމުން ނުކުމެއިތު އިސްލާމީ ލަޝްކަރު ޚައިބަރުގެ ބޯދަވައި އޮތީގައި ފޮނުވުނުން ބައިތަރުނުވި، ބިރުގަނޑު ވުޝްމިހުނު ބަދަރުން ތިއްބާ ގޮސް ކިއްލާތަކަން ވަރު ދިޔައިފިއެވެ.[301]

ޚައިބަރުގެ ޖައިޝު ނިކަމެ ހަވަރަން ހަނގުރާމަކޮށް އިސްލާމީ ލަޝްކަރު ބަލިކުރުމަށެވެ. މިގޮތުން އައްނުޖޫމް ކިޔާ ކިއްލާގެ ބޮޑުގައި ހަނގުރާމަ ފުރިއްޖެއެވެ. ޚައިބަރުގެ ތަރުދީން ހަނގުރާމައަށް ނުނުކުމެ ކިއްލާގައި ތިބެގެން ފުރުމަތިލުމަށާއި ބޮޑުޖެހިކަން އުމާޤާތިން މުސްލިމުންނަށް ދަތިކަން ހަނގުރާމަކުރުމަށް ނުކުމެގަތުމަށް ކުރަމުން ގެންދިޔައެވެ. ހަމައެފަދައިން މުސްލިމުންނަށް ބޮޑު ސާބިތުއިން ހިތްވަރުވައިގެން ހަނގުރާމަކުރުމުން ގެންދިޔައެވެ. މިގޮތަށް ދުވާލު ހަނގުރާމައެއް ކުރަމުން ޖެހުނު އިސްލާމީ ލަޝްކަރަށް ގެއްލުންތަކާ ކުރިމަތިވުމުން ދެއްވެ. އޭރު ޔަރީމީ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އާދަފުޅަކީ ކަމުގެ ދުވަހަކުވެސް ކަންތައްވެސް ބޭކަލުއްގެ ފުރިހަމަގެ ތަރުގައި އިސްލާމީ ލަޝްކަރު ހަނގުރާމައަށް ނިކުއްމަވާވެ.[302]

މިގޮތަށް ހަނގުރާމަ ކުރަން އުޅުމުގައި އެއްރެއް ކޮމާންޑަރު ނުވިތާ މުއްދަތު ދިގުވެފައި ވަނީކަމަ ރަސޫލާ ﷺ ބަދަލުކޮށް ކުރައްވިއެވެ. لَأُعْطِيَنَّ الرَّايَةَ غَدًا رَجُلًا يَفْتَحُ اللّٰهُ عَلَيْهِ يُحِبُّ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهُ ، وَيُحِبُّ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهُ[303] މާނައަކީ: "މާދަމާ އިސްލާމީ ލަޝްކަރުގެ ދިދަ ދެއްވާނީ މާތްالله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ ލޯބިވާ ފިރިހެނަކަށެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ކުރިމަތީގައި ފަތަޙް ލިބިވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ." ދެން މިއީ އިސްލާމީ ލަޝްކަރުގެ ކޮންމެ ބޭކަލަކުވެސް އަމާޒަކަށްވެ ދެއްގެ މާދަމާ އެދިނަ ދެއްވާ ބޭކަލަކީ އެބޭކަލަކު ކަމުގައި ވުމަށެވެ. އެއް ބަލާގެއެވެ. ހިތުގައި ޝައުޤުވެރިވިއެވެ. "ދިދަ އެޅީ ނުކީ ވެރިކަމުގެ ބޭނުންވެގެން ނޫނެވެވެ." އަންނައުވަރުގެ ހަނދުނުގެ ވަގުތު ޔަރީމީ ރަސޫލާ ﷺ ، ޢަލީގެފާނު ހޯއްދަވާ އިސްލާމީ ލަޝްކަރުގެ ދިދަ ދެއްވިއެވެ.[304]

---

[301] - އައްޖިރީދު ، ޝާމިލު އަޙްމަދު: އަޒްވާޖިއް ރަސޫލް ﷺ (ސ 422-423)

[302] - އައްބާސް ވަރާޤާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއް ނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލް ޤުރްއާން ވައްސުންނާ (2/ސ416)

[303] – رواه مسلم

[304] - އައްޞުޙައްމަދު ، އައްބުދުލްމަލިކު ބިން ހިޝާމް: އައްސީރަތުއް ނަބަވިއްޔާ (2/ސ 334)

ދެން އެދުވަހު ޢަލީގެފާނުގެ އަތްޕުޅުގެން ޔަހޫދީންގެ އެންމެ ވަރުގަދަ ޤަލްޢާތަކުން ގަޅުތަކުވެސް ގޮސް ޚައިބަރުގެ އެންމެ މަޝްހޫރު ކިއްލާ ކަމުގައިވާ ނާޢިމް ފަތަޙަކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު ކިއްލާއަކަށްފަހު ކިއްލާއެއް މުސްލިމުން ފަތަޙަކުރެއްވުން ފަށައިގަތެވެ. މިގޮތަށްގޮސް އައްސަޢްބު ކިއްލާއާއި އައްޒުބައިރު ކިއްލާއާއި ހުރިހާ ކިއްލާތަކެއް މުސްލިމުންނަށް ފަތަޙަކުރަމުންގޮސް މުޅި ޚައިބަރު ފަތަޙަ ވެއްޖެއެވެ.[305] މިހަނގުރާމައިގައި މުސްލިމުންގެ 16 ބޭކަލުން ޝަހީދުވިއެވެ. އަދި ޚައިބަރުގެ ޔަހޫދީންކުރު 73 މީހުން ނުވަތަ 93 މީހުން ގަތުލުވިއެވެ.[306] ދެން ރަސޫލާ ﷺ ޞަޙާބީން މަދީނާއަށް ވަޑައިގަތުމުގެ ދަތުރު ފެއްޓެވިއެވެ. އެކަށައަޅުއްވައި މަދީނާއަށް ވަޑައިގެންނެވީ ހިޖުރައިން 8 ވަނަ އަހަރުގެ ސަފަރުމަހުގެ ފުރަތަމަދުވަހުގައެވެ.

މައްކާ ފަތަޙަ ކުރެއްވުން

مَكَّة ފަތަޙަވުމަކީ އިސްލާމީ ތާރީޚުގައި «الْفَتْحُ الأَعْظَمُ» ގެ ނަމުން ނަންދެވިފައިވާ ފަތަޙައެވެ. އެއީ އެކަމުގެ ސަބަބުން އިސްލާމުންނާއި ރަސޫލާ ﷺ އަދި އިސްލާމްދީން ޢިއްޒަތްތެރިވެގެން ދިޔަ ފަތަޙައެވެ. އަދި އެފަތަޙައިގެ ސަބަބުން الله ސުބުޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ބަރަކާތްތެރި ކުރެއްވި ތަނެއްކަމުގައިވާ މައްކާއާއި އެތަނގައިވާ ކަޢުބަތުﷲ ކާފިރުންގެ އަތްދަށުން ސަލާމަތްވެގެން ދިޔަ ފަތަޙައެވެ. މިފަތަޙައަކީ ހަމަ އެކަނި ހަނގުރާމައިން ކުރެވުނު ފަތަޙައެއް ނޫނެވެ. އެކަމަކު މިއީ ހިތްތަކުގެ ފަތަޙައެކެވެ.[307]

ޙުދައިބިއްޔާގެ ސުލްޙަޢަހުދުން ދެއަހަރު ވުމާ ގޮތުގައި ވަނިކޮށް ބަނޫބަކްރުގަބީލާގެ މީހުން ޚުޒާޢާ ގަބީލާގެ މީހުންގެ ފުރަތަމަ ދުރުގައި[308] ތަޢާރުޟުވުމެއް ހިނގައި އެމީހުން ބަދަލު ޢަހުދު ކަނޑާލިއެވެ. އަދި ސުލްޙަޢަހުދުގައި ބަނޫބަކުރުގެ މީހުންނަށް، ޤުރައިޝީން އެހީތެރިވެދިނެވެ. ފަހު މިހެން ކަންތަކަށް ވުމުން މިކަމުގެ ޚަބަރު ރަސޫލުﷲ ﷺ އަށް ދެއްވުމަށް ޢަމުރު ބިން ސާލިމު މަދީނާއަށް ދަތުރުކޮށް މިޚަބަރުތައް ދަންނަވާލުމުން ޔާރީރު ރަސޫލާ ﷺ ބަރީތާ ކުރެއްވިއެވެ. "އޭ ޢަމުރު ބިން ސާލިމެވެ. ނަޞްރު ދެވިއްޖެއެވެ."[309]

---

[305] - އައްސަބާޢީ، އަލީ މުބާރަކު : ސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ އަލްދުރޫސް ވަލްޢިބަރު ފަތަޙުލްބާރީ އަލްއަނާރާ (ސ440)

[306] - އަލްޖާރިރު ، ޞާލިޙު އަޙްމަދު: ޤަދަމާތު ރަސޫލު ﷺ (ސ 440)

[307] - އަބޫޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު : އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (ސ 435)

[308] - ޚުޒާޢާގެ ޤަބީލާއަކީ އިސްލާމްވެރިން ވިޔަފާރި އެކުލަވިލި ކަމުގައެވެ.

[309] - އަލްމުބާރަކުފޫރީ. މުޙައްމަދު އަލީ: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ސ224- 225)

މައްކާގެ މުޝްރިކުންނަށްވެސް ސުލްހަ ޚިލާފުވެވުނުކަން އެނގިގެން ސުލްހަ އާކުރުމަށް މަދީނާއަށް ދިޔައެވެ. އެހެންނަމަވެސް ސުލްހަ އާކުރުވުން ގޮތެއްނުވިއެވެ. މައްކާ ފަތަހަ ކުރެއްވުމުގެ އަސްލު ސަބަބު ކަމުގައި އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވަނީ ޤުރައިޝުންނަށް އެޢާހަދުގައި އެހެން މީހުން ނަމޫނާއަކަށް ބަޔާ ބަޔަކަށް ވެފައި، މައްކާއަށް އެންމެން އެފަރާތަކުން ޑޮސްއާދެ އެންމެން ފަރުދުކާރު ރަހަކަތްތަކީ އިސްލާމްދީން ފުރުޞަތުދޭނެކަމެއް ނެތުމެވެ. މައްކާގެ މީހުން ކުރަހަސްފުރި ހުކުމް ހަލާކުރުމަށް ހެދި އެއްޗެހި ފެންނަހުރިތަކެއް މަސްދަރުކޮށްދީގެން ނިމުނީ ރަސޫލާ ﷺ އަށުރުވުމުން ފުރަތަމަ ފެށުމުއްވާ ފަތަޙަކަމެއް ކިޔުނު ކަމުގެ ހަރުމަތަށް ބާއްވާމުހަކާ ވާދަވެރިވެ އާދަޔާގެ ވަރަށް ބަރާބަރު ވަޑައިގަތުމެވެ ރަސޫލުއްލާހު ވަކިވެ ތައްޔާރުވެ ކުރަވާލި ފަތަހަކުރެއްވުމުގެ ހިތްވަރާއި ފަށައިގަތުމަކީ ނިޔަތްތަކެއް ކަމުގައެވެ.[310]

ކިޔުވި ރަސޫލާ ﷺ މައްކާ ފަތަހަ ކުރެއްވުމަށް ނިކުމެވަޑައިގަތީ ހިޖުރައިން 8 ވަނަ އަހަރުގެ ރަމަޟާން މަހުގެ ދިހަވަނަ ދުވަހުއެވެ. މަދީނާގެ މައްޗަށް ވެރިކުރައްވާ އަބޫރުހުމު ކުލްޘޫމު ބިން ޙުޞައިން ފާރިޗާލަމުގެ ސިފައިންތަކެވެ. ލަޝްކަރުގެ ޢަދަދަކީ 10000 އެވެ. މަދީނާއިން ނުކުމެ ދަތުރުކުރައްވަމުން ގޮސް މައްކާއަށް ވަދެވަޑައިގަތުމަށް ބާރުއަޅުއްވައިގެން ހިސާބަށް ކަޝްކަބާރު އެއްވެސް މަޢުލޫމާތެއް ޤުރައިޝުންނަށް ލިޔުމެއް ފޮނުވިއެވެ.[311]

މިހާބަރު ޙާޠިބު ބަލްތަޢާގެ ކިބައިން ވަޑައިގަތީ ހިސާބެއްގެ މަދީނާއަށް ފޮނުވިކަން ލިޔުއްވައިގަތެވެ. ހަވާލުވެ ޤުރައިޝުންގެ ޝުބުހަ ނުކުރެވޭނެ ގޮތަށް ބިން އަބީ ބަލްތަޢާ ބިން އަބީ ބަލްތަޢާއަށް ޢަބްދުﷲ ބިން އަބީ އުމަރާއި އަލްޙަޟްރަމީ ވިދާޅުވެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ބަސްފުޅަށް ވަޑައިގެން ހިސާބުގެ ވާހަކަ ވަކިއެވެ.[312]

ފަހު ހިސާބުގައި ލަޝްކަރު މައްކާއާ ހަމައަށް ދާންވީމާ ޢައްބާސް ބިން ޢަބްދުލްމުއްޠަލިބު އަބޫސުފްޔާނާ ބައްދަލުކުރެއްވިއެވެ. މިއަދު ސަޢަދަކީ އަބޫސުފްޔާނުގެ ހިތުގައި ބިރުވެރިކަން ފެތުރުނު ދުވަހެއް ނަމަ ޢަބްދުﷲ ބިން ޖަޢުފަރު ބިން އަބީ ސުފްޔާނުގެ ބޮޑު ގަދަކަމުން ޤުބާ ވަރަށް ފޮތް ސިއްރިކޮށްލައި އެޖިބްރީލް.[313] އެއީ އިސްލާމްދީނަށް އެނގުނު މުސްލިމުންނަށް ޢައްބާސް ބިން

---

[310] ހިލާ، އަލިސަހުދު: އަލްޖަވޫލު ފީ ސީރަތި ރަސޫލިﷲ ﷺ (ސ309)

[311] އަބޫ ޝަހުބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލް ޤުރްއާނި ވައްސުންނަ (2/ސ 439)

[312] ހިލާ، އަލިސަހުދު: އަލްޖަވޫލު ފީ ސީރަތި ރަސޫލިﷲ ﷺ (ސ311)

[313] އަބޫ ޝަހުބާ، މުޙައްމަދު ބިން: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ސ228)

އަޑުއިވުމުންނެވެ. ދެން ޢައްބާސްގެފާނު ދެއްވީ އަމާންކަމުގައި ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހަށް އަބޫސުފްޔާން ވަޑައިގަތެވެ.[314]

އަނެއްދުވަހުގެ ހެނދުނު އަބޫސުފްޔާން، ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން އިސްލާމްވެ ވަޑައިގެންފިއެވެ. މިކަމާގުޅިގެން އަބޫސުފްޔާނަށް ޝަރަފުވެރި ދަރަޖަ ދެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. "އަބޫސުފްޔާނުގެ ގެއަށް ވަދެއްޖެމީހާ އަމާންކަން ލިބިގެންވާ މީހެކެވެ. އެމީހެއްގެ ގެއަށްވަދެ ދޮރުތަޅުލައިގެން ހުރެއްޖެމީހާ އަމާންކަން ލިބިގެންވާ މީހެކެވެ. އަދި އަލްމަސްޖިދުލްޙަރާމަށް ވަދެހުރެއްޖެ މީހާ އަމާންކަން ލިބިގެންވާ މީހެކެވެ."[315]

ދެން އިސްލާމީ ލަޝްކަރު އަބޫސުފްޔާނަށް ދައްކަވާ ގެއްވުވާއިރު ދަތުރުކޮށްލައި ގޮސް ޛީޠުވާ ޤާ ކިޔާ ހިސާބަށް ދުވުމުން ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ އެލަޝްކަރު ބައިބައިކުރެއްވިއެވެ. އަދި މުޅިލަޝްކަރަށް އަންގަވާ އަމީރުންނާ އިސްވެ ހަނގުރާމަކުރާ ބަޔަކާ ނޫނީ ހަނގުރާމަ ނުކުރުމަށެވެ. މިއާއިއެކު ޚާލިދު ބިން ވަލީދުގެ ލަޝްކަރަށް އަމުރުކުރެއްވީ ކުދާއާ ދިމާލުން މައްކާއަށް ވަންނަވާށެވެ.[316] އަދި ޒުބައިރު ބިނުލްޢައްވާމްގެ ލަޝްކަރަށް އަންގަވާ މައްކާގެ އުތުރުފަރާތުން މައްކާއަށް ވަންނަވާށެވެ. އަދި ޤައިސް ބިން ސަޢުދު ބިން ޢުބާދާއަށް އަންގަވާ މައްކާގެ ހުޅަނގުފަރާތުން މައްކާއަށް ވަންނަވާށެވެ.[317] ދެން ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ ލަޝްކަރު މައްކާއަށް ވަދެވަޑައިގަތެވެ. ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ މައްކާއަށް ވަދެވަޑައިގަތީ ތަވާޟުޢުވެރިކަމާއި ކިޔަމަންތެރިކަމާއިއެކުއެވެ. ދެން އަލްކަޢުބާގައި ދިރިޢައްސަވައި އެއާ މަޤާ ކަންތަޅުއްވިއެވެ.[318]

އިސްލާމުންގެ ލަޝްކަރު މައްކާއަށްވަނިވެސް އެއްވެސް ކަހަލަ ކުރިމަތިލުމަކާއި ހިންގުމަކާއި ނުލައެވެ. ނަމަވެސް ޚާލިދު ބިން ވަލީދުގެ ލަޝްކަރު ވަދެވަޑައިގެން މައްކާގެ ދަރުމަގުތަކަކީ ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ އަށް ބައްދަލުކުރަން ބޮޑު ޤުރައިޝުން އެއްވުނު ސަރަޙައްދެވެ. އަދި ހުދައިބިއްޔާގެ ސުލްޙަ ހިފެހެއްޓުމާ ބާޠިލު ކުރުމުގެ މުހިންމުވެސް އުފެދުނު ސަބަބެވެ. އެހެންކަމުން މުސްލިމުންނާއި މިބައިމީހުންނާ ދެމެދު ހަނގުރާމަ ހިނގިއެވެ. މިގޮތުން ޚާލިދު ބިން ވަލީދުގެ ލަޝްކަރުން

---

[314] - އަބޫ ޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު : އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރުއާނި ވައްސުންނާ (ޞ441)

[315] - އައްޖާރިމު ، ޢަލީ އަޙްމަދު: ޤަޞަޞުއްރަސޫލު ﷺ (ޞ 531)

[316] - ޝާކިރު، މަޙްމޫދު: ޤަޞަޞުލްއަންބިޔާއި ވަލްމުރުސަލީން ﷺ (ޞ-371)

[317] - އަބޫ ޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު : އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރުއާނި ވައްސުންނާ (2/ޞ443)

[318] - އަބޫ ޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު : އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރުއާނި ވައްސުންނާ (2/ޞ444)

ދެބޭކަލުން ސަލާމަތްވިއެވެ. ޤުރައިޝުންގެ ތެރެއިން 13 މީހުން ޤަތުލުވެގެން ދިޔައެވެ.[319] މައްކާ ފަތަޙަކުރެއްވި ދުވަހަކީ ހިޖުރައިން 8 ވަނަ އަހަރުގެ ރަމަޟާން މަހުގެ 20 ވަނަ ދުވަހެވެ.

ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ މައްކާއަށް ވަދެވަޑައިގަތުމުން މީސްތަކުންނަށް އަމާން ދެއްވައިފިކަން ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. އެގޮތުންނަމަވެސް އެއިން ބަޔަކު އިސްތިސްނާ ކުރެއްވިއެވެ. ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ އެމީހުންގެ މަރު ހުއްދަ ކުރެއްވުމާއި ގުދުގެ ފަރުދާކަޔެއްގައި ހިފައިގެން އޮތުމަވެސް ނުވަތަ ދޫނުކުރައްވާނެކަން ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. މީގެތެރެއިން ބައެއް މީހުން ޤަތުލުކުރެވި ދިޔައީއެވެ. އަނެއްބަޔަކު ތައުބާވެ އިސްލާމްވެގެން އައުމުން ރަސޫލާ ﷺ އެބައިމީހުންނަށް މަޢާފު ކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު ކަޢުބާގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން އެތަން ބުދުތަކުން ޠާހިރު ކުރައްވައި އެތަނގައި ޖަވާބު ކުރައްވައި ހައްދަވައި ބިލާލުގެފުޅު ގުދުގެ މައްސަކަން އަޛާނުވަޑައިގެން ބަނގި ދެއްވުމަށް އަމުރު ކުރެއްވިއެވެ.[320]

އެއަށްފަހު ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ މީސްކޮޅުގެ ދަރުމަވަންތަކަމުން ހުސްވަޑައިގެން ހުންނަވާ ވިދާޅުވިއެވެ. "އޭ ޤުރައިޝުންގެ ދަރިންނޭވެ. ކަލޭމެން ހިތަދަނީ މިބައިމީހުންނާ ކަންކުރައްވާނެ ގޮތަކީ ކޮބާ ކަލޭމެން ކިހިނެއްތޯ؟" އެބައިމީހުން ދެންނެވިއެވެ. "ކަލޭގެފާނަކީ ދީލަތި އަޚެއްގެ ދީލަތި ދަރިއެކެވެ." ދެން އެކަލޭގެފާނު ބަސްފުޅު ކުރެއްވިއެވެ." إِذْهَبُوْا فَأَنْتُمُ الطُّلَقَاء"[321] "ތިޔަބައިމީހުން ތަނުން ދާށެވެ. ތިޔަބައިމީހުންނަކީ މިނިވަންމީހުންނެވެ."މައްކާ ފަތަޙަކުރުމަށްފަހު ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ދެއްކެވި އަދު ބާރުގެ ސަބަބުން މައްކާގެ ވެރިން ގިނަ ބަޔަކު އިސްލާމްވެގެން ދިޔައެވެ. ރަސޫލާ ﷺ މައްކާ ފަތަޙަ ކުރެއްވުމަށްފަހުގައި ޤާއިމްވެ ހުންނެވީ 19 ދުވަހެވެ. އަދި މިމުއްދަތުގައި މައްކާގައި ހުންނަވައިގެން ބައެއް އަޙްކާމުތައް ޝަރުޢުވައިގެން ބައެއް ޙުކުމްތައް ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.[322]

ޙުނައިން ހަނގުރާމަ

ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ހިޖުރައިން 8 ވަނަ އަހަރު މައްކާ ފަތަޙަ ކުރެއްވުމުން ހަވާޒިން ޤަބީލާގެ މީހުންނާއި ޘަޤީފު ޤަބީލާގެ މީހުން ބިރުދެއްކުމަށް ތައްޔާރުވިއެވެ. އަދި އެކަމާއި ގުޅިގެން އެމީހުން

---

[319] - އައްޖާރިމު ، ޙާމިދު އަޙްމަދު: އަޒްޒާމީއް ރަސޫލު ﷺ (ސ534)

[320] - ރިޟާ، އަޙްމަދު ސަޢީދު: [illegible] ﷺ (ސ318)

[321] - رواه البيهقي

[322] - ރިޟާ، އަޙްމަދު ސަޢީދު: [illegible] ﷺ (ސ323)

ހީކުރީ ދެން ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ އެބައިމީހުންނާ ހަނގުރާމަ ކޮށްފާނެ ކަމުގައެވެ. މިހެންވެ އެބައިމީހުން މާލިކު ބުނު ޢައުފުގެ ގާތަށް ޖަމާވިއެވެ. ހަވާޒިނާއި ޘަޤީފުގެ ތެރެއިން މިހަނގުރާމައަށް ނުކުތް މީހުންނާއެކު އަނބިދަރިންނާއި މުދާތަކާއި ޖަނަވާރުތައް ގެނެސްފައިވެއެވެ.[323]

މާލިކު ބުނު ޢައުފު ނިންމަވައިގެން އުޅުނީ ހަވާޒިނާއި ޘަޤީފުގެ ހަނގުރާމަވެރިން ހަނގުރާމައިން ފިލައިނުދިއުމަށްޓަކައި އެމީހުންގެ އަނބިދަރިންނާއި މުދާ އެމީހުންގެ ފަހަތުގައި ބެހެއްޓުމަށެވެ. ދުރައިދު ބުނު އައްޞިއްމާ ހަނގުރާމަކުރުމުގައި ތަޖުރިބާހުރި ބޮޑު މީހެކެވެ. އޭނާ ތިބާ ހަނގުރާމަކުރުމުގެ ބަސް އަޑުއަހާ ނުލައްވައެވެ. ފިލާ މީހާ އެއްޗަކުން ހިފެހެއްޓޭނެ ހެއްޔެވެ؟ މިހާރު ތިކުރާ ކަންތައް ބަލަހައްޓާ ހިސާބަކީ ހަލާކުވުމުގެ ސަބަބެވެ. އެކަން ކުރީ ނަފްސުގެ އަޑުން ހަނގުރާމަކުރުމަށް ތިމާ ދެކެވޭ ހިސާބުންނެވެ.[324]

ފަހު ކީރިތި ރަސޫލާއާ ދުރާލާ މީހުން އެއްކޮށް ހަނގުރާމަކުރުމަށް ދާކަން އެނގުމުން ދިމާކުރައްވަން ކީރިތިރަސޫލާ ނުކުމެ ވަޑައިގެންނެވީ ހިޖުރައިން 8 ވަނަ އަހަރުގެ ޝައްވާލު މަހުގެ 5 ވަނަ ދުވަހުއެވެ. ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި މިހަނގުރާމައަށް ނުކުތް ވަޑައިގެންނެވީ ލަޝްކަރުގެ އަދަދަކީ 12 ހާހެވެ. މީގެތެރެއިން ދިހަހާހަކީ މަދީނާއިން ނުކުތް މީހުންނާއި އަދި އިސްލާމްވެފައި ހުރި މައްކާގެ މީހުންގެ ތެރެއިން ދެހާސް މީހުންނެވެ. އަދި މުސްލިމުންގެ 80 މީހުންވެސް މިހަނގުރާމަގައި ވިއެވެ.[325] މިހަނގުރާމަ ވާޤިޢާވި ތަނަކީ ޙުނައިން ވާދީގެ ތެރޭގައެވެ. ބޮޑު ހަނގުރާމައެއް ހަމަޖެއްސެވިއެވެ. އަދި ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ބަލަހައްޓަވާ ބޮޑު މުހާޖިރުންގެ އަތުން 100 އަލްއަޤަބާ ޝާހިދާ[326] ގެ ގޮތުގައި ނަންގަވައިފިއެވެ.[327]

ދީން ދިފާޢުކުރުމުގައި ކުރިއަރާ ދިޔަ ދުވަސްވީ މީހުންނާއި ބޭކަލުންގެ ދިމާ ދުވަސްވީ އަދިވެސް ތައްޔާރުވިއެވެ. އަދި އަންސާރީންނާ ބޭކަލުންގެ ހަމަޖެހިފައިވާގެ ދިމާ ދުވަސްވީ އަށްޑިހަވަނަ

---

[323] - އައްޠަބަރީ ، ތާރީޚު އައްރުސުލް: ޙަޔާތު އައްރަސޫލު ﷺ (ޞ474)

[324] - ރާޒީ، އަލްޙާފިޡު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލް ޤުރުއާނި ވައްސުންނާ މުޙައްމަދު ﷺ (ޞ325)

[325] - މުބާރަކްފޫރީ: ސަފިއްޔުއްރަޙްމާން: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ޞ364)

[326] - ޝާހިދާ: އަޞްލަކީ ދުއްކުރަން ނަގާ އެއްޗެއްސަށް ކިޔަނީ ޝާހިދާއެވެ.

[327] - އައްޞައްލާބީ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ޢަރްޟު ވަޤާއިޢު ވަތަޙްލީލު އަޙްދާޘް (2/ޞ468)

ބުނު ދުރައިދަށެވެ. އަހުލުސްވަންހައިގެ ތިރި ދުއްލި އުސަދު ބުނު ބުސަރިރަށެވެ. އަދި މިއްނަސް ތަކާތު ޒަބީލާތަކުގެ މިހުންނަނަށް ތިރި ދުއްވާފައިވެއެވެ. މިއަޝްކަރުގެ ބަރަދު ގިނަކަމާ ދުރުގައި މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން ބައެއް ބާރުވެރިން ބޮޑާވެގަތި ވިއެވެ. އަދިމިހެންގޮސް ގެތަކުގައި ބަލިނުވާނެކަމަށް ބުނު އުޅުމުން ދިޔައީއެވެ.[328]

މާލިކު ބިން ޢައުފު ހާނާގެ ޤަބީލާއާއި ހުނައިނަށް އަމިއްލަ އުޘަޤީފް ޤަބީލާ ހަނގުރާމައަށް ތައްޔާރުވިއެވެ. އެއީ ހިޖުރައިން 8 ވަނަ އަހަރުގެ ޝައްވާލު މަހު 10 ވަނަ ދުވަހުއެވެ. މުސްލިމުންގެ ލަޝްކަރުގެ ބަޔަކު މިފާރުގެ ވާދީގައި ފުރުޅިއެވެ. ބާރަހާސް އަލިފަސްގެ ލަޝްކަރު ބަރާބަރު މުސްލިމުން ނުކުމެ އެންމެ ކުރިއަށް ބަލައިނުގަތުމަށް ތިބި މުސްލިމުން ބަލިވެދިޔައެވެ. މިގޮތުން ހަންޑޭގެ ވާދީގައި ފިލައިގަތުމުން ލަޝްކަރުގެ ބައެއް މީހުން ފަހަތަށް ދުވެފައެވެ. ރަސޫލާގެ ބައްޕަ ހުދާ ރަސޫލާ ދުލުޖެއް ހުނައިނު ލަޝްކަރުން ބަލަހާފެ ފަހަތަށް ދުވުމުގެ ޙާލަތުގައި އުނދަގޫ ކަމަކާ އަލިފަށް ފަހަރު ބަރާދުވެފައިވެއެވެ. މިހިސާބުން އިސްލާމީ ލަޝްކަރުގެ ބައެއް މީހުން ފިލަން ފެށީއެވެ. ނަބިއްޔާ ޢަލައިހިއްސަލާމް ﷺ ރަސޫލުﷲގެ މައިދާނުގައި ސާބިތުވެ ވަޑައިގެން ހުންނެވިއެވެ. މިހެން ހުއްޓަސް އަބޫބަކުރުއާއި ޢުމަރުގެ އިތުރަށް ޢަބާސްއާއި ބައެއް ފަހަރުގެ އަހުލުބައިތު ވަޑައިގެން ތިއްބަވައެވެ. އަބޫބަކުރު ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު ގެ ޢަބާސްގެ ހިތްވަރާއި ބަހަނުބުރު ޚާއްޞަކޮށް ސާބިތު ކުރެއްވިއެވެ.[329]

މުސްލިމުން ބަލިވެ ފިލަން ދުވެމުން ގޮސް ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ ކައިރިއަށް ޖަމާވުމަށް ހަނދާން ކުރެއްވީއެވެ. އަދި ޢަބާސް ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު ބާރު އަޑަކުން މިލަޝްކަރުގެ ޞަޙާބީން ގޮވާލެއްވިއެވެ. މިފަދައިން ނިސްބަތް ދެއްވީ ޞަފުތަކެއް ހަދައި ޖަމާވުމަށެވެ. މިކަމުގެ ބަޔަކު ކަރުދާހާއި އެކުގައި ރާއްޖެވެ. މިއަޑު އަހާ އަޔަސް ސަހަރާއިން މުސްލިމުން ހަނގުރާމައަށް ރުޖޫޢަވެ ޢަލީގެ ދެފަރާތުން ބާރަށް ފެނުނެވެ. މުސްލިމުން ބަލިވެ ހިނގާ ބަދުވެއްޖެ ފަހުން މުޝްރިކުންނަށް ބަލިވުމަށް ލަސްނުވިއެވެ. ލަޝްކަރު ޤުރައިޝާ ބަލި ދުވަސްކޮޅު ނަބަވިއްޔާއާއި ޙަޤީޤަތުގެ ޝަރީޢަތްތަކުގެ އިސްލާމީ ވާދީގައި ބަލިވެގެން ފިލިއެވެ.[330] މިއަހަރުގެ

---

[328] - އައްރަޙީޤު ، ޙާމިދު ޢަބްދުލްފަތާޙް: ޤަޞަޞް ޖަހާމާއްރަސޫލު ﷺ (ޞ476)

[329] - ޞަޙީޙު، އަލްބުޚާރީ: އަލްމަޣާޒީ ޤައުލުﷲ ތަޢާލާ ވަޔަވްމަ ޙުނައިނިން އިޛް އަޢްޖަބަތްކުމް ކަޘްރަތުކުމް ﷺ (ޞ327)

[330] - ޞަޙީޙު، މުސްލިމް: ކިތާބުލްޖިހާދި ވައްސިޔަރި ﷺ (ޞ-377)

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ މައްކާއަށް ވަޑައިގަތީ ހިޖުރައިން 8 ވަނަ އަހަރުގެ ދުލްޤައިދާ މަހުގެ 6 ވަނަ ދުވަހުއެވެ.[331]

ފަރިތަކުރުން 17

އަންނަނިވި ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދޭށެވެ!

1- "ޚައިބަރު ފަތަޙައަށް ވަޑައިގަތުމަށްފަހު ކީރިތިރަސޫލާ އެތާގެ ރަށްބޭރުގައި ހުރި ކަދުރު ރުއްތައް ކަނޑުއްވިއެވެ." މިކަން މިގޮތަށް ކުރެއްވީ ހަނގުރާމައިގައި ޢަމަލު ކުރުމަށް ރަސޫލާ އަމުރު ކުރެއްވި އުސޫލުތަކާ ޚިލާފަށްކަމަށް ބައެއް މީހުން ބުނެއެވެ. މިކަމަށް ރައްދުދީ ބަހުސްކުރޭ!

2- މައްކާފަތަޙަ ކުރެވުނީ ގަދަބާރުން ހެއްޔެވެ؟ ނުވަތަ ސުލްޙައިގައި ހެއްޔެވެ؟ މިސާލާއި ހެކި ދައްކައިގެން ބަޔާންކޮށްދީބާ!

3- "ޙުނައިން ހަނގުރާމައިގައި މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން ބަޔަކު މައިދާނުން ދުރަށް ފިލިކަމަށް މުއައްރިޚުން ލިޔުއްވައެވެ. "އެބައިމީހުން އެކެރީ ބޮޑާވެގެން ހެއްޔެވެ؟ ނުވަތަ ނުކުޅެދުމުން ހެއްޔެވެ؟ ތަފްޞީލާއެކު ލިޔޭ!

ތަބޫކު ހަނގުރާމަ

ދަސްކުރާނެ މިންވަރު

- ތަބޫކު ހަނގުރާމަ ހިނގައި ދިޔަގޮތް ބަޔާންކުރުން.
- ރަސޫލާގެ އަމުރަށް ތަބާވުމުގެ އަހައްމިއްޔަތު ދެނެގަތުން.
- ބައެއް ޞަޙާބީން ހަނގުރާމައަށް ޚަރަދު ކުރެއްވި ގޮތް ދެނެގަތުން.

ރޫމީން ލަޝްކަރު އެއްކުރަމުން މަދީނާއަށް ދިމާކޮށް ހަނގުރާމައަށް ނުކުންނަން އުޅޭކަމުގެ ޚަބަރު ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ އަށް ލިބިވަޑައިގަތުމުން މަދީނާއަށް ހަމަލާދެމުން އައުމުގެ ކުރިން އެބައިމީހުންނާ ބަދަލުދިނުމަށް އެދުނަން ވަޝްކާވަތަން ނުކުންނަމަށް ހުކުރު ކުރައްވައެވެ. މިހަނގުރާމައަށް ނުކުތް ވަގުތަކީ ގިނަ ދަތިތަކެއް ކުރިމަތިވެފައިވާ ވަގުތެކެވެ. މިހަނގުރާމައަށް ނުކުތީ ވަރަށް ހޫނު މޫސުމެއްގައި ކަމުން ދަތުރަށް ތައްޔާރުވުމުގެ ބޭނުން މުސްލިމުންނަށް ވަނީ ވަރަށް ބޮޑެވެ.[332]

---

[331] ރިޔާޟް، އަލްމުބާރަކްފޫރީ: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް ފީ ސީރަތި ސައްޔިދިލް މުރްސަލީން ﷺ (ސ-329)

[332] ޝާކިރު، މަޙްމޫދު: މާޟީގެ ޙިކާޔަތްތަކާއި ވަފުދުތަކުގެ ސީރަތް ﷺ (ސ-383)

މިހަނގުރާމަ ހިނގި ދުވަސްވަރަކީ ތަދުމަޑުކަން ބޮޑު ހޫނުގަދަ ހަނަފަސް ދުވަސްވަރަކަށްވާތީއާއި ދަނޑުފަނޑުތަކުގައި ނުކުތް މޭވާ ހަރުވާން ފެނި ދުވަސްވަރަކަށް ވީމާ މައްޗާ މަދީނާގެ ވަރަށްގިނަ އުޅޭ މުނާފިޤުންނާއި އަޢުރާބީންގެ ތެރެއިން އިސްތިޢުޛާރުވެގެން އުޅޭ އެތައްބަޔަކު އެހަނގުރާމައަށް ނުކުންނުވުމަށް އަންގަވިއެވެ. އެއީ ލަޝްކަރުގެ ޚަރަދު އިތުރުވާ ދުޝްމިނުންނާ ކުރިމަތިލާ ޖަރާރު ލަޝްކަރެއް އެކުލަވާ ލެއްވުމަށެވެ.333

މަދީނާގެ ތަދުމަޑުކަމަށްޓަކައި މިލަޝްކަރު ތައްޔާރުކުރުމަށް ﷲ ގެ މަގުގައި ޚަރަދުކުރުމުގައި ޚަރަދުކުރުމަށް ރަސޫލާ ﷺ ބާރު އެރުއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘް ކުރައްވިއެވެ. "مَنْ جَهَّزَجَيْشُ الْعُسْرَةِ فَلَهُ الْجَنَّة"334 މާނައަކީ: "ދަތިހާލުގައިވާ ލަޝްކަރު ތައްޔާރު ކުރައްވާމީހަކަށް އިނާމަކީ ޖަޒާއަކަށް ސުވަރުގެ ހުށްޓެވެ." އެހެންކަމުން މިކަމުގައި ޞަޙާބީކޮޅުމެން އަސްބާބުން އެކަކު އަނެކަކާ ވާދަކޮށް އުޅުއްވިކަމަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ. މިގޮތުން ޢުޘްމާނުގެފާނު މިލަޝްކަރަށް 300 ޖަމަލާއި އޭގެ އަސްދަރުން ޒީނާއި ސަވާރުވުމަށް ބޭނުންވާ ސާމާނު ދެއްވިއެވެ. އަދި މީގެ އިތުރަށް އެއްހާސް ދީނާރުވެސް ހަދިޔާކުރެއްވިއެވެ.335 އަދި އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ އަތްޕުޅުގައިވާ ހުރިހާ މުދަލެއް ދެއްވިއެވެ. އަދި ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން ޢައުފު 200 އޫޤިއްޔާގެ ރަން ދެއްވިއެވެ. އަދި ޢުމަރުގެފާނާއި ޠަލްޙާއާއި އަލްޢައްބާސްގެފާނު ފަދަ ބޭކަލުންވެސް ދީނަށް އެހީތެރި ކަމެއް ފޯރުކޮށް ދެއްވިއެވެ.336

ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ މިހަނގުރާމައަށް ނުކުމެ ވަޑައިގެންނެވީ ހިޖުރައިން 9 ވަނަ އަހަރުގެ ރަޖަބު މަހުގެ ތެރޭގައި އައި ބާރަސްފަތި ދުވަހެއްގައެވެ. އެކަލޭގެފާނު އަރިހުގައި ނުކުތް ލަޝްކަރުގެ ޢަދަދަކީ 30000 އެވެ. އޭގެތެރޭގައި 10000 އަސްވާރުން ހިމެނި ވަޑައިގެންނެވެއެވެ. މިހަނގުރާމައިގައި މަދީނާގެ މައްޗަށް ޚަލީފާކުރެއްވީ މުޙައްމަދު ބިން މަސްލަމަތުލްއަންޞާރީއަށެވެ.337 މިހަނގުރާމައަށް ނުކުމެ ވަޑައިގެންނެވުމުން ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަހުލުބައިތުންގެ މައްޗަށް ބަލަހައްޓަވަން ޢަލީގެފާނު ވަކީލުކުރެއްވިއެވެ. މިކަމާމެދު ނުރުހުމުން މުނާފިޤުން ވާހަކަ ދައްކައި އުޅުނެވެ. އެބައިމީހުން ބުނަނީ އެކަލޭގެފާނު އަލީގެފާނު ނުގެންދެވީ ރަސޫލާ ﷺ އަށް ބުރައަކަށްވާތީއެވެ.

333- އަބޫޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (2/ސ495)

334- އަބޫމުޙައްމަދު، ޢަބްދުލްމަލިކު ބިން ހިޝާމް: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ (4/ސ140)

335- އަބޫޚަލީލް .މުޙައްމަދު ޢަލީ: [illegible] މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ސ247)

336- އަލްޖަޒާއިރީ ، ޖާބިރު އަބޫބަކުރު: ހާޛަލްޙަބީބުރަސޫލު ﷺ (ސ501)

337- އަބޫޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (2/ސ497)

ދެން މިވާހަކަ އަޑު އިވުމުން، ހަތިޔާރު ހިއްޕަވައިގެން ޢަލީގެފާނު ވަޑައިގެން ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ اَلْجُرُف[338] ގައި ހުންނަވަނިކޮށް ބައްދަލުކުރައްވާ އެކަމުގެ ޝަކުވާ ކުރެއްވިއެވެ.[339] ދެން މިކަމާ ގުޅިގެން ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ޢަލީއާ ވިދާޅުވިއެވެ. " މޫސާގެފާނުގެ އަރިހުގައި ހާރޫނުގެފާނު ހުންނެވި ފަދައިން، ކަލޭގެފާނު ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ހުންނެވުމަށް ނުރުހެން ހުރީތޯ. އެކަމަކު ތިމަންކަލޭގެފާނަށްފަހު ނަބިއްޔަކު ނުވެއެވެ." ދެން އެއަށްފަހު އެގޮތަށް ޢަމަލު ކުރެއްވުމަށް ޢަލީގެފާނު ރުހިވަޑައިގެން އާލު ބައިތުންގެ ކަންތައް ބެލެހެއްޓެވުމަށް މަދީނާގައި މަޑުކުރެއްވިއެވެ.

މިހަނގުރާމައިން ނުނުކުމެ ފަސްޖެހުނު މީހުންގެ ތެރޭގައި މުނާފިޤުންގެ ވެރިޔާ ޢަބްދުﷲ ބިން އުބައްޔު ބިން ސަލޫލުވެ. އޭނާއާއެކު ގިނަ އަދަދެއްގެ މުނާފިޤުންވެސް ފަސްޖެހުނެވެ. މިހަނގުރާމައިން ނުކުތުމަށް އުޒުރުވެރިވެގެން މުނާފިޤުންގެ ޖަމާޢަތުގެ ބާރަކާ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހަށް އައުމުން އެބައިމީހުންނަށް އެކަމުގެ ހުއްދަ ދެއްވިއެވެ.[340] ކަންނޮޅިކަމުގެ ސަބަބުންވެސް މުސްލިމުންގެ ޖަމާޢަތުގެ ބާރުވުން މިހަނގުރާމައިން ނުނުކުމެ ފަސްޖެހުނެވެ. އެގޮތުގައި މިސްކިތުގެ ތަނބުގައި ބަނދުވެގެން ތިބި ޖަމާޢަތަކާއި ފަސްޖެހުނު ތިންބޭކަލުންވެސް ހިމެނެއެވެ. މިބޭބޭކަލުންގެ އިސްލާމްކަމާމެދު ޝައްކެއް އެއްވެސް ބަހާނާއެއް ގޮތަކަށް ތުހުމަތެއް ކުރެއްވިފައެއް ނުވެއެވެ.[341]

ތަބޫކު ހަނގުރާމައަށް ނުކުތުން ރަސޫލާ ﷺ ތަބޫކަށް ދަތުރުފުޅު ސަފަރުގެ ދުވަސްތަކުގައި ރަސޫލާ ﷺ ސަހާބީންނާއެކު ދަތުރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ހަމަ މިހާރު ސަމޫދު ޤައުމުގެ ބިމުގައި ފައިބައިގެން ރަސޫލާ ﷺ ބައްދަލު ކުރެއްވިއެވެ.[342]

މިދަތުރުކުރުގެ ދިގު ދުރުމި އަޅުގަނޑުމެންނަށް ޖެހިލުމެއް. މިދަތުރަކީ ދިގު ދަތުރެއްގެ ގޮތުގައި ފެންނިޔާމަތުގެ ދަތިކަންވެސް ހިމެނެއެވެ. ބައެއް ބޭކަލުން އެބޭކަލުން ސަވާރުވެގެން ތިއްބެވި ޖަމަލު ކަރުދާއްވައި ބޭގެ ބައެއްގައި ފެންހިއްލަވައި ގެންދިޔައެވެ. ދެން މިކަމާމެދު

---

[338] މަދީނާގެ އުތުރުގެ އުތުރުފަރާތުގައި ކަދުރު ދަނޑުތަކާއި ފެންވެރިކަމާއި ސަރަހައްދުގަނޑެއް ކިޔާނެތެވެ، ދާދިދުވަހުން އެކަމާ ފެންވަރު އިސްލާމްގެ ފާރުތަކުގެ ބައެއް އެއްބަޔަށް ހަމައެކު ކިޔާފައިވެ
[339] ބުޚާރީ، އަލްމަޣާޒީ: އަލްޢުޒުވާ ތަބޫކު ވަހިޔާއާއި ސަހާބީންގެ ރަސޫލާ ﷺ (ސ343)
[340] އަލްޖާމިޢު ، ޞަޙީޙު މުސްލިމް: ޙަދީޘް ރަސޫލާ ﷺ (ސ501)
[341] އަލްބިދާޔާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އަލްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްމަޞާދިރި ވައްސުންނާ (2/ސ499)
[342] އަލްމަޣާޒީ. މުޙައްމަދު ޢަލީ: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ސ248)

އަބޫބަކުރުގެފާނު ރަސޫލާ ﷺ އަށް ދެންނެވުމުން އެކަލޭގެފާނު ދުޢާ ކުރެއްވުމުން ވާރޭވެހި މުޅި ލަޝްކަރަށް ބޭނުން ޖެހޭ ފެނުގެ ދަތިކަން ފިލައި ހިނގައްޖެއެވެ.

މިލަޝްކަރު ތަބޫކަށް ދަތުރުކުރި މަގުމަތީން ހުރަސްވާ އެއް ރަށަކީ اَلْحِجْرُ (އަލްހިޖްރު) އެވެ. މިއީ ޘަމޫދު ޤައުމުގެ މީހުން އުޅުނު ރަށެވެ. މިތަނުން ވަޅުކަން މީސްތަކުން ފެންބޯތީ ދުކާވަޖެހިގެން ރަސޫލާ ﷺ އެކަން މަނާކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު އަމުރު ކުރެއްވީ ޞާލިޙުގެފާނުގެ ޖަމަލުފެންބޮއި ވަޅުން ފެންބޯއި ހުއްދަކުރެއްވެވެ.[343] ހަމަ އެފަދައިން އެތާގައި ހުރި އެބައިމީހުންގެ ތަކެތި ތަށި ބޭނުން ނުކުރެއްވުމަށް ވެސް އަމުރު ކުރެއްވިއެވެ.

ހިރަޤީ ރަސޫލާ ﷺ އާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުބެންގެ ލަޝްކަރު تَبُوْك އަށް ވާސިލު ވީއިރު އެތަނުން އެއްވެސް މީހެއްގެ އަސަރު ފެންނާކަށް ނުވެއެވެ. ދެން ރޫމީންނަށް ރަސޫލާ ﷺ ވަޑައިގަންނަވާ ޚަބަރު ލިބުމުން އެތަނުން ފިޔަވައިގެން ސާޅީސްރޭގެ ތެރެއަށް ލަޝްކަރުގެ މީހުން ދުވިގެންފިއެވެ. ދެން ހިރަޤީ ރަސޫލާ ﷺ އެތާނގައި ހުންނެވީ ވިހި ރޭ ވަންދުވަހަށެވެ.[344] ރޫމީންގެ ލަޝްކަރު މިތަނުން ފިޔަވައިގެން ދިޔުމަކީ އިސްލާމްދީނަށް ހާސިލުވި ބޮޑު ފަތުހެއް އިތުރު ކުރިއެރުމެކެވެ. އަދި މަޝްހޫރު ކަމެއްވެސް ވެއެވެ. ހަމަ އެހެންމެ ސިޔާސީ މައިދާނުގައިވެސް ދިޔުން ބޮޑު ކުރިއެރުމެއް ކަމުގައި މިކަން ވިއެވެ.

ދެން އެއަށްފަހު ހިރަޤީ ރަސޫލާގެ އަރިއަހަށް ޖަރުބާއާއި އަޛްރުޙުގެ އަހުލުވެރިންގެ ވަފުދު އައިސް ޞުލްޙަވެއްޖެއެވެ. އަދި އެއަށްފަހު ގާރިދު ދޫމަތުލްޖަންދަލް އަހުލުވެރިން ޒުވާބުވިއެވެ. އަދި މިނާއާއެކު ޞުލްޙަވިއެވެ.

ތަބޫކުގައި ހުންނަވާ ރަސޫލާ ﷺ މަޝްވަރާ ކުރެއްވީ ސަހާބީކަލުންގެ ތެރެއިން ފޮނުވައިގަތުމާއި އެނބުރި މަދީނާއަށް ވަޑައިގަތުމުގެ މައްޗަށެވެ. މިކަމާމެދު ޢުމަރު ބިންޚައްޠާބު ވިދާޅުވިއެވެ. ރޫމީންގެ ވަރަށް ގިނަ ބަޔަކު ސާމްގައި އުޅެއެވެ. އެކަމަކު ސާމްގައި އިސްލާމަކަށް ނުވެއެވެ. އަހަރުމެން މިރިސާވަރަން އަހުރުމެން އެބައިމީހުން ބޮޑުން ވަދެ ހިނގައިދިޔައެވެ. މިއަހަރު އަހަރުމެން އިސްކުރުމުގައި ދަނޑިވަޅެއް ރަސޫލާ ﷺ ތާއީދު ކުރައްވައި އަނބުރާ ކުރެއްވިއެވެ.[345]

---

[343] - އަލްމުބާރަކްފޫރީ. މުޙައްމަދު ރިޟާ: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ބ250)

[344] - އަބޫޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (2/ބ502)

[345] - އަބޫޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (2/ބ504)

އިސްލާމީ ލަޝްކަރު ތަބޫކު ހަނގުރާމައިން އެނބުރި މަދީނާއަށް ވަޑައިގަތްއިރު ކުޑަކުދިންނާއި އަންހެނުން ޘަނިއްޔަތުލްވަދާޢަށް ނުކުމެ މަރުޙަބާގެ ޝިޢުރު ކިޔައި އުޅުނެވެ. އެކަލޭގެފާނު މިހަނގުރާމައަށް ނުކުމެވަޑައިގަތީ ރަޖަބު މަހުގައެވެ. އެނބުރިވަޑައިގަތީ ރަމަޟާންމަހު ގައެވެ. މިހަނގުރާމަ ހިނގީ ހިޖުރައިން ނުވަވަނަ އަހަރުއެވެ.[346] ދަތުރުފުޅުގައި ހޭދަކުރެއްވީ ގާތްގަނޑަކަށް 50 ދުވަހެވެ. އޭގެތެރެއިން 20 ދުވަހު ހުންނެވީ ތަބޫކުގައެވެ.

އަރަބީންގެ ވަފުދުތައް ރަސޫލާގެ އަރިހަށް އައުން.

ރަސޫލާ ﷺ މައްކާ ފަތަޙަކުރެއްވުމަށްފަހު ހަވާޒިން ވަންހައިގެ މީހުން އިސްލާމްވުމާއި ޠާއިފީ ރަސޫލާ ﷺ ތަބޫކު ހަނގުރާމައިން އެނބުރިވަޑައިގެންނެވުމުން އިސްލާމްދީނުގެ ހައިބަތު އިތުރުވިއެވެ. އެހެންކަމުން މިދަނޑިވަޅަކީ ދީނަށް އަރަބި ޤަބީލާތަކުން ވަފުދުތައް އެބައިމީހުން ތިބީގޮތް ކަނޑައަޅައި ބައްލަވާފައިވަނީ އެދި ހިޖުރީ ރަސޫލާ 4 މަސްދުވަހުގެ މުއްދަތެއް ދެއްވިއެވެ.[347]

ތަފާތު ޤަބީލާތަކުގެ ވަފުދުތަކުގެ މަދީނާއަށް އައީ ހިޖުރައިން 9 ވަނަ އަހަރު ކަމަށް އިމާމުބުޚާރީ އިއްތިފާޤުވެފައިވާކަމަށް ސީރަތު އިބްނު ހިޝާމުގައި ބަޔާންވެފައި ވެއެވެ. އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމްގައި ވަނީ ވަފުދުތަކުގެ އަދަދަކީ 70 ކަމުގައެވެ. މިގޮތުން މަދީނާއަށް ތަފާތު ވަފުދުތައް އައިކަމަށް ވެއެވެ. އެގޮތުން ތަމީމު ވަފުދުގައި އަޤްރަޢު ބިން ޙާބިސްއާއި ޢުޔައިނާއާއި ޒިބްރިޤާނާއި ޤައިސް ބިން ޢާޞިމްއާއި މިފަދަ މިފަދަ އެތައް އެތައް ވަފުދުތަކެއް އައެވެ. [348]

ވަފުދުތައް ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހަށް އައުމުން އެކަލޭގެފާނު މުޢާމަލާތް ކުރައްވާފައިވަނީ އެބައިމީހުންނަށް ދެއްވެވި ފުރުޞަތުތަކަށް ބަލާއިރު ހާއްސަ ކަރާމާތާއެކު ތަންތަން ހުއްޓެވެ. އެގޮތުން ވަފުދުތަކަށް އިސްލާމްދީން ދަސްކޮށްދިނުމަށް ޞަޙާބީންގެ ތެރެއިން ބޭފުޅުން ހަމަޖައްސަވައެވެ. އަދި ވަފުދުތަކުގެ މީހުންނަށް ޚާއްޞަ ގޮތެއްގައި ޝަރަފުވެރިކަމާއެކު މެހެމާންދާރީކުރައްވައެވެ. އަދި ބައެއް ވަފުދުތަކަށް ހަދިޔާ ދެއްވައިގެން ފޮނުއްވައެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނަށް ރަސޫލާ ﷺ އަށް ވަފުދުތަކުން ހުށަހަޅާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދެއްވައެވެ. އަދި ވަފުދުތަކުގެ ބޭފުޅުންނަށް ދީނުގެ އަސާސީ ތަޢުލީމު ދެއްވައެވެ. އަދި އެވަފުދުތަކުގެ ބޭފުޅުންނަށް އިސްލާމްދީން

---

[346] ނަދުވީ، އަބުލްޙަސަން: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ނަބިއްޔާ މުޙައްމަދު ﷺ (ސ352)

[347] ނަދުވީ، އަބުލްޙަސަން: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ނަބިއްޔާ މުޙައްމަދު ﷺ (ސ362)

[348] އަބޫ ޝަހުބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު : އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރުއާނި ވައްސުންނާ (2/ ސ541)

އުގަންނައިދެއްވާ އިސްލާމީ ޝަރީޢަތް އޮޅުން ފިލުއްވާ ދެއްވާ، މިފަދަ ކަންކަމާމެދު އެފަރާތްތަކާ އަޑުން ސުވާލު ކުރައްވާ، އުގަންނައިދެއްވި ތަރްޙީބާއެކު ހަދީޘްކަން އިތުރު ކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެޒަމާނުގައި ފެތުރިފައިވި އާދަކާދަތަކާއި ބަޔާނު ބަރާބަރުވެސް ސުވާލު ކުރައްވައި ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. ރަސޫލާ އެންމެ ބޮޑަށް ސަމާލުކަން ދިން [illegible] ދީން އުގަންނައި ދެއްވައި ދީނުގައި ފިޤުހުގެ ކުރެއްވުމަށެވެ. އަދި މިފަދަ ފުރުޞަތުކަން ރަސޫލާ ﷺ އަށް ކުރައްވާދާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބުދެއްވާފައިވެސް ހުށަހެޅުއްވިއެވެ.

[illegible] ރަސޫލާ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުބޭފުޅުންނަށް އަންގަވައިވެއެވެ. فَقَّهُوا اخْوَانَكُمْ [illegible] އަޚުންނަށް ދީން ފުރިހަމަ ގޮތުގައި ދަސްކޮށް ދެއްވާށެވެ. އަދި ހަމަ އެފަދައިން [illegible] ރަސޫލާ ﷺ އެބައިމީހުންނަށް ސުވާލު ކުރައްވައިގެން ޝަރުޢީ ހުކުމްތަކުގެ މައުޟޫޢުތަކުގެ އޮޅުންފިލުއްވައިދެއްވިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ބޭނުންވެވުން އެހެނިހެން ދިޔުމުގެ ކުރީދުވަސްވަރުގެ ކުރިން ވަޞިއްޔަތް ކުރައްވަމުން ގެންދަވީ ބައްޓުގައި ހިފުއްޓެވުމާއި ކަމުގެ އުވުމާއި މީސްތަކުންގެ ދުރުގައި ހަމަހަމަ އުސޫލުން ޢަދަލު ކުރައްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އެބައިމީހުން އެބޭފުޅާ ބަލައިގަން ދިޔުމުން ދިޔަނީ ދަރުމަވަންތަ ވަރުގަދަ ދާއިމީން ވިއެވެ. އެބައިމީހުން އެބައިމީހުންނަށް އިޙްސާންކުރުން ހިތްވަރު ފުރިހަމައާ ދިނުމުގައި އެއްކަލަކުން ޢަމަލުކުރުން އެކަމުގެ އަންހެނުންނަށް އުގަންނައިދީ ބަލަހައްޓަން ވިއެވެ.

ޙައްޖު ފަރުޟު ކުރެއްވުން

މުސްލިމުންގެ މައްޗަށް ޙައްޖު ފަރުޟުވީ ހިޖްރައިން 6 ވަނަ އަހަރު ކަމަށް އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ.[349] ސަބަބަކީ އެއަހަރުގައި މިއާޔަތް ބާވައި ލެއްވުމެވެ. وَأَتِمُّواْ ٱلۡحَجَّ وَٱلۡعُمۡرَةَ لِلَّهِۚ[350] މާނައީ، "ތިޔަބައިމީހުން ﷲ އަށްޓަކައި ޙައްޖާއި އުމްރާ ފުރިހަމައަށް އަދާކުރާށެވެ." މިގޮތުން އިސްލާމީ ޝަރީޢަތް ފުރިހަމަވެގެންދާން ގާތްވީ މައްޗަށް ރަސޫލުﷲ ﷺ ބަސްފުޅުންނާ ޙަވާލުފުޅުން ކަންކަން ތައްޔާރުކުރެއްވުން ގެންދެވިއެވެ. އެކަމަށް ޓަކައި އަދި ޙައްޖުގެ ކަންތައް ޙަވާލު ގޮތުން ކުރައްވާފައެއް ނުވެއެވެ. ހިޖުރައިން 9 ވަނަ އަހަރު މުސްލިމުންނާގެން

---

[349]- އަބޫ ޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު : އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (2/ص317)

[350] – البقرة 196

ހައްޖުވެވަޑައިގަތުމަށް އަބޫބަކުރުގެފާނު ފޮނުއްވެވީ އިބްރާހީމްގެފާނުގެ ޒަމާނުންފެށިގެން ﷲ ޝަރުޢުކުރެއްވި އުސޫލުގެމަތީގައި ހައްޖުގެ އަޙްކާމް އަދާކުރެއްވުމަށެވެ.[351] އަދި އެންމެހާ ބިދުޢަތްތަކާއި ޚުރާފާތްތަކުން މިއަޅުކަން ހުސްކުރެއްވުމަށެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. (كُوْنُوْا عَلَى مَشَاعِرِكُم فَإِنَّكُم عَلَى إِرَث مِن إِرَث أَبِيْكُم ابراهيم)[352] މާނައީ، "ތިޔަބައިމީހުން ތިޔަބައިމީހުންގެ މަޝާޢިރުތަކުގައި ވާށެވެ. ފަހެ އެހެނީ ތިޔަބައިމީހުން އުޅެނީ ތިޔަބައިމީހުންގެ ކާބަފައިކަލުންކަލުގައިވި އިބްރާހީމްގެފާނުގެ ތަރިކައިގެ މަތީގައެވެ." އެހެންނަމަވެސް ހިޖުރައިން 9 ވަނަ އަހަރާ ހަމައަށް މުސްލިމުން ހައްޖުގެ އަޙްކާމް އަދާކޮށްފައެއް ނުވެއެވެ.

ސީރަތު ފޮތްތަކާއި ފިޤުހުއްސުންނާގައި ބަޔާންވެފައިވާ އުސޫލާ ޚިލާފަށް ޒާދުލްމަޢާދުގައި އިބްނުލްޤައްޔިމް ވިދާޅުވަނީ ހައްޖުފަރުޟުވީ ހިޖުރައިން 10 ވަނަ އަހަރު ކަމުގައެވެ. މިކަމުގައި އޭނާ ދައްކަވާ ދަލީލަކީ އެކަން ފަރުޟުވިނަމަ އެކަން ނުކުރައްވާ ރަސޫލާ ﷺ ފަސްނުކުރައްވާނެ ކަމުގައެވެ.

އަބޫބަކުރުގެފާނު މުސްލިމުންނާއިގެން ހައްޖުކުރެއްވުން

ހިޖުރައިން 9 ވަނަ އަހަރުގެ ހައްޖު ދުސްތް އަހުލާއުކު ވަރަށްގިނަ މުސްލިމުން ހައްޖުވުމަށް ބޭނުންވިއެވެ. އަދި އޭގެ އިމާމަށް ރަސޫލާ ﷺ ފޮނުއްވީ އެކަމަށް ބޭނުންފުޅުވިއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެކަމާ ރަސޫލާ ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ގުޅުގެ އަރިއަރުވަ މުޝްރިކުން ޢޮރިއާން ހާލުގައި އައިސް ތަވާފުކުރުން ހުއްޓުވިއެވެ. އެކަން އެގޮތުގައި ވަނީކަމަށް މިމަންދިރިގެން ހައްޖުވުމަށް ދޯވި ކަމަކަށްވެއެވެ. މިހުންނަވާ ނުން އަހަރަށް އަލިމަޑުވަހައްޖުގެ ފޮވަގައި ފޮނުއްވައިގަތެވެ. އަދި ހަރުއްޔަވެ ގެންގުޅުއްވެވެ.[353]

ހުކުރުކަލޭގެފާނު ހައްޖަށް ވަޑައިގަތުމަށް މަދީނާއިން ނިކުމެވަޑައިގަތީ ފަހުން ތަބޫކުގެ ކަރިޔާތަކުގެ ބޯވަޑުއްލުމިއްޖެއެވެ. ދޭން ރަސޫލާ ﷺ ހިލާފުގެނަން ދުނިޔޭ މާދަމާގެން ވަޑައިގެން ހައްޖުގައި މިސްކިތުން ޖަމާޢަ ކުރު ތަންއެގައި އުމުރާއިތުންނަން

---

[351] އަލް ބައިހަޤީ، މުޢައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު : އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (2/ސ567)

[352] - رواه النسائي وأبو داود

[353] ސާލިޙު، މަޞްދަރު: ޚާތަމުލްއަންބިޔާއި މުޙައްމަދު ﷺ(ސ-396)

މިއާދަތްތަކަށް އިއްވުމުގައެވެ. ދެން އަލީގެފާނު ދަތުރުކުރެއްވިއެވެ.[354] އަބޫބަކުރުގެފާނު ޤިބްލައިގާއި ހުންނަވަނިކޮށް އަލީގެފާނު ވަޑައިގެން ބައްދަލުކުރެއްވުމަށްފަހު ދަތުރުކުރައްވަން އަމުރު ކުރެއްވި ގޮތުގެ މަތިން އަމަލު ކުރެއްވިއެވެ.[355]

ބައްޖުމަހުގެ 8 ވަނަ ދުވަހުގެ ކުރިން އަބޫބަކުރުގެފާނު މީސްތަކުންނަށް ބައްޖުގެ މަޝްވަރާ އަންގަވައި ދެއްވުމަށް ހުއްޓެވިއެވެ. ހަމަ އެދުވަހުން އަބަދާއި ދުވަހާއި ނަމާދުގެ ދުވަހާއި އަސްލާ އިދި ދުވަހުވެސް ހުއްޓެވިއެވެ. މިހުއްޓެވުމުގައި މިދުވަސްތަކުގެ ވާހަކަތައް އަންގަވައި ދެއްވިއެވެ. މިފަދަ ކަންތައް ދަރުބާރުކަމުގައި ބަލާފައިވާނެ މީސްތަކުންނަށް ތަރުބާސްކަތަކުގެ ކުރިޔަށްދާ ޢާދަތްތައް އިސްލާމުން ގެންދިއުމެވެ.[356] މިއީ ބައްޖުތަކުގެ މުޚާތަބުކުރުން މަގުފަހިކުރުމެވެ. ބައްޖުތަކުގެ މިހާރުގެ ދުވަސް ނިޔަލަށް ބާރުއަޅާ ކުރުމުގެ ޖަވާބު ހިނގައިގެން ކަމުގައި އަބޫބަކުރުގެފާނު އިއްޔާން ކުރެއްވިއެވެ.

ފަރިތަކުރުން 18

ތިރީގައިވާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދިނުމަށެވެ!

1- "ތަބޫކު ހަނގުރާމައިން އިސްލާމީ ލަޝްކަރު ނުކުންނެވުމަކީ ތަފާތު ބާރުގެން ދިރިތިބި ގޮތުގައި ހުރި ކުރެއްވިއެވެ." ދަރުބާރުތަކަށް ބޭނުން ކަންކަން ބައްޔަކުރުމަކީ މުބާރުގެ މިހާރުގެން ދަތުރުގެ ދަރުބާރު އޮތްކަމަށް ބައެއް މިހުން ބުނެއެވެ. މިއީ ޞައްޙަ ކުރާ ކަމެއް ހެއްޔެވެ؟

2- ބައްޖު ފަރުބަ ކުރުވުން އަހަރެއްގައި ހުއްޓުވާ ޤިރާޢަތް ރަސޫލާ ބައްޖު ނުކުރުއްވި ސަތަބާމުދު 15 ޢުމުރުވާއި 20 ޢުމުރުގެ ބާރާނުއްވިތާ!

3- "ހިޖުރައިން 9 ވަނަ އަހަރުގެ ބައްޖު މުސްލިމުންނާގެން ކުރެއްވީ އަބޫބަކުރުގެފާނެވެ. އަދި މީސްތަކުންނަށް ތަޢުބާ ސޫރަތުގެ ކުރީޢާޔަތްތައް އިއްވެވީ އަލީގެފާނެވެ." މިއީ އަލީގެފާނުގެ ޞަޙާބާކަމުން ނުވަތަ އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ ޞަޙާބާކަމުން ހުރި ދަލީލެއް ހެއްޔެވެ؟ ބައްޔާނުކުރޭ!

4- އުމަރުގެފާނާއި އަބޫބަކުރުގެފާނާ ވާދަކުރެއްވި ފުރުޞަތުން ކުރަކުރުމުގައެވެ. މިދެމީހުން މިކަމުގައި ހަމަހަމަ ހެއްޔެވެ؟ ބަޔާންކުރޭ!

---

[354] އަބޫ ޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (2/ޞ529)

[355] ޣަޒާލީ، މުޙައްމަދު: ފިޤްހުއްސީރާ ... ސީރަތި ރަސޫލިއްލާހި ﷺ (ޞ361)

[356] މުބާރަކްފޫރީ ، ޞަފިއްޔުއްރަޙްމާން : އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ޞ432)

ބާބު 10

ޙައްޖަތުލްވަދާޢު

ޙާޞިލުވާން މިންވަރު

- ޙައްޖަތުލްވަދާޢުގެ ޚުޠުބާއާއި އެއަރުކާން މުސްލިމުންނަށް ދަސްކޮށްދެއްވި ގޮތް ދެނެގަތުން.
- ރަސޫލާ ސުވަރުގެވަޑައިގަތުމުގެ އާޚިރުކަންތައްތަކުގެ ކަންކަން އޮޅުންފިލުން.
- އަބޫބަކުރުގެ ފަރާން މުސްލިމުންނާގެން ނަމާދު ކުރެއްވި އުސޫލު ބަޔާންކުރުން.

ރަސޫލާ ﷺ މަދީނާގައި ހުންނަވައިގެން ހިޖުރައިން 10 ވަނަ އަހަރުގެ ޙައްޖު ފިޔަވައި އެހެން ޙައްޖެއް ކޮށްވަޑައެއް ނުގަންނަވައެވެ. މިޙައްޖަށް ޙައްޖަތުލްވަދާޢުގެ ނަމުން ނަންދެވުނީ މިޙައްޖުގައި ރަސޫލާ ﷺ މުސްލިމުންނަށް އަލްވަދާޢު ވިދާޅުވުމުންނެވެ. އަދި މިޙައްޖުގެ ފަހުން އެކަލޭގެފާނު ޙައްޖެއް ކޮށްވަޑައިގެންނެއް ނުވާތީއެވެ.[357] އަދި މިއީ އިސްލާމްދީނުގެ ޤަވާޢިދުތަކުގެ ތެރެއިން މުހިންމު ގަވާއިދުތަކެވެ. އަދި އެއީ ދީން ފުރިހަމަވުމުގެ ރަމްޒެކެވެ.

ރަސޫލާ ﷺ ޙައްޖަށް ވަޑައިގަތުމަށް ޤަޞްދު ކުރެއްވުމާއެކު ހިޖުރައިން 10 ވަނަ އަހަރުގެ ޛުލްޤަޢިދާ މަހުގެ ފަހުކޮޅު މުސްލިމުންގެ ޖަމާޢަތަކާއެކު އެކަލޭގެފާނު އެންގެވީ ޙައްޖުގެ އަޅުކަމަށް ތައްޔާރުވުމަށް އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ޙައްޖުގެ ދަތުރަށް ނުކުތުމަށް އެދޭމީހުން ޖަމާވުމަށެވެ. މިއާއެކު ރަސޫލާ ﷺގެ އެންގެވުމާ ގޮތަށް މަދީނާގެ ތަރަފްތަކުގެ އަހުލުވެރިންނާއި އިތުރުން މުސްލިމުންނެއް ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ބައިވެރިވުމުގެ މަޤްޞަދުގައި މަދީނާއަށް ޖަމާވެފައިވެއެވެ.

މިދަތުރުކުރެއްވުމަށް ރަސޫލާ ﷺ މަދީނާއިން ނުކުމެވަޑައިގަތީ ހިޖުރައިން 10 ވަނަ އަހަރުގެ ޛުލްޤަޢިދާ މަހުގެ 25 ވީ ހޮނިހިރު ދުވަހުއެވެ.[358] މިދަތުރު މަދީނާގެ މަސްޖިދުން ފެށިގެންއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ދަތުރުފުޅުކުރައްވާ މަދީނާގެ އަހުލުވެރިންގެ މީޤާތު ކަމުގައިވާ ޛުލްޙުލައިފާއަށް ވަޑައިގެން އެތާނގައި ރޭ ހޭދަކުރައްވާ ނަމާދު ދެރަކުޢަތް ކުރައްވައިފިއެވެ. އެތަނުން އިޙްރާމް ބަންނަވައިފިއެވެ.[359]

---

[357] - ރިޔާޟު، ޢަލީ ސަލާމް: އަލްޙައްޖު ރަސޫލާ ﷺ ގެ ސީރަތު (ސ378)

[358] _ އަބޫޔަޢުޤޫބް. މުޙައްމަދު ޢަލީ: އަލްޙައްޖު ރަސޫލުﷲ (ސ304)

[359] - އަލްބީ ސަމާޙާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު : އަލްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ސަޙީޙު ވައްސުންނާ (2/ސ567)

ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ ޖަމަލުކޮޅަށް ސަވާރުވެ ވަޑައިގަތެވެ.[360] އެއަށްފަހު ޙައްޖުގެ ތަލްބިޔާ ހަރުއަޑުން ކިޔުއްވަން ފެށްޓެވިއެވެ. لَبَّيْكَ اللهُمَّ لَبَّيْكَ ، لَبَّيْكَ لاَشَرِيْكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَ ا لْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْك لاَ شَرِيْكَ لَكَ ދެން ހަމަ އެއާއެކު އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވި لَبَّيْكَ بِعُمْرَةٍ وَحَجَّة[361] "ޢުމްރާއާއެކު ޙައްޖުވުމަށް ނިޔަތްކުރީމެވެ." މުސްލިމުންކުރެ ބައެއް ބޭކަލުން އިޙްރާމް ބެންނެވީ ޙައްޖަށް އެކަންޏެވެ. އަނެއްބައި ބޭކަލުން އިޙްރާމް ބެންނެވީ ޢުމްރާއަށެވެ. އަނެއްބައި ބޭކަލުން ޙައްޖާއި ޢުމްރާ އެކުގައި ވުމަށެވެ.

ދެން ވާދީ ޢުސްފާނަށް ދަތުރުކުރެއްވިއެވެ. އެތާގައިވާ سَرِف އޭ ކިޔޭތަނެއްގައި ހުންނަވާ ރަސޫލާ ﷺ އަސްޙާބުންނަށް އަމުރުކުރެއްވީ [illegible] ޙައްޖުވުމަށް ނިޔަތްކޮށްގެން އައިސްފައިވި ނަމަވެސް ހަދްޔު [illegible]. ހަދްޔު [illegible] ނުވާފަރާތްތަކުން އެނިޔަތް ޢުމްރާގެ ނިޔަތަށް ބަދަލު ކުރެއްވުމަށެވެ. ދެން އެތަނުން ދަތުރުފުޅު ކުރައްވާ ޛީޠުވާއަށް ފައިބާވަޑައިގެން އެތާގައި ރޭކުރައްވިއެވެ. އެއީ ހިޖުރައިން 10 ވަނަ އަހަރުގެ ޙައްޖުމަހުގެ 4 ވަނައަށްވީ އާދިއްތަ ދުވާލެވެ. އެތާގައި ފަތިސްނަމާދު ކުރެއްވުމަށްފަހު އެދުވަހު [illegible] [illegible] މައްކާއަށް ވަދެވަޑައިގަތެވެ. [illegible] މައްކާއަށް ވަދެވަޑައިގަތީ މައްކާގެ މަތީ ފަރާތުންނެވެ. [362]

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ [illegible] [illegible] ފެނިވަޑައިގަތުމުން ދުޢާ ވިދާޅުވިއެވެ. اللهُمَّ أَنْتَ السَّلاَمُ ، وَمِنْكَ السَّلاَمُ ،فَحَيِّنَا رَبَّنَا بِا لسَّلاَمَ ، اللهُمَّ زِدْ هذَالْبَبْتِ تَشْرِيْفًا وَتَكْرِيْمًا وَمَهَا بَة وَبرًّا ، وَزِدْ مِن حَجِّه أو اعْتَمره تَكْرِيْمًا وتَشْرِيْفًاو تَعْظِيْمًا وبرًا[363] މިދުވަހުގެ ހެނދުނުގެ ވަގުތުގައި އަލްމަސްޖިދުލްޙަރާމަށް ވަދެވަޑައިގެން ޖަމަލުކޮޅަށް ސަވާރުވެ ވަޑައިގެން އިންނަވާ ތަވާފު ކުރައްވަން ފެށްޓެވިއެވެ. [illegible] ޙަޖަރުލްއަސްވަދަށް އިސްތިލާމް ކުރައްވަނީ އަތްޕުޅުގައިވާ އަސާގަނޑަކުން އިސްތިލާމް ކުރައްވަމުންނެވެ. މިގޮތަށް އެކަލޭގެފާނު ތަވާފު ކުރެއްވީ މުސްލިމުންނަށް އެކަލޭގެފާނުގެ ޢަމަލުފުޅުތައް ފެނި [illegible] [illegible] އިޤްތިދާވެ ޢަމަލު ކުރުމަށްޓަކައެވެ. އަދި ފުރަތަމަ ތިންބުރުގައި ފިޔަވަޅުތައް ކައިރިކޮށް ހަލުވިކޮށްލައްވައި ބާރަށް ހިނގާވިއެވެ. އެއީ ރަމަލު

---

[360] - [illegible]، [illegible]: [illegible] ﷺ (ސ379)

[361] - رواه البخاري

[362] - [illegible] .[illegible]: [illegible] ރަސޫލުﷲ (ސ304)

[363] - رواه البيهقي

ކުރެއްވުމެވެ. އަދި އަނެއް ހަތަރު ބުރުގައި އާދައިގެ ހިނގުމުގައި ހިނގެވިއެވެ.[364] ޠަވާފުކޮށް ނިމުމުން ރަސޫލާ ދެން ވަޑައިގަތީ މަޤާމު އިބްރާހީމަށެވެ.

މަޤާމު އިބްރާހީމުގައި ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ޠަވާފުގެ ދެރަކުޢަތް ކުރެއްވުމަށްފަހު ދެން އެކަލޭގެފާނު އަނެއްކާވެސް ޙަޖަރުލްއަސްވަދަށް އިސްތިލާމް ކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު ބާބު ޞަފާ މަސްޖިދުން ޞަފާއަށް ނުކުމެ ވަޑައިގަތެވެ.[365] ދެން އައްޞަފާ ފަރުބަދައަށް އަރާވަޑައިގެން ޞަފާ މަރުވާގެ ސަޢުޔު ޞަފާއިން ފައްޓަވާ މަރުވާއަށް ނިންމެވިއެވެ. ދެން ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ މައްކާގެ އިރުމަތީ ފަރާތުގައިވާ ތަނަވަސް ސަރަހައްދެއް ކަމުގައިވާ އަބްޠަޙަށް ފައިބާ ވަޑައިގެން އެތާގައި ހަތަރުދުވަސްވަންދެން ހުންނެވިއެވެ.[366]

ޛުލްޙިއްޖާ މަހުގެ 8 ވަނަ ދުވަހު ހެނދުނު ރަސޫލާ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނާއެކު މިނާއަށް ވަޑައިގަތުމަށް ނުކުމެވަޑައިގަތީ ކުރިން [illegible] ވަޑައިގެން ތިއްބެވި ތަނުން ޙައްޖަށް އިހްރާމް ބަންދަވައިގެންނެވެ. ދެން އެތާގައި އެބޭކަލުންނާއެކު ރަސޫލާ ﷺ ޒުހުރުނަމާދާއި ޢަޞުރުނަމާދު، އަދި މަޣްރިބު ނަމާދާއި އިޝާ ނަމާދު، އަދި ފަތިސްނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. އަދި 9 ވަނަ ދުވަހުގެ އިރު [illegible] އަރަންދެން މަޑުކުރެއްވިއެވެ. އިރު އެރުމަށްފަހު [illegible] ރަސޫލާ ﷺ ޢަރަފާތަށް ވަޑައިގަތުމަށް ދަތުރުފުޅު ފެއްޓެވިއެވެ. އަދި ޢަރަފާތަށް ވަޑައިގަތުމުގެ ކުރިން ނަމިރާގައި ޤުބާގެ ޖެއްސެވުމަށް އަމުރުފުޅު ކުރެއްވިއެވެ. ނަމިރާއަކީ ޢަރަފާތުގެ ސަރަހައްދުން ބޭރުގައި ޢަރަފާތުގެ ކައިރީގައިވާ ތަނެކެވެ.[367]

އެދުވަހުގެ މެންދުރުގެ ފަހުން ރަސޫލާ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ ޖަމަލަށް ސަވާރުވެ ވަޑައިގެން ބަޠްނުލްވާދީއަށް އާދެ! ވާދީއުރަނާއަށް ވަޑައިގަތެވެ. އިމާމު މާލިކު ފިޔަވައި އެހެންހުރިހާ މަޛްހަބު އިއްތިފާޤުން ދެކެވަޑައިގަންނަވާ ގޮތުގައި ޢުރަނާއަކީ ޢަރަފާތުގެ ސަރަހައްދުންނުވެ. އެތާގައި ހުންނަވައި އެކަލޭގެފާނު ދެއްވި މަޝްހޫރު ޚުޠުބާ ދެއްވިއެވެ.

ޢަރަފާތުގެ ޚުޠުބާ

---

[364] [illegible] (ސ380)

[365] [illegible] (2/ސ570)

[366] [illegible] (ސ382)

[367] [illegible] (ސ383)

ރަސޫލާ ދާއްﷲ އަށް ޙަމްދު ޘަނާ ދެންނެވުމަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ. أيُّهَا النَّاس، اسْمَعُوا قَولي، فَإنِّي لاَ أدْرِي لَعَلِّى لَا ألقَاكُم بعدَ عَامِي هذَا بهذا الموقِف أبَداً)[368]. އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަމަންކަލޭގެފާނުގެ މިބަސްފުޅު އަހާށެވެ! ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން މިތާގައި މިއަދަށްފަހު ތިޔަބޭކަލުންނާ ބައްދަލުވެ މިފަދަ ފުރުޞަތެއް ތިޔަމަންކަލޭގެފާނަށް ލިބޭނެ ވަރެއް ނުދަންނަމެވެ. (إن دماءَكُم وأموالَكُم حَرامٌ عَليكُم كحُرمَة يومِكُم هذا، في شهركم هذا، في بلدكم هذا. ألا كلُّ شيءٍ من أمْرِ الجاهِلِيَّة تَحتَ قدمي مَوضُوع، ودماء الجاهلية موضوعة، وإن أول دم أضع من دمائنا دم ابن ربيعة بن الحارث . وكان مسترضعاً في بني سعد فقتلته هُذَيْل . وربا الجاهلية موضوع، وأول ربا أضع من ربانا ربا عباس بن عبد المطلب، فإنه موضوع كله)(فاتقوا اللّه في النساء، فإنكم أخذتموهن بأمانة اللّه، واستحللتم فروجهن بكلمة اللّه، ولكم عليهن ألا يوطئن فرشكم أحداً تكرهونه، فإن فعلن ذلك فاضربوهن ضرباً غير مُبَرِّح، ولهن عليكم رزقهن وكسوتهن بالمعروف). (وقد تركت فيكم ما لن تضلوا بعده إن اعتصمتم به، كتاب اللّه). (أيها الناس، إنه لا نبي بعدي، ولا أمة بعدكم، ألا فاعبدوا ربكم، وصلوا خمسكم، وصوموا شهركم، وأدوا زكاة أموالكم، طيبة بها أنفسكم، وتحجون بيت ربكم، وأطيعوا أولات أمركم، تدخلوا جنة ربكم). (وأنتم تسألون عني، فما أنتم قائلون؟) قالوا: نشهد أنك قد بلغت وأديت ونصحت. فقال بأصبعه السبابة يرفعها إلى السماء، وينكتها إلى الناس: (اللهم اشهد) ثلاث مرات.[369] މާނައަކީ، ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ލޭއާއި މުދަލާއި ތިޔަބައިމީހުންގެ ވައްކަން ހުރުމަތްތެރިކަމާއެކު އެއްކޮށްލެއް. އެއީ މިއަދާއި މިމަހާއި މިރަށް ހުރުމަތްތެރިކަމާއެކު ހަމަހަމަވެގެންވާ ފަދައިންނެވެ. ދަންނާށެވެ! ޖާހިލިއްޔަ ޒަމާނުގެ ކަންތައް ކޮންމެކަމެއް ތިޔަބައިމީހުންގެ ފައިތިލަފުޅުގެ ދަށަށް ނައްޓާލައްވައިފީމެވެ. އަދި ޖާހިލިއްޔަ ޒަމާނުގެ އޭރުގެ ލޭގެ މައްސަލަތައްވެސް ނައްޓާލައްވައިފީމެވެ. މިގޮތުން އެންމެ ފުރަތަމަ ދޫކޮށްލައްވަނީ ރަބީޢާގެ ބުނު ޙާރިޘްގެ ދަރިއެއްގެ ލޭގެ މައްސަލައެވެ. އެއީ ބަނީ ސަޢުދުގައި ކިރުބޮއިމުން ހުންނަވަނިކޮށް

---

[368] - އިބްނު ހިޝާމް. މުބާރަކްފޫރީ: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމު މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ސ305)

[369] - ބިޝާރާ، އަބޫސަޢީދު: އަލްޖާމިޢުއްޞަޙީޙު ލިއްސީރަތިއްނަބަވިއްޔާ މުޙައްމަދު ﷺ (ސ383)

ހުޒައިލު ޤަބީލާގެ މީހުން އޮޅުވާލާފައިވާ ގޮތެވެ. އަދި ހަމަ އެފަދައިން ބިއުރު މަޢޫނާގައި އޮތް މައްސަލަތަކުގެ ތެރެއިން ރިބާގެ މައްސަލަ ނައްޓާލައިދީފިއެވެ. މިގޮތުން ފުރަތަމަ ރިބާއަށް ގެނެސްދެއްވި މުޢާމަލާތުކުރުމާއި ތިޔަބައިމީހުން ކަންތައްތަކުގެ ބޭނުންތެރިކަމުގެ ރިބާއެވެ. އެއީ މުޅިން އުވާލެވުނު އެއްޗެކެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ އަނިޔާވެރިކަމާއި (އަސްހާބުންނަށް ވެދުން) ﷲ ގެ ރަސޫލާއަށް ބޮޑުވާވެރި ވާހަކަ. ފަހު ތިޔަބައިމީހުން އެކަނިބައިވެސް ހިތްއަޅައިގަތީ ﷲ އާއި ނަބިއްޔާގެ ގޮތުގައިވެސް. އަދި އެކަނިބައިވެސް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ބަރާބަރު ގޮތަކަށް ﷲ ކައިރިއާއި ދުވަހުގެ މަތިން (ކޮންމެ ގޮތެއްގައި) ކަނޑައެޅުއްވިއެވެ. އެކަނިބައިވެސް ވަރަށް ބޮޑު ބައިވެރިވުމާއި ވަރުގަދައެވެ. އެކަނިކޮށް އެކަނިބައިވެސްގެ ގޮތުގެ ޢަރަބިއްޔާ ނުހިމެނޭ ނުވަތަ ވާހަކައިގެ ހިފެހެއްޓުމާ ކަމުގެ ވާހަކަ ދަންނަވާލެވިއެވެ. މިގޮތަށް ކައިރި ކަމެއްހެދީގެން އެކަމުގެ ތަފާސްހިސާބު ދެއްކެވިއެވެ. ކޮށްލެއްވި ބަޔަކު ގޮތުގެ އެކަނިބައިވެސްގެ ތިޔަބައިމީހުން ކަނޑައެޅުއްވިއެވެ. އަދި އެކަނިބައިވެސްވެސް ތިޔަބައިމީހުން ކުރީގައި ނަމަވެސް ބޮޑުވުމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ކާމިޔާބުކަމަށް ތިޔަބައިމީހުންގެ ބަޔަކު އެއްކަލަ ތިޔަބައިމީހުން ހިތްހަމަޖެހިގަތުމަކީ ކަމަކީ ބޭނުން ވާނެއެވެ. އެއީ ﷲ ވެވޭއެވެ.

ޤުރައިޝުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ފާޑުކިޔުމުގައި ނަޞީހަތްދީ ނުވެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ފުރަގަސް އުއްމަތަށް ނިސްބަތްވެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން! ތިޔަބައިމީހުން ހަމަޔަށް ބޭއްވުމުގައި ﷲ އަށް އަދުލުއިންސާފުވެވޭށެވެ! އަދި އެކަލާނގެ ބަރަކާތްތަކަށް ފަސޭހަތަކުން އަދުލުއިންސާފުވެވޭށެވެ! އަދި ރަސޫލާއަށް ތިޔަބައިމީހުން ކުރަހަ ހިފައިގެން! އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ މުދަލުން ޢަމަލުކުރަނީވެ! އެއީ ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަފްސު ޖެހިލުން ކުރެވުމާހާލަތެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ހަމަޔަށް ބޭއްވުމުގައި ކަލާނގެ ގޮތުގައި ގޮސް ބަހައްޓާލާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ކުރެން ކުރިން ހަމަޖެހިގެންވާށެވެ! އާދެން އެކަލާނގެ ސަބަބުން ﷲ ސުވަރުގެއަށް ތިޔަބައިމީހުން ވަޑައި ހުއްޓެވެ. އަދި ތިޔަބައިކަލުން ތިޔަބައިމީހުންނާ ސުވާލު ކުރުމަށް އެދިވަޑައި ބާވަތްތަކުގައި ސުވާލު ކުރިޔާނީ ހިފެހެއްޓުމެއްވެ؟ އަބަދުވެސް ދެންނެވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ހަމައެކަނި ކަންތައްތަކުގެ ރިސާލަތު ފޮނުއްވައިގެން ފޮނުއްވަދީ ނަސޭހަތްދީ އެއްގަމުގެ އަދާކޮށްދެއްވައިދެއްވިއެވެ. ދީން އެކަންތައްތަކުގެ ޝަހާދަތު ދިނުމަށް މައްޗަށް އުފެއްދެވި

މީސްތަކުންނަށް ބައްލަވައި ދެއްވަމުން ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްދަވާ ބޮޑުކުރެއްވި ރަސްކަލާކޮ! އިބަރަސްކަލާނގެ ހެކިވެ ވޮޑިގަންނަވާދޭވެ! މިގޮތަށް ތިންފަހަރު ވިދާޅުވިއެވެ.[370]

އަދިވެސް ޚުޠުބާގައި ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. (أيها الناس، إنَّ الشَّيْطَان قَدْ يَئِسَ أن يَعْبُدَ فِيْ أَرْضِكُم هذه ، ولكِنَّه قد رَضِيَ أَن يُطَاعَ فِيْمَا سِوَى ذَلِكَ ممَّا تَحْقِرُون من أَعْمَالِكُم)[371] މާނައަކީ، "އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން ޢަރަބިކަރައިގައި ޝައިޠާނާއަށް އަޅުކަންކުރުވުމާމެދު އޭނާ މާޔޫސް ވެއްޖެއެވެ. އެކަމަކު ފަހަރެއްގައި ހަގީރު ޢަމަލުތަކުން އޭނާއަށް ކިޔަމަންތެރިކަން އަދާކުރުމަށް ރުހިފައި ވެއެވެ." އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ހަނދާން ނައްތާލުމަކީ ކާފިރުކަން އިތުރުކުރާ ކަމެކެވެ. ކާފިރުން މީސްތަކުން މަގުފުރައްދަނީ އެގޮތުގެމަތިންނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ހުރުމަތްތެރިވެގެންވާ މަހެއް ފަސްކޮށްލުމަކީ ކާފިރުކަން އިތުރުކުރާ ކަމެކެވެ. އެކަމުގެ ސަބަބުން ކާފިރުތަކުން އިތުރަށް މަގުފުރެދިގެން ދިއެވެ. އެމީހުން ހުރުމަތްތެރިވެގެންވާ މައްސަރުތަކުގެ ތެރެއިން އެއްމައްސަރެއްގެ ހުރުމަތް ކަނޑައި އެމައްސަރުގެ ބަދަލުގައި އަހަރުގެ ތެރޭގައި އަންނަ އަހަރުން ކޮންމެވެސް މައްސަރެއް ހުރުމަތްތެރި ކުރެއެވެ. އެގޮތުން ﷲ ހަމަޖައްސަވާފައިވާ ހުރުމަތްތެރިވެގެންވާ މައްސަރުތަކުގެ ބަދަލުގައި ހަމަޖައްސަމުން ގެނައެވެ. އަދި ހަމަ ކަށަވަރުން ޒަމާން ފަށައިގެން އައިސް މިއަހަރަކީ ﷲ ތަޢާލާ ބިން އާއި އުޑު ހެއްދެވި ދުވަހު އެނބުރުނެވެ. އަދި ﷲ ތަޢާލާގެ ޙަޟްރަތުގައި މައްސަރުތަކުގެ އަދަދަކީ 12 އެވެ. އީ އުޑުތަކާއި ބިން ހައްދަވައި ދުވަހުއްސުރެ ﷲގެ ޙަޟްރަތުގައި ދުނިޔެއާއިއެކުގައި އަހަރުއްދަށް ވާ މިންވަރެވެ. އޭގެތެރެއިން 4 މަސް ހުރުމަތްތެރި ވެގެންވެއެވެ. އެއީ ވިދިވިދިގެން އަންނަ 3 މަހާއި އެކަހެރިވެ އޮންނަ މަހެކެވެ. އެއީ ޛުލްޤަޢިދާ، ޛުލްޙިއްޖާ، މުޙައްރަމް އަދި ރަޖަބެވެ.

އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން މުއުމިނުންނަކީ އަޚުންވެރިވެގެންވާ ބައެކެވެ. އެއްވެސް މީހަކަށް އޭނާގެ އަޚާގެ މުދަލުން އޭނާގެ ރުހުމަކުން ދިނީ އެއްޗެއް މެނުވީ ނުވާނެއެވެ. ފަހެ ތިމަންކަލޭގެފާނު މިބަސް އިއްވައިފިން ނޫންތޯ؟ ހައްދަވާބޮޑުކުރެއްވި ރަސްކަލާކޮ! މިކަމުގެ މައްޗަށް ހެކިވެ ވޮޑިގަންނަވާދޭވެ! ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ފަހުން ކާފިރުވެ އެކަކު އަނެކަކުގެ ހަނގުރާމަކޮށް ތަޅާފޮޅާ ބަޔަކު ކަމުގައި ނުވާށެވެ! އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުން

---

[370] _ މުބާރަކު ފޫރީ، ޞަފިއްޔުއްރަޙްމާނު: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ޞ454)

[371] - އަލްބައިހަޤީ. މުޙައްމަދު ޙަބީ: އައްރަޙްމަތުލްމުހްދާތު މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ޞ305)

ހައްދަވާ ބޮޑުކުރައްވި ރަސްކަލާނގެއީ އެއްކަލުވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ބަފައިކަލުންނަކީ އެކަކެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ވަނީ އާދަމުގެފާނުގެ ދަރިކޮޅުންނެވެ. އާދަމުގެފާނު ހެއްދެވީ ވަލިންނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މާތްﷲގެ ޙަޟްރަތުގައި އެންމެ މާތްމީހަކީ އެންމެ ތަޤުވާވެރިޔާއެވެ. ޢަރަބިއަކަށް ޢަޖަމީއެއްގެ މައްޗަށް ހުރިކަމުގައި ތަޤުވާވެރިކަމުން ފިޔަވާ އިސްކަމެއް ނުވެއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު މިބަސްފުޅު އިއްވައިދެއްވީމުތޯ؟ ޞަޙާބީބޭކަލުން ރަސޫލާއޯ! މިކަމުގެ މައްޗަށް ހެކިވެ ވޮޑިގެންނަވާށެވެ! "ރަސޫލާ ﷺ ޚުޠުބާ ދެއްވަމުން ގެންދެވިއިރު ޖަރީރު ބިން ޢަބްދުﷲ އަލްބަޖަލީ ހުންނެވީ މީސްތަކުން ހަރު ހިމޭން ކުރައްވަމުންނެވެ. އަދި ރަބީޢާ ބިން އުމައްޔާ ބިން ޚަލަފް ރަސޫލާﷺގެ ބަސްފުޅުތައް މީސްތަކުންނަށް އިއްވަވަމުން ގެންދެވިއެވެ.

ރަސޫލާ ﷺ ޚުޠުބާ ދެއްވާ ނިމުމުން ބިލާލުގެފާނު ބަންގި ގޮވާ ޤަމަތް ގޮވިއެވެ. ދެން ރަސޫލާ ﷺ މީސްތަކުންނާއެކު މެންދުރު ނަމާދު ކުރައްވައިދެއްވިއެވެ. އަދި އެއަށްފަހު ޤަމަތް ގޮވާ ޢަޞްރު ނަމާދު ކުރައްވައިދެއްވިއެވެ. މިދެނަމާދުގެ ދެމެދުގައި އެހެން އެއްވެސް ނަމާދެއް ނުކުރައްވައެވެ. ދެން ރަސޫލާ ﷺ ސަވާރުވެ ވަޑައިގެން ޤަޞްވާ ޖަމަލުގެ ބަނޑު ސަޚްރާތަށް ހުންނެވި ހިސާބަށް އެކަށީގެން ވަޑައިގަތެވެ. މިގޮތަށް ޖަބަލުއްރަޙްމާގެ ތިރީ ސަޚަރާތުގައިވާ ހިލަތަކާއި ކައިރިއަށެވެ. އެތަނުގައި މީހުން ފޭބުމުގައި ޢަރަފާތުގެ ކައިރި ވަޑައިގެން ޤިބުލައަށް ކުރިމަތިލައްވައިގެން ހުންނެވިއެވެ. މިގޮތުގައި އިރުއޮއްސެންދެން ހުންނެވިއެވެ. އިރުއޮއްސި (ރަތްކުލަ އޮއްސެންދެން) ދަށަށްދިއުމުން ދާންދެން ހުންނެވިއެވެ. ނަމާދަށްފަހު ރަސޫލާ ﷺ ދިޔާރަކޮށްލައްވަން ހުއްޓެވި ދިޔަރީދޫޅޫ އުޅުއްވައިވަޑައިގެންނެވެ. ދެން އުޅުއްވައިވަޑައިގެން ހުންނެވި ގޮތް އިދިކޮޅުގެ ބޮޑު ޖަމާޢަތެއް މިސްކިތަށް ކަރާތަށް ދިމާލަށް ދިޔައީ އެވެ. "މިމަންޒިލްގެ ކުރިމަތީގައި ތިބިއިރު މިއަދަކީ ހަމައެކަނި ދުޢާއަށް ވަގުތުދޭ ދުވަހެވެ."

ދެން ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މައްޗަށް ބިރުވެރިކަމެއް ދުނިޔެއާއި ދުނިޔޭގެ ދިނުމަށްޓަކައެވެ! މިއީ ދުޢާ އިޖާބަކުރައްވާ ދުވަހެކެވެ. އަދި ﷲ ތަޢާލާ އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންގެ މައްޗަށް ރަޙްމަތް ފޭބުއްވާ ދުވަހެކެވެ. "އޭ މާތްﷲގެ ރަޙްމަތްތެރިންނޭވެ! އެތިބި މާތްﷲ ގެ އަޅުތަކުންނޭވެ. އެބައިމީހުން ސަމާލުކަމާއި އަދި އެތިބި އަޅުތަކުންގެ ތަރުބިއްޔަތު ދަސްކުރާށެވެ. އަދި މާތް ﷲ ގެ ރަޙްމަތް މިންޖުވެފައި އެދިއެދެވެ.

އެބައިމީހުންނަށް ތިމަން الله ނުފެންނަ ބާރުގަދައެވެ. އެހެންކަމުން އެބައިމީހުންނަށް ތިމަންالله ފެންނަނަމަ އެބައިމީހުން ކޮންފަދައަކުން ވީސްނޯއެވެ؟ އެބައިމީހުންގެ ފާފަ ފެއްސަވާދެ ދިނަނަމަވެސް ތިމަން الله އެބައިމީހުންނަށް ފުއްސަވާ ދެއްވީމުއެވެ. ތިމަން اللهގެ ރަޙްމަތުންގެ މައްޗަށް ފާފަފުއްސަވައިދީ ބާރުގަދައި އެނބުރިގާ ބަދަލު ކަމުގައި ވާނެވެ!

ޙިއްޖަތުލްވަދާޢީ ރަސޫލާ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މައްޗަށް މަރުޙަބާ ފުއްދުވަން ދުޢާކުރައްވާގޮތް ދިނަކަމާއެކު الله އެކަލޭގެފާނުގެ ވަޙީ ކުރެއްވިއެވެ. އެއްބަހަކުން އަރިހުން ބަޔަކަށް އަނިޔާވެރި ނުވާނަމަ އެހެންނުދިޔަކަށް ތިމަން الله ފުއްސަވައިދެއްވައި ދީފީވެ. މިދުވަހުގައި ޔަޤީނުރަސޫލާގެ މައްޗަށް އަލްމާއިދާގެ 3 ވަނައާޔަތް ބާވައިލެއްވިއެވެ. ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗا ۚ[372] މާނައީ، "މިއަދު ތިޔަބައިމީހުންގެ ދީން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފުރިހަމަކޮށް ދެއްވައިފީމެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ނިޢުމަތް ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ފުރިހަމަކޮށް ދެއްވައިފީމެވެ. އަދި އިސްލާމްދީން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދީނެއްކަމުގައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ރުހިވޮޑިގެންފީމެވެ."

ޢަރަފާތްދުވަހުގެ އިރުއޮއްސުމުން ރަސޫލާ ﷺ ޢަރަފާތުން ނުކުންނަވައި މުޒްދަލިފާއަށް ވަޑައިގެން މަޣްރިބުނަމާދާއި ޢިޝާ ނަމާދު ކުރައްވައިފިއެވެ. ދެން މުޒްދަލިފާގައި ރޭގަނޑު ހޭދަކުރައްވައި ފަޖުރުވުމުން ދުއްކަވާތެށް ހިޔަ ހޮއްވުވަންތަނު އަލްމަޝްޢަރުލްޙަރާމަށް ދަތުރުފުޅު ކުރައްވާ ވާދީ މުޙައްސިރާ ހިސާބަށް ވަޑައިގެންނެވުމުން ދަތުރުފުޅު ހަލުވި ކުރައްވައި މިނާއަށް ވަޑައިގަތެވެ.[373]

ދެން އިރުއަރުމަށްފަހު އެތަނުން ޖަމްރާ ދިމާއަށް ވަޑައިގެން އެތަނުގައި ޖަމްރަތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލަޖެއްސެވި ސަވާރުވެ އިންނަވައިގެންނެވެ. ދެން ހިލަޖެއްސެވުން ނިންމެވުމަށްފަހު މިނާއަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އުޟްޙިޔާގައި މީސްމަހުންނަށް ޤުރުބާނުކޮށް ދެއްވިއެވެ. އެ ޤުރުބާނީގައި ތަކެއްޗަށް ބުރުހާނުތަކާއި މާތްކަމާއި ބަހާން ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ކަލޭގެ ބުރުއްކޮށްވެސް ބަހާން ކުރެއްވިއެވެ. އަދި اللهގެ ޒިކުރުކުރައްވާ ގޮތައި އުސްތަޅުކަށްވުމުގެ ކަމަކަށް ފިރިހަނ ހިންގަވާ ޚުތުބާތަކެއް ކިޔަވަންފުޅުކަން އަރުވާ ކުރެއްވިއެވެ.[374]

---

[372] - المائدة 3

[373] - ބަލާ ސަފިއްޔާ، މުބާރަކްފޫރީ : އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް ދި ސީލްޑް ނެކްޓަރ (2/ސ576)

[374] - ބަލާ، އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް ސީރަތުން ނަބަވިއްޔާ ﷺ (ސ385)

ދެން މިނާގައި ހުންނަވައި ހަދުޔުގެ ގޮތުގައި 63 ޖަމަލު ކަތިލައްވާ އިސްތަރިޔުގެ ބާކީއްވުމުން ޢަލީ މައްކާއަށް ވަޑައިގެން ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރައްވާ ޡުހުރު ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. ދެން ބަނީ ޢަބްދުލްމުއްޠަލިބުގެ މީހުން މީސްތަކުންނަށް ޒަމްޒަމްފެން ދޭއި ހިސާބަށް ވަޑައިގަތެވެ. އެތާނގައި ހުންނަވައި ޒަމްޒަމްފެންކޮޅު ހިއްޕެވިއެވެ.[375] ދެން ހަމަ އެދުވަހު މިނާއަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެކަށޭގޮތަށް އަވަހާރަކުރުގެ ހުއްޓެވި އެތާނގައެވެ. އަނެއް ދުވަހުގެ އިރުމެދުން ފުރުމުން ދަމުރުކުރު ކުރައްވައި ޖަމްރަތުލްއޫލާއާއި ޖަމްރަތުލްވުސްޠާ ދެން ޖަމްރަތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލަ އުކުއްވިއެވެ. އަދި މިނާގައި ރަސޫލާ ﷺ މީސްތަކުންނަށް ޚުޠުބާ ދެއްވިއެވެ.[376]

ރަސޫލާ ﷺ އައްޔާމުއްތަޝްރީޤުގެ ތިންދުވަހުވެސް ޖަމްރާއަށް ހިލަ އުކުއްވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު މައްކާއަށް ވަޑައިގަތެވެ. ދެން ރާއްޖެހިގެން ފަތުރުގެ ވަގުތުގައި ޠަވާފުލްވަދާޢު ކުރައްވައިގެން މަދީނާގެ ދަތުރުފުޅު ފެށްޓެވިއެވެ.

ދެން ރަސޫލާ ﷺ ޛުލްޙުލައިފާއަށް ވަޑައިގެން އެރޭގައި އެތާނގައި ތިއްބެވުމަށްފަހު ދަތުރުފުޅު ކުރައްވާ މަދީނާ ފެނިވަޑައިގަތުމުން ތިންފަހަރު ތަކުބީރު ވިދާޅުވުމަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ. "لاَ اله الاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَشَرِيْكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْر آيِبُون تَائِبُون عَابِدُون سَاجِدُون لِرَبِّنَا حَامِدُون ، صَدَقَ اللهُ وعْدَه ، وَنَصر عَبْدَه وَهَزَم الأَحْزَاب وَحْدَه" ރަސޫލާ ﷺ މަދީނާއަށް ވަދެވަޑައިގަތީ ދުވާލުގެ ވަގުތުއެވެ.[377]

ސަފަރުގެ ވަޑައިގަތުމުގެ އާދާބުތަކުން

ޙައްޖަތުލްވަދާޢުން މަދީނާއަށް އެނބުރި ވަޑައިގެންނެވި ކިލެގެރަސޫލާ ﷺ އަށް އާޚިރަތަށް ވަޑައިގަތުމުގެ ބަލިއެތިފުޅު ޖެހިއްޖެއެވެ.[378] ރަސޫލާ ﷺ ސަފަރުގެ ވަޑައިގަތުމުގެ އާދާބުތަކުން ފުރުނި ހިޖުރައިން 11 ވަނަ އަހަރުގެ ސަފަރުމަހުގެ ފަހުކޮޅު ނިޔާވާ ބަލިފުޅުގައި ބީރައްޓެހިވީއެވެ. މިހެނީ ބަލިފުޅު ރަސޫލާ ބައްޕާފުޅު އަހުލުވެރިން ލާމަ ޖެހިއްޖެއެވެ ވަޑައިގަތެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަނބިކަނބަލުން އެކަކާގެ ގޭގައި އަވަދިވެއިނިއްބެވީ

---

[375] އަބޫދާއޫދު. ޞަޙީޙު އަބޫދާއޫދު: ޙައްޖަތުލްވަދާޢު ރަސޫލުﷲ (ސ306)

[376] އަޙްމަދު ސުނަން، ޞަޙީޙު ބުޚާރީ: ސީރަތުންނަބަވިއްޔާ އަލްސީރަތް (2/ސ577)

[377] ބުޚާރީ، އަލްސިރާޖް: އަލްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް ރަސޫލުﷲ ﷺ (ސ388)

[378] ސީރާތު، މަޢްލޫމާތު: ރަޙްމަތުލްލިލްޢާލަމީން ﷺ (ސ-402)

ވަޑައިގަތެވެ. އެތާނގައި ހުންނަވާ ސުވަރުގެ ވަޑައިގަތުމުގެ ވަގުތު ގާތްވެއްޖެކަން ބަޔާން ކޮށްދެއްވިއެވެ. ދެން ބަޤީޢުގެ އަހުލުވެރިންނަށް އަސްތަޣްފިރު ކުރެއްވުމާއެކު އެނބުރި ވަޑައިގަތެވެ.[379] ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ އާލާސްކަންފުޅު ހުރިއްޖެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަދެވަޑައިގެން އިރު އެކަލޭގެފާނުގެ އިސްތަށިފުޅުގައި ރިއްސާ އާލާސްކަންފުޅު ގަދަ އެކަމަނާގެ އަރިހުގައި ޝަކުވާ ކުރެއްވިއެވެ. "ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ އިސްތަށިފުޅުގެވެ." ރަސޫލާ ﷺ ހަރިހު ކިޔުއްވިއެވެ. "ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އިސްތަށިފުޅުގެވެ." އަރިސަވާސާ ކިޔުއްވުމުގެ ގޮތުން ވިދާޅުވިއެވެ. " ތިމަން ކަލޭގެފާނަށްވުރެ ކުރިން ކަމަނާ އަވަހާރަ ވެއްޖެނަމަ ކަމަނާ ހިނަވައި ކަފުންކުރައްވައި ކަމަނާއަށް ދުޢާކުރުން ފަސްތާނުކުރުމުގެ ކަންތައް ތިމަން ކަލޭގެފާނު ކުރައްވާނަމެވެ."[380] ހަމަ މިއާއެކު އުދުރުގެ ޝަރީދުންނަކަށްވެސް ވަދާއު ވިދާޅުވިއެވެ.

އެކަލޭގެފާނުގެ އާލާސްކަންފުޅު ބޮޑުވިއިރު އޮންނެވީ السَّيِّدَة مَيْمُونَة ގެ ކޮޓަރިކޮޅުގައެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުން ގެންނަވައި، އެކަނބަލުންގެ އަރިހުން އިޛުނަ ހޯއްދެވި އެބަލިމަޑުގައި السَّيِّدَة عَائِشَة ގެ ކޮޓަރިކޮޅުގައި އޮންނެވުމަށެވެ. އަނބިއަނބިކަނބަލުން އެހުއްދަ ދެއްވުމުން އަލީގެފާނާއި އައްބާސްގެފާނާއި ދެމެދުން ރަސޫލާ ﷺ ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކޮޓަރިކޮޅަށް ވަޑައިގަތެވެ.[381]

ޢާއިޝަތުގެފާނު ވިދާޅުވަނީ އެކަމަނާގެ ކޮޓަރިކޮޅަށް ވަޑައިގަތުމަށްފަހު އަންނަތާވެސް ރަސޫލާ ﷺ ގެ އާލާސްކަންފުޅު ބޮޑުވި ކަމުގައެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ބަރިޔާ ކިޔުއްވިއެވެ. "ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ހަނިހަކަށް ހަތް ދުލުގެ ފެން އަޅާށެވެ. ފަހަރަކައިގައި މިސްތަރާނުގެ ގޮތަށް ވަޑައިގެންނެވުން ހަމަ ވެރިންއެވެ." ދެން السَّيِّدَة حَفْصَة ގެ ބިލިގަނޑުގައި އިށީނދެ ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ހަނިހަކަށް އެކަނބަލުން ފެން އެޅުއްވިއެވެ. މިގޮތުން އެކަލޭގެފާނުގެ އަތުފުޅުން އެކަން ހުއްޓާ ފުއްދުމަކަށް އިޝާރަތް ކުރައްވަމުން ނުކުންނެވުމަށް. ދެން އެއަރިހުން އެކަލޭގެފާނު މިސްކިތަށް މޮޑުކަން ނުކުންނަވާ އެބޭފުޅުންނާ ނަމާދު ކުރައްވާ ޚުޠުބާ ވިދާޅުވެ ދެއްވިއެވެ.[382]

---

[379] - އަބޫ ޝަހުބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު : އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (2/ޞ588)

[380] - އަބޫޙައިބާސް . މުޙައްމަދު ރިޟާ: އައްސީރަތުލްމުޙައްމަދިއްޔާ މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ (ޞ308)

[381] - އަބޫ ޝަހުބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (2/ޞ588)

[382] - ނިޒާރު، އަބާޒާ: އަޒްވާޖުއްނަބިއްޔި ﷺ (ޞ391)

ޢާއިޝަތުގެފާނު ވިދާޅުވަނީ ރަސޫލާއަށްވުރެ އާރާސްކަންފުޅަށް ކެތްތެރި ބޭކަލަކު ތިމަންކަލަނާ ދެކެވަޑައެއް ނުގަންނަވަމުވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކޮޓަރިކޮޅުގައި އާރާސްކަންފުޅުގައި އޮންނެވިއިރު އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުވެރީންނާއި އަނބިއަނބިކަނބަލުން އެކަލޭގެފާނަށް ޚިދުމަތް ކުރައްވައި އުޅުއްވައްވާ. ހަމަ އެދުވަހުން ރަސޫލާގެ އާރާސްކަންފުޅު ބޮޑުވުމުން އަސްޙާބުންނަށް ވަސިއްޔަތް ކުރައްވައިފައެވެ.

އަބޫބަކުރުގެފާނު މުސްލިމުންނާގެން އިމާމުވެ ނަމާދު ކުރައްވުން.

ރަސޫލާ ﷺ ގެ އާރާސްކަންފުޅު ބޮޑުވުމުން ބަދިޔޮކުރައްވިއެވެ. مُرُوا أَبَا بَكرٍ فَليُصَلِّ بِالنَّاس[383] މާނައަކީ، "މުސްލިމުންނާގެން ނަމާދުކުރުމަށް ތިޔަބައިމީހުން އަބޫބަކުރުގެފާނަށް އަމުރު ކުރާށެވެ! "ޢާއިޝަތުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަބޫބަކުރުގެފާނަކީ ހިތްތިރިކަމާއި އާގޮތިކަން ބޮޑުކަމުން ކީރިތިޤުރުއާން ކިޔަވާ ވިދާޅުވާއިރު ހިތިހިލަކުރައްވާ އުޅެއްވާ ބޭކަލެކެވެ. އެކަލޭގެފާނަށް، ރަސޫލާގެ މަޤާމުގައި މުސްލިމުންނާއިގެން ނަމާދު ކުރައްވައިދެއްވުމަށް ނުކުޅެއްވާނެއެވެ. ދެން އަނެއްކާވެސް ރަސޫލާ ﷺ އެފަދައިން ބަދިޔޮ ކުރެއްވުމުން ޢާއިޝަތުގެފާނުވެސް އެކަމަނާގެ ބަސްފުޅު ތަކުރާރުކުރެއްވިއެވެ. އެކަމަނާގެ ބަސްފުޅުގެ އެކޮޅުގައި ގެންގުޅުއްވީ މުސްލިމުން އެކަމަނާގެ ބަހައްޖުރުގާދު ނުބައިބަސް ހިއްސާވާކަމަށްވީއެވެ. ދެން މިހިނދު ރަސޫލާ ﷺ ބަދިޔޮ ކުރައްވިއެވެ. إنكُن لأَنتُنَّ صَواحِب يوسُف، مُروا أبا بَكرٍ فَليُصلِّ بِالنِاس[384] މާނައަކީ، "ތިޔަކަނބަލުން ޔޫސުފުގެފާނުގެ އެކުވެރިންފަދައިން ނުވާށެވެ. މުސްލިމުންނާގެން ނަމާދު ކުރުމަށް ތިޔަބައިމީހުން އަބޫބަކުރުގެފާނަށް އަމުރު ކުރައްވާށެވެ!" ދެން އެހާ ހިސާބުން ރަސޫލާގެ އަމުރުފުޅަށް މުސްލިމުންނާގެން އިމާމުވެ ނަމާދު ކުރައްވަމުން ގެންދެވީ އަބޫބަކުރުގެފާނެވެ.[385]

ތަރިޔަކުރުން 19

ތިރީގައިވާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދޭށެވެ!

1- ބައްޔެއްޖެހުމުގައި ރަސޫލާ ބަރާންކާރުދެއްވި މަސްވަރާކުރެއްވި ބަޔާންކުރާށެވެ!

---

[383]- رواه البخاري، كتاب الصلاة

[384] - رواه البخاري كتاب الصلاة

[385]- މުބާރަކު ފޫރީ ،ސަފިއްޔުއްރަޙްމާން : އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް(ސ461)

2- ޙައްޖުގެ މީޤާތުތަކުގައި ބަޔާންވެފައިވާ ތަންތަން ފާހަގަކޮށް ޗާޓެއް ހަދާށެވެ. އަދި އެތަންތަނުގެ ތަފްޞީލުން ދިރާސާކޮށްގެން ޙައްޖަށްދާ މީހުންގެ މީޤާތު ފާހަގަކުރާށެވެ!

3- ކީރިތި ރަސޫލާ ސުވަރުގެވަޑައިގަތުމުގެ އާޚިރުކަންތަކުގެ ތަރުތީބުން ފެންނަ ބަޔާނީތަކުގެ ތަރުތީބުން އަނބިން ފިރިންނަށް ހިމާޔަތް ކުރުމުގެ ހިތުން ވެއެވެ. މިކަންކަމުގެ މައްސަލަ ކުރި ދައުލަތް 20 ފޯރުވާލާއި 25 ފޯރުވާލާ ދުވަހުގެ ބާރުތައް ލިޔޭ!

4- ކީރިތިރަސޫލާ ސުވަރުގެ ވަޑައިގަތުމުގެ އާޚިރުކަންތަކުގައި ޢިބްރަތް ހިފުމަށް މުސްލިމުންނަށް އިޙްތިރާމު ކުރެއްވުމަށް ޚާއްޞަކުރައްވާ ކަންތައްތައް ބުނެދޭށެވެ. މިކަމަށް ބޭނުންވާ ހެކި އިސްތިހާދު ކުރާނެ ތާރީޚީ މައުލޫމާތު އެކުލަވާލާށެވެ. ކީރިތި ރަސޫލާ ޖަހާފައިވާ ބަޔާނުގައި ހަމަވެގެން އެކަމަކު ދިރާސާކޮށްގެން ހޯދާށެވެ؟ މިކަމަށް އެއްބަސްވާ ހިތްވެސް ހިތްވޭތޯ؟ ބަލާށެވެ!

ކީރިތި ރަސޫލާ ސުވަރުގެ ވަޑައިގަތުން

ދަސްކުރާނެ މިންވަރު

- ކީރިތިރަސޫލާ ސުވަރުގެ ވަޑައިގަތުމުގެ ބާރުޙާ އުނދަގޫތައް.
- ކީރިތިރަސޫލާ ފަސްޓަރު ވެވުމުގެ ކަންތައްތަކުގައި އުފެދުނު އިޚްތިލާފު ދުރުކުރުން.
- ސަޤީފާގެ ބައި ސާޢިދާގެ އެއްވުން ބާއްވާލުން.

ތަޢާރަފު: ރަސޫލާ ﷺ އަށް ޖިބްރީލު ބަލައިހިއްސަވާފު ހިޖުރައިން 10 ވަނަ އަހަރުގެ ރަމަޟާންމަހުގައި ކީރިތިޤުރުއާން ދެފަހަރު ހުށަހަޅުއްވާފައި ނަބަވީ ސުންނަތް ބާވާލުއްވާފައި އިޢުތިކާފުގެ 20 ވަނަ ދުވަހު ބާވާލުއްވާފައި މިކަންކަމުން ވިސްނި ވަޑައިގަތީ އުފާވެރިކަމުގެ އަޙުވާލު ފާޅުވެއްޖެ ކަމުގެ ގޮތުގައެވެ.

ރަސޫލާ ﷺ ސުވަރުގެ ވަޑައިގަތުމުގެ ކުރިން އަދި ބޮޑުސަރަދު ދުވަސްތަކުގައި އުފާވެރިކަން ބަލިޖެހުން ވަޑައިގަތީ މިސްކިތުންނަށް ހަވާލުކުރެއްވުމާއި ބާރުނަކަތް އެއްބަސް ނުދެއްކެވުމަށް ސުވަރުގެ ވަޑައިގަތުމަށް ޚިޔާރުކުރެއްވީއެވެ.[386] ދުވަން އުފަލުގެ އުފާވެރިކަމުގެ އަޙުވާލުގައި ޔަގީންވީ އަސްޙާބުބޭކަލުން އަލުން ބިރުގަތުމުން ބޭކަލުވައި ބަޔާނީ ކުރެއްވިއެވެ. ޔަޤީންކަން ބާރުގެ ޔަގީންކަމުގެ ބޮޑު މަގު

---

[386] ބުޚާރީ، އަލްޖާމިޢު: އަލްޖާމިޢު އަލްމުސްނަދު އައްޞަޙީޙު އަލްމުޚްތަޞަރު މިން އުމޫރި ރަސޫލިﷲ ﷺ (ޞ394)

އޮޅިގެން ނުދާހާދަ ލިޔުއްވުމަށް ކަރުދާހާއި ގަލަމް ގެނެސްދެއްވާށެވެ! ދީން އުނިކުރު ބައެއް ޞަޙާބުން ޢުމަރުބިނުލްޚައްޠާބު ދެކޮޅުހެދިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ﷲގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި ބޭނުމެއް ކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ދެމެދުގައި ޤުރުއާން ވެއެވެ. އެއީ ﷲގެ ފޮތެވެ. މިބަހުގައި އިޚްތިލާފުވެސް ވެއެވެ. އެއްބަޔަކު ބުނަމުން ދިޔައީ ގެންނަށްއެވެ! އެހެންބަޔަކު ބުނަނީ އެހެންވެސް ދަންނައެވެ. މިކަމުގައި މީހުންގެ އިޚްތިލާފު ބޮޑުވުމުން ރަސޫލާ ﷺ ބަރީއޮ ކުރެއްވިއެވެ. "ތިމަންކަލޭގެފާނު ދޫކޮށްލައްވާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން ތިޔަގޮވާ ގޮތަށްވުރެ މާހެޔޮ ހާލަތުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ވަނީވެ."[387] ދެން ރަސޫލާ ﷺ ތިންކަމަކަށް ވަސިއްޔަތް ކުރެއްވިއެވެ. އެއީ ޖަޒީރަތުލްޢަރަބުން މުޝްރިކުން ނެރުއްވުމާއި ވަފްދުތަކަށް ހަދިޔާ ދެއްވުމާއި އުޅުއްވުމާއި ޔިރިޔަ ދުރާސާގައި ހިފެހެއްޓުމަށް ވަސިއްޔަތް ކުރުމެވެ.

ރަސޫލާ ﷺ ހަތްދީނާރު ކުރެއްވި މިސްކީނުންގެ ތެރެއަށް ނުކުމެ ވަޤުފުކުރައްވަމުންދެއްވިއެވެ. އަދި ވަސިއްޔަތްކުރައްވައި ހުއްޖަތް ވިދާޅުވެ، ނަސޭހަތްތެރިވެ ވަސިއްޔަތްކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ މިހިސާބު ބަލިމޮޅު ކުރެއްވިއެވެ. މިސްކީނުންގެ ތެރެއަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ނުކުމެ ވަޤުފުކުރައްވަމުންދާކަމަށް ހަރިގާވަކަން ފޮނުވައިލުން ގޮތް އަޅުއްވަމުން އެހެން ހަޔާތްވުމަށް ވިދާޅުވިއެވެ.[388]

މިކަން މިޒަމާނަށް ކުރެއްވުމުން ހަރިގާވަކަން ފޮނުވައިލުން އިނގިރޭސިވެ ވަޑައިގެންނެވުމުން މިސްކީނުންގެ ތެރެއަށް ރަސޫލާ ﷺ ނުކުމެ ވަޑައިގެންނެވި އެބަހީމުން ތިއްބެވި ވެންދުރުނަމާދުކުރެވެ. އަބޫބަކުރުގެފާނަށް ރަސޫލާ ﷺ ފެނިވަޑައިގެންނެވުމުން ފަސްޖެހިވަޑައިގެންނެވުމަށް ހިތްވި ކުރެއްވިއެވެ. އެހެނަސް ރަސޫލާ ﷺ އިޝާރާތްކުރެއްވި އެގޮތަށް ހުންނެވުމަށެވެ. ދެން އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ އަރިހުގައި ރަސޫލާ ﷺ ހުންނަވައިގެން ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. މިސްކީނުން ނަމާދު ކުރެއްވީ އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ ފަހަތުގެ ޖަމާޢަތުގައެވެ.[389] މިއީ ރަސޫލާ ﷺ މުސްލިމުންނާއެކު ކުރެއްވި އެންމެފަހު ނަމާދެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު މިސްކިތުން އަނބިކަނބަލުން ބޮޑުދު ޢާއިޝާ ދީނުންސުމަލުން ފަހަރު މިސްކީނުންނަށް ނަޞޭހަތް ދެއްވިއެވެ. އެގޮތުން ނަބީބާކަލުންގެ ޒަވުޖަތާ މިސްކިތުގެ ގޮތުގައި ނުހުއްޓުމާއި އުސާމާގެ ލަޝްކަރު ފޮނުއްވުމަށާއި ބައްދަލުވާކަން ރައްކާތެރިވުމަށް ނަޞޭހަތް ދެއްވިއެވެ.[390]

---

[387]- އަބޫ ޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (2/ސ590)

[388] - އަބޫ ޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (2/ސ591)

[389]- ދިމްޔާޠީ، ޝަރަފުއްދީން: އަލްމުޚްތަޞަރު ފީ ސީރަތި ސައްޔިދިލްބަޝަރި ﷺ (ސ392)

[390]- އަބޫ ޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (2/ސ591)

ދެން އަނެއްކާވެސް ރަސޫލާ ﷺ ގެ އާލާސްކަންފުޅުގެ އިތުރަށް ބޮޑުވެގެން ދިޔައެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ހުންފުޅު ގަދަކަމުން އަތްޕުޅު ބޯވެންވެސް ކެތްވަރު ނުވެއެވެ. މިވަގު ބަލި ބާރުކުރުގައި އޮންނަވާ ބަރިތޮ ކިޔުއްވިއެވެ. اللهُمَّ أَعِنِّيْ عَلَى سَكَرَاتِ الْمَوْت މާނައަކީ، "ހައްދަވާ ބެލެހެއްޓެވި ރަސްކަލާނގެ! މަރުގެ ސަކަރާތްތަކުގެ ދަތިކަމުގައި މިއަޅާއަށް އެހީތެރިވެ [illegible] ވާގިވެރިކަން ދެއްވާނދޭވެ!" މިގޮތަށް ވިދާޅުވަމުން ގޮސް [illegible] ދިޔައެވެ. އަނެއްކާ ކުޑަކޮށް އަޑުފުޅުން اللهُمَّ في الرَّفِيْق الأَعْلَى[391] "ހައްދަވާ ބެލެހެއްޓެވި ރަސްކަލާނގެ! މަތިވެރިވެގެންވާ ސާހިބުގެއަށެވެ." الرَّفِيْق الأَعْلَى "މަތިވެރި ވެގެންވާ ސާހިބުގެއަށެވެ." އޭގެ ކުރިން އެކަލޭގެފާނު އިޚްތިޔާރު ކުރައްވަނީ ނަބީބޭކަލުން އަވަހާރަވުން ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތުން އިޚްތިޔާރު ކުރާ ފުރުޞަތުގައި އިޚްތިޔާރު ކުރުމަށް ފުރުޞަތު ދެއްވައެވެ.[392]

ހޯމަދުވަހުގެ ފަތިސްވަގުތުގައި އަބޫބަކުރުގެފާނު މީސްތަކުންނަށް އިމާމުވެ ނަމާދު ކުރައްވަމުން ހުންނަވަނިކޮށް ރަސޫލާ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ ކޮޓަރިކޮޅުގެ ފަރުދާކޮޅު ހިއްލަވާ ބެއްލެވުމަށްފަހު މީސްތަކުންނަށް ބައްލަވައިލެއްވި އިރު މީސްތަކުން ޞައްފުގައި ފަތިސްނަމާދު ކުރަނީއެވެ. އެގޮތުގައި ތިއްބަވަނިކަން ފެނިވަޑައިގަތުމުން އެކަލޭގެފާނު ހިނިތުންވުން ކުރެއްވިއެވެ. މި ދަނޑިވަޅުގައި އަބޫބަކުރުގެފާނަށް ހީވީ [illegible] ފަސްޖެހިވަޑައިގަތުމަށް ހިތުން ކުރެއްވި ރަސޫލާ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުން ނަމާދު ފުރިހަމަ ކުރެއްވުމަށް އިޝާރާތްކުރެއްވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ކޮޓަރިކޮޅަށް ވަދެވަޑައިގަތެވެ. މިއީ މުސްލިމުން އެންމެފަހުން އެކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަތް ފަހަރެވެ.[393]

މިކަން މިހެންވުމުން އަސްހާބުން ވަރަށް ބޮޑަށް އުފާވެގެން ކުރެއްވިއެވެ. އެބައިމީހުން ހީކުރީ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އާލާސްކަންފުޅުގެ ފަސޭހަކަމެވެ. އެބައިމީހުންނަށް އެދި [illegible] ވަޑައިގަތުމުގެ ކުރިން ބާރަށް ރަގަޅުވި ކަމަށް ހިތުގައި ނުކުރައްވާތީއެވެ. ދެން މީސްތަކުން ކޮޅު ބައެއް ބާކީކޮށް [illegible] ވަޑައިގަތެވެ. އަބޫބަކުރުގެފާނު [illegible] ވަޑައިގަތެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލާ ގެ ކޮޓަރިކޮޅުގައި އާލާސްކަންފުޅުގެ އަސަރުތައް ކަނޑައްތުކޮށްފައެވެ. މިއަދަކީ ހުރިހާ [illegible] ދުވަހެވެ. މިއީ

---

[391] - رواه البخاري ومسلم

[392] - ރަޙީޤު، އަލްމަޚްތޫމް: [illegible] ﷺ (ސ395)

[393] - އަރްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް. [illegible]: [illegible] ރަސޫލުﷲ (ސ311)

އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ އެއް އަނބިކަނބަލުންނެވެ. އެކަމަނާ އުޅުއްވަނީ السُّنْحُ ގައެވެ. ދެން އަވަސްއަވަހަށް އަހަން ސަވާރުވެ އެކަމަނާގެ ގެކޮޅަށް އަބޫބަކުރުގެފާނު ވަޑައިގަތެވެ.[394]

ދެން ރަސޫލާ ﷺ ގެ އާރާސްކަންކުރު ބޮޑުވެގެން ހިނގައްޖެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ގެ އެންމެފަހު ބަސްފުޅުކަމުގައިވި އެއްބަސްފުޅަކީ "ޖަޒީރަތުލްޢަރަބުގައި ދެދީނެއް ނުހުންނާނެއެވެ." އަނެއް ބަސްފުޅަކީ الصَّلاَةُ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ [395]" ނަމާދާއި ތިޔަބައިމީހުންގެ އަޅުންނެވެ." އެކަލޭގެފާނުގެ އެންމެފަހުގެ ނޭވާއާ ހަމައަށްވެސް މިބަސްފުޅު ވިދާޅުވިއެވެ.

ދެން އެދުވަހުގެ ضُحَى ވަގުތުގައި ރަސޫލާ ﷺ ގެ ޖަރީޙު ހަށިކޮޅާ ފުރާނަފުޅު ވަކިވެ ދިޔައެވެ. އެއާއެކު އުކަމަބުރު މަދީނާގައި ފުރިހަމަވެއްޖެއެވެ. މިސްކިތުން ހުރިހާކަމެއް ކުރުން ދިޔައެވެ. ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވަނީ ރަސޫލާ ﷺ ސުވަރުގެވަޑައިގެންނެވީ ކަމުގައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ސުވަރުގެވަޑައިގެންފި ކަމަށް ބުނާމީހެއްގެ ބޯ ކަނޑާލާނަމެވެ. އޭރު އަބޫބަކުރުގެފާނު ވިދާޅުވީ " މުޙައްމަދުގެފާނަށް އަޅުކަން ކުރި މީހަކަށް ވާނަމަ، ހަމަކަށަވަރުން މުޙައްމަދުގެފާނު ސުވަރުގެވަޑައިގެންފިއެވެ. އަދި ﷲ އަށް އަޅުކަންކުރި މީހާ ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ﷲ ދިރިހުރިއްވާ ކަލާނގެއެވެ. އަބަދަށްވެސް މަރުނުވާނެއެވެ."

ދެން ޞަޙާބީން ހިތާމަ ހިނދުކޮޅުވިއެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި މުޅިއެއް ފައިސާއެއް ނުވެއެވެ. ދިރުމުގެ ތެރެއިން ޢަރަބިކަމުގައި ހުރިހާ ގޮތަކުން ނެތެވެ. ފުރިހަމަކޮށްގެން ނޫން ދަރިކަލުންގެ ދަރިކަލުންބޮޑުގެ ދޮރުބޮޑުގައި ނެތެވެ.[396] އެކަލޭގެފާނުގެ ހުރިހާތަކެތި ހިފާރުހާއި އިމާމުބުރުކާއި ޝަރީޢަތާއި މިލްކު ކަނޑާލެވުނެވެ. އެންމެ ހުރި އުއްމަތު ދުރުކުރުއްވިއެވެ. ސުވާލުގަ މުދަލަކީ ހުދުކަމައިގެ ޖަމާވެކަވެ. ސުވަރުގެ ވަޑައިގެންފިރު އެކަލޭގެފާނުގެ ދިރުއްވާ ދުވަހު 30 ސާޢުގެ ހިމަނާލެވުނު ބަދަލުގައި ޙުޖްރާއިލްގެ އަޅުގައި ބަހައްޓައިގެން ބާއްވާފައެވެ.[397] އެކަލޭގެފާނު ސުވަރުގެވަޑައިގަތީ ރަބީޢުލްއައްވަލު މަހުގެ 12 ވަނަ ދުވަހުއެވެ. އޭރު ރަސޫލާ ﷺ ގެ ޢުމުރުފުޅުން 63 އަހަރާއި 4 ދުވަހެވެ.[398]

---

[394] - އަބޫ ޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (2/ސ593)

[395] -رواه أحمد والنسائي

[396] - އަބޫ ޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (2/ސ594)

[397] - އައްޞައްލާބީ، ޢަލީ މުޙައްމަދު މުޙައްމަދު : އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ޢަރުޟު ވަޤާއިޢު ވަތަޙުލީލު އަޙުދާޘު (ސ703)

[398] - މުބާރަކްފޫރީ، ޞަފިއްޔުއްރަޙްމާން : އައްރަޙީޤުލް މަޚްތޫމް (ސ466)

ރަސޫލާ ތައްޔާރުކުރެވުމުގެ މަސައްކަތް

އަންގާރަ ދުވަހުގައި ރަސޫލާ ﷺ ހިނަވާން ބޭނުންފުޅުވުމުން އެކަމުގައި ޢަމަލު ކުރާނެ ގޮތަކާމެދުގައި އެބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި ވާހަކަދެއްކުނެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ހިނަވާނީ ފޭރާމުގައިތޯ؟ ނުވަތަ ފޭރާން ބާލާފައިތޯ؟ މިކަމުގައި ސުވާލު ކުރެވުނެވެ. ދެން މިކަމުގައި އެއްބަސްވެވުނީ އެކަލޭގެފާނު ފޭރާންކޮޅުގައި ވަނިކޮށް ހިނަވުމަށެވެ. އަދި މިކަމުގައި އިސްވީ ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އާލުބައިތުންނެވެ. ޢަލީގެފާނު ރަސޫލާ ﷺ އުފުއްލަވާ މޭގައި ލައްކޮށްލަވާ ބައްދަވައި ހިނަވުމުގެ ކަންތައް ކުރިއަށް ގެންދެވިއުރު އެހީތެރިވެ ދެއްވީ ޢައްބާސްގެފާނާއި ދެދަރިކަލުންނެވެ. ދެން އެހެންމެ އުސާމާ ބިން ޒައިދާއި ޝުޤްރާނެވެ.[399] ފޭރާމުގެ މަތިން ފެންއޮއްސަވަމުން ފޭރާމުން އުގުޅުއްވަމުން ވެސް ހިނަވައިދެއްވިއެވެ. އަދި ހިނަވައިދެއްވުމުން ނިމުމުން ކަފުނުކުރެއްވީ އެއީ ޔަމަނުގެ ހުދުފޮތިގެ ތިންފަތުން ކޮށެވެ.

ކަފުނުކުރައްވައި ނިންމެވުމަށްފަހު ކޮޓަރިފުޅުގައި ބާއްވާފައިވިއެވެ. ދެން މީސްތަކުން އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް މަރުނަމާދު ކުރެއްވުމަށް ވަކިވަކިން ޖަމާޢަތް ވަންނަންފެށިއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ގެ މައްޗަށް މަރުނަމާދު ކުރެވިގެން ދިޔައީ ފަހަރަކު 10 ބޭކަލުން ހިމެނޭ ގޮތުގެ މަތިން އެކަހެރިކޮށެވެ. އެންމެފުރަތަމަ އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް މަރުނަމާދު ކުރީ އަހުލުބައިތާއި ޢާއިލާގެ ބޭފުޅުންނެވެ. ދެން އެއަށްފަހު މުހާޖިރީން ބޭކަލުންނެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އަންސާރުންނެވެ. މިގޮތުން ފިރިހެނުން ނަމާދުކޮށް ނިމުމުން ދެން ކުރީ އަންހެނުންނެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ކުޑަކުދިން އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ނަމާދުކުރިއެވެ. ނުވަތަ ކުޑަކުދިން ދެން އަންހެނުންނެވެ. [400]

މަރުނަމާދު ނިމުމުން އެކަލޭގެފާނު ދަފްނުކުރާނެ ތަނާމެދު ޞަޙާބީންގެ އިޚްތިލާފު އުފެދުނެވެ. މިސްކިތުގައިތޯ؟ ނުވަތަ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުންގެ އަރިހުގައި ބަޤީޢުގައިތޯ؟ ނުވަތަ އެކަލޭގެފާނުގެ ކާބަފައިންގެ ގަބުރުތަކުގައިތޯ؟ މިހުރިހާ ގޮތަކަށް ހިޔާލު ތަފާތުން އެކަލޭގެފާނު އެކަމާމެދުގައި ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ބަސްފުޅެއް އޮތް ކަމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވާފައިވަނީ، (مَا قُبِضَ نَبِي إِلَّا ودُفِن حَيْثُ يقْبض) މާނައަކީ، " ނަބިއްޔަކު އަވަހާރަވެވަޑައިގަތް އެބޭކަލަކު

---

[399] - އަބޫޝަހުބާ،މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު : އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރުއާނި ވައްސުންނާ (2/ޞ598)

[400] - ޞަފިއްޔުއްރަޙްމާން މުބާރަކު ފޫރީ :އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް (ޞ470)

އެ އަވަހާރަވީ ވަގުތު އޮންނެވި ތަޚުތާ ތިރީގައި ވަޅުލައްވާފައެވެ." އެހެންވެ މިގޮތުގެ މަތިން ޢާއިޝަތުގެ ފާނުގެ ކޮޓަރިކޮޅުގައި ރަސޫލާ ﷺ ވަޅުލެއްވުން ފުރިހަމަކުރަން ނިންމަވިއެވެ.[401]

ރަސޫލާ ﷺ ވަޅުލެއްވުން ފެށުމަށް ވަގަށް އެރުވީއެވެ. ޢައްބާސް ބިން އަބްދުލްމުއްޠަލިބާއި ޢަލީ ބިން އަބީޠާލިބާއި އާއި قُثم،އާއި الْفَضْلُ އާއި شقْران އާއި އައުސް ބިން ޚަވްލީއަލްއަންޞާރީއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ގެ މައުލާ شقْران ރަސޫލާ ﷺ ބޭނުންކުރައްވާ އުނދޫލި ޤަޠީފާއެއް ނަންގަވައި ޤަބުރުގައި އަތުރުއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނަށްފަހު އެހެން މީހަކު މިފޮތިގަނޑު ބޭނުންނުކުރައްވާނެއެވެ.[402] ކަފުނަށާއި ހިލާމަށާއި ހެދުނިކަމުގެ ވަގުތުކޮޅާއިގައި ޞަޙާބީން ރަސޫލާ ﷺ ގެ ހަނިކޮށް ޖަނާޒާ ވަގަށްވަން ނަމާދުކުރެވުނީ. މީސްމީހުން އެކަކުގެ ފަހަތުން ތަކުރާރުކޮށް ފަހުން އެކޮށްފައެވެ. ދެން އެއަންހެނުން އައީ މަގުން ފެންޖެހޭސްކުރިއެވެ. އެކަކުގެ ފަހުން ވަޅުލެއްވުން ވެސް ހުސްވީ ވަގުތަކު އިނގެ ދިރިވުން ޤަބުރު އަދި ބޮޑު ޖަނާޒާގެ ވިދާޅުވެއެވެ.[403] ޚިލާފެއްނެތި ރަސޫލާ ﷺ ބަލިވުމުގެ ވަގުތުގައި ބޮޑުތަކެއް އެކަކުގެ ފަހުން ވަޅުލެއްވުން ފެށުމަށް ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައެވެ. އެއަންހެނުން އިރުކުރެއްވުން ފަރިތަކޮށްދެއްވުން ޢާއިޝަތުގެ ފާނުގެ އަރިހުން ހަމަތަ ކުރުކޮށްފައިގެން ބާކީ ބައިގައި އެކަކުގެ ފަހުން ވަޅުލެވިއެވެ.[404]

ސަޤީފާ ބަނީ ސާޢިދާ

ހިތާމައިގެ މިދަނޑިވަޅުގައި އަންޞާރުން ސަޤީފާ ބަނީ ސާޢިދާގައި ބައްދަލުވުމެއް ބޭއްވިއެވެ. މިކަންމިހެން ހިނގަމުންދާކަން އެހެމަނިމަހުގައިން ޢުމަރު ބިން ހައްޠާބުގެފާނަށް ދަންނަވިއެވެ. ދެން ޢުމަރުގެ ފާނާއި އަބޫބަކުރުގެ ފާނާއި މިމަސްއަލަގެ ބައްދަލުވުމަށް ހާޒިރުވުމަށް ހޭނަރުވެފައެވެ. ދެން މުހާޖިރުން އާއި ސަޤީފާ ބަނީ ސާޢިދާއަށް ވަޑައިގެންނެވުމުން އެތަނގައި އަންޞާރުން ބައްދަލުކޮށްފައި ވަޅުލުމުގައި އަބޫބަކުރުގެ ތެރެއިން ފުރަތަމަ ބަދަލު ސަޢުދު ބިން ޢުބާދާއެވެ.[405]

---

[401] އަބޫ ޝަހުބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (2/ބ 598- 599)

[402] ބިޤާޢީ، އަޙްމަދު: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް ބަޙްޘުން ފީ އައްސީރަތިއްނަބަވިއްޔާ ޢަލާ ޞާޙިބިހާ ﷺ (ބ400)

[403] އަބޫ ޝަހުބާ،މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު : އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (2/ބ599)

[404] ބިޤާޢީ، އަޙްމަދު: އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް ބަޙްޘުން ފީ އައްސީރަތިއްނަބަވިއްޔާ ޢަލާ ޞާޙިބިހާ ﷺ (ބ400)

[405] އަބޫ ޝަހުބާ،މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު : އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާނި ވައްސުންނާ (2/ބ595)

ދެން މިތާގައި މިބޭކަލުން ވާހަކަ ދައްކަވައި ހިލާފު ހުށަހެޅުއްވިއެވެ. مِنَّا أَمِيْروَمِنكُم أَمِير "ތިމަންމެންގެ އަމީރަކާއި ތިޔަބޭކަލުންގެ ފަރާތުން އަމީރެކެވެ." މިބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ޚަލީފާއެއްގެ މައްސަލަ ހަމަޖެއްސެވިއެވެ. މިގޮތުން ބަޝީރުގެފާނާއި ސަޢުދު ބުން ޢުބާދާއާއި އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ ނަސްރުދު ހުރަހެޅި އޭގެ ތެރެއިން އަބޫބަކުރުގެފާނު ޚަލީފާކަމަށް ހޮއްވެވުމަށް އެބޭކަލުން ނިންމެވީ ތަޔާރުވު ގިނަ ބޮޑުބޮޑުގެން ބައިޢަތު ހައްދަވާ ފުރައްވައެވެ.

އެގޮތުން އަބޫބަކުރުން ބޭއްވެވި ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި ފިރިހެނުންނާއި އުސޫލު ފުރަތަމަ އިސްލާމްވި ބޭކަލަކަށް އެކަލޭގެފާނުމެންނާއި ހިޖުރައްގެ މިޙުނަ ކަމުގައި އެކަލޭގެފާނުމެންނާއި ރަސޫލާ ދުނިޔޭގައި ހުންނަވާ އަމީރުލްމުއުމިނީނުގެ ގޮތުގައި ފުރުޞަތުދެއްވާ ސުވާބުގެ ވަޒާރާތަށްވުރެ އާދަމްކަންފުޅުގައި އެންމެ ފުރިހަމަ ކަމުގެ އިތުރުވެގެން ކުރިޔަށް ނެރުއްވުމަށް ކުރައްވާ މިޔަދު ކަންކަން ލެވެ. މިގޮތުން ބައްލަވައި ހުރިހާކަމެއްގެ ތެރެއިން ވިސްނާވަޑައި އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ އަޤީދާގައި ޚަލީފާކަމުގެ ބައިޢަތު ހިއްސާކުރުމަށް ފެށިގެން އުޅު ވަޑައިގަތެވެ. ދެން އެއާ ވިދާލުމުގައި އަންސާރީންނާއި މުހާޖިރީން ބައިޢަތުކޮށް އެކަލޭގެފާނާ ބައިޢަތު ހިފެއްވިއެވެ. މިކަން ހިނގައިދިޔައީ އަދި ރަސޫލާ ﷺ ވަފާތުވެވަޑައިގަތް ދުވަހުއެވެ. މުސްލިމުން އަބޫބަކުރުގެފާނަށް ބައިޢަތު ހިފުއްވީ ބައިޢަތުލްޢާއްމު ސަޤީފާގައި ކަމަށެވެ.[406]

ފަރިތަކުރުން 20

ތިރީގައިވާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދީބާ!

1- ކީރިތި ރަސޫލާ ވަފާތުވުން ވެގެންދިޔަ ކަންތައްތަކާއި މުސްލިމުން އިސްތިޤާމަތު ކިޔުއްވި ބަޔާން ކުރޭ!

2- ކީރިތި ރަސޫލާ ސުވަރުގެ ވަޑައިގަތުމުން މުސްލިމުން އެކަން ޤަބޫލުނުކުރީ ކީއްވެގެންތޯ؟ ބަޔާން ކުރޭ!

3- ސަޤީފާތު ބަނީ ސާޢިދާގައި ހިނގައިދިޔަ ކަންތައްތަކާއި މިޞާލުތަކާއި ފިކުރުކުރޭ ކަންތައްތަކުގައި ހިނގާ ކަމެއް ކުރިއަށް އެއްގޮތް ހެއްދެވީ؟ ހާދިސާކަމެއްގެން ބަޔާންކޮށް ދީބާ!

4- ސަޤީފާ ބަނީ ސާޢިދާއީ ކޮންބަޔަށް ހެއްތޯ؟ އަދި އިސްލާމީ ހިލާފަތުގެ ވާހަކައާއި މިސަޤީފާއާ ދެމެދުގައި އޮތްގުޅުމަކީ ކޮބައިހެއްތޯ؟

---

[406] ޒަހަބީ، އަލްސީރަތުން: އައްޗިޤުރާއިގެ ސީރަތުގައި ނަބަވިއްޔާ ﷺ (ސ397)

ބާބު 11

ފުރަތަމަ ޚަލީފާ އަބޫބަކުރުގެފާނު

ހާސިލުވާން މިންވަރު

- އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ ޚަލީފާކަން ޝަރުޢީކުރުން.
- އަބޫބަކުރުގެފާނު ޚަލީފާކަމަށް އިސްލާހުކުރެއްވި ކަންތައްތައް ދެނެގަތުން.

ނަސަބުފުޅު:

އަބޫބަކުރުގެ ފާނަކީ އަބްދުﷲ ބިން އުޘްމާން ބިން ޢާމިރު ބިން ކަޢުބު ބިން ސަޢުދު ބިން މުއްރަތު ބިން ކަޢުބު ބިން ޣާލިބު އަލްޤުރައިޝީ އައްތައިމީ އެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ނަސަބުފުޅު މުއްރަތުގައިން ކީރިތި ރަސޫލާގެ ނަސަބުފުޅާއި ގުޅެއެވެ. އަބޫބަކުރުގެފާނަށް ލަގަބެއްގެ ގޮތުގައި އަތީޤު ކިޔެއެވެ. އަދި ކުންޔާ އަކީ އަބޫބަކުރެވެ. އެކަލޭގެ ފާނުގެ މަޝްހޫރު ލަގަބަކީ (الصديق) އައްޞިއްދީޤެވެ. އަބޫބަކުރުގެފާނަށް އައްޞިއްދީޤުގެ ލަގަބު ދެވުނީ ޖާހިލިއްޔަ ޒަމާނުގައިވެސް އެކަލޭގެފާނު އިތުރުކުރު ހައްދަވައި ސުއުދުއްލާތީ އެވެ. އަބޫބަކުރުގެ ފާނުގެ މައިކަބަފުން ނަންފުޅަކީ އުއްމުލް ޚައިރު ސަލްމާ ބިންތު ޞަޚުރެވެ. މިކަމަނާއަކީ ވެސް ބަނޫ ތައިމުގެ ބޭކަނބަލަކެވެ.[407]

ދުނިޔޭގެ އަލިކަން ދެކެވަޑައިގަތުން:

އަބޫބަކުރުގެފާނު ދުނިޔޭގެ އަލިކަން ދެކެވަޑައިގަތީ ހިޖުރައަށް ވަޑައިގަތުމުގެ 51 އަހަރު ކުރިންނެވެ. އެއީ ޢާމުލްފީލުގެ ދެއަހަރު ފަހުންނެވެ. އެހެންކަމުން ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ އަށް ވުރެ އަބޫބަކުރުގެފާނު 2 އަހަރާއި އެތަކެއް މަހެއް ހޮޑުކަމުގައި ވިއެވެ.[408]

އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތުން:

އަބޫބަކުރުގެފާނަކީ ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ ވަރަށް ގާތް އެކުވެރިޔެކެވެ. އެހެންކަމުން އެކަލޭގެފާނު ރަސޫލުކަމާގެން ފޮނުއްވުމާއެކު އެންމެފުރަތަމަ އެކަލޭގެފާނު ޤަބޫލުފުޅު ކުރެއްވިއެވެ. ރިވާވެގެންވާ ގޮތުގައި އަބޫބަކުރުގެފާނު އިސްލާމްވެ ވަޑައިގެންނެވުން އަވަސްވުމުގެ ސިއްރަކީ ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ގެ ހުލުފުޅު އެކަލޭގެފާނަށް އެނގިވަޑައިގެންނަވާ މިންވަރު ބޮޑުވުމެވެ.

---

[407] - އަލްމިސްރީ، އަބްދުއްސައްތާރު : **އަބޫބަކުރުއް ސިއްދީޤު** (ދާރުލްޤަލަމް، ދިމިޝްޤު،1991) (ސ14- 15)

[408] - ބެކް، މުޙައްމަދު އަލްޚުޟަރީ : **ތާރީޚުލްއުމަމުލްއިސްލާމިއްޔާ** (ދާރުލްމަޢުރިފަތި، ޤާހިރާ، 1980) (ސ155)

އަބޫބަކުރުގެފާނު އިސްލާމްވެވަޑައިގެންނެވި ގޮތް ބަޔާންކުރެވޭ އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. "ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ރަސޫލުކަލޭގެން ފޮނުއްވުމުގެ ކުރިން ތިމަންކަލޯގެފާނު ޔަމަންކަރައަށް ދަތުރުކޮށް އަޒްދުޤަބީލާއިގެ މުސްކުޅި ޢިލްމުވެރިއެއް ކައިރިއަށް ގޮސްފީމެވެ. ދެން މީހާއަށް ތިމަންކަލޯގެފާނު ފެނިވަޑައިގަތުމާއި ސުވާލު ކުރިއެވެ. ކަލޭ ޙަރަމްގެ މީހެއް ހެއްޔެވެ؟ ތިމަން އާއެކޭ ދެންނެވީމެވެ. އޭނާ އަދި ބުނެއެވެ. ޤުރައިޝުންގެ މީހެއް ހެއްޔެވެ؟ ތިމަން އާއެކޭ ދެންނެވީމެވެ. އޭނާ ސުވާލުކުރިއެވެ. ތައިމު ޤަބީލާގެ މީހެއްތޯ؟ ތިމަން އާއެކޭ ދެންނެވީމެވެ. "ތިބާއަކީ މުސްލިމުން ފެނުމަށް ނަބިއްޔުންގެ ވަރަށްގާތް އެކުވެރިއާ ކަމުގައި ވާނެއެވެ."[409]

ފަހު ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ރަސޫލުކަލޭގެން ފޮނުއްވުމުން ޤުރައިޝުންގެ މީހުން އަބޫބަކުރުގެފާނު އަރިހަށް ގޮސް ދެންނެވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ކަލޭގެފާނުގެ އެކުވެރިޔާ ކަލަކަށް އެބަ އިސްރާޢު ކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މުޙައްމަދުގެފާނު ވެވަޑައިގެން ޔާއިލާއިތޯ؟ އެމީހުން ބުނެފިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު މަސްޖިދުލްޙަރާމުގައި އިސްރާއީލާއި މިޢުރާޖުގެ ދަތުރުގައި އެއްރޭގަނޑުން ބައިތުލްމަޤްދިސްއަށް ގޮސް އެނބުރި ވަޑައިގަތްކަމަށް ވިދާޅުވާކަމަށެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ހުކުރުކުރައްވަމުން އެއީ ނަބިއްޔާގެ ކަމުގައިވިއެވެ. ދެން އަބޫބަކުރުގެފާނު ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން ސުވާލު ކުރެއްވިއެވެ. އާދެ އަޅުގަނޑު ޤަބޫލުކުރަމެވެ. ކަލޭގެފާނާ ބައްދަލުވުން މިއަދުހީ ކަންތައްވީ އެއްޗަކީތޯ؟ ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންކަލޭގެފާނު ހައްތަހާ ބޭބޭކުރުމުގެ ރަސޫލާގެންގެ ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އުފާވެރިކަމުން ހަމައެކަނި ދުރުވާ ބިރުވެރިކަމުން އިންޞާފު ދުރުވާ ބޭކަލުން ކަމުގައި ފާހަގަވެއްޖެއެވެ. އަދި އެހެން މީހުންނަށް ގޮތަށް ރަސޫލުކަލޭގެން ފޮނުއްވައިފިއެވެ. އެހެނީ އަބޫބަކުރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ﷲ ގަސްދުކޮށް ވިދާޅުވަމެވެ. ކަލޭގެފާނު ދުވަހަކުވެސް އިތުރުވުމުގެ ހަމައެކަނި މީހަކު ދުށްކަމުގައި ނުދެކެމެވެ. މިހެން ވިދާޅުވެ އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތެވެ.[410] އެހެންކަމުން ބޭބި ޙަޤީޤަތުގެ ތެދުމީން އެނގުމަށް ޤަބޫލުކުރެއްވި އިސްލާމްވެވަޑައިގަތީ އަބޫބަކުރުއަށް ސިއްދީޤުވިއެވެ.

އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ މަޤާމު

---

[409] އައްސަޔިދު، އަބްދުއްސަލާމް: އަބޫބަކުރުއްސިއްދީޤު (ސ19- 20)

[410] ޒާހިރު، މުޙައްމަދު ޢަބްދުއްރަޙްމާން: މަޢުލޫމާތުގެ ބާބު (މަކްތަބަތުލްޢަރަބިއްޔާ، އަލްޤާހިރާ، 1985) (ސ46-47)

އަބޫބަކުރުގެފާނަކީ ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ ހިޖުރައިގެ ދިމުތުވެ. މިކަމުގެ ވަގުތުން ކީރިތި ޤުރުއާނުގައި އެކަލޭގެފާނު މަދަޙަކުރައްވައިގެ ބަސް ﷲ ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. (ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لاَ تَحْزَنْ إِنَّ اللّهَ مَعَنَا)[411] މާނައަކީ، ދެމީހުންކުރެ އެކަކު ކަމުގައިވާ حال، كافرو މީހުން، އެކަލޭގެފާނު ނެރެދިނުމުގައެވެ. އޭގެ ތެރެއިން (ثور ފަރުބަދައިގެ) ހޮހަޅައިގައި ތިއްބެވި ހިނދުގައެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އެކުވެރިޔާއަށް، ހިތާމަނުކުރައްވާށޭ، ހަމަކަށަވަރުން، الله ތަޢާލާ ގެންވަނީ، ތިމަންމެންނާ އެކުގައޭ ވިދާޅުވިހިނދުގައެވެ."

ހިޖުރައިން 9 ވަނަ އަހަރު މުސްލިމުންނާގެން ޙައްޖު ފުރަން އަމީރުލްޙައްޖުގެ ގޮތުގައި ފޮނުއްވީ އެކަލޭގެފާނެވެ. ތަބޫކު ހަނގުރާމައިގެ ދިދަ ދެއްވީ އަބޫބަކުރުގެފާނަށެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަކީވެސް ދުނިޔާގައި ސުވަރުގެ ބުޝާރާދެއްވި އުފާވެރި ހަބަރު ދެއްވި 10 ބޭކަލުންކުރެ ބޭކަލެކެވެ. ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ހަޔާތުގައި އެކަލޭގެފާނު ވަޒީރެއްގެ ގޮތުގައި ގެންގުޅުއްވިއެވެ. އިސްލާމްދީނުގައި ކުރިން އެންމެފުރަތަމަ ޚަލީފާ ވެވަޑައިގަތީ އަބޫބަކުރުގެފާނެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަޚީރުގައި އުމުރުގައި ހަތް ދުވަހު ތިރީސް ދުވަސް ނުވަމަހާއި ދެއަހަރު ވަންދެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ސަލާމްކުރެއްވުމަށްފަހު ދެއްވާ ވަޞިއްޔަތުގައި އޭނާގެ މުސްލިމުންނަށް އިމާމުވެ ނަމާދުކުރައްވަން ބަލާދީ ކުރިއްސެވީ އަބޫބަކުރުގެފާނެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ދުވަހު ކުރަޙުމަތްތެރި މުސްލިމުން އަޑުން ބައްލަވައިގެންނެވި މިނިވަން ކުރައްވާފައި ގެންގުޅުއްވީ އެކަލޭގެފާނުގެ ނަމުގައި ﷲ ވަނީ ބަޔާންކޮށް ދެއްވާފައެވެ.[412]

ޚަލީފާކަމަށް ބައިޢަތު ހިފުން

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ސުވަރުގެވަޑައިގަތުމުން ދުވަހު މިސްކިތުން އެކަލޭގެފާނު ސަޤީފާއަށް ވެރިފުޅު ކަންތައްތަކުގައި މަޝްވަރާކުރުމަށް އުފެއްދެވި ޚިލާފަތުގެ ބައިޢަތު ހިފުމަށް މުހާޖިރުން އާއި އަންސާރުން ސަޤީފާ ބަނީ ސާޢިދާއަށް ޖަމާވެ ރަސޫލާ ﷺ ޚަލީފާކަމަށް އިހްތިޔާރު ކުރަނީ ކާކުކަމަށް މަޝްވަރާ ކުރުމަށެވެ. ދިން އުމަރުގެފާނު އެވަގުތަ އަބޫބަކުރުގެފާނަށް ދަންނަވައިގެން އޭގެ ދެބައިމީހުން އަޑީގައި ވަޙީގެ މަޝްވަރާއިން އަބޫބަކުރުގެ ބައްލަވައި މިންބަރުމަތީ އެކަމައި އުމަރުން ބައިޢަތުކުރިއެވެ.

އޭރު މަދީނާގެ އަންސާރީ ހަޒްރަޖްގެ ބަނުގޮތުގެން ނުވަނީ ސަޢުދު ބިން ޢުބާދާއަށް ޚަލީފާކަން ދިނުމަށެވެ. އެއީ އެކަލޭގެފާނުގެ ޝަރަފާއި ތަޤުރީރުހާއްޞަކަމެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަކީ

---

[411] ސޫރަތުއްތައުބާ 40

[412] އަޙްސަނުއްލާ، އަބްދުއްރަޙްމާން: އަޙްސަނުލްޤިޞަޞްފީސީރަތިއްރަސޫލް (މަލްޓިބަކް ހައުސް، އަލްޤާހިރާ، 1993) (ޞ20-39)

ބަޔަކާގެ ސަޙާބީންކުރު ބޭކަލަކަށް ވާތީއެވެ. ދެން މިދުވަހުގެ ދުރުދުރުގައި މިކަމާމެދު ވާހަކަ ދެއްކުމުން މަދީނާގެ އަހުލުވެރިން ހުށަހެޅީ ދެފަރާތުން ވެރިކަން ހިންގުމަށެވެ. "ތިޔަބައިމީހުންގެ އަމީރަކާއި ތިމަންމެންގެ އަމީރެކެވެ." މިކަންޖެހުމުގައި އުމަރުގެފާނުގެ ހުއްޖަތުފުޅުން ވާހަކަ ދައްކަވަން ފެށްޓެވުމުން އަބޫބަކުރުގެފާނު އެކަން މަނާކުރެއްވިއެވެ. ދެން ވާހަކަފުޅު ދައްކަވަމުން މުހާޖިރުންގެ މާތްކަމާއި ދީނަށް ކޮށްދެއްވި ޚިދުމަތާއި އިސްލާމްދީނަށް އެބޭކަލުން އިސްވި ގޮތާއި މިކަންކަން ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ރަސޫލާ ﷺ ގެ ހަދީޘް ފުޅުގައި އިސްލާމުންގެ ވެރިޔަކު ވާންޖެހޭނީ ޤުރައިޝުންގެ ތެރެއިންކަމަށް އޮތް ހަދީޘް ބަޔާން ކޮށްދެއްވިއެވެ. (الائمة من قريش) މާނައަކީ، "އިމާމުންނަކީ ޤުރައިޝުންގެ ތެރެއިންނެވެ."[413]

އެހެންވީމާ ތިމަން ބޭކަލުންނަކީ އަމީރުންނެވެ. ތިޔަބޭކަލުންނަކީ ވަޒީރުންނެވެ. ދެން ހަމަ މިއާއެކު އުމަރުގެފާނު ޙުބާބް ބިންމުންޛިރު ދަރުދަރުގައި ވެސް މިމައްސަލައިގައި އެތަން ވާހަކަތަކެއް ދައްކަވައިގެން ދިޔައީއެވެ. އަދި މިއަށްފަހު އަބޫޢުބައިދާ އަންޞާރުންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންނަކީ އިސްލާމުންނަށް ނަޞްރުދީ މުހާޖިރުންނަށް އެހީތެރިވެދިނުމުގައި އިސްވި މީހުންނެވެ. ފަހެ ދީން ބަދަލު ކުރުމުގައި އިސްނަގާ ބައިތަކަށް ތިޔަބައިމީހުން ނުވާށެވެ. މިހިނދު ބަޝީރު ބިން ސަޢުދު އަންޞާރުންގެ ވިސްނުން ބަޔާން ކޮށްދެއްވައި ވާހަކަ ދެއްކެވިއެވެ. އެއަށްފަހު އަބޫބަކުރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިހުންނެވީ އުމަރެވެ. އަދި މިހުންނެވީ އަބޫ ޢުބައިދާއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ބޭނުން މީހަކަށް ބައިޢަތު ހިއްޕަވާށެވެ. ދެން އެހިނދު [illegible] [illegible] [illegible] ވިދާޅުވިއެވެ.[414] އަބޫބަކުރުގެފާނު [illegible] ކޮށްދެއްވިއެވެ. [illegible] ބޮޑު [illegible] [illegible] ފުރަތަމަ އިސްލާމްވި ޞަޙާބީކަމާއި އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ މުޅި މުދާ ﷲގެ މަގުގައި ޚަރަދުކުރެއްވިކަމާއި ހިޖުރައިގެ ދަތުރުގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އެކުވެރިޔާކަމާއި ރަސޫލާ ﷺ ދުނިޔޭގައި ހުންނަވައިގެން މުސްލިމުންގެ އަމީރުލްޙައްޖުކަން [illegible] [illegible] [illegible] މުސްލިމުންނާއެކު އިމާމުވެ ނަމާދު ކުރައްވަން ހަވާލު ކުރެއްވި [illegible] ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. ދެން އުމަރުގެފާނު އަބޫބަކުރުގެފާނަށް ޚަލީފާކަމަށް ބައިޢަތު ހިއްޕެވިއެވެ. އަދި އެއާއެކު އަބޫޢުބައިދާވެސް އަބޫބަކުރުގެފާނަށް ބައިޢަތު ހިއްޕެވިއެވެ. އަދި އޭރަށްފަހު އުސައިދު ބިން ޙުޟައިރާއި ބަޝީރު ބިން ސަޢުދުވެސް ބައިޢަތު ހިއްޕެވިއެވެ. އެއާއެކު އައުސްވަންތާއި

---

[413] - ބަލާ، މުޙައްމަދު ޢަލީ ޞައްލާބީ : [illegible] (1/ ޞ 162)

[414] - އައްސަރުޖާނީ، ޢަބްދުއްރަޙްމާން: އައްސިއްދީޤު އައްވަލުލްޚުލަފާ (ޞ57)

ޚަޒްރަޖުވަންސައިގެ މީހުންވެސް ބައިއަތު ހިއްޕެވިއެވެ.[415] އެކަމަކު ސަޢުދު ބިން ޢުބާދާ ބައިއަތެއް ނުހިއްޕެވިއެވެ. މުހާޖިރުންނާއި ބައިއަތު ނުހިއްޕަވަނީ ރަސޫލާ ﷺ ވަފާތުފުޅުވުމުގެ މަސައްކަތުގައި މަޝްވަރާވެ އުޅުއްވި ބޭކަލުންނެވެ. މިބައިއަތަކީ ބައިއަތުލްޚާއްޞާއެވެ. މިކަން ހިނގައި ދިޔައީ ހިޖުރައިން 11 ވަނަ އަހަރުގެ ރަބީޢުލްއައްވަލު މަހުގެ 12 ވަނަ ދުވަހުއެވެ. ޢާއްމު ބައިއަތު އޮތީ އަނެއްދުވަހު މަސްޖިދުއްނަބަވީގައެވެ.

ޢާއްމު ބައިއަތަށްފަހު އަބޫބަކުރުގެފާނު ޚުޠުބާއެއް ދެއްވިއެވެ. އޭގައި އެކަލޭގެފާނު ކަންކުރައްވާނެ އުސޫލުތައް ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ހަމްދު ޘަނާއަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ."ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިކަން ތިމަންކަލޭގެފާނާ ތިޔަ ހަވާލުކުރީ ތިމަންކަލޭގެފާނަކީ ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައިވާ އެންމެ ރަނގަޅު މީހާއެއް ނޫނެވެ. ތިމަން ރަނގަޅުކަމެއް ކުރާނަމަ އެކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން ތާއީދުކުރާށެވެ. ތިމަން ގޯސްކަމެއް ކުރާނަމަ ތިމަން ހަމަމަގަށް އަޅުވާށެވެ. ތެދުވެރިކަމަކީ އަމާނާތެކެވެ. ދޮގުވެރިކަމަކީ ޚިޔާނާތެކެވެ. ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ނިކަމެތި މީހާއަކީ އޭނާގެ ޙައްޤު އޭނާއަށް އަދާކޮށްދެވެންދެން ތިމަންގެ ގާތުގައި އެންމެ ބާރުގަދަ މީހާއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ވަރުގަދަ މީހާއީ އޭނާގެ ޙައްޤުން އެހެން މީހުންގެ ބަޔަކު އަތުންދެވެންދެން ތިމަންގެ ގާތުގައި އެންމެ ނިކަމެތި މީހާއެވެ. ތިމަން، اللهއާއި ރަސޫލާއަށް ކިޔަމަންތެރިވާހައި ހިނދަކު ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންނާއަށް ކިޔަމަންވާށެވެ. އަދި ތިމަން اللهއާއި ރަސޫލާ ﷺ އަށް ނާފަރުމާނުވެއްޖެނަމަ ތިމަންނާއަށް ކިޔަމަން ނުވާށެވެ."[416]

ފުރިހަމަކުރުން 21

ތިރީގައިވާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދީ!

1- އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ ޚަލީފާކަމަށް ބައިއަތު ހިފުނުގޮތް ބަޔާންކުރާށެވެ!

2- އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ ޚަލީފާކަމަށް ބައިއަތު ހިފުމާއި ޖަމާޢަތުގެ ޚިލާފުކުރެވިގައި ވިދާޅުވި ޚުޠުބާގެ މުހިންމު ނުކުތާތައް ކޮބާ؟ ބަޔާންކުރޭ!

3- މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ މަޤާމަކީ ކޮބާ؟

---

[415] -އައްސުޔޫޠީ، އިބްނުސަޢުދު : އަބޫބަކުރުއްޞިއްދީޤު (ސ96)

[416] -ޘަތް، މުޙައްމަދު އަލްޚުޟަރީ : ތާރީޚުލްޚުލަފާއުއްރާޝިދީން (1/ސ 170)

މުރުތައްދުވީ މީހުންނާ ހަނގުރާމަ ކުރެއްވުން

ހާސިލުވާންވީ މިންވަރު

- މުރުތައްދުވި މީހުންނާ ހަނގުރާމަ ކުރެއްވި ހާލަތު ދެނެގަތުން.
- ކީރިތިޤުރުއާން ފުރަތަމަފަހަރަށް ޖަމްޢުކުރެއްވުމުގެ ބަޔާންކުރުން.
- އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގައި ފުތޫޙާތު ހިނގާދިޔަގޮތް އޮޅުންފިލުވުން.
- ޢުމަރުގެފާނަށް ޚަލީފާކަން ދެއްވިގޮތް ދެނެގަތުން.

އަރަބިކަރައިގެ ވަރަށްގިނަ ބަޔަކު އިސްލާމްވީ އެބައިމީހުންގެ ހިތަށް އިސްލާމްދީނުގެ ލޯބިވަދެގެންނެއް ނޫނެވެ. އެބައިމީހުންގެ ބޮޑެތިން އިސްލާމްވުމުން އިސްލާމްވީއެވެ. އެބައިމީހުންނަށް ދީން ޙާޞިލުކުރި ކަންތައް އެބައިމީހުންގެ ދިމާ މީހުންނަށް ކުރަން އުނދަގޫވީ އަސަބިއްޔަތާހުރެއެވެ. މިގޮތުން ބަޔަކު ހިފުން ދުނުކުރާއި ޒަކާތް ދޭން ބަލާއި މިފަދަ ކަންކަން ކުރަން ބައެއް މީހުންނަށް އުނދަގޫވިއެވެ.

ރަސޫލާ ސޮވަރުގެ ވަފާތުވުމުން މިފަދަ ބައެއް މީހުން ނަބީކަމުގެ ދަޢުވާކުރިން،[417] މުރުތައްދުވެ، ދީނުން ބޭރުވިއެވެ. މިބައިމީހުންނަކީ އަރަބިންގެ ބައިތަކުން ދީނުން ބޭރުވިއެވެ. އަސްވަދުބެދު، ނަމުގައި ދީނުން ބޭރު ނުވި ނަމަވެސް ދީނުގެ ހަތަރުވަނަ ރުކުނު ޒަކާތުގެ ފަރުޟުވުން އިންކާރުކުރި އިންކާރު ކުރިއެވެ. ޒަކާތު ދެއްކުން މަނާކުރުމާ މީހުން ހިލާފަށް ޒަކާތަކީ އެބައިމީހުން ޔަރިދަ ރަސޫލާ ﷺ އަށް ދައްކަވަން ދިނީ ބޭކާރުކަމެއް ކަމުގައެވެ. މިކަމަށް ދަތިކޮށް ދިރުމާ ތިޒާސި ފުއްތަރަހާ އިބްނު ހުބައިރާ އަލްކުއް ބުރިތެއު ބަރަ ދެއްކުމަށް ޒަކާތްދޭން ނުކުރެއްވި. "ހަމަކަށަވަރުން ބިރަބައިމީހުންނަން ޒަކާތްދީ

---

[417] ނަބީކަމުގެ ދަޢުވާކުރި މީހުންގެ ތެރެއިން ޔަމަނާ އަސްވަދުލްޢަންސީ ރަސޫލާ ސޮވަރުގެ ވަފާތުވުމުގެ ކުރިން ނަބީކަމުގެ ދަޢުވާކުރި މީހެކެވެ. ރަސޫލާ ސޮވަރުގެ ވަފާތުވުމުގެ މީނާ މަރާ އިތުރަށް ފުރާޅާ މީހުން ދެކޮޅުހެދިއެވެ. މުސައިލިމާއި ހަނގުރާމަވަން ހަވީދު ބަނޫޙަނީފާ ވަޢައިގެން ހަނގުރާމަ ކުރުމުން ހަނގުރާމައިގައި އެބައިމީހުން ބަލިވެ ކަމާއި ދެކޮޅުހެދި ނަބީކަމުގެ ދަޢުވާ ކުރެއްވިއެވެ. މިގޮތަށް އަސްވަދު ފަދަ މީހުން ބަލިވިއެވެ. އަދި އަސްވަދުލްޢަންސީ ސަޖާޙް ބިންތި އަލްޙާރިޘާއެވެ. އަދި އަލްއަސްވަދުލްޢަންސީއާ ނަބީކަމުގެ ދަޢުވާކުރި މީހުން ދަޢުވާކުރި އުޅުނު މީހެކެވެ. އަދި މިކަމުގައި އެއްގޮތް އިސްލާމްގެ އަދާކުރި އެކަކީ ބޮޑުބަލިގެ މުސައިލިމަތުލްކައްޛާބުވެ. މީހާއަކީ ރަސޫލާގެ ޒަމާނުން ފެށިގެން ނަބީކަމުގެ ދަޢުވާކުރި އުޅުނު މީހެކެވެ.

ދެއްކުމަކީ ޢަރަބީން ހިތްހަމަ ޖެހިގެން ކުރި ކަމެއްކަމުގައެއް ނޫނެވެ. އެކަން ތިޔަބައިމީހުން މާފުކޮށްދިނަމަ ތިޔަބައިމީހުންގެ ކިބަފުޅުގައި ހިބޭ ހުރިމެވެ. އެކަމާ ދެކޮޅުވެއްޖެނަމަ ތިޔަބައިމީހުންނާ ދެކޮޅަށް ތެދުވާހުރީމެވެ."

ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ސުވަރުގެވަޢުދުގެމުން ޢަރަބީންގެ ބަޔަކު ޖަމާޢަތްގެ ފުރުސަތުއްޔަތީން އިސްލާމު ކުރިއެވެ. އެބައިމީހުން ނަމާދު ކުރުމީ އެބައިމީހުން ޢަހުދު ދެއްކުމުން މަސްލަޙަތު ކަމުގައި ފިޔަސް އެއީ މުސްލިމުން ކަމުގައި ޤަބޫލުކުރުމަށް ވަރަށްގިނަ ސަޙާބީން އަބޫބަކުރުގެ ފާރަން ބާރު އަޅުއްވިއެވެ. އާއިލާގެ ތިމާގައި އުމަރު ބޮޑުވެރިކަމާއިޖެހުމެއް ހިތްޕުޅާގައިގެނެވެ. އެކަމަކު އަބޫބަކުރުގެ ވިދާޅުވުމީ "ރަސޫލާ ﷺ ގެ ޢަހުދުގައި ދެއްކުން ކިޔަމަން ކުރާއްޔާނަމާ ނުދެއްކި ކަމުގައިވިޔަސް އެކަމުން އެބައިމީހުން މަނާވެގަތީ އެބަޔަކާ ހަނގުރާމަ ކުރައްވާނަމެވެ."[418]

އަބޫބަކުރުގެ މިބަސްފުޅު އަސްޙާބުބޭކަލުންނަށް ވިސްނައިދީފައި ނަބީކަމަށް ދަޢުވާކުރި މީހުންނާއި އެމީހުންގެ ބަހަށް ހެއްދި މުރުތައްދުވި މީހުންނާއި ޢާއްމު ދެއްކުމުން މަނާވެގަތް މީހުންނާ ދެކޮޅަށް ހަނގުރާމަ ކުރުމަށް ނިންމެވިއެވެ. ޚާލިދުބުނުލްވަލީދާ އަބޫސާއި ދިޔާރާއި ޢިކުރިމާ އަޝްރާފުގެ މީހުންނާގެން މަދީނާއިން ބަރަހާއީނުމަށް ބައިސް އެބައިމީހުންގެ ހުރަހެއްޓުން ހުރަހެޅިއެވެ. އެބައިމީހުން ހުރަހެޅީ އެބައިމީހުން ނަބީޤުރައިޝީންކަމާއި ޢާއްމު ނުދެއްކާން ކަމުގައެވެ. އެބައިމީހުންގެ ހުރަހެޅުމަށް އަބޫބަކުރުގެ ޢަޒުމާ ދެއްވީ ޢާއްމު ދެއްކުން ހުއްޖައްގެ ނުލާދީން ކަމުގައެވެ. ދެން މިދުފެރޭގެ ދެމުދުގައި ހަނގުރާމަ ހިނގައި، މުސްލިމުންނަށް ނަސްރު ލިބިއްޖެއެވެ. އަދި މުރުތައްދުވެގެން ތިބި އެތައްބައިގެ ތައުބާވި، އަދިން ޢާއްމު ދައްކަން ފެށިއެވެ[419] އެހެންނަމަވެސް މަދީނާއާއި ދުރުގައިތިބި މިފަދަ މީހުން ހަމަ އެމޮޅުގައި ތިބެމުން އެބައިމީހުންނާ ހަމަޔާ ދެކޮޅުވަން އަބޫބަކުރުގެ ނިންމެވިއެވެ. އެގޮތުން މުރުތައްދުވި މީހުންނާއި ޢާއްމު ދެއްކުމުން މަނާވެގަތް މީހުންނާ ހަނގުރާމަ ކުރުމަށް 11 ބޭކަލުންނަށް 11 ދިދަ އަޅުއްވައި ކުރައްވާ އެބޭކަލުން ފޮނުއްވަން ފެށި ވިއެވެ. [420]

1- މިގޮތުން ހާލިދު ބުނުލްވަލީދު ފޮނުއްވީ ޠުލައިޙާ އަލްއަސަދީއާ ހަނގުރާމަކުރުމަށް ބުޒާޚާއަށެވެ. އަދި އެތަނުން ހާލިދުބު ލިބިއްޖެނަމަ މާލިކު ބުނު ނުވައިރާއާ ހަނގުރާމަކުރުމަށް ބިޠާޙަށް ވަޑައިގަތުމަށެވެ.

---

[418] - އައްސަލާބީ، އަބޫބަކުރުއްސިއްދީޤު : **އައްޝަޚްޞިއްޔަތުވައްޞިއްދީޤު** (ސ108)

[419] - އައްސަލާބީ، އަބޫބަކުރުއްސިއްދީޤު: **އައްޝަޚްޞިއްޔަތުއައްލިއްދަތުވަލްމުރުތައްދީން** (ސ75)

[420] - އައްސަލާބީ، އަބޫބަކުރުއްސިއްދީޤު: **އައްޝަޚްޞިއްޔަތުއައްލިއްދަތުވަލްމުރުތައްދީން** (ސ77)

2- އިކްރިމާ ބުން އަބީޖަހުލް އެންގެވީ މުސައިލަމަތުލްކައްޒާބާ ހަނގުރާމަ ކުރެއްވުމަށެވެ.

3- ޝުރަޙްބީލް ބުން ޙަސަނާއަށް އެންގެވީ އިކްރިމާގެ ފަސްފަހުން ވަޑައިގެން އިކްރިމާއަށް މަދަދު ކުރައްވައި މުސައިލަމާ ބަލިކުރެއްވުމަށެވެ. އަދި މުސައިލަމާ ބަލިކުރެއްވުމަށްފަހު ޤުޟާޢާގެ މީހުންނާ ކުރިމަތި ލެއްވުމަށެވެ.

4- އަލްމުހާޖިރު ބުން އަބީއުމައްޔާއަށް އަމުރު ކުރެއްވީ އަލްއަސްވަދުލްޢަންސީއާ ހަނގުރާމަ ކުރުމަށް ޔަމަނުގެ ޞަންޢާއަށް ދަތުރު ކުރެއްވުމަށެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ޙަޟްރަމައުތުގެ ކިންދާއަށް ވަޑައިގަތުމަށެވެ.

5- ޙުޒައިފާ ބުން މިޙްޞަން ފޮނުއްވީ ޢުމާނުގެ ދަބާއަށެވެ.

6- ޢަރްފަޖާ ބުން ހަރްޘަމާ މަހްރާގެ އަހުލުވެރިންނާ ހަނގުރާމަކުރަން ފޮނުއްވައެވެ.

7- ސުވައިދު ބުން މުޤައްރިން ފޮނުއްވީ ޔަމަނުގެ ތިހާމާއަށެވެ.

8- އަލްޢަލާއު ބުނުލްޙަޟްރަމީ ފޮނުއްވީ ބަޙްރައިނުގެ އަހުލުވެރިންގެ ގާތަށެވެ.

9- ޠުރައިފާ ބުން ޙާޖިޒު ފޮނުއްވީ ބަނީސުލައިމާއި އެމީހުންނާ ގުޅިފައިވާ ހަވާޒިންގެ މީހުންނާ ހަނގުރާމަކުރުމަށެވެ.

10- ޢަމްރު ބުނުލްޢާޞް ފޮނުއްވީ ޤުޟާޢާއާއި ވަދީޢާއާއި ޙާރިޘުގެ އަހުލުވެރިންނާ ހަނގުރާމަ ކުރެއްވުމަށެވެ.

11- ޚާލިދު ބުން ސަޢީދު ބުނުލްޢާޞް ފޮނުއްވީ ޝާމްކަރައާ ގުޅޭ ސަރަޙައްދުގައިވާ ރިސާލަތަށެވެ.

މުރުތައްދުވި މީހުންނާ ކުރެވުނު ތަފާތު ހަނގުރާމަތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެމަޝްހޫރުވެފައިވަނީ ޔަމާމާގެ ޙަދީޤަތުލްމައުތުގައި ހިނގައިދިޔަ މަޝްހޫރު "ޔަމާމާގެ" ހަނގުރާމައެވެ. މިހަނގުރާމައިގާ ޤާރީ ޤުރުއާން ހިފްޒުކުރި އެތައް ޞަޙާބީ ބޭކަލުން ޝަހީދުވިއެވެ. އެހެންނަމަވެސް ޚާލިދު ބުނުލްވަލީދުގެ އަމީރުކަމުގެދަށުން މިހަނގުރާމައިގާ މުސްލިމުންނަށް ކާމިޔާބު ލިބުނެވެ.[421]

ޤުރުއާން ޖަމްޢުކުރެއްވުން

ޚިލާފަތުގެ ޢަހުދުން އަބޫ ބަކުރު ޞިއްދީޤު ރަޟިޔަﷲޢަންހު. "ޤުރުއާނާއި މުޞްޙަފު ހިމެނޭ ސަބަބުން އެންމެ ބޮޑު ދަރުމައެއް ލިބުނު ޢަމަލުތަކުގެ ތެރެއިންނެވެ. އެއީ ޤުރުއާން އެއްކުރެއްވުމެވެ

---

[421] 421- އައްސަރުޖާނީ، ރާޣިބުއްރަޙްމާން: އަބޫބަކުރިއްޞިއްދީޤު (ބ83-110)

ސިފައިގައި ފުރަތަމަ ފަހަރަށް ޖަމްޢުކުރެއްވީ އަބޫބަކުރުގެފާނުވެ." މިގޮތަށް ކީރިތި ޤުރުއާން ޖަމްޢު ކުރެވުނީ ދެފަހަރެއްގެ މަތިން މުޝާވަރާ ނުވަތަ ބަހުސް ކޮށްގެންނެވެ. އޭގެތެރެއިން ފުރަތަމަ ފަހަރަކީ އަބޫބަކުރުގެފާނާއި ޢުމަރުގެފާނާ ދެމެދުގައި ހިނގައި ދިޔަ މުޝާވަރާއެވެ. ދެވަނަ ފަހަރަކީ އަބޫބަކުރުގެފާނާއި ޒައިދު ބުނު ޘާބިތު ދެމެދުގައި ހިނގައި ދިޔަ މުޝާވަރާއެވެ.

މިކަމާގުޅޭ ޒައިދު ބުނު ޘާބިތުގެ އަރިހުން ރިވާވެފައި ވެއެވެ. " ޔަމާމާގެ ޞަޙާބީން ޝަހީދުވެގެން ދުވަސްވަރު ތިމަން އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ އަރިހަށް ގެންދެވިއިރު އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ އަރިހުގައި ޢުމަރުގެފާނު އިންނެވިއެވެ. ދެން ތިމަން އެތަނަށް ދިޔުމުން އަބޫބަކުރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޢުމަރުގެފާނު ތިމަންގެ ގާތަށް ވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ. ޔަމާމާގެ ހަނގުރާމައިގައި ޤުރުއާން ހިފުޡަށް އެތައް ޞަޙާބީން ޝަހީދުވެއްޖެއެވެ. އަދި މިހެން ދާންވެއްޖެނަމަ ޤުރުއާން ހިފުޡަށް ދަންނަ ބޭކަލުން ނިމިނިމިގޮސްދާނެކަމުގެ ބިރު ގަންނަވައެވެ. އަދި އެގޮތަށް ވެއްޖެނަމަ ޤުރުއާންވެސް ނިމިނިމިގޮސްދާނެއެވެ. އެހެންކަމުން ތިމަން ކަލޭގެފާނަށް [illegible] ކީރިތި ޤުރުއާން [illegible] ޖަމްޢުކުރެއްވުމަށް ކަލޭގެފާނު އަމުރު ކުރެއްވުމަށެވެ."[422] އަބޫބަކުރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. "اللهގެ ރަސޫލާ ﷺ ނުކުރައްވާ ކަމެއް ތިމަން ކުރައްވާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ " ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ."الله ގަންދެއްވާ ވިދާޅުވަމުވެ. އެއީ ހެޔޮކަން ބޮޑު ކަމެކެވެ." މިގޮތަށް މިވާހަކަ ދެއްކެވުމުގައި ޢުމަރުގެފާނު އެތައް ދުވަހެއްގެ މަތިން ވަޑައިގެން ފަހުން الله ތަޢާލާ މިކަމުގެ ހިތްފުޅަށް މިކަމުގެ ހެޔޮކަން [illegible] ދެއްވައިފިއެވެ. އެގޮތަކީ އަބޫބަކުރުގެފާނު ވިދާޅުވި ގޮތެވެ.[423] ޒައިދުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން ތިމަންނާ ދިމާއަށް އިޝާރާތް ކުރައްވާ [illegible] އަބޫބަކުރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ."އޭ ޒައިދެވެ. ތިބާއަކީ ބުއްދިވެރި ޒުވާނެކެވެ. اللهގެ ރަސޫލާއަށް ބާވައިލެއްވި ވަޙީ ލިޔުއްވި އުޅުއްވީ ނޫންތޯއެވެ؟ ފަހެ ކަލޭގެފާނު [illegible] ހޯދައި ޤުރުއާން ޖަމްޢުކޮށް ދެއްވާށެވެ!"[424] ޒައިދު ވިދާޅުވިއެވެ. "الله ގަންދެއްވާ ވިދާޅުވަމުވެ. ފަރުބަދައެއް އުފުލުމަށް އަމުރު ކުރެއްވިނަމަ ވެސް ބަރު އަދި ބޮޑު މަސްއޫލިއްޔަތެއް ކަމުގައި ޤުރުއާން ޖަމްޢުކުރުން ވިއެވެ."[425]

---

[422] - އައްޝައިޚް، އަބްދުއްސައްތާރު : **އަބޫބަކުރުއް ޞިއްދީޤު** (ޞ138)

[423] - [illegible] : **[illegible]** ([illegible]، 1997)(ޞ 79)

[424] - އައްޝައިޚް، އަބްދުއްސައްތާރު : **އަބޫބަކުރުއް ޞިއްދީޤު** (ޞ138)

[425] - [illegible]، **[illegible]** ([illegible]، 1962) (ޞ42)

ޒައިދުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "އޭ އަބޫބަކުރުގެފާނެވެ. الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ނުކުރައްވާ ކަމެއް ތިޔައީގެ ދުވަސްކޮށްލަން ކުރައްވަނީ ކީއްވެގެން ހެއްޔެވެ؟" މިހިނދު އަބޫބަކުރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "އެއީ ހެޔޮކަން ބޮޑު ކަމެކެވެ."[426] މިގޮތުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އެކަމުގެ ހެޔޮކަން ވިސްނަވައިދެއްވުމުގައި އެތައް ދުވަހެއްވީ ފަހުން الله ތިމަންނާގެ ހިތަށް އެކަމުގެ ރަނގަޅުކަން ވައްދަވައިދެއްވިއެވެ.

ދެން ކީރިތި ޤުރްއާން ޖަމްޢުކުރުމަށްޓަކައި މަސައްކަތް ފަށައިގެން ކަރުދާހާއި ގެރިބަކަރީގެ ހަމާއި ކަދުރުރުކާގެ ފަތްގަނޑުތަކާއި ކަށިގަނޑާއި ހިލަގަނޑުގައި ލިޔެފައިވާ ބައިތަކާއި މީސްތަކުން ހިތުދަސްކުރުން ދަސްކުރައްވާފައިވާ ބައިތަކާއި ސާބިތުކޮށް ޖަމްޢުކުރެއްވިއެވެ. މިގޮތުން އެއްވެސް ބައެއްވެސް ގެއްލިގެން ނުދާނެހެން ހުރިހާ ބައެއް ސާބިތުކޮށް އެއްކުރެއްވުމުގެ އެންމެ ބޮޑު އާޔަތެވެ. މިއާއިއެކު ޤުރްއާނީ ނުވަތަ އަބޫބަކުރުގެ އެއްކުރައްވާފައިވާ އެއްކޮށްދެއްވި އެކަންކަން. މިއާއިއެކު މުޞްޙަފު އެއްކޮށްދެއްވީ ޙަޟްރަތު އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގައެވެ. އެކަމުގެ މަތިން ތިބެއްވި ޢުމަރުގެފާނު އެކޮށްދެއްވި އެކަން ކުރެއްވުމުގެ ބޭނުން އެޅުއްވިއެވެ. އިތުރުގޮތަކުން ދެން ޢުޘްމާނުގެފާނު ޞަޙާބީން ކީރިތި ޤުރްއާން ޢަރަބި ބަހުގެ ލަހުޖާގެ މަތިން ކުރައްވައިގެން އެއްކުރެއްވިއެވެ.[427]

ޚުލާޞާ

މުރުތައްދުވި މީހުންގެ ހަނގުރާމަ ނިމިގެން ދިމާލާއި ނަޞޭހަތަށް ދައުލަތުގެ ކުރާ މީހުންކުރެ އަލްއަސްވަދުލް ޢަނަސީއާއި މުސައިލަމަތުލް ކައްޒާބާއި ސަޖާޙާއި މިމީހުންގެ މައްކަރުވެރިކަމާ ބޭރުފޮޅު އަރަބި ކަރައިން އިސްލާމްދީނާއި ހަމަހިމޭނުމާ އެތެރޭގެ ބާރު ނެތިއްޖެއެވެ. ދެން މުސްލިމުންގެ ބާރު ކުރިއަށް ދިޔަ ހަނގުރާމަތަކުގައި ސަރަހައްދުތަކެވެ. އެކަމު ފާރިސީންނާއި ރޫމީން ބަދަލު އިސްލާމްދީނަށް ދައުވަތު ދީފައެވެ. އެހެން ކަމުން އެބައިމީހުންނާ ހަމައެކަ ދައުލަތާ މުސްލިމުން ކުރަން ޖެހިގެއި އޮތް ކަމެކެވެ.

މުރުތައްދުވި މީހުންގެ ހަނގުރާމަ ނިމުމާއެކު އަބޫބަކުރުގެފާނު އަލުން ބާރު ޙާރިޖީ ސިޔާސަތަށް އަނބުރާ ވަޑައިގަތުމަށް ދެން އެވާ ބަޔާން ކުރަމުން ދެއެވެ.

---

[426] އައްޝައިޚް، އަބްދުއްސައްތާރު : އަބޫބަކުރުއް ޞިއްދީޤު (ޞ138)

[427] ޝާކިރު ، މުޙައްމަދު ޢަލީއްޝަހީރު މުޙައްމަދު: ތާރީޚުލްޤުރްއާނިލްކަރީމް (ޞ 65)

ވަޑައިގެން ފުތޫހާތުގެ ހަރަކާތް ހިލާފަތާއެކު ފެއްޓެވުމުން ހުރަސްތަކެއް ކުރިމަތިވިއެވެ. ދެން އެރާރިސާބުން ހަލީފާ އަބޫބަކުރުގެފާނު ހާލިދު ބުނުވަލީދުގެފާނު އިރާޤަށް ފޮނުއްވިއެވެ.[428]

ހިޖުރައިން 12 ވަނަ އަހަރު ކުރީކޮޅު އުމުރަތުވުސް އިތުރު ލަޝްކަރު ފޮނުއްވަން ހަލީފާ ފެއްޓެވިއެވެ. އަދި އެއާއެކު ހަލީފާއި މުޘައްނާއަށް އެންގެވި ފުރަތަމަ އުބުއްލާއަށް ދެން ހީރާއަށް ދަތުރު ކުރެއްވުމަށެވެ. ހަމަ އެއާއެކު އިޔާޟަށް އަމުރުއްވި ދޫމަތުލްޖަންދަލަށް ވަޑައިގެންނަވަން ދެން ހީރާއަށް ވަޑައިގެންނަވަން.[429] އަދި މިތަނުން ކުރިން ވަޑައިގެން ބާނިޤިޔާ ހިރާގައި ޖަޝްވާތުގެ ކާމިޔާބުވިއެވެ.

ކޮންމެއަކަސް އިޔާޟް ދޫމާއަށް ވަޑައިގެން އެތަން ފަތުޙު ކުރެއްވުމަށް ދިޔަ މުއްދަތު ލަސްކުރެއްވިއެވެ. އެއާ ހިލާފަށް ހަލީފާގެ ދަފުތަރުކުރެއްވީ އިރާޤުން ފުރުސަތުތަކާއެވީ އެވެ. އިރާދަން ފޮނުއްވައިގެން ކާޒިމާގައި ހުރުމުޒާއި ދެކޮޅަށް ޛާތުއްސަލާސިލުގެ ހަނގުރާމަ ކުރެއްވިއެވެ. މިފަހަރު ފާރިސީންގެ ލަޝްކަރު ބޮޑު ބައްޔަކުން ބަލިވިއެވެ. އަދި އެއަށްފަހު ހާލިދުގެ އަމުރުން ފާރިސީން ފަހަރަކު ބައްދަރު ވަރުން ގޮސް އަލްމަޛާރުގައިވެސް ބަލިވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އަލްވަލަޖާގެ ހަނގުރާމަ ހިނގިއެވެ. ދެން އުލައިސްގެ ހަނގުރާމަ ހިނގިއެވެ. މިހަނގުރާމައަކީ ގަދަފަދަ އަދި ޓާއަރަހުރުދަން ދިޔަ ހަނގުރާމައަކަށް ފުދުން އިޙާނިގައި އިބޯ ކާރަނ ފަސް ކަރައްކަ ވަސަނިގެ ނަހަރު އަލްފުރާތު ކައިރީގައި މަސްވެސް ކާސިނަސް ގޮސްފިން ކުރުވި ކުރިއެވެ.

ދެން މިތަނުން ހީރާއަށް ވަޑައިގެން އެތަން ހިޞާރުކުރެއްވުމުން ދިހަރުވަސްތަކާއި ވަންދިވަން މުސްލިމުން ތިބުމުން ރަށުގެ މީހުންނަށް އެކަން އުނދަގޫވެ ސުލްހަކަށް އެދިގެން އައިސް ސުލްހަކުރިއެވެ. އެއަށްފަހު އަލްއަންބާރާއި ދަރުމުކުރާ އެބާގައި ޖަޣުލަފުއްނުރުގެ ހަނގުރާމަތައް އައިނުއްތަމްރުގެ ހަނގުރާމަ ހިނގިއެވެ. ދޫމާގެ ކަންތައްތަކުގައި މުޅިން ނުނިމުނީސް ޝާމުކަރައަށް ބަދަލާ ދުއްވަން ހަލީފާ ފޮނުއްވިއެވެ. ހާލިދުގެފާނު އިރާޤުގައި ދުރުހުރެ ކާރިސާ މުޘައްނާ ކަމުގައި ހަމަޖެއްސެވިއެވެ. އޭނާ ހަމަ ކުރިން ހުރި މަޤާމުގައި ބަލަހައްޓަން ވަޑައިގަތެވެ.[430]

---

[428] - އައްޝަވިރީ، އިބްދުރުސަލްތޮރު : އަދުބަކުދު◌ރުއްސިޔާރިދީ◌ (ސ133)

[429] - އައްޝަރުޤާވީ، އިބްދުރުއްރަޙްމާން: އައްސިޔާރިދީޔަތުވުލްއަޚްލާޤު (ސ150)

[430] - ބާލާ، މުޙައްމަދު އަލްޢަސްކަރީ : ތަޢްލީޤުލްމުޔަސްސަރު ސީރަތުއްނަބީ (1/ސ 188)

ޝާމްކަރައަށް ބަފާނަވަ އެފާނގެ ލަޝްކަރުގެ ކޮމާންޑަރަކަށް ޚާލިދު ބިން ވަލީދު އައްޔަން ކުރެއްވި އިރުވެސް ޚަލީފާގެ ދަރުބާރުގުން ޝާމްކަރައިގާ ހަރަކާތްތެރި ވަމުން ދިޔައެވެ. މިގޮތުން ސަޢީދު ބުނިޔާދު އުސްވެދިޔަ ޝާމްކަރައަށް ކަނޑައެޅުއްވި ކޮމާންޑަރުގެ ގޮތުގައި ހަރަކާތްތެރި ވަމުން ވަޑައިގަތެވެ. އޭރު އޭނާ ހުންނެވީ ތައިމާގައެވެ. އަދި ފަލަސްތީނުގެ ސަރަހައްދަށް ހަމަލާ ދެއްވުމަށް އަބޫޢުބައިދާގެފާނު ބަލްޤާ ފުރުސަތުވިއެވެ. އަދި ޙިމްޞު ބިން އަބޫސުފްޔާނާއި ޝުރަހްބީލް ބިން ޙަސަނާގެ ޝާމްކަރައަށް ބަފާނަވަ އުރުދުނުގެ އިރުޝާދުއްކަން މިދުވަސްކޮޅުން ވަޑައިގަތީ އުރުދުނުކަރާ ޝުރަހްބީލު ސަރަހައްދުތަކަށް. އޭރު ޝާމްކަރައިގެ އުރުދުނުގެ އިރުމަތީގައި ވަޑައިގަތުމާއެކު ތަޖީދު ދިމިޝްޤަށް ހަމަލާ ދެއްވުމަށެވެ.[431]

އެހެންނަމަވެސް ރޫމީން ބޮޑުލަޝްކަރުތަކެއް ޖަމާކޮށް މިލަޝްކަރުތަކާ ހުރަސް އަޅާން އުޅުމުން އެނގުމުން މިޚަބަރު ލިބުމުން މަރުކަޒު ކުރެއްވުމަށް ގޮތުން ޝާމަށް ދިޔުމަށް ޚާލިދު އަމުރު ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ޚާލިދުގެ މުސްލިމުންގެ ލަޝްކަރުތަކާ ހަވާލުކުރައްވާ އިސްތިޤާމާ ކާރާސްތުނު އަނބުރާ މަސައްކަތް ކުރެއްވުމަށް ނިންމަވައިފައެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި އިސްތިޢުމާލު ކުރެއްވުމަށް ބައިވެރިވެ ޚާލިދު ގެ ލަޝްކަރުތަކުގެ ބަޔަކާއެކު ޢިރާޤުން ޝާމަށް ވަޑައިގަތުމުން ހަވާލުކުރައްވައިފައެވެ. މިގޮތުން ހަތަރު ލަޝްކަރު ޝާމްކަރައިގާ ޖަމާވެ ޢިރާޤުން ފުރާވަޑައިގެން ޚާލިދު މުސްލިމު ލަޝްކަރުތަކުގެ ކޮމާންޑަރުކަން ހިންގެވިއެވެ.[432]

އާފާސްކަންފުޅު

ހިޖުރައިން 13ވަނަ އަހަރުގެ ޖުމާދަލްއާޚިރާ މަހު އަބޫބަކުރުގެފާނަށް ހުމުގެ އާފާސްކަންފުޅެއް ޖެހިވަޑައިގަތެވެ. މިކަމުގެ އަސަރު ބޮޑުކަމުން ނަމާދަށްވެސް ނުކުމެވަޑައިނުގަނެވުނީ މުސްލިމުންނާގެން އިމާމުވެ ނަމާދު ކުރެއްވުން އުމަރުގެފާނަށް ހަވާލު ކުރެއްވިއެވެ.

---

[431] އައްޝަރުގާވީ، އަބްދުއްރަހްމާން: އައްޞިއްދީޤުއައްވަލުލްޚުލަފާއި (ސ148)

[432] އައްޝައިޚް، އަބްދުއްސައްތާރު : އަބޫބަކުރުއްޞިއްދީޤު (ސ134)

ޢުމަރުގެފާނަށް ޚަލީފާކަން ދެއްވުން

އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ އާލާސްކަންފުޅު ބޮޑުވެ އެކަލޭގެފާނުގެ އަޖަލު ޖެހިއްޖެ ކަމަށް ހީފުޅުވުމުން އެކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވުމުން އުއްމަތުގެ ވެރިކަން ކުރާނެ ފަރާތެއް ކަނޑައަޅުއްވަން ނިންމެވިއެވެ. އެއީ އެގޮތަށް ކަންތައް ނުކުރެއްވިއްޖެނަމަ މުސްލިމުން ބައިބައިވެ ހިގައިދާނެކަމުގެ ބިރަށްޓަކައެވެ. މިގޮތުން އެކަލޭގެފާނު އިންތިޚާބު ކުރައްވައި ވަސިއްޔަތް ކުރެއްވީ ޢުމަރުގެފާނަށެވެ. އެއީ އަސްޙާބުންކުރެ ކުރިއަރަން ތިއްބެވި ބޭކަލުންނާ މަޝްވަރާކުރައްވައި އޭބަކަލުންގެ ރައުޔާއެކުއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ކަނޑައަޅުއްވާފައިވީ ފަހުން އާންމުން ބައިޢަތު ހިއްވާ ގޮތަށެވެ.[433]

އަވަހާރަވުން

ފަނަރަ ދުވަހުގެ އާލާސްކަންފުޅުގެ ފަހުން އަބޫބަކުރުގެފާނު އަވަހާރަވީ ހިޖްރައިން 13 ވަނަ އަހަރުގެ ޖުމާދަލްއުޚްރާ މަހުގެ 21 ވީ ހޯމަ ދުވަހުއެވެ. ޚަލީފާކަން ކުރެއްވީ 2 އަހަރާއި 3 މަހާއި 10 ދުވަހުއެވެ.ފަސްދޮޅަސްތިން އަހަރުގެ ޢުމުރުގައި ރަސޫލާގެ އަރިހުގައި ޢާއިޝަތުގެ ކޮޓަރީގައި ވަޅުލެވިއެވެ.[434]

ފަރިތަކުރުން 22

ތިރީގައިވާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދީބާ!

1- އަބޫބަކުރުގެފާނު އިސްލާމީ ޚުޠުބާގެ ވަޢުޒުގައި ވިދާޅުވީ ކީކޭތޯ؟

2- އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގައި ދުރަށް ޖަމްޢު ކުރެއްވި ކާމިޔާބީތަކަކީ ކޮން ކަމެއްތޯ؟

3- "އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގައި ޖަގަހަ ދެއްކުމުން މަސައްކަތް މިންވަރު ދެވަނަ އެކަލޭގެފާނު ހަނދުވަރު ކުރެއްވީއެވެ." އެހެންކަމަކުންވާނަމަ މިޚިލާފަތުގައި ޖަގަހަ ނުދެއްވާ މިންވަރާއި ހަނދުވަރު ކުރެވިދާނެ ކަމެއްތޯ؟ އަދި އެއީ ކީއްވެ ކަމެއްތޯ؟

4- ޚަލީފާ މުސްލިމުން ދައްކަވާބަސްފުޅުކަމެއްތޯ؟ ހިޔާލު ފާޅުކޮށްދީބާ!

---

[433] - އައްޝައިޚް، އަބްދުއްސައްތާރު : އަބޫބަކުރު◌ްއްޞިއްދީޤު◌ް (ސ152-154)

[434] - ބިކް، މުޙައްމަދު އަލްޚުޟަރީ : ތާރީޚުލްއުމަމިލްއިސްލާމިއްޔާ (1/ސ 196)

ބާބު 12

ޢުމަރު ބުނުލްޚައްޠާބު

ޙާޞިލުވާން މިންވަރު

- ޢުމަރުގެފާނުގެ ޙަޔާތަށް އޮޅުންފިލުން.
- ޢުމަރުގެފާނު ކުރެއްވި ޚިދުމަތް މަސައްކަތްތަކުގެ ދެނެގަތުން.

ނަސަބުފުޅު: މިއީ ޢުމަރު ބުނުލްޚައްޠާބު ބުން ނުފައިލު ބުން ޢަބްދުލްޢުއްޒާ ބުން ރިޔާޙް ބުން ޢަބްދުﷲ ބުން ޤުރުޠު ބުން ރަޒާޙް ބުން ޢަދިއްޔު ބުން ކަޢުބުއެވެ. ޢުމަރުގެފާނަށް ކުންޔާގެ ގޮތުގައި "އަބޫޙަފްޞު" އޭ ކިޔައި އުޅެއެވެ. ލަޤަބުގެ ގޮތުގައި "އަލްފާރޫޤު" އޭ ކިޔައި އުޅެއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ މައިކަނބަލުންގެ ނަންފުޅަކީ ޙަންތަމާ ބިންތު ހިޝާމް ބުނުލްމުޣީރާއެވެ.[435] މިކަމަނާއަކީ މަޚްޒޫމް ވަންސައިގެ ބޭކަނބަލަކަށެވެ.

ދުނިޔޭގެ އަލިކަން ފެނިވަޑައިގަތުން:

އަލްއިމާމު ނަވަވީ ރިވާކުރައްވާ ގޮތުގައި ޢުމަރުގެފާނު ދުނިޔޭގެ އަލިކަން ފެނިވަޑައިގަތީ ޢާމުލްފީލުގެ 13 އަހަރު ފަހުން މާތްވެގެންވާ މައްކާގައެވެ.[436] ޢުމަރުގެފާނަކީ މައްކާގެ ޤުރައިޝުވިރި ޤަބީލާއެއްގެ ބޭކަލެއްކަމުން ބޮޑުފުޅުވަމުން ވަޑައިގެންފައިވަނީ އިސްވެރިކަމާއެކުގައެވެ.

އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތުން

ޢުމަރުގެފާނު އިސްލާމްވެވަޑައިގަތުމާ ގޮތާއިމެދު އިލްމުވެރިންގެ ދެމެދުގައި އިޚްތިލާފުތަކެއް ވެއެވެ. އެގޮތުން އެކަލޭގެފާނު އިސްލާމްވެވަޑައިގަތް ސަބަބު ހަތަރު ގޮތަކަށް ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އޭގެ ތެރެއިން އެއްގޮތަކީ ނުޢައިމު ބުން މަސްޢޫދުގެ ރިވާޔަތްގައި ވާގޮތެވެ.

ޢުމަރުގެފާނު އިސްލާމްވުމާ ގުޅޭ ވާހަކަ މިފަދައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. ޢުމަރުގެފާނު މައްކާގެ މަގެއްގައި ކަނޑި އުރައިން ދަންމަވައިގެން ވަޑައިގަންނަވަނިކޮށް نُعَيْمُ بُنُ عَبْدُ اللهِ النَّحَّامُ އޭ ކިޔާ

---

[435] -އިބްނުލްޖައުޒީ، ޢަބްދުއްރަޙްމާން ޢަލީ ބުން މުޙައްމަދު: **ސީރަތު ޢުމަރު ބުނުލްޚައްޠާބު** (މަޠްބަޢަތުލްއަންވާރުލްމުޙައްމަދިއްޔާ، ޤާހިރާ، 1991) (ޞ7)

[436] -ޛަހަބީ، މުޙައްމަދު ޝަމްސުއްދީން މުޙައްމަދު: **މަޢްރިފަތުލްޤުއްރާއިލްކިބާރު** (ޞ80)

ބޭކަލަކާ ބައްދަލުވިއެވެ. نُعَيْمُ ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ޢުމަރުއެވެ. ކޮންތަނަށް ޤަޞްދުކުރައްވައިގެން ވަޑައިގަންނަވާ ދުވަހައްޓޯއެވެ؟ އުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަން ޤަޞްދުކޮށްގެން މިދަނީ މިހިރަ މޮޔަވެގެން އުޅޭ މުޙައްމަދު ﷺ ގެ އަރިހަކަށެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޤުރައިޝުންގެ ވެރިކަން ބައިބައި ކޮށް އެކަކަރި ކުރުވައިލިއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ ހުވަފެންތަކަކީ ބިހާރަކަށް ހަދައިފިއެވެ. އަދި ދީނަށް މަލާމާތާއި ފުރައްސާރަ ކުރަން ފަށައިފިއެވެ. އަދި ޤުރައިޝުންގެ އިލާހުތަކަށް ވާގޭ ބަހުން ހަދައިފިއެވެ. އެހެންވީމާ މިދަނީ އޭނާ ޤަތުލުކުރުމަށެވެ![437]

نُعَيْمُ ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ޢުމަރުއެވެ! ކަލޭގެފާނު ތިމަންނަކަލޭގެފާނުގެ ނަފްސު ދޮގާ ކުރުވައިފިއެވެ. މުޙައްމަދުގެފާނު ﷺ ޤަތުލު ކުރުމަށްފަހު ކަލޭ ބޭނުންވާ ގޮތަކަށް ބިމުގައި އުޅޭން ޢަބްދުމަނާފުގެ ދަރިން ދޫކުރާނެ ހެއްޔެވެ؟ ފަހެ ކަލޭގެފާނު ގެއަށްގޮސް އާއިލާގެ މީހުންގެ ކަންތައް ހަމަޖައްސަވަން އަޅުވަން ވިސްނޫން ހެއްޔެވެ؟ ވިދާޅުވީ ތިމަންގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ކޮންބައެއްތޯއެވެ؟ نُعَيْمُ ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ކަލޭގެ ބިރަސާއި ކަލޭގެފާނުގެ އުޚުތު فَاطِمَةُ بِنْتُ الْخَطَّابُ އެވެ. الله ގަންދީފައި ބުނަމެވެ. އެދެމީހުން މިހާރު އުޅެނީ އިސްލާމް ދީނަށް ވަދެގެންނެވެ.[438]

އުމަރުގެފާނު އޭނާގެ އުޚުތު فَاطِمَةُ بِنْتُ الْخَطَّابُ އާއި ބިރަސާރު سَعِيْد بُنُ زَيْد އުޅުއްވާގެއަށް ވަޑައިގަތުމުން އެބޭކަލުން ތިއްބެވީ ޚައްބާބު ބަސްދުވަހަކަށް ޤުރުއާން ކިޔާ ވިދާޅުވަނީ. އެކަލޭގެފާނުންގެ އަތްޕުޅުގައި سُوْرَةُ طه ލިޔެވިގެން ގެންގުޅުއްވާ ފޮތެއް އޮތެވެ. އުމަރުގެފާނު އެގެއަށް ވަޑައިގެން ގޮވާލައްވި އަޑުން ފިއްލަވުން އަވަސް ކުރައްވާން ހަދައިގެން އެތާ ތަންކޮޅެއްގައި ފޮރުވުނީ ލިޔުން ކިޔަވައިދެމުން ތިއްބެވި خَبَّابُ بْنُ الأَرَتُّ އަށް ބާއްވަވައިފިއެވެ. މިގޮތް އެކަމާ އޮއްޓާ ފެނިގެން فَاطِمَةُ بِنْتُ الْخَطَّابُ އެކަމަނާގެ ފައިގެ ކުލަފަތުގެ ދަށަށް އެފޮތް ފޮރުއްވިއެވެ.

އެގެއަށް ވަދެވަޑައިގެންނެވުމާއި އުމަރުގެފާނު ސުވާލު ކުރެއްވިއެވެ. ތިމަންނައަށް އިވުނީ ކޮން އަޑެއް ހެއްޔެވެ؟ އެއްވެސް އެއްޗެއް ނީވުނެވެ. ދެން އުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ނޫނެކެވެ. ކަލޭމެން ދެމީހުން މުޙައްމަދުގެފާނު ﷺ ގެންގުޅުއްވި ދީނަށް ތަބާވާކަން އުޅޭކަން ތިމަންނަށް ޚަބަރު ލިބިއްޖެއެވެ. މިހެން ބުނެ ޢުމަރު ސަޢީދު ބުން ޒައިދުގެ ގައިގައި ޖަހައި ވައްޓާލާ ކުރުމުން އެކަމަނާގެ ފިރިމީހާ ސަލާމަތްކޮށްދެއްވުމަށް ފާޠިމާ ބިންމަތީގައި ދަސަކަތްކަމި

---

[437] - އަބޫ ޝަހްބާ، މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރުއާނި ވައްސުންނާ (1/ސ353)

[438] - އިބްނުލްޖައުޒީ، ޢަބްދުއްރަޙްމާން ޢަލީ ބިން މުޙައްމަދު: ސީރަތު ޢުމަރު ބިން ލްޚައްޠާބު (ސ26)

ކުރުމުގެ ތެރޭގައި ޢުމަރުގެފާނު އެކަމަނާގެ ގައިކޮޅުގައި ޖެއްސެވިތެއް ބާރުކަމުން އެކަމަނާގެ އިސްތަށިފުޅު ފަޅައިގެން ގޮސް ލޭ އޮހޮރޭގޮތް ފެނިއްޖެއެވެ. މިހެން މިކަންތަކުން އެކަމަނާ ރުޅިވެރިކަމާއެކު ވިދާޅުވިއެވެ. އާ އަހަރެމެން މިތިބީ އިސްލާމްވެގެންނެވެ. ދެން ނިކަން ތިޔަ ހަދަންއުޅޭ ގޮތެއް ހަދައި ބަލާށެވެ![439]

ޢުމަރުގެފާނަށް އެކަލޭގެފާނުގެ އުޚުތު ފާޠިމާ ބިންތުލްޚައްޠާބުގެ ހަށިގަނޑުން ލޭ އޮހޮރެމުންދާތަން ފެނި ވަޤުއިގަތުމުން ކުރެވުނު ކަންތަކާމެދު ދެރަވެއްޖެއެވެ. އަދި ހިތްޕުޅަށް ލޯތްބާއި އޯގާތެރިކަން ވަދެއްޖެއެވެ. ދެން މިއާއެކު އެފޮތް އެކަމަނާގެ އަތުއަރުން އެ ފޮތް ހޯދުމަށް އެދިވަޑައިގަތެވެ. އެކަމަނާ ނޫނޭ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަން ކަމަނާ އެކަމާ ބިރުގަންނަމެވެ. ދެން އެފޮތް ދިނުމުން ކިޔާލާފައި ހަބަރައި ދޮރުވަމުން ވަޑައިގަތެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތޭ އަނާއެވެ. ކަލޭއަކީ ދަރަދުއްޖުން ޖާރިހުންވާ ހުންނަ މީހެކެވެ. މިފޮތުގައި ޠާހިރުވެގެން ތިބޭ މީހުން ނޫނީ އަތްލައިގެން ނުވާނެއެވެ. ދެން ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަން ޠާހިރުވެ ހިނައިގަނެގެން އަތްލައިގެން އެފޮތް ދޭނަންތޯއެވެ؟

މިހެން ވިދާޅުވުމުން އެކަލޭގެފާނަށް ހިނައި ޠާހިރުވެގެން ވަޑައިގަތުމުން އެކަމަނާ އެފޮތް ދެއްވިއެވެ. ހަމަ އެއާއިއެކު އެކަލޭގެފާނު އެފޮތުގައިވާ ސޫރަތު طهގެ ކުރީގެ އާޔަތްތައް ކިޔަވާ ލެއްވިއެވެ. طه ،

مَآ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكَ ٱلۡقُرۡءَانَ لِتَشۡقَىٰٓ ، إِلَّا تَذۡكِرَةً لِّمَن يَخۡشَىٰ ، تَنزِيلًا مِّمَّنۡ خَلَقَ ٱلۡأَرۡضَ وَٱلسَّمَٰوَٰتِ ٱلۡعُلَى ، ٱلرَّحۡمَٰنُ عَلَى ٱلۡعَرۡشِ ٱسۡتَوَىٰ[440] މާނައަކީ: މިޤުރްއާނުގެ ކުރުހާނީ ދެއްވާހިތީ ވާތީއެވެ. ތިމަން ރަސޫލާނާގެ ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް މިޤުރްއާން ބާވައިލެއްވީ ކަލޭގެފާނުގެ ހިތްޕުޅު ދަތިވެ އަބާއްޖަވި ވުމަކަށް ނޫނެވެ. الله އަށް ބިރުވެތިވާ މީހަކަށް ހަނދާންކޮށް ދިނުމުގައިކަމުގައި ފޮނުވި ތިމަންރަސޫލާނާގެ އަރިހުން ބާވައިލެވިއެވެ. ބިމާއި އުސްވެގެންވާ އުޑުތައް އުފެއްދެވި ރަސޫލާނާގެ ހަޟްރަތުން ބާވައިލެވިއެވެ. ރަޙްމާނުވަންތަ ރަސޫލާނާގެ ޢަރުޝުގެ މައްޗަށް އިސްތިވާވާ ވެގެންވިއެވެ." ރިވާވެގެންވާ މިގޮތުގައި ބިސްމިالله ކިޔުއްވާފައި އެކަމާމެދު ބިރުވެރި ވެވުނެވެ. ދެން ޚައްބާބުއަކަސް މިހެންހަދައި سُوْرَةُ طه ކިޔަމުން ދިޔައެވެ. މިހެންގޮސް 24 ވަނަ އާޔަތުގެ ނިޔަލަށް ކިޔަވާ ވިދާޅުވިއެވެ. إِنَّنِيٓ أَنَا ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱعۡبُدۡنِي

---

[439] - އިބްނުލްޖައުޒީ، އަބްދުއްރަޙްމާން ޢަލީ ބުން މުޙައްމަދު: ސީރަތު **ޢުމަރު ބިންޚައްޠާބް** (26)

[440] – سُوْرَةُ طه 1-5

وَأَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ لِذِكۡرِيٓ [441] މާނައަކީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިމަން ރަސްކަލާނގެއީ اللهއެވެ. ތިމަން ރަސްކަލާނގެ ފިޔަވީ އިލާހަކު ނުވެއެވެ. ފަހެ ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް ކަލޭގެފާނު އަޅުކަން ކުރައްވާށެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަނދުމަ ކުރެއްވުމަށްޓަކައި ނަމާދު ކުރައްވާށެވެ." މިސޫރަތުގެ މިހިސާބަށް ކިޔަވާ ވިދާޅުވެވުމާއެކު ތިމަންނައަށް ބުނުއްވުނެވެ. މިފަދަ ބަސްތަކުގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ނުވެއެވެ. މިއީ ކިހާ ފުރިހަމަ ބަސްފުޅުތަކެއް ހެއްޔެވެ؟

ޢުމަރުގެފާނު ޝަހާދަތުގެ ކަލިމަ [illegible] [illegible] ޚައްބާބު [illegible] އެކަލޭގެފާނު [illegible] [illegible] [illegible] ނުކުމެ ވަޑައިގެން ޢުމަރުގެފާނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ޢުމަރެވެ. ތިމަން އުއްމީދުކުރަނީ ހުރި اللهގެ ނަބިއްޔާގެ ދުޢާފުޅުގެ އަސަރު ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ފޯރުކުރުއްވާނެކަމަށެވެ. ތިމަން އިއްޔެ އެކަލޭގެފާނު މިފަދައިން ދުޢާކުރެއްވި އަޑު އެހީމެވެ. اللهُمَّ أَيِّدَ الإِسْلاَمَ بِأَبِي الحَكَمُ بن هُشَام أَوْ بِعُمَر بُنُ الْخَطَّاب[442] މާނައަކީ: "ހައްދަވާ ބާރުވެރި ރަސްކަލާނގޭ! އަބޫޖަހުލު ނުވަތަ ޢުމަރު ބުނުލްޚައްޠާބު އިސްލާމްދީނުގެ ބާރުގަދަ ކުރައްވާނދޭވެ!" އޭ ޢުމަރެވެ. ކަލޭގެފާނަށް ޤަބޫލުވީއެވެ! ދެން ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ޚައްބާބެވެ. މުޙައްމަދު ﷺ ހުންނެވި ތަނެއް ދައްކަވާ ދޭނަންތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ގޮސް އިސްލާމްވާކަން ފާޅުކުރުން ބޭނުމެވެ. ޚައްބާބު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ މިވަގުތު ހުންނެވީ ދާރުލްއަރްޤަމުގައެވެ.

ޢުމަރުގެފާނު އެތަނަށް ވަޑައިގެން އެގޭގެ ދޮރުގައި ޓަކި ޖެއްސެވުމުން ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަސްޙާބުބޭކަލުންކު ބޭކަލަކު އެގޭގައި ހުރި ތާވަގަކުން ބައްލަވައިލުމުން އެތާގައި ޢުމަރުގެފާނު ހުންނަވަނިކޮށް ދެކެވަޑައިގެން ބިރުގަތުން ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ اللهގެ ރަސޫލާ ﷺ އެވެ. މިއޮތީ ބޭރުގައި ކަނޑިއުރައިން ދަމައިގެން ޢުމަރުގެފާނު އެބަހުންނަވައެވެ. މިހިނދު ޙަމްޒާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އިޛުނަ ދެއްވާށެވެ. ހެޔޮކަމަކާ އެދިގެން އައިސްފައި އެކަން ދޭނަމެވެ. ނުބައިކަން އެދިގެން އައިސްފައި އެކަންވެސް އަހަރުމެން ދައްކާނުދީމެވެ.

---

[441] سُوْرَةُ طه24

[442] رواه أحمد والترمذي

ދެން ހުއްދަ ދެއްވުމުން ޢުމަރުގެފާނު އެތަނަށް ވަދެވަޑައިގަތެވެ. ޢުމަރުގެފާނާ ބައްދަލުކުރެއްވުމަށްފަހު އެކަލޭގެފާނުގެ ފޭރާން ކޮޅުގައި ހިއްޕަވާފައި ވިދާޅުވިއެވެ. "އޭ ޚައްޠާބުގެ ދަރިޔާއެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް اللّٰهގެ ޢަޛާބެއް އަންނަންދެން ތިޔަކަމުން ހުންނަވާނީތޯއެވެ؟" ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ." ތިމަންމީހާ اللّٰهއާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް އީމާންވެއްޖައީމެވެ." ދެން އެހިނދުން ރަސޫލާ ﷺ ތަކުބީރު ވިދާޅުވުމުން އަޞްޙާބުބޭކަލުން އުފަލުން އެގޭގައި ތިއްބެވި ބޭކަލުންނަށް ޢުމަރުގެފާނު އިސްލާމްވިކަން އެނގުނެވެ. ދެން މުސްލިމުން ތަކުބީރު ކިޔަން ފެށުމުން މައްކާގެ އަހުލުވެރިންނަށް ޢުމަރުގެފާނު އިސްލާމްވިކަން ޔަޤީން ވިއެވެ.[443]

ޢުމަރުގެފާނު އިސްލާމްވުމަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން ދެބައިމީހުންކުރެ ޙައްޤު ގޮތުގައި ތިބީ ކޮންބައެއް ހުއްޓެވެ؟ ނަބިއްޔާ ކުރެއްވިއެވެ. "މުސްލިމުންނެވެ." ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެހެންވިއްޔާ ފޮރުވިގެން އަޅުގަނޑުމެން ތިބޭނީ ކީއްވެ؟ ރަސޫލާ ﷺ ތަސްދީޤު ކުރެއްވިއެވެ. "އޭ ޢުމަރެވެ. އަހަރެމެންނަކީ ޙައްޤު މަތީގައިތިބީމުއެވެ.[444] ދެން މުސްލިމުން ދެސަފަކަށް ސަފުހަދައިގެން އެއްސަފުގައި ޙަމްޒާ އަނެއްސަފުގައި ޢުމަރުގެފާނު ހުންނަވައިގެން ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުގައި [illegible] [illegible] [illegible] ނުކުމެ ވަޑައިގެން އަލްމަސްޖިދުލްޙަރާމަށް ވަދެވަޑައިގަތް އިރު ތިމަން ބޭކަލުންނާ ދިމާއަށް ޤުރައިޝުން ބަލަން ފެށިއެވެ. އެބައިމީހުންނަށް ބޮޑު މުޞީބާތެއް ކުރިމަތިވެފައިވާ ކަހަލައެވެ. މިހެންވެ މިދުވަހު ރަސޫލާ ﷺ ޢުމަރުގެފާނަށް އަލްފާރޫޤުގެ ލަޤަބު ދެއްވިއެވެ. އެއީ ޙައްޤާއި ބާޠިލު ވަކިކުރާ ފަރާތެއް ކަމަށްވާތީއެވެ.

ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރަޖަ

ޢުމަރުގެފާނަކީ އެކަލޭގެފާނުގެ ރައުޔާ އެއްގޮތަށް ޤުރުއާނުގެ އާޔަތްތައް ބާވައިލެވުނު ބޭކަލެކެވެ. މިސާލުގެ އިބްނު ޢުމަރު އެކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅުގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ޚިޔާލާ އެއްގޮތަށް ވަޙީ ބާވައި ލެއްވިއެވެ. އެއީ ހިޖާބުގެ ކަންތަކާ އަސީރުންގެ ކަންތަކާއި މަޤާމު އިބްރާހީމާ ގުޅޭގޮތުންނެވެ. [illegible] ރަސޫލާ ﷺ ޢުމަރުގެފާނުގެ މަޤާމުކަން ބަޔާން ކުރައްވާފައިވާކަން [illegible] އަބޫހުރައިރާގެ އަރިހުން

---

[443] - [illegible] (ސ54)

[444] -[illegible] (1/ސ356)

ރިވާވެގެން ވެއެވެ. عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لقد كان فيما قبلكم من الأمم محدثون فإن يك في أمتي أحد فإنه عمر[445] މާނައަކީ، "އަބޫހުރައިރާ ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު ރިވާކުރައްވައެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ހަދީޘްކުރައްވައެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން އިސްވެ ދިޔަ އުއްމަތުގެ މީހުންގެ ވާނަމަ އެ އުއްމަތްތަކުގައި ދައްކައި އުޅުނެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މީހެއްގެ ވާނަމަ އެގޮތަށް ދެކޭނަމަ އެމީހަކަށްވާނީ ޢުމަރުގެފާނެވެ." ޢުމަރުގެފާނަށްވެސް އިބާރަތް ދުނިޔާގައި ހުންނަވަނިކޮށް ސުވަރުގެ ބިޝާރަތް ދެއްވި ކަމުގެ އިތުރުން ހަދީޘްތައް ރަސޫލާ ﷺ ދައްކަވާފައި ދިޔަ ބައިވެރިކަން ބައްލަވާލައްވާށެވެ. އަދި ޢުމަރުގެފާނަކީ ދުރުގެ ބިރުން ޝައިޠާނާވެސް ދުރުހެލިވެގެންދާ މީހެއްކަމުގައި ޔަޤީން ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާން ކުރައްވައެވެ. އެހެންބަސްފުޅެއްގައިވެއެވެ. ان الله جعل الحق على لسان عمر وقلبه[446] މާނައަކީ، "ހަމަކަށަވަރުން ޢުމަރުގެފާނުގެ ހިތްފުޅާއި ދޫފުޅުމަތީގައި ﷲ ތަޢާލާ ޙައްޤުބަސް ލެއްވިއެވެ" އަދި އެހެން ބަސްފުޅެއްގައިވެއެވެ. عن عقبة بن عامر –رضي الله عنه – قال : سمعت رسول الله – صلى الله عليه وآله وسلم – يقول " : لو كان بعدي نبي لكان عمر بن الخطاب[447] . ޢުޤްބާ ބިން ޢާމިރު ރިވާކުރައްވައެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވާތީ މިކަން އަޑު އައްސަވާފައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ. "ތިމަންކަލޭގެފާނަށްފަހު ނަބިއްޔަކު ވާނަމަ އެވާނީ ޢުމަރުގެފާނެވެ."

މުހިންމު މަސައްކަތްތަކާއި ޚިދުމަތް

ޢުމަރުގެފާނު ކުރައްވި މުހިންމު މަސައްކަތްތަކުގެ ތެރޭގައި ދީވާނުތައް އުފެއްދެވުމާއި ބައިތުލްމާލު އުފެއްދެވުމާއި ޤާނޫން ދައުލަތުގެ ކުރެއްވުމާއި މުސްލިމުންގެ ތާރީޚު އަލަށް ބިނާކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް މިކަންކަމުގެ މައްސަލަ ބަލާލަން ޖެހެއެވެ.

ދީވާންތައް އުފެއްދެވުން

---

[445] -އިބްނު ޙަޖަރު، އަޙްމަދު ބިން ޢަލީ: ފަތްޙުލްބާރީ ޝަރަޙު ޞަޙީޙުލްބުޚާރީ(ދާރުއްރައްޔާން ލިއްތުރާޘް، ޤާހިރާ،1986) (ހަދީޘް 3486)

[446] - އައްތިރުމިޛީ، މުޙައްމަދު ބިން ޢީސާ: ސުނަނުއްތިރުމިޛީ (ޙަދީޘް ނަންބަރު)

[447] - އަލްޙާކިމު، މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދުﷲ : އަލްމުސްތަދްރަކު(ދާރުލްމަޢްރިފާ ، އަލްޤާހިރާ، 1998) (ސ1763)

ދުނިޔޭގައި ކަންހިނގާ ޢާއްމު އުސޫލަކީ ދައުލަތުގެ ކަންކަން ތަރައްޤީވެ ކުރިއަރައިދާނީ އެބަޔެއްގެ ޢުމުރާނީ ތަރައްޤީއާއި ވެރިކަމުގެ ބާރު ގަދަވެގެންނެވެ. އިސްލާމީ ޚިލާފަތު ޢަބޫބަކުރުގެ ޒަމާންނިމި ދިޔައިރުވެސް މުސްލިމުންގެ ބާރު ގަދަވެ މާބޮޑަށް ދައުލަތް ފުޅާވެގެން ގޮސްފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި ދައުލަތަކަށް އާމްދަނީ ލިބެނީ ޣަނާމުންނެވެ. ޚަރާޖާއި ދުވާ ލިބޭސި ވަރަށް މަދުންނެވެ. އެހެންނަމަވެސް ޚުލަފާއުއްރާޝިދީންގެ ނިޒާމުގެ ތަރުތީބުގައި ދައުލަތުގައި ދައުލަތުގެ ފިކުރާ އުއްތަބުރު އިދުރުވާނު ފުސީހު ބިލާދު ދައުލަތާއި ހަމައެކަނި ޢުމަރުގެ ވެރިކަމުގައި ދައުލަތް އިތުރަށް ފުޅާވެ ބޮޑުވެގެން ގޮސްފައެވެ.

މިހެންވެ ދީވާންތަކެއް އުފެއްދުމަށް ޚުލަފާއުއްރާޝިދީން އަސްބާބު ބޭނުވުން އިހްސާސްކުރަމުން މަޝްވަރާ އެއްސަވުމުން އަލްވަލީދު ބުނު ހިޝާމު ބުނުލްމުޣީރާ ވިދާޅުވީ ތިމަން މިއައީ ޝާމްކަރައިންނެވެ. އެތާގެ ރަސްރަސްކަލުން ދީވާންތައް ހަދައިގެން ސިފައިންގެ ލަޝްކަރުތައް ހަދައިގެން ދައުލަތުން އެކަންކަން ބަލަހައްޓަމުން އުޅެގެންނެވެ. މިހިނދު މިކަމަށް ޢުމަރު ރުހިވޮޑިގެން ދީވާންތައް ޤާއިމުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ޚަލީފާ ޢުމަރުގެ ޒަމާނުގައި ދީވާނުގެ ޤަވާޢިދުތައް އަލުން ތަރުތީބުކުރެއްވިއެވެ. ދީން އިސްލާމްގެ ވެރިކަމުގެ ހިސާބުތަކުގައި ދީވާންތައް އުފެއްދިއެވެ.

ދީވާންގެ ބަސްގެ މާނައަކީ ދަފްތަރެވެ. މިގޮތުން މާނައަކީ ލިޔެކިޔުންތައް ކަންކަން ބެހޭގޮތުން ނިޒާމު ބަޔާންކުރާ ކުއްލިވެ. އެހެންކަމުން ބަޔަކަށް އެއްޗެއް ދޫކުރުމާއި ފޮނުވުމާއި ހަރުދަނާކޮށް ލިޔެކިޔުމުގެ ސިފައިންގެ ހިސާބުތަކުގައި ޒަމާނާ ބަޔަކާއި ބަޔަކަށް ދޫކުރުމުގެ ލިޔުން ޖަމާކުރެވެ. އެހެންނަމަވެސް މީހުން ދޫކުރާ މާލިއްޔަތު ދީވާނަކީ ކަންތައްތަކެވެ. ޢުމަރުގެ ޒަމާނުގައި އުފެއްދި ދީވާންތަކަކީ؛[448]

1- ސިޖިއްލާއި ފޮނުވުކުރާ ތަކެތި ލިޔު ދީވާނުލްއިންޝާ ނުވަތަ ދީވާނުއްރަސާއިލު

2- ދީވާނުލްޖުންދު

3- ދީވާނުލްޚަރާޖު (އިސްލާމީ ދައުލަތުގައި ހިމެނޭ މީހުންގެ ނަންތަކާއި އެބައިމީހުންނަށް ކުރެވޭ ޢަދަދުތަކާއި ދުވު މިންވަރު ބަލަހައްޓާ ބޭފުޅުން)

4- ބައިތުލްމާލު (ދީވާނުލްމާލު)

---

[448] -އައްނައްޖާރު .އަބްދުލްވަހާބު: އަލްޚުލަފާއުއްރާޝިދޫން (ދާރުލްޤަލަމް، އަލްޤާހިރާ، 1994)(ސ245)

5- ދީވާނުލްޖިބާޔާ (އިސްލާމީ ދައުލަތުން ބިމުން ލިބޭ އާމްދަނީ ހިސާބުކުރުމާއި ބެލެހެއްޓުމާއި ދައުލަތުން ކުރާ ޚަރަދަތައް ހިސާބުކުރުމާއި ބެލެހެއްޓުމުގެ ދާއިރާ)

ބައިތުލްމާލު އުފެއްދުން

މުސްލިމުންގެ ތާރީޚުގައި ބައިތުލްމާލު ފުރަތަމަ ފަހަރަށް އުފެއްދީ ޚަލީފާ އުމަރު ބިންޚައްޠާބުއެވެ. އިސްލާމީ ދައުލަތަށް ޢަޖަމުންނާއި ރޫމަނުންނާއި ޖިޒްޔާއިން ލިބޭ އާމްދަނީއާއި ވާރުތަވެރިޔަކު ނެތި ދުނިޔެ ދޫކުރާ ފަރާތްތަކުގެ ތަރިކަތަކާއި ޣަނީމާ މުދަލުން ދައުލަތަށް ލިބޭ އާމްދަނީއާއި ފައިދާ މުދަލުން ދައުލަތަށް ލިބޭ އާމްދަނީއާއި މުޅި ހިސާބު ބެލެހެއްޓުމަށް ހެދި ދީވާނަކީ ބައިތުލްމާލެވެ. އެހެންކަމުން މިތާގައި އިސްލާމީ ދައުލަތުގެ މިލްކިއްޔާތު ބެލެހެއްޓުން ދިޔައެވެ.[449]

ޤާޟީން ޢައްޔަންކުރުން

ޤަބޫލުކުރެވޭގޮތުގެ ޚަލީފާކަމުގައި ޤާޟީއަކު ޢައްޔަން ކުރެއްވުމެއް އިޚްތިޔާރު ނާއިބުކަމުގެ ގޮތުގައި ޤާޟީކަން އަދާއެވެ. އެހެންނަމަވެސް ޚުލަފާއުރާޝިދީންގެ ޒަމާނުގައި މިސްރުތަކުގެ ވާލީކަމަށް ބެއްލެވުމަށް ޤާޟީން ޢައްޔަން ކުރެއްވުމަށް ނިންމެވިއެވެ. މިކަން މިގޮތުން ކުރެއްވި ދައުލަތުގެ ކަންކަން ފުޅާވުމާއި އަދުލު އިންސާފު ޤާއިމުކުރުމަށް ޚިދުމަތުން އަވަސްކުރެއްވުމަކަށެވެ. އެގޮތުން އެކަށީގެންވާ އަހުލުގައި މަދީނާގައި މަސްއޫލިއްޔަތުކަމާ ޤާޟީއެއްގެ ތަޢުލީމުގައި އަބުދަރުދާއު ހަމަޖެއްސެވިއެވެ. އަދި ކޫފާގެ ޤާޟީކަމަށް ޝުރައިޙު އަލްކިންދީ ޢައްޔަން ކުރެއްވިއެވެ. މީގެ އިތުރުން އަބޫމޫސާ އަލްއަޝްޢަރީއަށް ބަޞްރާގެ ޤާޟީކަން ދެއްވުމާއި ޤައިސް ބިން އަބީލްޢާޞް މިޞްރުގެ ޤާޟީކަން ދެއްވިއެވެ. މިބަޔާންކުރެވުނު އިސްލާމީ ދައުލަތުގައި ފުރަތަމަ ފަހަރަށް މިގޮތަށް ޤާޟީކަން ދެއްވުން ވަކިކުރެވުނެވެ. އަދި ދައުލަތުން މިބަޔާންކުރެވުނުން މުސާރަ ދައުލަތުން ގެންގުޅުއްވިއެވެ. މީގެ އިތުރުން އިސްލާމުންގެ ބެލުމުގެ ދާއިރާގައިވާ އެހެނިހެން ދަރަޖަތަކުގައި ޤާޟީންގެ ތާރީޚުގައި ތިއްބެވި އެތަންތަނުގެ ވާލީންނެވެ.[450]

---

[449] އައްނައްޖާރު. ޢަބްދުލްވައްހާބު: އައްނުޡުމުލްއިސްލާމިއްޔަތު (ސ243)

[450] ބޯލޯ، މުޙައްމަދު އަލްމުބާރަކު: އަލްދައުލާ ނިޡާމުލްޙުކުމި (ދާރުލްފިކުރު، ބައިރޫތު،1991) (ސ112- 113)

މުސްލިމުންގެ ހާލު އަބްތަރުވެ ބެއްލުވުމަށް ފިނޑުވުން

ޢުމަރުބުނުޢަބްދުލްޢަޒީޒު އުމަވީޚަލީފާއިންގެ ވާރީންގެ އަމަލުތަކުން ހުރިހާކަމެއް ބަދަލުކުރެއްވުމަށް ތަޤުވާ ވިލާތްތަކަށް (ރަށްރަށަށް) ފަތުރައިދެއްވީ އުމަވީޚަލީފާއިންގެ ޒަމާނުގެ ތެރެއިން ކުރެއްވިއެވެ. މިގޮތުން މުހިއްމު އެއްޗެހިތަކެއް ބަދަލުކުރެއްވި ހާލު އަބްތަރުވެ ބެއްލުވުމަށް ކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެއީ ދީނުގެ ދަޢުވަތު ފެތުރުމާއި ކަންތައްތަކެއް ދެކި ހިނގާފައިވާ ކަންކަމެވެ. ޚަލީފާގެ ވެރިކަމުގެ ވެށިތެރޭގައި ޢަދުލުވެރިކަމާއި ތަޤުވާ ބަޔާންކުރަނީ "ދީނީކަމުގައި ހަރުދަނާކަމުގެ އުސޫލުތަކަކުން މުސްލިމުންގެ ހާލު އަބްތަރު ބެއްލުވުމަށް ދަނޑިވަޅު ކުރެއްވިއެވެ." ފަހު ޚިލާފަތު ކަމާބެހޭ ވިސްނުމަކީ ދީނީވެރިކަމެވެ. އެކަމަކު ޚިލާފަތުގެ އަދުލުވެރިކަން މުސްލިމުންގެ ބާރުބާރު ހުރިހާ ކަމެއްގައެވެ. އެކަމަކު ޚިލާފަތުގެ މުޅިދުނިޔެ ވަރަށް ފަރާތްތަކުން ޚިލާފަތުގެ އަދުލުވެރިކަމާއި ހުރިހާ ސަލާމަތްތަކެއް ނަގައިގަތެވެ. މިގޮތުން އުމަވީވެރިކަން ޚިލާފަތުގެ ޖަމާޢަތް ދަނޑިވަޅު ވަކިވެގެން ދިޔައެވެ. ފަހުން ކިހިނެއް ވެރިކަމުގެ ދަނޑިވަޅުތައް ވަކިވެގެން ދިޔައެވެ. އެކަމަކު ދެރަވެގެން ވަކިވެގެން ދިޔަ ދުވަސްތަކުގައި ވަރަށް ބޮޑު ބަދަލުތަކެއް އައެވެ. ކަމުގެ ބާރު ހާލަތުގެ ވެރިކަމުގެ ޚިލާފަތުގައި ފަހަރު އަބްތަރުވެ ބެއްލުވުމަށް ފަސްޖެހި ހުރިހާ ކަމެއްގައި ފަސްޖެހިގެން ދިޔައެވެ. އެގޮތުން ހުރިހާ ޚިލާފަތުގެ ތެރޭގައި ހިނގައިދިޔައެވެ.

މިގޮތުން ޚިލާފަތު ދުނިޔަވީ ވެރިކަމަކަށް ބަދަލުވުމުގެ ސަބަބުން އިސްލާމް އުސޫލުތަކުން ދުރަށް ބަދަލުވިއެވެ. އެގޮތުން އުމަވީޚަލީފާއިންގެ ވާރީސުން އިސްލާމް ދީން ފުރިހަމައަށް ގެންގުޅުމާއި ދީނީވެރިކަމުގެ އަދުލުވެރިކަމާއި ޚިލާފަތުގެ އަދުލުވެރިކަން ދުނިޔަވީ ވެރިކަމަކަށް ބަދަލުވެ ބާރުވެރިކަމަށް ފަސްޖެހިގެން ހިނގައިދިޔައެވެ. މިގޮތުން މުސްލިމުންގެ ހާލު އަބްތަރުވުމުގެ ސަބަބުތަކުގެ ތެރޭގައި ދީނާއި ދުރުވެ ދުނިޔަވީ ސިޔާސަތު ބާރުވެރިވުމާއި ޢަދުލުވެރިކަން ގެއްލި ބަދަލުވެގެން ހާލު އަބްތަރުވިއެވެ. ފަހެ އެއްބަސްވުމުގެ ބާރުގަދަވެ ދީނީ ވެރިކަމުގެ ބާރު ދަށްވެގެން ދިޔައެވެ. އަދި ވަކިވަކި ޤައުމުތައް ބާރުގަދަކޮށް ދީނީ ވެރިކަމުގެ ހާލު ބަދަލުވެގެން ދިޔައެވެ. އަދި ވަކިވަކި ބާރުތަކުގެ ހާލު ބަދަލުކުރުމުގެ ކުރިން ދިޔައެވެ.[451]

ފަރިތަކުރުން 23

---

[451] މަންސޫރު، މުޙައްމަދު ޢަބްދުﷲ ޢަލީ: **އަލްޚިލާފަތުލްއިސްލާމިއްޔާ ފީ ތާރީޚް އިސްލާމް** (ޤާހިރާ،ދާރުއްސަލާމް، 1992) (ސ33)

ތިރީގައިވާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބުދޭށެވެ!

1- "ޢުމަރުގެފާނަށް ޚަލީފާކަން ލިބިވަޑައިގަތީ އަބޫބަކުރުގެފާނާއި ޢުމަރުގެފާނާ ކުރިން އެގޮތަށް އެއްބަސްވެފައި ހުރުމުންނެވެ." މިކަމަން އެއްބަސްވެވަން ހެއްޔެވެ؟ އަދި މިއީ ކިހާވަރެއްގެ ހަޤީޤަތެއް ހެއްޔެވެ؟

2- ޢުމަރުގެފާނު ރައްޔިތުންގެ ހާލު އަހުއްވާލު ބަލަހައްޓަވަން ހިނގެވި ހިނގެވުމުން ރާތާ ހަޤީޤަތަކީ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟

3- ޢުމަރުގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގައި ކުރައްވާފައިވާ ކަންތައްތަކަށް ބަލާއިރު ދައުލަތުގެ ސިފަ ފުރިހަމަވާ ކަންކަން ހާމަކުރާށެވެ. މިކަމަން ހިޔަދެއްގާ 10 ޖުމުލައާއި 15 ޖުމުލައާ ދެމެދުގެ ބަޔާނެއް ލިޔޭ!

ޢުމަރުގެފާނުގެ ޒަމާނުގައި ފުތޫޙާތު

ބާސިފުވާން ވިންވަތު

- ޢުމަރުގެފާނުގެ ޒަމާނުގައި ފުތޫޙާތުގެ ކަންތައްތައް އޮތީ ދެބައިގޮތަކަން.

އިސްލާމީ ފުތޫޙާތު ފުޅާކުރުމުގައި ޢުމަރުގެފާނުގެ ގެންގުޅުއްވި އުސޫލު އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ ޒަމާނުގައި ފަށައިގެންދިޔަ ކަންތައްތައް ކުރިއަށް ގެންދިޔުމެވެ. އެގޮތުން ޝާމާއި ޢިރާޤުގެ ބިންތައް ފަތަޙަކުރެއްވިއެވެ. މިކަމުގައި ޢުމަރުގެފާނު اللہ ގެ މަދަދާއި އެކު ވަރަށް ބޮޑު ޖިހާދެއް ކުރެއްވިއެވެ. އެހެންކަމުން ފާރިސްކަރަގައި އޮތް ރޯމާނުގެ ބޮޑު ވެރިކަމާއި ރުމްދައުލަތަށް ސަލާމަތްވުމަށް ފުރުޞަތެއް ނުލިބުނެވެ. ކުރިން ދިޔަ ވެރިންގެ ބިމަށް އިސްލާމީ ދައުލަތް ފުޅާވެގެން ދިޔައެވެ.

ޢިރާޤާއި ފާރިސްކަރަ ފަތަޙަކުރެއްވުން

ޢިރާޤު ފަތަޙަ ކުރެއްވުމުގެ މަސައްކަތް ފެށިގެން ދިޔައީ އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ ޒަމާނުގައެވެ. އަބޫބަކުރުގެފާނު އަވަހާރަވުމުގެ ހާލަތުގައި ފާރިސްކަރާއި އެކު ބަނގުރާމަ ކުރެއްވުމަށް ހާލިދުބްނު ވަލީދާއި މުޘައްނާ ބިން ޙާރިޘާ ފޮނުއްވިއެވެ. ޢުމަރުގެފާނު ޚަލީފާކަމަށް އައުމުން ޢުމަރުގެފާނު މުޘައްނާއަށް އެހީތެރިކަމަށް ލަޝްކަރެއް ފޮނުއްވިއެވެ. ޢުމަރުގެފާނުގެ ޒަމާނުގައި ޢިރާޤުގައި ފާރިސްކަރާއި އެކު ބޮޑެތި ހަނގުރާމަތަކެއް ހިނގިއެވެ. ޢިރާޤުގައި ހިނގި މުހިއްމު ހަނގުރާމަތަކުގެ ތެރޭގައި ޤާދިސިއްޔާ ހަނގުރާމައާއި ނަހާވަންދު ހަނގުރާމަ ހިމެނެއެވެ. އެހެންކަމުން އެއީ ޤާދިސިއްޔާގެ މަޝްހޫރު ހަނގުރާމައެވެ.

ޙީރަތުގައިވާ ލަޝްކަރާ ގުޅުނެވެ. އޭނާ ފުރުޞަތުގެ ޙަރަކާތް ޤުއްވަތު އައްސަލާމާދީ ހަނގުރާމައިންނެވެ. މިހަނގުރާމައިގައި މުސްލިމުން ފާރިސީންގެ ލަޝްކަރުގެ މައްޗަށް ގަދަވެގަތެވެ. އަދި އެއަރުވަނީ އައްސަޤަފީއްޔާއާއި ބާދިޝާހީ ފަތަހަ ކުރެއްވިއެވެ. މިއީ އެންމެ ނުވަދުވަހުގެ ކާމިޔާބީއެވެ. އެހެންނަމަވެސް ދެން ކުރިމަތިލައްވި އަލްޖިސްރުގެ ހަނގުރާމައިގައި އަބޫޢުބައިދު ޝަހީދުވި އިސްލާމީ ލަޝްކަރު ބަލިވެގެން ދިޔައެވެ. އަލްމުޘައްނާގެ ހިތްވަރުން މުޅި ލަޝްކަރު ހަލާކުވުން ސަލާމަތްވިއެވެ. ދެން މިފަހަރު އުމަރުގެފާނު އެކުވެރިކަމާ އެއްގޮތަށް އެދުނެވެ.[452]

ދެން މިއަހަރު މުސްލިމުންގެ ޤިޔާދަތުގައި އިރާޤުގެ ޖަބްހާގެ ނުކުތުމުގެ ކުރިން އިސްވެ އަމީރަކަށް މިގޮތުން ދިޔައީ އެދިގެން އަންނަ މީހުން ދިނުމަށް ގޮވައިލެވެ. މިގޮތުން 4000 މީހުން އައިސްކަން ވެއެވެ. ދެން މިބައިމީހުން އިރާޤަށް ފޮނުއްވިއެވެ. މަދުދުވަހު މިލަޝްކަރާއެކު ފުރިހަމަވީ ލަޝްކަރަކުން ދިޔުން ދިމާ އަލްބުވައިބުގެ ހަނގުރާމައިން އަލްމުޘައްނާ ނުލަންސަވައި ފާރިސީންގެ 70000 މީހުންގެ ލަޝްކަރުގެ މައްޗަށް މުސްލިމުން ނަޞްރު ހޯދިއެވެ. މިހެންގޮސް އަނބުރާވެސް މަދުމަށް އުފެދިގެން އުމަރުގެފާނު ފިލައިވެއެވެ. މިހެންގޮސް ކުޑަކުޑަ ޝަރުޢީ ބައިގައި އަލްމުޘައްނާ ބިން ޙާރިޘާ އައްޝައިބާނީ އަވަށާލައިގެން އެވެ. އޭނާ އިސްލާމީ ލަޝްކަރުގެ ޤާއިދުކަން ވަޒީފާއިން ބަހާލާ ކުރެއްވި ފަހުން ވަސިއްޔަތް ކުރެއްވި "ސަބަބާގައި ނޫނީ ފާރިސީންނާ ހަނގުރާމަ ނުކުރައްވާށެވެ."

ދެން އަށްއިޔާގޮސް އިސްލާމީ ލަޝްކަރުކަމެއްގައި ޤާދިސިއްޔާ ޙަރަކާތުން ނުކުންނަވަން މިއީ ބައްދަލު ދިމާގޮތް ބައްލަވައި ހުރިހާ 4000 ބާކީވުން ޤާދިސިއްޔާ ނުކުންނަވުމަށް އަލްމުޘައްނާ ތައްޔާރު ވިއެވެ. މިލަޝްކަރު މަރުކަޒުވައި ވަނީ އިރާޤަށް ދެވަނަ ޖަމާޢަތާއި ސަލާމަތް ފޮނުއްވައިގެން އެވެ.[453] މިދަނޑުވެރިޔާ އުމަރުގެފާނު ނިންމެވީ އިސްލާމީ ލަޝްކަރާއެކު ނުކުންނަވަމުންނެވެ. އެހެންނަމަވެސް ކުރިއަށް ދެމިއޮތް އަސްޙާބުންގެ މަޝްވަރާގެ މަތިން އުމަރުގެފާނު މަދީނާގައި މަޑުކުރައްވައި މިލަޝްކަރުގެ ވެރިކަން ސަޢުދު ބިން އަބީވައްޤާޞަށް ދެއްވިއެވެ.

މިލަޝްކަރު މަދީނާއިން ނުކުންނަމުން ދިޔައިރު އަލްފާރޫޤު ވިދާޅުވުމަށް މިލަޝްކަރާއެކު އުމަރުގެފާނު ނުކުންނެވިއެވެ. އަދި ސަޢުދު ބިން އަބީވައްޤާޞް އަމީރު ކަމުގައި ޢައްޔަނުކުރައްވައި ވަޑައިގަތެވެ. ހިޖުރައިން 14 ވަނަ އަހަރުގެ ޝައްވާލް މަހުގައި ސަޢުދު ޢައްޔަން ވެވައިގެން

---

[452] ޝާކިރު، މަޙްމޫދު: **އައްތާރީޚުލް އިސްލާމީ** (އަލްމަކްތަބުލް އިސްލާމީ، ބައިރޫތު، 1997) (ސ144)

[453] ސިޔާރަތު މަދީނާއިން އިރާޤަށް ދަތުރުގައި އިރާޤާއި ގާތްގަޑަކަށް 3 ދުވަހު ދުރުގައި އޮތް ރަށެކެވެ.

މަރުކަޒުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އޭނާ އުމަރުގެފާނު އަނެއްކާވެސް މަދަދުގެ ލަޝްކަރު ހޯއްދަވައި ފޮނުއްވަން ތައްޔާރު ކުރައްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. މިގޮތުން އެކިފަހަރު މަތިން ފޮނުއްވުން މަދަދުގެ ލަޝްކަރުތަކާއެކު އިސްލާމީ ލަޝްކަރުގެ ޢަދަދަކީ 32000 ކަމުގައިވިއެވެ.[454]

މަދަދުގެ ލަޝްކަރުތައް އައިސް ޖަމާވުމުން ސަޢުދު ބިން އަބީވައްޤާޞް ނިސްބަތުވި ފާރިސްކަރައަށް ހަމަލާ ދެއްވެވުނެވެ. މިގޮތުން މުސްލިމުންނާއި ފާރިސީންގެ ދެމެދު ކުރިމަތިލުން ހިނގައި ދިޔައީ އަލްޤާދިސިއްޔާގައެވެ. ފާރިސީންގެ ލަޝްކަރުގެ ޢަދަދަކީ 120000 ކަމަށް ގިނަ މުއައްރިޚުން ބަޔާން ކުރައްވައެވެ. ތަފާތު ބޮޑު މި ދެލަޝްކަރުގެ ދެމެދު ހަނގުރާމައިގެ ކުރިން ބައެއް މަޝްވަރާތައް ހިނގައި ދިޔަނަމަވެސް އެއްވެސް ނަތީޖާއެއް އެކަމުން ނުނިކުތުމުން ހަނގުރާމަ ފެށުނެވެ. ހަތަރުދުވަހުގެ ހަނގުރާމައިގައި ފާރިސީންގެ މަޝްހޫރު ޤާއިދު ރުސްތުމު ޤަތުލުވެގެން ފާރިސީން ބަލިވެ ހަނގުރާމަ ނިމުނެވެ. މިހިސާބުން ސަޢުދު ބިން އަބީވައްޤާޞް އަތުރު އަދި މަދާއިނަށް ހަމަލާ ދެއްވެވުނެވެ.[455]

މަދާއިނަކީ އެޒަމާނުގައި ފާރިސްކަރައިގެ ވެރިކަން ކުރަމުން ގެންދިޔަ ތަނެވެ. ސަޢުދު ބިން އަބީވައްޤާޞް އިސްލާމީ ލަޝްކަރާގެން މަދާއިނަށް ވަޑައިގެން ރަށްބޭރުގައި ލަޝްކަރު މަރުކަޒުކުރެއްވިއެވެ. ދުވަސްދުވަހުގެ މުއްދަތަކަށް މަދާއިނުގެ ޙިޞާރު ދެމިގެން ދިޔުމަށްފަހު މުސްލިމުން އެރަށަށް ރައްޔިތުންނާއި ފުރުން ބުރުޖުވެރިގެ އެއްބަސްވުމަކަށް ގޮތުގައެވެ. މަދާއިން ފަތަހަވީ ހިޖްރައިން 16 ވަނަ އަހަރުއެވެ. މަދާއިން ފަތަޙަވުމުން މުސްލިމުންނަށް ވަރަށް އަގުބޮޑު މުދާތަކާއި އެތަކެއް ޚަޒާނާއެއް ލިބިގެން ދިޔައެވެ.[456]

މިކަން މިގޮތަށް ހިނގައިދިޔައިރު އޭރު ހުންނެވި ކިސްރާ ޔަޒްދު ގިރުދު ފިލައިގެން ހަލްވާނަށް ދަތުރު ކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި މިއާއެކު ފާރިސީންގެ ލަޝްކަރުތަކުން ދުރަށް ޖަމާވި ކަމަށް ޚަބަރު ލިބިއްޖެއެވެ. އެއީ ޖަލޫލާއާއި ތަކްރީތުގައެވެ. މުސްލިމުންނަށް ވަރަށް ބޮޑު ޚަޒާނާއެއް ލިބިގެން ދިޔައެވެ.

ދެން އެއަހަރު ޚަލީފާ އުމަރުބުނުލްޚައްޠާބުގެ މަޝްވަރާގެ މަތިން އިސްލާމީ ލަޝްކަރު ހިނދުބާރަން ބަޞްރާއަށް ފުރަތަމަ ފަހަރުގެ ވާރުތައިގެ ބޭނުން ހުވާސް ޖަލޫލާއަށް ފޮނުއްވިއެވެ. ޖަލޫލާގައި ފާރިސީންނާ ހަނގުރާމަކޮށް ކާމިޔާބު ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ހުލްވާނު

---

[454] - ޝާކިރު، މަޙްމޫދު: އައްތާރީޚުލް އިސްލާމީ (ސ150)

[455] - އަލްމުބާރަކްފޫރީ، ސާލިހް ޢަބްދުﷲ: އައްރަޙީޤުލް މަޚްތޫމް (އަލްމުއައްސަސަތު، އައްރިސާލަ. 2006)(ސ82)

[456] - ޝާކިރު، މަޙްމޫދު: އައްތާރީޚުލް އިސްލާމީ (ސ158)

ފަތަހަ ކުރައްވައެވެ. ދެވަނަ ބައިގެ ކޮމާންޑަރު ޢަބްދުالله ބުން އަލްޒުބުޔައްރު ވަޑައިގެން ތިލުރީގާއި ދޫބަތު ފަތަހަ ކުރެއްވިއެވެ. ތިންވަނަ ބައިގެ ކޮމާންޑަރު ޢުތުބާ ބިންނަޢުމާން އުބުޒާރާއި އަހުވާޒު ފަތަހަ ކުރައްވައެވެ.

މުސްލިމުން ޖަލޫލާ ފަތަހަ ކުރުމުން ކިސްރާ ޔަޒްދަޖިރުދު ހަލުވަން ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެއީ ފާރިސީންގެ ވެރިރަސް ކަމުގައި ހަމަޖެއްސިއެވެ. ދެން މުސްލިމުންނާ ހަނގުރާމަ ކުރުމަށް ލަޝްކަރު ޖަމާކުރަން ފެށިއެވެ. ދެން މިބައިމީހުންނާ ހަމަޖެއްސުމަށް އައްނުޢުމާން ބިން މުޤައްރިން ވަޑައިގެންނަވާ ހިޖްރައިން 21 ވަނަ އަހަރު ނަހާވަންދުގެ ކައިރިން ބައްދަލު ކުރެއްވެ. މިތާނގައި މުސްލިމުންނާއި ފާރިސީންނާ ހަނގުރާމަކޮށް އިސްލާމީ ލަޝްކަރުން ހަނގުރާމަ ކާމިޔާބު ކުރިއެވެ. 30000 މުސްލިމުން 150000 ފާރިސީންނާ ހަނގުރާމަކޮށް މި ލަޝްކަރު ކާމިޔާބުވި މުއައްރިޚުން "ފަތުޙުލްފުތޫޙު"ގެ ނަމުން ނަން ދެއްވާފައި ވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް މިހަނގުރާމައިގެ ތެރޭގައި އައްނުޢުމާން ބިން މުޤައްރިނާއި އަސްޙާބުންގެ ބައެއް ބޭކަލުން ޝަހީދުވިއެވެ. ނަހާވަންދުގެ ހަނގުރާމައަށްފަހު ފާރިސްކަރައިގެ ފުތޫޙާތު މުސްލިމުން ކުރިއަށް ގެންދިޔައެވެ. އެގޮތުން ހަމަދާނާއި އައްރައްޔާއި އަސްބަހާން ފަތަހަ ކުރެއްވިއެވެ.[457]

ޝާމްކަރަ ފަތަހަ

ޝާމްކަރަ ފަތަހަ ކުރެއްވުން ފެށުނީ އަބޫބަކުރުގެ ޚިލާފަތުގައެވެ. ޢުމަރުގެ އަތްޕުޅަށް ޚަލީފާކަން ލިބިވަޑައިގަތުމުން މިމަސައްކަތް ފުރިހަމަ ކުރެއްވުމަށް މަސައްކަތްކުރުމަށް ފެށްޓެވިއެވެ. ޚާލިދު އިސްލާމީ ލަޝްކަރު ޤާއިދު އަޒްލުކުރެއްވިއެވެ. އަބޫޢުބައިދާ ބިން ޖައްރާޙު ޤާއިދު ކަމުގައި ހަމަޖެއްސެވިއެވެ. ޝާމްކަރައިގައި ފުރަތަމަ އިސްލާމީ ލަޝްކަރުތަކާއި ރޫމީންގެ ލަޝްކަރު ބައްދަލުވީ އަޖްނާދައިނުގައެވެ. އެތަނުން މުސްލިމުން ކާމިޔާބުވެ، ދިމަޝްޤަށް ފަތަހަ ކުރެއްވުމަށް ނިކުމެވަޑައިގަތެވެ. މި ހަނގުރާމަތަކުގައި ރޫމީން ބަލިވެ ފިލައިގެން ދިޔައެވެ. ދެން ދިމަޝްޤު ފަތަހަ ކުރެއްވިއެވެ. މިއީ އިސްލާމީ ލަޝްކަރުތަކުން ފަތަހަ ކުރެއްވި ބޮޑު ޝަހަރެކެވެ.[458] މިއީ ޝާމްގެ ވެރިރަށެވެ.

---

[457] - ޝާކިރު، މަޙްމޫދު: އަލްތާރީޚުލް އިސްލާމީ (ސ160)

[458] - އައްޠަބަރީ، މުޙައްމަދު ބިން ޖަރީރު : ތާރީޚުއްރުސުލި ވަލްމުލޫކި (3/ސ 435)

އެހެންނަމަވެސް ސައިފު ބުން ޢުމަރުގެ ރިވާޔަތެއްގައިވަނީ މުސްލިމުން އޭރު ތިބީ ޔަރުމޫކު ހަނގުރާމައިގެ ތެރޭގައި ކަމަށެވެ.[459]

ދެން އެއަށްފަހު އަބޫޢުބައިދާ ޚާލިދާއެކު ދިމިޝްޤު ހިޞާރު ކުރައްވައި ދިމިޝްޤު ފަތަޙަ ކުރެއްވިއެވެ. މިދަނޑިވަޅުގައި އެބޭކަލުންނަށް ޚަބަރު ލިބިވަޑައިގަތީ ރޫމީންގެ ބޮޑު ލަޝްކަރެއް ބަޢުލަބައްކަން ޖަމާވަމުން ދާކަމުގައެވެ. އެބައިމީހުން ތައްޔާރުކުރަނީ މިލަޝްކަރު ޤަސްދުކުރަނީ ފަލަސްތީނަށް ގޮސް އެތަނގައި އޮތް މުސްލިމުންގެ ލަޝްކަރާ ހަމަލާ ދިނުމަށް ކަމުގައެވެ. މިހެންވެ [illegible] [illegible] [illegible] ފަލަސްތީނަށް ވަޑައިގަތުމަށެވެ. [illegible] ކުރިން ޚާލިދު ލަޝްކަރާއެކު ފަލަސްތީނަށް ދަތުރުފުޅު [illegible] ނަމަވެސް [illegible] [illegible] ޝާމްކަރައިގެ ދެކުނުގައި އޮންނަ ފަޙްލުގައި ރޫމީންނާ ހަނގުރާމަ ކުރެއްވިއެވެ. މިހަނގުރާމައިގައި ހާލިދުގެ ލަޝްކަރުން [illegible] [illegible] ވަޑައިގެން [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. އަދި [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. އަދި [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].[460]

ރޫމީން 24000 އަސްކަރުންގެ ބޮޑު ލަޝްކަރެއް ޔަރްމޫކު ސަރަޙައްދަށް އެއްކޮށްގެން މުސްލިމުންނާ ހަނގުރާމަ ކުރަން އުޅޭ ކަމުގެ ޚަބަރު ލިބުމުން އިސްލާމީންގެ ހުރިހާ ލަޝްކަރެއް ޔަރްމޫކަށް ޖަމާވިއެވެ. މަޝްހޫރު ޔަރްމޫކު ހަނގުރާމަ ފެށުނީ ހިޖުރައިން 15 ވަނަ އަހަރު ރަޖަބުމަހު 5 ވަނަ ދުވަހުއެވެ. ދެލަޝްކަރުގެ ތަފާތު ބޮޑުކަން، [illegible] [illegible] ހިނގި މިހަނގުރާމައިގައި އެންމެފަހުން ކާމިޔާބު ލިބުނީ އަދަދުގެ ގޮތުން ބައިމަދު މުސްލިމުންނަށެވެ.[461]

ޔަރްމޫކު ހަނގުރާމައަށްފަހު މުސްލިމުންގެ ލަޝްކަރު [illegible] ބަހައިގެން ޝާމްކަރައިގެ ފަތަޙަ ކުރިޔަށް ގެންދެވިއެވެ. މިގޮތުން ޔަޒީދު ބުން އަބޫސުފްޔާނު ލަޝްކަރާއެކު [illegible] [illegible]. އޭނާ ފަތަޙަ ކުރެއްވި ޞައިދާއާއި ޢަރްޤާއާއި ޖުބައިލާއި ބައިރޫތެވެ. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

---

[459] - އަޙްމަދު، ޢާދިލު ކަމާލު : **އައްޠަރީޤު އިލާދިމަޝްޤު** (ދާރުއްނަފާއިސް، ފަސްވަނަ ޗާޕު ، ދިމިޝްޤު،1985) (ސ 303)

[460] - ޠައްޤޫޝް، ސުހައިލު : **[illegible]** (ސ514)

[461] - ޠައްޤޫޝް، ސުހައިލު: **[illegible]** (ދާރުއްނަފާއިސް، ދިމިޝްޤު، [illegible]،2002)(ސ202-207)

ޚާލިދު މަދީނަށް ހިލްބައިން ވަޑައިގެން އަލުން އަންޠާކިޔާ އުރަން ފަތަޙަ ކުރެއްވިއެވެ.[462] ދެން އެއަށްފަހު ޙަމާއާއި ޙާޟިރިއްޔާއާއި ޤިންނަސްރީން ފަތަޙަ ކުރެއްވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ބަޔަށް ފަތަޙަ ކުރެއްވުމަށްފަހު އަންދުވަރަން ޝާމްކަރައިގެ އެންމެ ދުރުގައިވާ އަންޠާކިޔާ ފަތަޙަ ކުރެއްވިއެވެ.[463]

ފަލަސްޠީނަށް ދަތުރުކުރެއްވުން

ޢުމަރު ބިންޚައްޠާބު ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު "އީލިޔާ" އަށް ނުވަތަ ފަލަސްޠީނަށް ދަތުރު ކުރެއްވުމުގައި މުހިންމު ދެކަމެއް ހިމެނޭ ކަމަށް ޢިލްމުވެރިން ބަޔާން ކުރައްވައެވެ. ފުރަތަމަ ކަމަކީ ފަލަސްޠީނަކީ ދީނީ ގޮތުން މުހިންމު ތަނެއްކަމުގައި ވުމެވެ. އެތަނުގައި އަލްމަސްޖިދުލްއަޤްޞާ ހުރުމާއި މަސްޖިދުލްއަޤްޞާއަކީ މުސްލިމުންނާއި މަސީހީންގެ ގާތުގައިވެސް ޤަދަރު އުފުލިފައިވާ މުހިންމު ތަނަކަށްވުމެވެ. ދެވަނަ ކަމަކީ ސިޔާސީ ގޮތުން މުހިންމުވުމެވެ. އެއީ ޝާމްކަރައާއި ފަލަސްޠީނުގައި އޮތް ރޯމަނުންގެ ބާރު ނައްތައިލުމަށް ބޭނުންފުޅުވެފައި ވުމެވެ.

ފަލަސްޠީނު ފަތަޙަ ކުރެއްވުމަށް އަލްޤުދުސަށް ވަޑައިގެން އުޅެން ބިޑާރު ކުރެއްވީ ޢަމްރު ބިންޢާޞްއެވެ. މިގޮތުން މިދަތުރުގެ ހިސާރުގައި ހަތަރުމަސް ހާދު ކުރެއްވިއެވެ. އެކަމުގެ ސަބަބުން މުސްލިމުންނަށް ފިނި މޫސުމުގެ ގަދަފިނި ބަރުދާސްތުކުރަން ޖެހުނެވެ. މިހަރުގެ ހިސާރުގައި މުސްލިމުން ތިބިބާގާ ގިނަދުވަސް ވުމުން ރޫމީންގެ ފަރާތުން ހަމަޖެއްސުމަށާއި ހުރި ފެނިއްޖާ ފަލަސްޠީނުގެ ކަންތައް ރޫމީ ލަޝްކަރުގެ ބަޠްރީކާ ކުރުމަށްފަހު ފިލައިގެން މިސްރަށް ދިޔައެވެ. ދެން އެތާ ވިދިގެން ޤައުމުގެ ޚާދިރީން ނުކުތް މުސްލިމުންގެ ކިބައިން ސުލްޙައަށް އެދުނެވެ.

ފަލަސްޠީނުގެ އަހުލުވެރިން މުސްލިމުންނާއެކު ސުލްޙަވެ އެބައިމީހުންނާ ފަލަސްޠީން ޙަވާލުކުރި އެބައިމީހުންގެ ޝަރުޠުތަކުގައި ފަލަސްޠީން ޙަވާލުކުރާނީ ޚަލީފާ ޢުމަރުގެ އަތަށް ކަމުގެ ސިފަފުޅުތައް ހިމަނުއްވައި ވާތީ ކަމަށް ޢިލްމުވެރިން ބަޔާންކުރައްވައެވެ. އެގޮތުން މުސްލިމުން އަލްޤުދުސް ހިސާރު ކުރުމުން އަހުލުވެރިން ނުކުމެ ސުލްޙަވާން ބޭނުންވީ ޚަލީފާ ޢުމަރު ބިންޚައްޠާބުގެ އަރިހުގައެވެ. އަދުގެ ޕެޓްރިއާކު ސޯފްރޯނިއަސް ފަރާތުން ޚަލީފާގެ ސިފަތައް ބުނެދިނުމުން ވިދާޅުވި

---

[462] އާޒާ، އިބްރާހީމް އަލްޢަލީ، ސައިފުﷲ ޚާލިދު ބިންވަލީދު (މުއައްސަސަތުއްރިސާލާ، ބައިރޫތު، 1982) (ޞ338)

[463] ޤަޙްޠާނީ، ސަޢީދު : އަލްވަލާއު ވަލްބަރާއު ފިލްއިސްލާމް (ޞ519)

ތިމަން މިއީ މުސްލިމުންގެ ޚަލީފާ ކަމުގައެވެ. އެމީހުން ބުންޏެވެ. ތިޔައީ މުސްލިމުންގެ ޚަލީފާއެއް ނޫނެވެ. ދެން އަމްރު ބުނުލްއާޞް އެބައިމީހުން ގެންދިޔައީ އަބޫބަކުރުގެ އަރިއަހަށެވެ. އަބޫބަކުރުގެ އަރިހުގައި އެބައިމީހުން ދެންނެވީ މުސްލިމުންގެ ޚަލީފާއަކީ ތިޔައީއެއް ނޫންކަމުގައެވެ. ތިމަންމެންގެ ޒަމާނުގައި އާނާގެ ސިފަތަށް ބަދަލުކޮށްދީ ވަކި މިފަދައިންނެވެ. ދެން މިބައިމީހުން މިދެންނެވި ސިފަތަކާ އިސްލާމުންގެ ޚަލީފާ ޢުމަރު ބުނުލްޚައްޠާބުގެ ސިފަތަކެވެ. އެއަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންފިނަމަ މިހަރު ހަމަޖެ ކުރަން ތަޢާރަފް ތިބީމެވެ.464

ދެން މިފަހަރަކަށް އަބޫބަކުރާއި ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބުނު ޢައުފް ތިއްބެވުން ޢުމަރުގެފާނު އަސްކަރުގެ ކުރިއަށް ތިއްބެވި ބަނުދޮށުގެ އަރިހުން މިކަމާއި ގުޅުން ކުރައްވައިފިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅު ދެކެވުނީ ސަކަރާތުގެ ހާލުގައި ބުއްދިބުޅާ ކަހަލަ ދަތިތަކާއި ކުރިމަތިވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޢުމަރުގެ ފަރާތުން ޖެހުނު ދަރިފުޅުން ފުރިހަމައެވެ. ޢުމަރުގެފާނު ކުރީ ކުރީގައި ހިތްވަރުގަދަ ހަމަޖެހިލުމެއް ފެނިވަޑައިގެން ހުރި ހިސާބުން ދެކިވަޑައިގެންނެވެ. ޢުމަރުގެފާނު ސާބިތުވެ ތިބިކަމުގައެވެ. ނަމަވެސް ޢުމަރުގެފާނު ކުރީގެ ޢަމަލުތަކުން ނިސްބަތްވާ ޖަމާޢަތެއްގެ ބޮޑު ނަގައި ދެއްކެވުމުން ޝަރުޢީ ފަތްވާއެއް ދިނުމުގެ ބާރު ލިބިދިނެވެ. ޢުމަރުގެފާނު މީސްތަކުނަށް ޢުމަރުގެ ދަރިކަލުން ފެނިވަޑައިގެން ހިތްވަރު ލިބުނީ ހަމައެކަނި ޢުމަރުގެފާނު ކުރި ގުޅުމެއް ނެތި ދުވަހުގެ ޢަމަލުތަކެވެ.465

ޢުމަރުގެފާނު ރަސޫލުﷲ ވަޑައިގަތުމުން މަސްއޫލިއްޔަތު ދަރަނި ހުރި މީހުން ބަލާ ހިފެހެއްޓުމުގެ ބާރު ލިބިފައިވާކަމަށް ޢުމަރުގެފާނު ބުނުއްވާ ނިޔާކުރުމެވެ. އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ސަލާމަތްވުމަށް މުޖުތަމަޢުގެ އިއްޒަތްތެރިކަމާއި މަސްއޫލިއްޔަތު ފަރާތުން ބޮޑެތި ދައުރެއް ކުޅުއްވައިފިއެވެ. ދެން ޢުމަރުގެފާނު ޖަމާޢަތާއި ތަޢާރުފްވެއްޖެ ބިލާދުގެ ދާއިރާތަކުގައި ބޮޑު ބަދަލުތަކެއް ގެނެސްދިނެވެ. ޢުމަރުގެފާނު އޮތީ 15 ވަނަ އަހަރު ހިޖުރައިން ފެށިގެން ހިނގާ ސަނަތުގައި ރަސްކަމުގެ ހަރުދަނާ ކުރުމުގެ ޝަރަފު ލިބިވަޑައިގެންނެވެ.

މިސްރު ފަތަހަ ކުރެއްވުން

---

[464] - އަލްމުޙައްރަމީ، ސާލިޙުން ޢަބްދުﷲ: އަމީރުލްމުއުމިނީން ޢުމަރު ބުނުލްޚައްޠާބު (ޞ244)

[465] - ޝާކިރު، މަޙްމޫދު: އައްތާރީޚު އަލްއިސްލާމީ (ޞ172)

މިސްރު ފަތަޙަކުރުމުގެ މަސައްކަތް މުސްލިމުން ފެއްޓެވި އަހަރަކާމެދު ޢިލްމުވެރިންގެ މެދުގައި އިޚްތިލާފުތަކެއް ހުރި ކަމުގައި ވިޔަސް އެކަން ހިނގައިދިޔައީ ޢުމަރުގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގައެވެ. އެގޮތުން ޝާމްކަރައިގެ ފަތަޙައިގެ ކަންތައް ނިމުމުން ޢަމްރު ބުނުލްޢާޞަށް ޢުމަރުގެފާނުން އެންގެވީ މިސްރު ފަތަޙަ ކުރައްވަން ފެއްޓެވުމަށެވެ. އެއީ ހިޖުރައިން 18 ވަނަ އަހަރުގައި ކަމަށް ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެއެވެ. މިކަމަށް ޢުމަރުގެފާނު އެންގެވީ ޢަމްރު ބުނުލްޢާޞް އަސަރާމެދު ފަހަރަކު މަޝްވަރާ އައްސަވައި ފިޔަވައި ހުއްދަދެއްވުމުންނެވެ. 4000 ޞަޙާބީންގެ ލަޝްކަރަކާއެކު ދަތުރު ކުރައްވައި މިސްރުގެ އަލްޢަރީޝާއި އަލްފަރަމާއިން މިސްރު ފަތަޙަ ފެއްޓެވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ބަލްބީސް ހިސާރު ކުރައްވައިގެން މަސްދުވަހު ހުންނަވައި އެތަންވެސް ފަތަޙަ ކުރެއްވިއެވެ. ދެން އިތުރު 4000 މީހުންގެ މަދަދުގެ ލަޝްކަރު ލިބުމުން އުއްމު ދަނީން ފަތަޙަ ކުރެއްވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ބާބިލޯން ޤަލްޢާގެ ހަނގުރާމައިން ކުރިމަތިލައްވާ ކާމިޔާބު ހޯއްދެވިއެވެ.[466]

މިސްރުގެ ސަރަޙައްދުގައިވާ އެންމެ ހަރުދަނާ ވަރުގަދަ ކިއްލާއަކީ ބާބިލިޔޫން ކިއްލާއެވެ. މިކިއްލާ ފަތަޙަ ކުރުމަށްޓަކައި ކިއްލާގެ ހިސާރުގައި 6 މަސްދުވަހު ހުންނަވަން ޖެހިވަޑައިގަތެވެ. އާޚިރުގައި ޒުބައިރުބްނުލްޢައްވާމުގެ އާދައިގެ ހުނަރުގެ ބޭނުން ހިއްޕަވައި ފާރުމަތިން އަރުއްވައިގެން ކިއްލާއަށް ވަދެ ކިއްލާ ފަތަޙަ ކުރިއެވެ. މިކިއްލާ ފަތަޙަ ކުރުމަށްފަހު މުސްލިމުން އެލެކްސަންޑްރިއާ ހިސާރުކުރެއްވިއެވެ. ދެން ޢަމްރު ބުނުލްޢާޞް ހަމަލާ ޖެއްސެވީ އިސްކަންދަރިއްޔާއަށެވެ. މިހެން އެރަށުގެ ހިސާރުގައި ހުންނަވައި ފާރުގެ ބޭނުންކުރައްވައިގެން އެތަން ފަތަޙަ ކުރެއްވިއެވެ. މިހިސާބުން މިސްރު ފަތަޙަ ނިމިގެން ދިޔައެވެ. އަދި މިސްރު ފަތަޙަވާ ދުވަސްވެގެން ހިޖުރައިން 21 ވަނަ އަހަރު ބަދުރާއި ފެށި ޢަމްރު ބުނުލްޢާޞް ފަތަޙަ ކުރެއްވިއެވެ.[467]

ފަރިތަކުރުން 24

ތިރީގައިވާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބުދޭށެވެ!

1- ޢުމަރުގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގައި ޝާމްކަރަ ފަތަޙަކުރެއްވުމުގެ ތަފްޞީލު ލިޔާށެވެ. އަދި އެއިން އިސްލާމުން ފަތަޙަ ކުރި މުހިންމު ތަންތަން ފާހަގަކުރާށެވެ!

2- ޢުމަރުގެފާނު ފަލަސްތީނަށް ކުރެއްވި ދަތުރުގެ ސަބަބު އެންމެން ފާހަގަކޮށް ދަތުރުކުރާށެވެ. އެއީ ކިހިނެއްތޯ؟ އަދި އެދަތުރުން ލިބުނު ނަތީޖާތަކަކީ ކޮބައި ހެއްޔެވެ؟

---

[466] - ޝާކިރު، މަޙްމޫދު: އައްތާރީޚުލް އިސްލާމީ (ބ182)

[467] - އަލްމުޙައްމަދު، ސާލިޙް ބިން ޢަބްދުﷲ: އަލްމައުސޫޢަތުލް މުޔައްސަރާ ފިލް ޚިލާފަތިއްރާޝިދާ (ބ254)

3- "ފަލަސްޠީނަޔާ ޔަހޫދީންގެ ޙައްޤުކަމަށް މިޢްރާޖުގައި ޔަހޫދީން ދަޢުވާކުރެއެވެ." މިކަމަށް ތިޔަ ދަލީލަކީ ކޮބައިތޯ؟ ނުވަތަ ދޫންކޮށްލަންތޯ؟ ސަބަބާއި ބަޔާންކުރޭ!

ބާބު 13

ޢުމަރުގެފާނު ޝަހީދުކުރެއްވުމުގެ ޙާދިޘާ

ޙާޞިލުވާނެ މިންވަރު

- ޢުމަރުގެފާނު ޝަހީދުކުރެއްވި ޙާދިޘާ ދެނެގަތުން.
- ޢުޘްމާނުގެފާނުގެ ޚިލާފަތް ފެށުނުގޮތުން.
- ޢުޘްމާނުގެފާނަށް ޚިލާފަތް ލިބިވަޑައިގަތުމުގެ ބައިޢަތުވުން.

ޢުމަރުގެފާނު ޝަހީދުކުރެއްވީ މަޖޫސީއެއް ކަމަށްވާ ފައިރޫޒު އަބޫލުއުލުއާ ހަންޖަރު އެތިފަހަރަށް ޖެހި ހިޖްރައިން 23 ވަނަ އަހަރުގެ ދުލްޙިއްޖާ މަހުގެ 26 ވިލޫރުގެ ފަތިސްނަމާދަށް ހުންނަވަނިކޮށް ކަމަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ. ބައެއް މުއައްރިޚުން ރިވާކުރައްވާ ގޮތުގައި ޢުމަރުގެފާނު ޝަހީދުވީ ދަރަޖަ ހުއްދުވުމަން ދުވާލުކުރައްވުމުން ގެންދެވިއެވެ. މިސްކިތުން އެނބުރި ޢުމަރުގެފާނަށް ދެންނެވުމުން ވިދާޅުވި الله ގެ ޝުކުރު ދުޢާވެރިކަން ދެއްވާ ކަމުގައެވެ.[468]

އަބޫލުއުލުއާ ކައިރިން ރިވާކުރައްވާ ގޮތުގައި އެބައިގެ ފަތިސްނަމާދަށް ފުރަތަމަ ސަފުގައި ތިއްބެވި އެބައި ބާކަލުންނަށް ޖަހައިގެ ޝަހީދުވެގެން ދިޔައީއެވެ. ބާކީ ނުވަބާކަލުން ކަމުގައެވެ. އަދި އެންމެފަހުން އަބޫލުއުލުއާ އަމިއްލައަށް މަރުވިކަމުގައެވެ. ޢުމަރުގެފާނު ފުރަތަމަ ސަލާމްވި ސަޙާބީ ފަންނުވެރިޔާ އަބޫލުއުލުއާ ހަންޖަރު އެތިފަހަރަށް ޖަހުމުން އެކަމާގެފާނު ބޮޑެތިވި ކަމަށްވާ މީހަކު ޤުރައިޝުންގެ ނުވަތަ ކަލޭގެފާނު ފޮރުވިއެވެ. ދެން ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން ޢައުފުގެ އަތުގައި ހިފެހެއްޓި ކަމަށްވާ ފަސް މީހުންގެ އިތުރުވާ ނަމާދު ކުރެއްވުމަށް ކުރިއަށް ނެރުއްވިއެވެ.

ދެން ޢަބްދުﷲ ބިން ޢުމަރު ފެންކޮށްލައިގެން ކިރިޔާރަސޫލާ ﷺ އާއި އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ ކައިރިގައި ވަޅުލައްވާގޮތަށް ކީރިތި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ހުއްދައަށް އެދިވަޑައިގަތެވެ. އެކަމަށް

---

[468] ބުޚާރީ، މުޙައްމަދު ޢަބްދުއްރަޙްމާނު މުޙައްމަދު: ޞަޙީޙުލްބުޚާރީ (ސ109)

ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ތިމަންކަމަނާ އެތަންގައި ވަޅުލުމަށްޓަކައި ބާއްވައިގެން އުޅޭ ތަންކޮޅެކެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެތަން ކަލޭގެފާނަށް ދެއްވައިފީމެވެ. އެހެންކަމުން އެކަލޭގެފާނު ފަސްދާނު ލުވިފައިވަނީ ރަސޫލާ ﷺ އާއި އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ އަރިހުގައި ޢާއިޝަތުމްގެފާނުގެ ކޮޓަރިކޮޅުގައެވެ.

އަވަހާރަވުން

އުމަރުގެފާނު ޒަޚަމްވެގެން ދިޔައީ ހިޖުރައިން 23 ވަނަ އަހަރު ޛުލްޙިއްޖާ މަހުގެ 26 ވީ ބުދަ ދުވަހުއެވެ. އެކަލޭގެފާނު އެއާހާސްކަންފުޅުގައި އަވަހާރަވީ ފަސްދާނުލެވުނީ ހިޖުރައިން 24 ވަނަ އަހަރު މުޙައްރަމް މަހު ފުރަތަމަ ދުވަހުއެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނުގެ އުމުރުފުޅަކީ 63 އަހަރެވެ. ޚަލީފާކަން ކުރެއްވީ 10 އަހަރު ދުވަހުއެވެ.[469]

ޢުޘްމާން ބުނު ޢައްފާން

ނަސަބުފުޅު: މިއީ ޤުރައިޝްގެ ދަރިކޮޅުގެ ލުއައްޔުގެ ކަޢުބުގެ މުއްރަތުގެ ކިލާބުގެ ޤުޞައްޔުގެ ޢަބްދުމަނާފުގެ ޢަބްދުޝަމްސްގެ އުމައްޔަތުގެ އަބިލްޢާޞްގެ ޢައްފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢުޘްމާނެވެ.[470] އެކަލޭގެފާނުގެ ނަސަބުފުޅު ކިރިމީ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ނަސަބުފުޅާ ގުޅެނީ ޢަބްދުމަނާފާއި ހިސާބުންނެވެ. އަދި މިއީ ރަސޫލާގެ ދެދަރިކަނބަލުން ކަމުގައިވާ ރުޤައްޔާއާއި އުއްމު ކުލްޘޫމްގެ ފިރިކަލުންނެވެ. އަދި [illegible] ދުނިޔޭގައި [illegible] ސުވަރުގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ރަސޫލާ ﷺ [illegible] [illegible] [illegible]. ޢުޘްމާނުގެފާނުގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 6 އަހަރު [illegible] [illegible] [illegible].[471] ޢުޘްމާނުގެފާނުގެ މައިކަނބަލަކީ އަރުވާ ބިންތު ކުރައިޒު ބިން ރަބީޢާ ބިން ޙަބީބު ބިން ޢަބްދު ޝަމްސް ބިން ޢަބްދުމަނާފުގެވެ. ޢުޘްމާނުގެފާނަށް ލަޤަބުގެ ގޮތުގައި "ޛުއްނޫރައިން " ކިޔައެވެ. އަދި ކުންޔާ [illegible] [illegible] ގޮތުގައި "އަބޫޢަބްދުﷲ " އާއި "އަބޫޢަމްރު" ކިޔައެވެ. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].[472]

---

[469] އިބްނުލްޖައުޒީ، އަބްދުއްރަޙްމާން އަލީ ބިން މުޙައްމަދު: ސީރަތު ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު (ސ228)

[470] އައްޛަހަބީ، ޝަމްސުއްދީން: [illegible] ([illegible] ، [illegible]، [illegible] ،1991) (ސ240)

[471] އިބްނު ޙަޖަރު. އަލްޢަސްޤަލާނީ: އަލްއިޞާބަތު ފީ ތަމްޔީޒިއްޞަޙާބާ ([illegible]، [illegible] ، 1992) (4/ސ269)

[472] ޝަލަބީ، އައްދުކްތޫރު: [illegible] ([illegible] [illegible]، [illegible] 1989) (ސ 159)

އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތުން

ޢުޘްމާނުގެފާނަކީ އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތުމުގެ ކުރިން ވިޔަފާރި ކުރައްވާ އުޅުއްވި ތާޖިރެއްކަމުން ޤުރައިޝީންގެ މެދުގައި ވަރަށް މުއްސަނދި މީހަކު ކަމުގައި ވެއެވެ. އަބޫބަކުރުގެފާނާއި ޢުޘްމާނުގެފާނާ ދެމެދު ހާއްޞަ ގާތްކަމާއި ރަހުމަތްތެރިކަމެއް އުފެދިފައި އޮތެވެ. އެހެންކަމުން ރަސޫލާ ﷺ ދީނުން ގޮވާލައްވަން ފެއްޓެވީމާ ކުރީގައި ޢުޘްމާނުގެފާނު އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތީ އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ އަތްޕުޅުގެ ދަށުން އެކަލޭގެފާނުގެ ގޮވާލެއްވުމަށެވެ. ބުނެވޭ ގޮތުގައި ޢުޘްމާނުގެފާނު އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތީ ހިރީ ރަސޫލާ ﷺ ދާރުލްއަރްޤަމަށް ވަޑައިގަތުމުގެ ކުރިންނެވެ. މިއީވެސް އިސްލާމްދީނަށް އިސްވެ ވަޑައިގެން ބޭފުޅުންކުރެ ބޭފުޅެކެވެ.

މާތްކަން

ޢުޘްމާނުގެފާނުގެ މާތްކަމާއި ބުދުގައި ރަސޫލާ ﷺގެ އަރިހުން އެތައް ބަރިތު ޙަދީޘްތަކެއް ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެގޮތަކީ އެއްބަސްވުމުގައި لكل نبي رفيق ورفيقي (يعني في الجنة) عثمان[473] މާނައަކީ " ކޮންމެ ނަބިއްޔަކަށްވެސް އެކުވެރިޔަކު ވެއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ސުވަރުގޭގެ އެކުވެރިޔަކީ ޢުޘްމާނެވެ." އަދިވެސް އެހެން ޙަދީޘްއެއްގައިވެއެވެ. قول النبي صلى الله عليه وسلم: أصدق أمتي حياءً عثمان[474] މާނައަކީ، " ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މީހުންގެ ތެރެއިން ލަދުވެތިކަން އެންމެ ބޮޑު ބޭފުޅަކީ ޢުޘްމާނުގެފާނެވެ." އިސްލާމްދީން ހިމާޔަތްކުރުމުގައި އެންމެ ފުރަތަމަ ހަބުޝަކަރައަށް ހިޖުރަ ކުރައްވައި ބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި ޢުޘްމާނުގެފާނު ހިމެނިވަޑައިގަތެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ މުދަލުން ދީނަށްޓަކައި ޚަރަދު ކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެގޮތުން ތަބޫކު ހަނގުރާމައަށް ނުކުންނެވި ލަޝްކަރުގެ ބޭނުންތަކުގެ މިންވަރަށް ދަރަނިޔާ ސަވާރި ދެއްވާ އެކަލޭގެފާނު ކުރެއްވި ހާދަ ފާހަގަ ވެއެވެ. މިކަމާ ދުނި ރަސޫލުއްލާހު ﷺ ބަޔާން ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. مَن جَهَّزَ جَيْشُ العُسْرَةِ فَلَهُ الْجَنَّةُ[475] "ދަތިހާލުގައިވާ ލަޝްކަރު ތައްޔާރު ކުރުމަށް އެހީތެރިވެ ދިން މީހަކަށް ސުވަރުގެ ހުއްޓެވެ." އަދި ބައިޢަތުއްރިޟުވާން ކިޔާ ބައިޢަތު

---

[473]- އައްތިރުމިޛީ، މުޙައްމަދު ބިން ޢީސާ: **ސުނަނުއްތިރުމިޛީ** (ދާރުލްކުތުބިލްޢިލްމިއްޔާ، ބައިރޫތު، 1408) (حديث رقم 3661)

[474]- އިބްނު ޙަންބަލް، އަޙްމަދު ބިން މުޙައްމަދު، **އަލްމުސްނަދު**: (ދާރު އިޙްޔާއުއްތުރާޘިލްޢަރަބީ، ބައިރޫތު، 1999) (م 3/ص 184).

[475]- އަލްބުޚާރީ، މުޙައްމަދު ބިން އިސްމާޢީލް: **ޞަޙީޙުލްބުޚާރީ** (ދާރު އިބްނުކަޘީރު، ދިމިޝްޤު، 1993)،(حديث رقم 2778)

ހިފުނީ ޢުސްމާނުގެފާނުގެ ޙުދޫދުގެ ބަދަލު ހިއްޖުވެމަށެވެ. މިބައިބަހުގައި ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ ކަނބޮޑުވުން އެކަލޭގެފާނުގެ ވަރަށްބޮޑުގައި ހިއްފަވައި މިއީ ޢުސްމާނަކީ ވިދާޅުވެ ބަލިބަޔަކު ކުރިހަރަން ގެންދިޔައެވެ. އަދި މަދީނާގެ މުސްލިމުން ފަސޭހައިން ފެން ހޯއްދަވައި ދުށްފުތަން "ބިއުރު ރޫމާ" އާ ހިސާ ފެންވަޅު ބައްލަވާ ގަންނަވައިގެން ހަދިޔާ ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ޢުސްމާނުގެފާނަކީ އެބޭކަލަކާމެދު މަލާއިކަތުންވެސް ލަދުވެތިވެ ވަޑައިގަންނަވާ ބޭކަލެކެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘް ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. أَلَا أَسْتَحِي مِمَّنْ تَسْتَحِي مِنْهُ المَلائِكَةُ[476] މާނައަކީ، "މަލާއިކަތުން އެބޭކަލަކާމެދު ލަދުގަންނަވާ ބޭކަލަކަށް ތިމަން ލަދުގަތުމީ ނުވާނެތީ ހެއްޔެވެ؟"

ޚަލީފާކަން

ޢުސްމާނުގެފާނަށް ޚަލީފާކަމުގެ ބައިޢަތު ހިފުނީ ޢުމަރުގެފާނު ޝަހީދުކުރެއްވުމާ ގުޅިގެންނެވެ. އެގޮތުން ޢުމަރުގެފާނު ޒަޚަމްކުރެއްވުމާ ގުޅިގެން ކީރިތިރަސޫލާގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ ތެރެއިން 6 ބޭކަލުންގެ[477] މައްޗަށް އުޅުއްވާ ކޮމިޓީއެއް އުފުއްދަވައި އެބޭކަލުންނަށް ޢުމަރުގެފާނު އެންގެވި އެބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ބޭކަލަކު ޚަލީފާކަމަށް ހޮވުމަށެވެ. ދެން މިކޮމިޓީގެ ބޭކަލުން ބައްދަލު ކުރެއްވި އިރު ޠަލްޙަތު ބިން ޢުބައިދުﷲ އުޅުއްވީ ދަތުރެއްގައިކަމުން އެކަލޭގެފާނަށް ބައިވެރިވެ ވަޑައި ނުގަންނަވުނެވެ. އަހަރު އެބޭކަލުންނަށް ޢުމަރުގެފާނު ދެއްވާފައިވަނީ ޖުމުލަ ތިންދުވަހުގެ މުއްދަތެވެ. މިކޮމިޓީގެ ބޭކަލުންގެ ނިންމުމުން އިޚްތިލާފުން ހަމަހަމަ ވެއްޖެނަމަ ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދުﷲއާ މަޝްވަރާކޮށް ގޮތެއް ނިންމުމަށާއި އެގޮތަށްވެސް އެބޭކަލުން ރުހިވަޑައިނުގަންނަވަނީނަމަ އެޙާލަތުގައި ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން ޢައުފު ހުންނެވި ފަރާތުގެ ނިންމަވަން ބޯލަނބާ، އަނެއް ތިންބޭކަލުން ޤަބޫލުކުރަން ޢުމަރުގެފާނު މިކޮމިޓީއަށް އެންގެވިއެވެ. އަދި މިކޮމިޓީން މަޝްވަރާ ކުރައްވާން ބޭކަލެއް ކަމުގައި ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދުﷲ ބިން ޢުމަރު ހަމަޖެއްސެވިއެވެ.[478]

---

[476] -އިބްނު މުސްލިމު، މުސްލިމު ބިން ޙަޖްޖާޖު، **ސަޙީޙު މުސްލިމު:** (ކިތާބުފަޟާއިލުއްޞަޙާބާ، ބާބު މިން ފަޟާއިލި ޢުސްމާން، ޙަދީޘް، ނަންބަރު 1374) (4/ސ1866)

[477] -ހަބޭކަލުންގެ ކޮމިޓީގައި ހިމެނިވަޑައިގަންނަވަނީ ޢަލީގެފާނާއި ޢުސްމާނުގެފާނާއި ޒުބައިރު ބިން ޢައްވާމާއި، ސަޢުދު ބިން އަބީވައްޤާޞާއި ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން ޢައުފާއި ޠަލްޙަތު ބިން ޢުބައިދުﷲއެވެ.

[478] -ޢަލީ ، މުޙައްމަދު އައްޞައްލާބީ: **ތައިސީރުލްކަރީމިލްމަންނާނި** (1/ސ 199)

އަދި މިބަޔަކުން ކަންތައްކުރައްވާ ގޮތް ބައްލަވާ ތިންދުވަހުގެ ތެރޭގައި ޚަލީފާއަކު ހޮއްވަވާ ނިންމެވުމަށް ބާރު އެޅުއްވުމަށް އަބޫޠަލްޙާ ހަވާލުކުރައްވާ 50 ބަޔަކުންނާގެން ވަޑައިގެން އެބަޔަކުން އެކަމަށް މަޝްވަރާ ކުރުން ބާއްވާ ތަނެއް ބަންދު ކުރެއްވުމަށާއި އެކަމާ ދުރު ގޮތެއް ނުނިންމާ އެބަޔަކުން ނިކުމެ ވަޑައިގަތަ ނުދިނުމަށާއި އޭގެ ބާރުން އެހެން މީހަކު އެއްބަސްވެއްޖެނަމަ ވަނަ ނުދިނުމަށް ޢުމަރުގެފާނު އަމުރު ކުރެއްވިއެވެ. މިބަޔަކުންގެ މަޝްވަރާ ބައްދަލުވުމަށްފަހު ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން ޢައުފު އެހެނިހެން ބަޔަކުންނާ އިޖުތިމާޢު މަޝްވަރާ ކުރައްވައިގެން އެބަޔަކުންނަށް އެއްބަސްވެ ވަޑައިގެންނެވީ ޢުޘްމާނުގެފާނަށް ޚަލީފާކަމަށް ބައިޢަތު ހިއްޕަވައިގަތުމަށެވެ. ޢުމަރުގެފާނު ޝަހީދުވެ ވަޑައިގަތީ ހިޖުރީ ހިޖުރައިން 23 ވަނަ އަހަރުގެ ޛުލްޙިއްޖާ މަހުގެ އަންގާރަ ދުވަހުގައެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނުގެ ޢުމުރުފުޅަކީ 68 އަހަރެވެ.[479]

ފަރިތަކުރުން 25

ތިރީގައިވާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދީބާ!

1- ޢުމަރުގެފާނު ޝަހީދުކޮށްލި ގާތިލާ ތަޢާރަފުކުރައްވާ!

2- އަބޫބަކުރުގެފާނަށް ޚަލީފާކަމުގެ ބައިޢަތު ހިފުނު ގޮތާއި ޢުމަރުގެފާނަށް ޚަލީފާކަމުގެ ބައިޢަތު ހިފުނުގޮތާއި ޢުޘްމާނުގެފާނަށް ބައިޢަތު ހިފުނުގޮތާއި އަޅާކިޔާލާށެވެ. އަދި މިއިން އެންމެ ރަގަޅު ގޮތަކީކޮބައިކަން ބުނެދީބާ!

3- ޢުމަރުގެފާނުގެ ދަރަޖައާއި މަޤާމަކީ ކޮބައިކަން ބަޔާންކުރޭ!

4- "ޢުމަރުގެފާނުގެ މިބަދަލުކުރުމަށްފަހު އެކަލޭގެފާނު ކުރައްވާ ކަމަކުން މުސްލިމުންނަށް ގެއްލުމެއް ނުވެއެވެ." ރަސޫލާ މިގޮތަށް ބަޔާނު ކުރެއްވީ ޢުމަރުގެފާނުގެ ކޮން އަޚުލާޤާ ގުޅިގެން ކަމެއްތޯ؟ ބަޔާންކުރޭ!

ދީނީ މަސައްކަތްތެރިކަން

ހާސިލުވާން މިންވަރު

- ޢުޘްމާނުގެފާނުގެ ދީނީ މަސައްކަތްތެރިކަން ދެނެގަތުން.

---

[479] ޝަރީފް މަހުމޫދު : ޛުއްނޫރައިން ޢުޘްމާނު (ދާރުލްފިކްރިލްމުޢާޞިރި، ބައިރޫތު 1994) (ސ47)

ޢުތްމާނުގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގައި ހިނގި މުހިންމު ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި އަންނަނިވި ކަންކަން ފާހަގަ ކުރެވެއެވެ.

1- ކީރިތިޤުރްއާން އެއް ހަރުފެއްގެ މައްޗަށް ޖަމާކުރެއްވުން .
2- ކަނޑުގެ ސިފައިންގެ ލަޝްކަރު އުފެއްދެވުން.
3- ފުތޫޙާތު ފުޅާކުރެއްވުން. (މަޣުރިބާއި ބިލާދުއްސޫދާ ފަތަޙަ ކުރެއްވުން)

ޤުރްއާން ޖަމާކުރެއްވުން

ޢުތްމާނު ބުނު ޢައްފާނުގެ ޖަމާނުގައި އިސްލާމީ ފުތޫޙާތު ފުޅާވެގޮސް އަރުމީނިޔާ އަ ޢަޒުރުބައިޖާން ފަތަޙަކުރުމަށް ކުރެވުން ހަނގުރާމަތަކުގައި ބައިވެރިވެ ވަޑައިގަތް ޞަޙާބީންގެ ތެރޭގައި ޙުޛައިފާ ބުނު ޔަމާން އުޅުއްވިއިރު ޝާމުގެ އަހުލުވެރިންނާއި ޢިރާޤުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރޭގައި ޤިރާއަތްތަކުގެ(ތަފާތުގެ) ސަބަބުން ކީރިތިޤުރްއާން ކިޔެވުމުގައި މުސްލިމުންގެ ދެމެދުގައި އިޚްތިލާފުތަކެއް ފެނިގެން ހިގައިދާން ކަމުގައެވެ. ދެން މިކަމުގެ ޚަބަރުތައް ޙުޛައިފާ ޢުތްމާނުގެފާނަށް ދެންނެވިއެވެ.[480] އެހެންވުމުން اللهގެ ރަސޫލާ ބަދަލުވުމަށް އަމީރުލްމުއުމިނީން ބިލާދުގެ އަބޫބަކުރު ޞިއްދީޤުގެ އެކަމަކަން އަރަމުކުރައްވާ ޙަފްޞާ އަމާނާތް ކޮށްގެން ކޮޕީކުރުމުގެ ކުރެއްވިއެވެ. އެކަމުގެ ސަބަބުން މިސްޙަފުގެ ތެރޭގައި ހަމަޖެހޭކަމެއް ހާސިލުވެގެން ބަންދުކުރިއެވެ.

މިކަމުގައި އަބޫބަކުރު ޞިއްދީޤުގެފާނު އެއްކޮށް ވަޒީފާގައި ޢަމަލުކުރެއްވި ޢަރަބިއްޔާ ޖަމާކުރެއްވުމުގެ ތެރޭގައި ހަމަ ކުރެއްވުން މުސްޙަފުގެ މަސައްކަތް ބިނާކުރެއްވި މުސްޙަފު ކިޔެވުމުގެ މިކަމުގައި މިސްޙަފުން އެއްޒަމާނުގެ މައްސަލަ ޒަމާނު އެއްޗަރަކަތުގެ މައްސަލަ، ޒައިދުބުނުޘާބިތުގެ ފަރާތުން ޤުރްއާން ޖަމާކުރެއްވުން ކުރެއްވިއެވެ.[481] އަދި މިކަމުގައި އިސްލާމް މަސައްކަތުގެ ކުރެއްވުމަށް ޤުރްއާން ހިމެނޭގޮތުން ދަސްކޮށްދިނުމަށް ކުރެއްވުމަކީ ޖަމާކުރެއްވިއެވެ. އެކަމަކުންނަށް ޢަބްދު ބުނު ޒުބައިރު ޢަބްދުالله ބުނު އަލްޢާޞް ސަޢީދު ބުނު ޢާޞް އަބްދުއްރަޙްމާނު ބުނުލްޙާރިޘު ބުނު ހިޝާމެވެ.[482] މިކަމުންގެ މަސައްކަތުގެ ޤުރްއާން ޖަމާކުރި ތިއްބެވި ޤުރައިޝީ ބަހުގެ މައްޗަށް ކުރުވީ އަދި ޤުރައިޝުންގެ ބަސްމަތިން ބަސްކުރި ފިޔަވައި ވީއެވެ. ޢުތްމާނުގެފާނު މިކަމުގެ އޮންނަނީ "ޤުރައިޝުގެ ބަހުން ނާޒިލުވީ" ޝަރުޢީގެ ތަރުތީބު

---

[480] އަލްޢަލްޤަމީ ،އަބްދުލްމަޖީދު ބަޝީރު ވަޒީރާން، ފުތޫޙާތުލްޚުލަފާއިއްރާޝިދީން އަލްމުސްލިމީން:(ދާރުލްފިކްރު އަލްޢަރަބީ، މިޞްރު، 2009) (ސ90)

[481] - މަޙްމޫދު، ޝަކީރު މުޙްސިން، މަޢާރިކު ތަސްބީތުލްޚުލަފާއު ފުތޫޙުލްއިސްލާމީ: (އަލްމަކްތަބުލް އިސްލާމީ ބައިރޫތު ، އަލްޢަރަބިއްޔާ، 2006) (ސ69)

[482] - އަލްޙަރަމައިން، މަންޞޫރު،ތާރީޚުލްޚިލާފަތުލްއިސްލާމީ: (މަކްތަބަތު ވަހްބާ، އަލްޤާހިރާ، ފަލަސްޠީން ، 2001) (ސ192)

ޤުރްއާނާ ބެހޭ ކަމެއްގައި އިޚްތިލާފު އުފެދިއްޖެނަމަ ޤުރައިޝުވަންތައިގެ ބަހުރުވައިން ޤުރްއާން ލިޔުއްވާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ޤުރްއާން ބާވައި ލެއްވުނީ އެބައިމީހުންގެ ބަހުރުވައިންނެވެ." މިމުޞްޙަފުތައް ލިޔުއްވުމަށްފަހު އިސްލާމުންގެ ބޮޑެތި ރަށްރަށަށް ފޮނުއްވިއެވެ. އަދި އެނޫންކޮޕީތައް އަންދާ ލެއްވިއެވެ.[483] މުޞްޙަފުތަކުގެ ޢަދަދު ކަނޑައެޅުއްވުމުގައި ޢިލްމުވެރިންގެ ތެރޭގައި އިޚްތިލާފުތަކެއް ވެއެވެ. އެއްބަޔަކު ވިދާޅުވަނީ އެއީ 7 މުސްޙަފު ކަމުގައެވެ.[484] މިޖަމްޢުކުރުން ހިނގައިދިޔައީ ހިޖުރައިން 25 ވަނަ އަހަރުއެވެ.

ކަނޑުގެ ސިފައިންގެ ލަޝްކަރު އުފެއްދުން

[illegible] އަރަބިންނަކީ އިސްލާމީ ދައުލަތުގެ ކުރީކޮޅު ކަނޑުދަތުރުކުރުމުގައި އުޅުން ބައެއްނޫނެވެ. އިސްލާމީ ފުތޫޙާތުގެ ތެރޭގައި މިފަދަ ކަމެއް ފުރަތަމަ ހިނގީ ބަޙްރައިނުގެ ވާލީއަކަށް ހުންނެވި ޢަލާއު ބުނު އަލްޙަޟްރަމީ ހިޖުރައިން 17 ވަނަ އަހަރު އުމަރުގެފާނުގެ ހުއްދައާ ނުލައި ފާރިސްކަރަ ފަތަޙަކުރުމަށް ބައިވެރިވުމަށް ކަނޑުމަގުން ބަހަރާ ފޮނުއްވުމުންނެވެ. [illegible]

ޢުމަރުގެފާނުގެ ޒަމާނުގައި ޝާމްކަރައިގެ ވާލީ މުޢާވިޔާ، ބިޒަންޓިއިން ދައުލަތާ ދެކޮޅަށް ކަނޑުމަގުން ހަމަލާ ދެއްވުން ބޭނުންފުޅުވެ [illegible] [illegible] އަރިހުން [illegible] [illegible] ބިޒަންޓިއިން ދައުލަތާ [illegible] [illegible] ކަނޑުގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

އުޘްމާނުގެފާނު ޚަލީފާކަމަށް އިސްވުމުން މުޢާވިޔާ، އުޘްމާނުގެފާނަށް ލިޔުއްވައިގެން ކަނޑުގެ ލަޝްކަރު އުފެއްދުމުގެ ހުއްދަ އެދިވަޑައިގަތެވެ. [illegible] ހިޖުރައިން 28 ވަނަ އަހަރު [illegible]

---

[483] - [illegible] (1997) (ޞ 200)

[484] - [illegible] (ޞ 78)

ކަނޑުގެ ސިފައިން ރަސްމީކޮށް އުފެދިގެން މުސްލިމުން ދިން ފުރަތަމަ ހަމަލާއެވެ. މިހަމަލާގައި އިސްކޮމާންޑަރަކަށް ހުންނެވީ އަބްދުﷲ ބުން ޤައިސް އަލްޙާރިޘީއެވެ. މިހަނގުރާމައިގައި މިޞްރުން އަބްދުﷲ ބުން ސަޢުދު ބުން އަބީސަރްޙުގެ ޤިޔާދަތުގެ ދަށުގައިވެސް ކަނޑުގެ ސިފައިންގެ ލަޝްކަރެއް ނުކުތެވެ. ސައިޕްރަސް ބިރުގަނޑުކޮށްގެން މުސްލިމުންގެ ޙައްޤުގައި އަހަރަކު ހަތްހާސް ދީނާރު ނަގާފައި އެރަށުގެ އަހުލުވެރިންނާއި އަހަރުން މުސްލިމުންނަށް ޖިޒްޔާ ސާލާނާގޮތުގައި ދޭކަމަށް ސުލްޙަވެގެންނެވެ.[485]

ފުތޫޙާތު

ޢުޘްމާނުގެފާނު ޚަލީފާކަމަށް އިސްވެ ވަޑައިގަތުމާއެކު އިސްލާމީ ފުތޫޙާތަކަށް ސަމާލުކަން ދެއްވާ ފުތޫޙާތު ކުރިއަށް ގެންދެވިއެވެ. އެގޮތުން ބިލާދުއްނޫބާއާއި މަޣުރިބު ސަރަޙައްދުގެ ފަތަޙަށް ބަލާއިރު ޢުޘްމާނުގެފާނު ގެ ޚިލާފަތުގައި އަބްދުﷲ ބުން ސަޢުދު ބުން އަބީ ސަރުޙު އެފްރިކާގެ އުތުރުސަރަޙައްދުގައި ފުތޫޙާތު ފެއްޓެވިއެވެ. އެގޮތުން އޭނާގެ ލަޝްކަރާއެކު މަޣުރިބުގެ ސަރަޙައްދަށް ދަތުރުކުރެއްވިއެވެ. މިދަތުރުފުޅުގައި ޢަބާދިލާ ހިމެނިގެން އާއްމު ލަޝްކަރާ ބައްދަލުކުރެއްވުނު އެސަރަޙައްދުގައި ބަރުބަރީންނާ ކޮމާންޑަރު ބިޒަންޓިއަން ދައުލަތުގެ ލަޝްކަރާ ހަނގުރާމަކުރެއްވިއެވެ. މިހަނގުރާމަ ތެރޭގައި ގްރެގޮރީ ބަލިކުރެއްވިއެވެ. މިހާރުގެ ޓިއުނީޝިޔާގައި އަބްދުﷲ ބުން ސަޢުދު ބުން އަބީސަރުޙު ކުރިމަތިލެއްވި ހަނގުރާމައިގައި ވަނީ ކާމިޔާބުވެފައެވެ. ދެން މިލަޝްކަރަށް ކުރިމަތިވި ދެވަނަ ހަނގުރާމަ، އަލްބަރްބަރުންގެ ބޭރުން ހިފުނު މަތިތެރޭގެ ލަޝްކަރާއި އިބްނުއްޒުބައިރުގެ ވިޔަފާރިގެ ދަށުގައި ފަތަޙުކޮށްދެއްވިއެވެ. މިހަނގުރާމައިން އިސްލާމީ ކާމިޔާބު ލިބި މިސަރަޙައްދު ފަތަޙަކޮށް ކުރެވުނު ދަތުރު ކުރިއަށްގެން ދިޔައެވެ.[486]

ދެން އޭގެފަހުން އަބްދުﷲ ބުން ސަޢުދު ބުން އަބީސަރުޙު ބިލާދުއްނޫބާއަށް ސަމާލުކަން ދެއްވައި ދަނޑުވެރި ފަތަޙަ ކުރައްވައިއެވެ. އަދި އޭގެފަހުން "އައްސަވާރީ" ކޮންބައެއްގެ ނަމުން މަޝްހޫރު ކަނޑު އަނގޮޅިއާއި ހަނގުރާމައިގައި ކުރައްވައިއެވެ. މިކަން ހިނގައިދިޔައީ ހިޖުރައިން 31 ވަނަ އަހަރުއެވެ.[487]

---

[485] - ޝަވްޤީ، އަބޫޚަލީލް : އަޠްލަސުލް ޚުލަފާއިއްރާޝިދީން (ސ 171-173)

[486] - ބުކް ، މުބާރަކްފޫރީ އަލްމުބާރަކްފޫރީ: ތާރީޚުއްދަވްލަތުލްއިސްލާމިއްޔާ (1/ސ 197)

[487] - ޝަވްޤީ، އަބޫޚަލީލް : އަޠްލަސުލް ޚުލަފާއިއްރާޝިދީން (ސ 168)

ފަރިތަކުރުން 26

ތިރީގައިވާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދީބާ!

1- އިސްލާމްދީނުގެ ތެރޭގައި ކަސްބުގެ ތިޖާރަތު އުފެއްދުންތެރިކަން ބިމުކުރުގެވެން ދުނިޔެ ހެއްދެވި ޔާއެވެ؟ އަދި އެކަމަށް ޢުމަރުގެފާނުގެ ހުއްދަދެއްވި ކޮން ސަބަބަކާއި ހުރި ހެއްދެވެ؟

2- ޢުމަރުގެ ޚިލާފަތުގައި ޕީރިޔޮޑުއާން ދުވަސްވަ ހަރަކާތް ޖަމާނުކުރެއްވިނަމަ މުސްލިމުންނަށް ކުރިމަތިވެދާނެ މައްސަލަތަކީ ކޮބައިހެއްދެވެ؟

3- ޢުމަރުގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގެ ފުރަތަމަ 6 އަހަރާއި ފަހު 6 އަހަރު އަޅާކިޔާލާށެވެ!

ބާބު 14

މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި ފިތުނަވެރިކަން އުފެދިގެން ދިޔުން.

ޙާސިލުވާން މިންވަރު

- މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައިވެސް ފިތުނަ އުފެދިގެން ދިޔަގޮތް ދެނެގަތުން.
- ޢަލީގެފާނުގެ ޚިލާފަތު ޤާއިމްވުން.

ޢުތުމާނުގެފާނަކީ ވަރަށްއޯގާތެރި ރަޙްމަތްތެރި ބޭކަލެކެވެ. މިފަދަ ބޭކަލަކީ ވެރިކަން ކުރުމަށް އަސްލުންވެސް ރުޅިމަދު ބޭކަލެކެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެންމެންވެސް އުއްމީދުކުރަމުން ދިޔައީ ޢުތުމާނުގެފާނުގެ ޚިލާފަތަކީ ބާރަ އަހަރުގެ ދުވަސްކޮޅުގައި ފުރަތަމަ ހަ އަހަރު ހިނގައި ނިމިގެންދިޔަ ޚިލާފަތަކަށް ވުމެވެ. އެހެންނަމަވެސް ކަންހިނގި މަގަކީ އެކަމާގުޅޭ ޚިލާފަތު ދުރާލާ އިންޒާރުދީ ބަރަކާތް ހިނގުމުގެ ނަމޫނާއަކީ އެކަމުގެ ތެރޭގައި އެންމެ ފަހުން އެކަމާގުޅޭ ފައިދާ ކުރުމެވެ. މިދުންނަތި ފަހުގެ ބައިތާ ގެދޮރު އިސްލާމުންގެ ތެރޭގައި އުފެދުނު ފިތުނަތަކީ ކަމެއްވެ.

އިސްލާމީދުނިޔޭގެ ކަންކަމުގެ ފިތުނައިގެ ހުރިހާކަން ފެނިއެވެ. މިގޮތުން މިކަންތައް ފުރަތަމަ ފާޅުވި ސާފުއިންސާފެވެ. އެބައިމީހުންގެ ވެރިޔަކަށް ޢަބްދުއްލާހިބްނު މިހާރު ދަރާލުމުގެ އަމިއްލަ ދަރިކަލުން އެއީ ފިއްތާރިމަތީގެ އަސްލާއި ފިތުނަވެރިންގެ ބަރަކާތްއޭގެ ޖަމާން ޢަބްދުއްލާހިބްނު ސަބާ ޔަހޫދީ ޤަބީލާގެ ޢަބްދުﷲ ބިން ސަބާ ކިޔާ ޔަހޫދީއަކު ބޭރުފުށުން އިސްލާމްވި ކަމަށް ހަދައިގެން މިނާގެ ފިލުކަމެއް ފެތުރުން ފެނިއެވެ. މިގޮތުން މިނާ ޢަބްދުﷲގެ މިހުންގެ ކުރިމަތީގައި

ބުނީ ރަސޫލާ އަލުން ދުނިޔެއަށް އަންނާނެ ކަމުގައެވެ. އެހެންނަމަވެސް ބަޞްރާގެ މީހުން މީނާގެ މިޚިޔާލު ދެކޮޅުހަދާ އެތަނުން ނެރެލުމުން ދެން އޭނާ ދިޔައީ މިސްރަށެވެ.

މިސްރުގައި އޭނާ ފެތުރި ޚިޔާލަކީ "ކޮންމެ ނަބިއްޔަކަށްވެސް ވަޞިއްޔަތް ކުރާނެ ޚަލީފާއެއް ވެއެވެ. މުޙައްމަދުގެފާނު ވަޞިއްޔަތް ކުރެއްވީ ޢަލީގެފާނަށެވެ. އަދި އެވަޞިއްޔަތާ ޚިލާފަށް ރަސޫލާގެފާނު އެވެރިކަން ކުރަމުންދަނީ ޙައްޤާ ނުލައެވެ." މިކަމާމެދު ތިޔަބައިމީހުން ހޭލުންތެރި ވާށެވެ! މިހާރިސާބުން އިބްނުއްސައުދާގެ މިފިކުރަކީ " ޝީޢާއިންގެ ބިނާ" ކަމުގައިވެ މިސްރު މީހުން މިކަން ޤަބޫލުކޮށްފިއެވެ.

ޢުތުމާނުގެފާނާ ދެކޮޅުވި ފިތުނަވެރިން ޝަހީދު ކަންކަމުގެ މައްޗަށް އެކަށައަޅައިގެން ބައިޢަތު ހިފުމުން ގެންދިޔައެވެ. އެބައިމީހުންގެ އެވާހަކަތަކަކީ ދޮގު ވާހަކަތަކެކެވެ. މިކަމަށް އިސްނެގީ ކުރިއަރާ އަބްދުﷲ ބުނު ޢުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ. " އެބައިމީހުން ޢުޘްމާނުގެފާނަށް ފާޑުކިޔާ ކަންތައް ޢުމަރުގެފާނު އެކަލޭގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގައި ކުރެއްވި ނަމަ އެކަލޭގެފާނަށް ފާޑުކިޔާ ނުކިޔާނެއެވެ."[488]

ފިތުނަވެރިން ޢުތުމާނުގެފާނަށް ފާޑުކިޔާ އަނެއްކަމަކީ އެކަލޭގެފާނު ބުނު ޢާމިރުގެ ގައިމުގެ ޒުވާނަކު ވެރިޔަކަށް ލެއްވި ބައިތު ދަރަޖާ ބޮޑުމަޤާމު ވަރަކަ އެވެ. އަދި އަބްދުﷲ ބުނު މަސްޢޫދުގެ ގައިމުގެ ޒުވާނަކު ވެރިޔަކަށް ލެއްވީ ބައިތުލްމާލުގެ ވަޒީފާއެވެ. އެހެން އިބްނު މަސްޢޫދު ހުސްކުރި ކަމާއި ބައިތުލްމާލުގެ ފެރިއްޔާގެ ކޯތާއެވެ. މިގޮތަށް ބާރުތަކެއް ހިނގި ކަމަށް ބުނާއިރު ޢުތުމާނުގެފާނު އިބްނު މަސްޢޫދު ވަޒީފާއިން ނަގައިލެއްވީއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ވަޒީފާތަކުން އިބްނު މަސްޢޫދުވެސް ދުރުކޮށްލެއްވީއެވެ. އަދި މިކަމުގައި ވަކިކުރީ އަމިއްލަ ދަރަޖާ ދީފައިވާ ބޮޑުމަޤާމު ވަރަކަށެވެ. އެހެނިހެން ބަޔަކު ވަކިކުރީ އަމިއްލަ ބޭނުމެއް ނޫނެވެ.[489]

ހަމަމިއާއެކު ފިތުނަވެރިން ފާޑުކިޔާ އަނެއްކަމަކީ މަޤާމުތަކަށް އަމިއްލަ ޤަރާބަތްތެރިން ގެނެސްދިނުމާ ދެކޮޅަށް މީހުންނަށް އިސްތިޢުފާ ދެއްވުމެވެ. އެކަމަކު މިގޮތަށް ގޮތް ދެއްވީ ޢުތުމާނުގެފާނު ހުރިހާ ކަމެއްގައި މަޤާމަށް ޤާބިލް ބޭފުޅުން ހޮވައިގެން ކަމަށް ބަލައިގެންނެވެ. ޢުތުމާނުގެފާނު ދެއްވި މަޤާމުތަކަކީ ޤަބޫލުކުރެވޭ މަޤާމުތަކަކަށް ފެންނަ ޤާބިލް ބޭފުޅުންނަށެވެ. އެހެންނަމަވެސް އޭގެ ސަބަބުން އެކިއެކި ބަޔަކު ބުނާ ކަމަށް ވާނީ ދިމާވި ކަމެކެވެ.[490]

---

[488] ބަޣްދާދީ، އަބްދުލްޤާހިރު : **އަލްފަރްޤު ބައިނަލް ފިރަޤް** (ޞ 183)

[489] ބެކް ، މުޙައްމަދު އަލްޚުޟަރީ: **މުޙާޟަރާތު ފީ ތާރީޚިލް އުމަމިލް އިސްލާމިއްޔާ** (1/ޞ 202)

[490] ބަޣްދާދީ، އަބްދުލްޤާހިރު: **އަލްފަރްޤު ބައިނަލް ފިރަޤް** (ޞ 181)

ފިތުނަވެރިން ދޮގު ކިޔަމުން ދިޔަ އަނެއްކަމަކީ ޢުޘްމާނު ބަދުރު ހަނގުރާމައަށް ވަޑައިނުގަންނަވާ ކަމަށާއި އުޙުދު ދުވަހުގައި މައިދާނުން ދުރުކުރައްވާ ވަޑައިގެން ކަމަށާއި ބައިޢަތުއްރިޟްވާނަށް ޙާޟިރުވެ ވަޑައިނުގަންނަވާ ކަމުގައެވެ. މިކަމުގެ ރައްދުދެއްވާ އަބްދުﷲ ބިން ޢުމަރު ވިދާޅުވިކަމަށް އިމާމު ބުޚާރީ ރިވާޔަތްކުރައްވާފައިވެއެވެ. "މިޞްރުން ޙައްޖަށް އައިސް މައްކާއިން ފެނުނު ބައެއް ފެނިގެން އޭނާ ސުވާލު ކުރިއެވެ. އެއީ ކޮންބަޔެއް ހެއްޔެވެ؟ ޖަވާބު ލިބުނީ އެއީ ޤުރައިޝުން ކަމުގައެވެ. ދެން އޭނާ ކުރި ސުވާލަކީ އެއީ ކޮން މުސްކުޅިއެއް ހެއްޔެވެ؟ އެމީހުން ބުނެދިނެވެ. އެއީ އަބްދުﷲ ބިން ޢުމަރެވެ. ދެން އޭނާ ގޮސް އަބްދުﷲ ބިން ޢުމަރުގެ އަރިހުން ސުވާލު ކުރިއެވެ. ތިޔަބޭފުޅުން ޖަވާބު ދެއްވާނަންތޯއެވެ؟ އިބްނު ޢުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ. އާދޭހެވެ! ދެން މީނާ ސުވާލު ކުރިއެވެ. " ޢުޘްމާނުގެފާނު އުޙުދު ހަނގުރާމައިގެ ދުވަހުގައި ފިލުއްވި ހެއްޔެވެ؟ ބަދުރު ހަނގުރާމައަށް ވަޑައިނުގަންނަވާ ހެއްޔެވެ؟ ބައިޢަތުއްރިޟްވާނަށް ޙާޟިރުވެ ވަޑައިނުގަންނަވާ ހެއްޔެވެ؟" އިބްނު ޢުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ. އާދޭހެވެ! ދެން މީނާ ތަކުބީރު ކިޔަމުން ހިނގައިގަތުމުން އިބްނު ޢުމަރު އަންނާށޭ މީނާއަށް ގޮވާލައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ. އަދި އަންނާށެވެ! ތިބާ ތިކުރި ސުވާލުތަކުގެ ފުރިހަމަ ޖަވާބު ދެއްވާނަމެވެ.

" ޢުޘްމާނުގެފާނު އުޙުދު ދުވަހުގައި މައިދާނުން ފިއްލެވިއެވެ. ނަމަވެސް އެކަމަށް ﷲ ވަނީ ޢުޘްމާނުގެފާނަށް ޢަފޫކޮށްދެއްވާފައެވެ." ބަދުރު ހަނގުރާމައަށް ޢުޘްމާނުގެފާނު ވަޑައިނުގެންނެވީ ޢުޛުރުވެރިވެ ހުންނެވީ ޢުޘްމާނުގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުން، ރަސޫލާގެ ދަރިކަނބަލުން ބަލިވެއަރައިގެން އުޅުއްވީ އެކަނބަލުންގެ ކައިރީ ތިބި ރަސޫލާގެ އިޛުނުފުޅާއެކު އެކަނބަލުންގެ އަރިހުގައި މަޑުކުރެއްވުމަށެވެ. ރަސޫލާގެ ބަސްފުޅުގައިވަނީ "ކަލޭގެފާނަށް ބަދުރުގެ އަހުލުވެރިއަކަށްވާ އުޖޫރަ ވާކަމުގައެވެ. އަދި ޙިއްޞާ މުދަލުން ޢުޘްމާނުގެފާނަށް ބައިވެރިކުރެއްވިއެވެ." ބައިޢަތުއްރިޟްވާނުގައި ޢުޘްމާނުގެފާނު ޙާޟިރުނުވެވުނީ އެ ބައިޢަތަކީ ރަސޫލާގެ ސަފީރަކަށް ކަމުން މައްކާއަށް ޢުޘްމާނުގެފާނު ފޮނުއްވުމުން މައްކާގެ ޢުޘްމާނުގެފާނު މުޝްރިކުން ޤަތުލުކުރި ކަމަށް ޚަބަރު ފެތުރުމުން ޢުޘްމާނުގެފާނުގެ ޤަތުލުގެ ބަދަލު ހިއްފެވުމަށް މުސްލިމުން ހިފި ބައިޢަތަކީ ވީއެވެ. އެބައިޢަތުގައި ރަސޫލާގެ ކަނާތްއަތްފުޅުން ވާތްއަތްފުޅުގައި ޖެހެއްސަވާ "މިއީ ޢުޘްމާނުގެ ވިދާޅުވެ ބައިޢަތު ހިއްޕެވީއެވެ." ދެން ދާށެވެ![491]

---

[491] - ބަލާ ، މުޙައްމަދު އަލްޚުޟަރީ: ތާރީޚުލްއުމަމިލްއިސްލާމިއްޔާ ((1/ޞ 200)

މިނޫން ކަންކަމާމެދުވެސް ޚިލާފުވެރިން ޢުޘްމާނުގެފަރާތުން ޠަޢުނުކުރާތީ ވެއެވެ. އަދި ޢުޘްމާނުގެފާނު ޚަލީފާކަމުން ވަކިކުރުމަށް އެދި ވަޢުދެއްގަތެވެ. މިހެންކަންވުމުން ޢުޘްމާނުގެފާނު ތަފާތު ރަށްތަކަށް ވަފުދުތައް ފޮނުއްވާ އެކަލޭގެފާނުގެ ރަޢިއްޔަތުންގެ ޙާލު ހޯދުމުގެ ބޭނުމުގައެވެ. އެފަރާތްތަކަށް ތެރޭ މިސްރަކަށް ފޮނުއްވި ވަފުދުގެ ރައީސް ކަމުގައިވެއެވެ. ދެން އެއާއެކު ވާލީން (ގަވަރުނަރުން) ގެ އަރިހުން ގެނުވަޢުދުގައި ރަޢިއްޔަތުންގެ ޝަކުވާތައް އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ގެނައުމަށެވެ.[492]

ހިޖުރައިން 35 ވަނަ އަހަރުގެ ރަޖަބުމަހުގައި ޚަވާރިޖުންނާއި ޚިލާފުވެރިން މަދީނާއަށް ދިއުމަށް ދަތުރުފުރިއެވެ. މިބައިމީހުންގެ އަދަދަކީ 600 ނުވަތަ އެއްހާސް މީހުންނެވެ. އެބައިމީހުންގެ ނިޔަތަކީ ޢުޘްމާނުގެފާނުގެ ކަންކަން އިސްލާހު ކުރެއްވުމެވެ. ނޫންނަމަ ޚަލީފާކަމުން ދުރުކުރުމެވެ. އެބައިމީހުންގެ ބޭނުމަކީ މަދީނާ ހިސާރުކޮށް ޚަލީފާ މަގާމުން ވަކިކުރުމެވެ. މިބައިމީހުންނާ ޚަލީފާ ޢުޘްމާނުގެފާނު ވާހަކަފުޅު ދައްކަވައި ހުއްޖަތްވުމުން އެމީހުން އެބުރި ދިޔައީ ނިކަމެތި ކަމަށް ބުނެފައި އަލުން އަނބުރާ މަދީނާއަށް އައިސް މަދީނާ ހިސާރު ކުރިއެވެ. އެމީހުންކުރި މިސްރު މީހުން ބަހަރުން ދިޔައީ ޚަލީފާ އެބައިމީހުން ޤަބޫލުކުރުމަށް ސަލާމަތްކޮށް ބުނީ ގޮތެއް ނިޔާތި ޤައުސަރާ ދެމެހެއްޓުމަށްޓަކައެވެ. އެހެންނަމަވެސް މިސްކީން އަވަށް ކުރިޔަށްދިޔައެވެ. ދެން މިބައިމީހުން ޢުޘްމާނުގެފާނުގެ ގެކޮޅަށް ހިސާރުކުރުމަށް ފަށައިގެން އެކަލޭގެފާނަށް ވަޅުދަމާށެވެ ދަޢުވަތުދިނީ 20 ދުވަސް ވަންދެން ތިބެއްޖެއެވެ.[493] އޭރު ޢުޘްމާނުގެފާނުގެ ދިފާޢުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ގެކޮޅުވަރުގައި އަސްޙާބުންގެ ބޮޑެތި ކުދިންތަކެއް ހުރިހާ ތިއްބެވިއެވެ. އޭގެތެރޭގައި ޙަސަންގެފާނާއި ޙުސައިންގެފާނާއި އަބްދުﷲ ބްނު ޒުބައިރާއި އަބްދުﷲ ބްނު ޢުމަރާއި ހިމެނިވަޑައިގެންވެއެވެ. އޭރުވެސް ޢުޘްމާނުގެފާނު ބާރު އަޅުއްވައިގެން ގެންދެވީ އެބައިމީހުންނާ ހަނގުރާމަ ނުކުރައްވަވާށެވެ. އަބޫހުރައިރާއާއި ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބްނު ޢައުފާއި އަލީގެފާނާއި އިބްނު ޢުމަރާއި ބާރު އަޅުއްވައިގެން ގެންދެވި ހަނގުރާމަ ކުރުއްވުމަށެވެ. އަދި އެބޭކަލުން ދިފާޢުވެވުން ގެންދެވީ އަންސާރުން ބާރުބަދަލުވެސް ވެސް އެގޮތް ކަމުގައެވެ. އެކަމަކުވެސް ޢުޘްމާނުގެފާނު ދިފާޢުވުމަށް ހަނގުރާމަ ނުކުރައްވާށެވެ![494]

ދެން މިދަނޑިވަޅުގައި އަލްމުޣީރާ ބިން ޝުޢުބާ ތިޔަބޭކަލުން ހުށަހެޅުއްވިއެވެ. ފުރަތަމަ ގޮތަކީ އެބައިމީހުންނާ ހަނގުރާމަ ކުރުއްވުމެވެ. ކަލޭގެފާނަކީ ޙައްޤުގެ ޚަލީފާއެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނު

---

[492] ޝަލަބީ، އަޙްމަދު : އަލްމައުސޫޢާތުއްތާރީޚިއްޔާ (ބ 188)

[493] ބަލާ ، މުޙައްމަދު އަލްޚުޟަރީ: ތާރީޚުލްއުމަމުލްއިސްލާމިއްޔާ ((1/ބ 200)

[494] ޝަލަބީ، އަޙްމަދު : އަލްމައުސޫޢާތުއްތާރީޚިއްޔާ (ބ 190)

ހުންނެވީ ބައްދު މަދުމަދުވެ. ދުވަސްކޮޅަކީ ގަދަވަމުން އައިސް ދިމާއަކުން ދަރައް ކަނޑުއްވައިގެން ފެއްތަވައިގެން މައްކާއަން ވަޤުއިގައުމުވެ. ނުވަތަ ސާވޮކަރަކަން މުއާޝިރާގެ އަރިއަހަން ވަޤުއިގައުމުވެ.[495] މިއީން އެއްވެސް ގޮތަކަށް ޢުޘްމާނުގެފާނު ވިދާޅުވިގޮތް ނަޞީޙަތަކީ ފިތުނަވެރިންނަށް އެކަށާގެން ޝަރީޢަތް ކަންކުރުމުގެ ހުރިހާ ތަނަވަސްކަމެވެ. ޢުޘްމާނުގެފާނުގެ މިސްކީނަކަށް އިޝާރާތްކުރައްވާ ކުރިއާގެ އަލިމު އަޅުވާ ދިޔުއްވަސް " ޢުޘްމާނުގެފާނޭ އަހަރެމެންނާއެކު ބާކަލަން ނުވާނީ ބައްއެފަހަރު ކުރިއަށްދާން ކަނޑައަޅަން ޢަމަލުވެ އަހުރެމެން ވެރިއަކުފަހު ވަޤުއިގައުމެވެ."[496] އެގޮތަށް ކަންކަމުން އުފެދުނު ނުބައި އަސަރުގެ ނަތީޖާއަކީ އެކަލޭގެފާނު ޝަހީދުކުރެއްވުން ކުރުވެ.

ޝަހީދުކުރެއްވުން

ފިތުނަވެރިން ޢުޘްމާނުގެފާނުގެ ގެކައިރިވަށާ ހިސާރުކޮށްގެން 20 ރޭ މިތަނުގެވަރު، އެގެއަށްވަދެ ސަރަޙައްދުގައި ހަނގުރާމަކޮށް ގެނުވަތުގެ ތަރުކާއެތިކަން ނަގާލުމަށްފަހު ގެސްވެރިކަމުވެ، ހިޖުރައިން 35 ވަނަ އަހަރުގެ ޛުލްޙިއްޖާމަހުގެ 18 ވަނަ ދުވަހުގެ ހަވީރުގައި ޢުޘްމާނުގެފާނު ކިޔަވައިދެއްވަނިކޮށް ރަޙްމަތްތެރިން އެކަލޭގެފާނު ޝަހީދުކުރެއްވިއެވެ. ފިތުނަވެރިންގެ ކުރިއަށް ޢުޘްމާނުގެފާނު ދިފާޢު ކުރައްވަމުން ބަރަސްތަކުގެފާނާއި ޢަބްދުﷲ ބިން ޒުބައިރު ފިޔަ ބާކަލުން ބަރަކާތްތެރި ވިއެވެ.

ޢަލީބްނު އަބީޠާލިބް

ނަސަބުފުޅު: މިއީ ޤުރައިޝުގެ ޣާލިބުގެ ލުއައްޔުގެ ކަޢުބުގެ މުއްރާގެ ކިލާބުގެ ޤުޞައްޔުގެ ޢަބްދުމަނާފުގެ ހާޝިމުގެ ޢަބްދުލްމުއްޠަލިބުގެ އަބޫޠާލިބުގެ ދަރިކަލުން ޢަލީއެވެ.[497] މިއީ ކިރިމި ރަސޫލާ ﷺ ގެ ބޮޑުބޭބޭގެ ދަރިކަލުންނެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަނބަލުން ފާޠިމާއުޒްޒަހްރާގެ ފިރިކަލުންނެވެ. އަދި އެބަބޭކަލުން ދަރިންގެ ހިތްތަކަށް ލޯބިވެވޭ ހަޖުރަތުގެ ކަލުގެ ޤާބިލުކަން ރަސޫލާ ﷺ ދެއްކި ދިރިބެޖެހިކަލުން އެއްބޭކަލުކަލެވެ. އަލިގެފާނު ދުނިޔޭގެ އަލިކަން ދެކެވެޖެހިގެ ރަސޫލާ ﷺ ނަބިއްޔާ ﷺ ނަބީކަން ލިބިވަޑައިގަތް ކަލުގެ 10 އަހަރު

- 495 ބަލާ ، މުޚްތަޞަރު އަލްފަރުސަރީ: ތާރީޚުއްދިމަޝްޤުއްސަޣީރާ ((1/ސ 203)
- 496 ޝަލަބީ، އަލްޙަމީދު : އަލްފުރުސަތާއް އަކްރަސީދީން (ސ 182)
- 497 އަލްބަރުޒީ، ޝަރީފު: ތާރީޚުއަލްޚިލާފާ (ދާރުލްޤުރުއާން ، ލުބުނާނަ ބައިރޫތު، ދިމިޝްޤު ،1991) (ސ250)

ކުރިން މާތްވެގެންވާ މައްކާގައެވެ.[498] ޢަލީގެފާނުގެ މައިކަނބަލަކީ ފާޠިމަތު ބިންތު އަސަދު ބިން ހާޝިމެވެ. ޢަލީގެފާނަށް ލަޤަބުގެ ގޮތުގައި "އަބުއްސިބްޠައިނި"[499] (ދެކާފަ ދަރިކަލުންގެ ބައްޕަ) ކިޔައެވެ. އަދި ހަމަ އެފަދައިން ރަސޫލާ ﷺ އެކަލޭގެފާނަށް " އަބޫތުރާބު"ގެ ލަޤަބު ދެއްވިއެވެ. އަދި ކުންޔާ ނުވަތަ ލޯބިނަމެއްގެ ގޮތުގައި "އަބުލްޙަސަނު"[500] ކިޔައެވެ.

އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތުން

ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ރަސޫލުކަމައިގެން ފޮނުއްވުމުން އިރު ޢަލީގެފާނު ބަލަހައްޓަވަމުން ގެންދެވީ ރަސޫލުﷲ ﷺ އެވެ. އެހެންކަމުން ރަސޫލާ ﷺ ގެ ހިމާޔަތް ތަރުބިއްޔަތުގައި ކުޑަކުދިންގެ ތެރެއިން އެންމެފުރަތަމަ އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތީ ޢަލީގެފާނެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނުގެ އުމުރުފުރާ 10 އަހަރު ކަމަށް ރިވާވެގެން ވެއެވެ.[501] ރަސޫލާ ﷺ ރަސޫލު ކަމައިގެން ފޮނުއްވުނީ ހޯމަ ދުވަހުއެވެ. އެކަލޭގެފާނު އިސްލާމްވެ ވަޑައިގަތީ އަންގާރަ ދުވަހެއްގައި ކަމަށްވެސް ރިވާވެގެންވެއެވެ.

ސިފަތުތައް

ޢަލީގެފާނަކީ ޒުހުދުވެރިކަމާއި ހިތްވަރުގަދަކަމާއި ޢިލްމުވެރިކަމާއި ފަޞާޙަތްތެރިކަމާއި ބަލާޣަތްތެރިކަމާއި އަދަބަން ވަފާތެރިވުމާއި މުރުއްވަތްތެރި ކަމުގައި މަޝްހޫރު ބޭކަލެކެވެ. އަދި ހަމަ އެފަދައިން ދީނީ ޢިލްމުވެރިންނަށް މާތްކޮށް ހިތްވަރާ މިސްކީނުން އަރިސްކުރައްވައިގެން އުޅުއްވި ހިތްތިރި ބޭކަލެކެވެ.[502]

މާތްކަން

ޢަލީގެފާނުގެ މާތްކަމާ ބެހޭގޮތުން ކީރިތިރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން އެތައް ޙަދީޘްތަކެއް ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެގޮތަށް އެއްބަސްވުގައިވާ قول النبي صلى الله عليه وسلم: "أنت مني وأنا

---

[498] އިބްނު ޙަޖަރު. އަޙްމަދު ބިން ޢަލީ: އަލްއިޞާބާ ފީ ތަމްއީޒިއްޞަޙާބާ (ދާރުލްޖީލް، ބައިރޫތު ، 1992) (4/ޞ269)

[499] ކީރިތިރަސޫލާއަން ކާފަ ވިދާޅުވާ ދަރިކަލުންގެ ބައްޕާފުޅު

[500] އިބްނުލްއަޘީރު، އަބުލްޙަސަން ޢަލީ ބިން މުޙައްމަދު: އުސްދުލްޣާބާ ފީ މަޢްރިފަތިއްޞަޙާބާ (ދާރުއްސަޢުބު، އަލްޤާހިރާ، ދ.ތ) (4/ޞ10-11)

[501] އަލްއުމަރީ ، އަކްރަމް ޟިޔާއު: އަލްޚިލާފަތުއްރާޝިދާ (ޞ75)

[502] އަލްޤަރްނީ. ޢާއިޟް : އަލްޚުލަފާއުއްރާޝިދޫން (ޞ87)

منك[503] މާނައަކީ: " ކަލޭގެފާނަކީ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންވާ ބޭކަލަކީމުއެވެ. އަދި ތިމަން ކަލޭގެފާނުވަނީ ކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންނެވެ." އަދި އުމަރު ބުނު އަލްޚައްޠާބުގެ ބަސްފުޅެއްގައިވެއެވެ. "ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ސުވަރުގެ ވަޑައިގެންނެވީ ޢަލީގެފާނަށް ކުރިވަޑައިގެންވާ ބާރުލާގަތުގައި ހުށަހަޅުއްވައެވެ." ހަމަ އެފަދައިން ޚައިބަރު ހަނގުރާމައިގެ ދުވަހުގައި އިސްލާމީ ލަޝްކަރުގެ ދިދަ ދެއްވީ ޢަލީގެފާނަށެވެ. އަދި ހިޖުރައިން 9 ވަނަ އަހަރު މުސްލިމުންނަށް ސޫރަތުލްބަރާއަތުގެ ކިޔުއްވުމުގެ އަމާނާ އިޢުލާނުކުރެއްވުމަށް އަރިހުގައި ހައްޖަށް ފޮނުއްވީވެސް ޢަލީގެފާނެވެ.

ޢަލީގެފާނުގެ ޤުރްބާނީ

ޢަލީގެފާނަކީ އިސްލާމްދީނަށްޓަކައި އަމިއްލަ ނަފްސު ފިދާކުރެއްވި ބޭކަލަކުކަމެވެ.[504] ހިޖުރަތުން ކީރިތި ރަސޫލާ މައްކާއިން މަދީނާއަށް ހިޖުރައަށް ވަޑައިގެންނެވުމުގައި ނުކުމެ ވަޑައިގަތް ރޭގައި މައްކާގެ މުޝްރިކުން ރަސޫލާ ﷺ އަވަށާލައިގެން ހުރިހިނދު އޮޑުވެރިޔާގެ ރަސޫލާ ﷺގެ ފަރާތުގައި ނިދާލެއްވީ ޢަލީގެފާނެވެ.

ޚިލާފަތް

ޢުޘްމާނުގެފާނު ޝަހީދުކުރެއްވުމަށްފަހުގެން މުސްލިމުން އެބައިމީހުންގެ އަމީރަކަށް ޢަލީގެފާނު އިޚްތިޔާރު ކުރެއްވި ނަމަވެސް އެކަލޭގެފާނު ބޭނުންފުޅުވީ ޚަލީފާއަކަށް ވެ ވަޑައިގެން މުސްލިމުންނަށް ޚިދުމަތް ކުރެއްވުމަށް ރުހިވޮޑިގަތީމައެވެ. ޢުޘްމާނުގެފާނު ޝަހީދު ކުރުމުގައި ބައިވެރިވި ފިތުނަވެރިން އޭރު މިޞް މަދީނާގެ އެންމެހާ ކަންކަން އެބައިމީހުންގެ ބާރުގެދަށަށް ގެނެސްގެން ކަމަށްވާތީއާ އެބާރުތަކުން ސިޔާސަތުތަކުގައި ޖެހުނު ހުރިހާ ކިޔައިދޭ އަސްލުގައި އެކަމު ޖަބަލުތަކުގެ ނުކުރާށާ ފިތުނައަކުން ވެއަމަޅިއެއް ޢަލީގެފާނަށް ބާރު އެލުމުގެ ނަޒާހާއާއެކު

---

[503] އިބްނުހަޖަރު، ޝިހާބުއްދީން އަޙްމަދު ބްނު: ފަތުޙުލްބާރީ ޝަރްޙު ޞަޙީޙުލްބުޚާރީ (މަކްތަބަތު ވަމަޠްބަޢަތު މުޞްޠަފާ ބާބީ އަލްޙަލަބީ، އަލްޤާހިރާ 1959) (7/ ޞ 70)

[504] އައްޒަހަބީ، ޝަމްސުއްދީން: ތާރީޚުލްއިސްލާމް (ޞ251)

ގޮތުން އަލީގެފާނު ޚަލީފާކަން ޤަބޫލުކުރައްވާ އެކަމާ ހަވާލުވެ ވަޑައިގަތެވެ.[505] އޭރު ފިތުނަވެރިން ދިޔައީ ޚަލީފާ ކަމަށް އިސްވާނެ މީހަކު ނުވިނަމަ މަދީނާގައި ތިއްބެވި އަންޞާރުންގެ ބޮޑުންގެ ތެރެއިން ބައެއްބޭކަލުންވެސް ޝަހީދު ނުވާން ކަމަށް ބުނަމުންނެވެ. އެގޮތުން އަލީގެފާނާ އައްޒުބައިރު ބުނުލްޢައްވާމާ ޠަލްޙަތުގެފާނު ޝަހީދު ނުވާނެކަމަށް އެބަޔިމީހުން ބަސްމުން ދިޔައެވެ. ހިޖުރައިން 35 ވަނަ އަހަރުގެ ޛުލްޙިއްޖާ މަހުގެ 19 ވީ ހޮނިހިރު ދުވަހު އަލީގެފާނު މަސްޖިދުއްނަބަވީއަށް ވަޑައިގެން މިންބަރަށް އަރާ ވަޑައިގެން އިރުޝާދުވަޑައިގަތުމުން މުހާޖިރުންނާއި އަންޞާރުން (މުސްލިމުން) ނުކުމެ އަލީގެފާނަށް ޚަލީފާ ކަމުގެ ބައިޢަތު ހިފައިދިނެވެ.[506] އަލީގެފާނަށް ބައިޢަތު ހިއްފެވި ބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި ޒުބައިރުގެފާނާ[507] ޠަލްޙަތުގެފާނު ހިމެނި ވަޑައިގަތެވެ.

މުހިންމު މަސައްކަތްތަކެއް

އަލީގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގައި ހިނގި މުހިންމު ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި އަންނަނިވި ކަންކަން ފާހަގަ ކުރެވެއެވެ.

1- ޢުޘްމާނުގެފާނު އައްޔަން ކުރައްވާފައި ތިއްބެވި ވާލީންގެ ތެރެއިން މީސްތަކުން ޝަކުވާ ހުށަހަޅުއްވާފައި ތިއްބެވި ބޭކަލުންނާއި އަލީގެފާނުގެ ސިޔާސަތު ދެކޮޅުވެރިވާ ބޭކަލުން މަޤާމުން ވަކިކުރެއްވުން .

2- ޢުޘްމާނުގެފާނުގެ ޤާތިލުންގެ ބަދަލު ހިއްފެވުން ލަސްކުރައްވާ، ފިތުނަކަމުގެ ކަންކަން ހަމައަކަށް

3- އެއްކުރުމަށް ކުރަންޖެހޭ މަސައްކަތް އިސްކުރެއްވުން.[508]

ޖަމަލު ހަނގުރާމަ

ފިތުނަވެރިންގެ ޖަމާޢަތުން މަދީނާއަށް ވަދެ ޢުޘްމާނުގެފާނު ޝަހީދުކޮށްލިއިރު ޢާއިޝަތުގެފާނު ހުންނެވީ އަހަރުގެ ޙައްޖުވުމަށް މައްކާއަށް ވަޑައިގެންނެވި ގޮތަށް އެކާގައެވެ. އެހެންކަމުން މަދީނާގައި ފިތުނަވެރިން އަމަލުކުރި ގޮތް އެކަމަނާއަށް ރަނގަޅަށް އޮޅުންފިލާފައެއް ނުވެއެވެ. މިހެން

---

[505] ޝާކިރު، މަޙްމޫދު، **ތާރީޚުލްޚުލަފާއުއްރާޝިދީން** (ޞ 259)

[506] އިބްނުކަޘީރު ، އިސްމާޢީލް ބިން އުމަރު: **އަލްބިދާޔާ ވައްނިހާޔާ** (ދާރުލްމަޢާރިފް، [illegible]، ބައިރޫތު، 1977) (4/ޞ 237)

[507] [illegible] [illegible] ދަރިކަލުން، އަދި [illegible] [illegible] ، އެބޭކަލުންގެ ދުނިޔޭގައި [illegible] ސުވަރުގޭގެ [illegible] ކަމުގެ އުފާވެރި ޚަބަރު [illegible] ދިހަބޭކަލުންގެ [illegible] އެއްބޭކަލެއް

[508] ޝާކިރު، މަޙްމޫދު، ތާރީޚުލްޚުލަފާއުއްރާޝިދީން (ޞ 259)

ހުސްނަފްސާކާރު ޙަޟްރަތުގެ ޢަބައިދުގެފާނާ ދުކަލުން މައްކާއަށް ވަޢުދުވެވުނެވެ. އަދި މައްކާގައި ތިއްބަވާ، މިބޭބޭކަލުން ބައިޢަތު ހިފުއްވިއެވެ. މިބައިޢަތަކީ ހިފާޒަތުދިނުމަށް ޢުޘްމާނުގެފާނުގެ ޤާތިލުންގެ ބަދަލު ހިއްޕެވުމަށް ޢަލީގެފާނުގެ އަރިހުން އެދިވަޑައިގަތުމަށެވެ.[509] ހަނގުރާމަކުން މިބޭކަލުން ޢަލީގެފާނުގެ އަރިހުން މިކަމަށް އެދިވަޑައިގަތެވެ. ޢަލީގެފާނު މިކަމަށް އުޒުރުވެރިވެ ވަޑައިގަތީ އޭރުގެ ޙާލަތު ހަމަޖެހިގެން ނުވާތީ ޤާނޫނީ ގޮތުން ނިޒާމުގައި ހުރިގޮތެވެ.

ދެން މައްކާގައި ތިއްބެވުމަށްފަހު ޢާއިޝަތުގެފާނާއި ޠަލްޙާ ބިން ޢުބައިދިﷲ އާއި އައްޒުބައިރު ބުނުލްޢައްވާމާއި އަދި މުސްލިމުންގެ އެތައްއެތައް ބަޔަކާއެކު ދަތުރު ކުރެއްވީ ބަޞްރާއަށެވެ. އެއީ އާޔާ ތިއްބަވައިގެން ޢުޘްމާނުގެފާނުގެ ޤާތިލުން ބަދަލު ހިއްޕެވުމަށް ދެއްވުމަށް ޢަލީގެފާނު އަރިހުން އެދިވަޑައިގަތުމަށެވެ. ޢާއިޝަތުގެފާނު މައްކާއިން ނުކުމެ ވަޑައިގެންނެވުމުން ބަޞްރައިގެ އަހަރެމެންގެ މައިދާނުގެ ބަޔަކު ބޭބޭއިންގެ ޢާއިލާގެ ދިފާޢުގެ ބަދަލުގައި އަހަރަމެން ދިފާޢުކުރައިން ވެއްޖެ. "މިއީ ބޮޑުވެގެންވާ ނުބައިކަމެވެ. މިފަރާތުގެ މީހުންގެ އަތުން ކަމުގައިވާ ބަސްތަކާ މީހުން ކާފަރުވެއްޖެއެވެ! އަދި އެބައިމީހުންގެ އެ ބަލަހައްޓަން ހިންގާނު ކުރާނެއެވެ! މިހާރު ބައިމީހުންނަށް ޝަރީޢަތުގެ މީހުން އެކަހަލަ ކަންތައްކުރުން ފުރާނެއެވެ. މިހާރު ބައިމީހުން ޢުޘްމާނުގެފާނު މުސްލިމުންނާ ދެކޮޅަށް ހިތަ ތެދުވި ދެކޮޅުވެރި ބަޔަކު ފަހަރުމެހެއް ﷲ ތަޢާލާ ނަހީކުރައްވާފައިވެއެވެ."[510] އިމާމު ޠަބަރީގެ މަޤްޞަދުން ތާރީޚަށް ދެބައި ހުސްނަމި ޝަރުހި ވާހިޔާ ދެކޮޅަށް ނުކުންނަމުން ޢާއިޝަތުގެފާނު ކަނޑައެޅިފައި ހުރި. އަދި އެކަމުގެ ބޮޑުތަނެއް ޢުޘްމާނުގެފާނުގެ ޤާތިލުން ބަދަލު ހިއްޕެވުމެވެ.

ޢަލީގެފާނަށް މިހަބަރު ފޮނުވައިލެއްވުން ދަތުރުކުރައްވައި އެއާލާބާހުން ޢަލީގެފާނުފޮނުވާ އިރާޤަށް ދަތުރު ކުރެއްވިއެވެ. މިދަރިމީހުންގެ ދަތުރުގެ މަޤްސަދަކަށް ވިއީ އިޞްލާޙުވެރިން ބަހާނަ ކުރައްވާށެވެ އިޞްލާޙު ކަމުގައެވެ. ވީހާ މާތް ﷲ ވަޙީކުރައްވާފައިވާ ގޮތެވެ. لَّا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا[511] މާނައީ "صدقات އެއްކުރުމަށް، ނުވަތަ ހެޔޮކަމެއް ކުރުމަށް، ނުވަތަ މީސްތަކުންގެ ދެމެދުގައި صلح އެއް އުފެއްދުމަށް أمر ކޮށްދީ މީހާ (ސިއްރު ރޭވުމުގައި ދައްކާ ވާހަކަ) މެނުވީ، އެއުރެން ސިއްރު ރޭވުމުގައި ދައްކާ ގިނަ ވާހަކަތަކުގައި

---

[509] އަބޫޒަހުރާ، ޝައިޚު: ޚާތަމުއްނަބިއްޔީން (ސ255)

[510] އައްޠަބަރީ، އަބޫޖަޢްފަރު މުޙައްމަދު ބިން ޖަރީރު: ތާރީޚުއްޠަބަރީ (ދާރުލްމަޢާރިފު ، މިޞްރު، 1960) (5/ ސ166)

[511] سورة النساء آية 114

ހުރިކަމެއް ނެތެވެ. އަދި، ﷲގެ ރުހިވޮޑިގަތުން އެދިގެން އެކަންތައް ކުރާހިރާ (ދަންނާށެވެ!) ތިޔަ، ތިމަންރަސޫލާގެ އުމީރަކަށް ބޮޑުވެގެންވާ ދަރުމައެއް ދެއްވާހުރިވެވެ ."

ދެން މިކަމާގުޅޭ އެކި ބޭކަލުން ސުވާލު ދެންނެވުމުން ޖަވާބުގައި ވިދާޅުވި ތިމަންކަލޭގެފާނު ބޭނުންވިޔަސް އިސްލާޙުވާނެއެވެ. އެއީ ޢާއިޝާގެފާނާއި އެކަމަނާގެ އަރިހުގައި ތިބި މީހުން ތިމަން އެދިވަޑައިގަންނަވާ ގޮތް ޙަޟްރަތު ކުރައްވުމާއި އެގޮތަށް އިޖްތިހާދު ދެއްވުމެވެ. ނަމަވެސް އެބައިމީހުން އެބައިމީހުންގެ އުޛުރުގެ ވައްކަން ދުރުކަމާ ހުރިވެވެ. މިދެގޮތުން ގޮތެއް ނުފެނުން ނަމަ އިތުރަށް ވާހަކަ ދައްކައިގެން މައްސަލަ ހައްލު ކުރައްވާހުރިވެވެ. މިދެބައިމީހުން ބަސްބަހާގެ ކައިރިން ބައްދަލުވި ޖަގަހައްކަށެވެ. މިދެފަރާތުގެ ދެމެދުގައި ސުލްޙަވެގެން ވަރަކަށްމެ ދެކެވުން ދަރަނިކަން އަބްދުﷲ ބިން ސަބާއާއި އޭނާގެ އަޞްޙާބުން މިދެބައިމީހުން އެއްބަސްވެ އެކަމިގެކަން ވަދާން ކަމުގެ ބިރުންހަކާއި އެޅުމުގެ ގަދަސިއްޔަތުގައި ނުކުތް ދެގަޅުދު ހަރައި މިދެބައިމީހުންގެ ތަޢާރުޟު ހަމަޖެހި ކުރުމުން ކޮންމެ ބައިކަނޑާލިގެ ހިލި އަނެއްބަޔަކަށް އަދިރާކުރިއް މަކަސް ގެނިކަމުގަނޑެވެ. ދެން ކޮންމެ ބައެއްވެސް ހަތިޔާރު ހިފައިގެން ނުކުތް އަނެއްބަޔާ ހަމަލާ ދިނީއެވެ. މިހުންކަމުން މިހަނގާމަ ފުރިހަމަ އެދުވަހުގެ ގެންދިޔުމުން ފުރަތަމަ ފާހަގަކުރެވެ. އެދުވަހުގެ އިރުއޮއްސުމުގެ ކުރިން ހަނގާމަ ނިމުނީއެވެ.

ޖަމަލު ހަނގާމަ ހިނގީ ހިޖްރައިން 36 ވަނަ އަހަރުގައެވެ.[512] މިހަނގާމައަށް އަލީގެފާނުގެ އަރިހުގައި ނުކުތް ލަޝްކަރުގެ އަދަދަކީ 10 ހާސް ކަމުގައި ވެއެވެ. ޖަމަލުގެ އަހުލުވެރިންނާއެކު ނުކުތްކަމަށް ވާނީ 5 ހާހާއި 6 ހާހާ ދެމެދުގެ އަދަދެކެވެ.

މިހަނގާމައަށް ޖަމަލު ހަނގާމައިގެ ނަމުން ނަންދެވުނީ އުއްމުލްމުއުމިނީނަ ޢާއިޝާ ރަޟިޔަﷲ ޢަންހާ މިހަނގާމައިގާ ޖަމަލެއްކަން ސަވާރުވެ ވަޑައިގެން އިންނެވުމުންނެވެ. އަދި އެކަމަނާގެ ލަޝްކަރު ބަލަވާން ފެނުމުން ގިނަ ބައަކު މިޖަމަލުގެ ކައިރިއަށް އައިސް އެއްވެ ހުރުމުގެ ސަބަބުންނެވެ. އަދި ޖަމަލުގެ ވަށައިގެން ގިނަ ބައަކު ޤަތުލުވެވުން ދިއުމުންނެވެ. މިހަނގާމަ އެންމެ ގާތަށް ދިމަވީ ޖަމަލު ޤަތުލުކުރެވުން މިސްކީނުން އެކި ދިމަދިމާއަށް ބެދި މިގާ ހިސާބުން ހަނގާމަ ހުއްޓިގެން ދިޔުމުންނެވެ.[513] އަލީގެފާނު މިބައިމީހުންގެ މައްކަން

---

[512] އަބޫޒަކަރިއްޔާ، ސަލާއީ: **ތާރީޚުލްއިސްލާމީ** (ސ255)

[513] އައްނައްޖާރު ، މުޙައްމަދު އައްޠައްޔިބު ، **ތާރީޚުލްދައުލަތުލްއިސްލާމީ** (މަކްތަބަތުލްމަނާރު، އައްޒަރްޤާއު، 1985) (ސ38)

ގަދަފަ ވަޑައިގެންނެވި ނަމަވެސް އެމަނިކުފާނުގެ މުޅި އަނިޔާ މުދަލުގެ ގޮތުގައި ބަހައްޓަވާ ހައްދަވާފައެއް ނުވެއެވެ.

ޢަލީގެފާނު ވިދާޅުވަނީ "ތިޔަބައިމީހުންނަކީ މީހަކު އުއްމުލްމުއުމިނީން އައްސަޔްޔިދާ ޢާއިޝާ އަސީރެއްގެ ގޮތުގައި ބަލަން ބޭނުންފުޅުވޭތޯ؟ ދެން މިސްކީނުން ބަސްފުޅުތަކުގައި ދައްކަވައިފިއެވެ. ޢަލީގެފާނު ޢާއިޝަތުގެފާނަށް ގޮވާލައްވައި ހިތްވަ އެކަމަނާ ކޮށިއާރު ފޮނުއްވި ބަސްރާގެ އަންހެނުންނެވެ ބިސް 40 އަންހެނުންގެ ޖަމާޢަތަކާއެކު އެތަން މަދީނާއަށް ފޮނުއްވިއެވެ. އެކަމަނާގެ ޖަމަލުގެ ހަނގުރާމަ ކައިރީގައި ޢަލީގެފާނު ހިންގަވާއިގެން ބަސްރާގެ ޚަޒާނާ ހަމައަށް ނުކުންނެވިއެވެ. އަދި އެކަމަނާގެ އަރިހުގައި އެކަމަނާގެ އަޚް މުޙައްމަދު ބިން އަބޫބަކުރުވެސް ފޮނުއްވިއެވެ. އެކަމަނާއާ އަލްވަދާޢު ވިދާޅުވުމަށް ޢަލީގެފާނުގެ ބޭފުޅުން އެއްވަރުގެ ބަސްރާއިން ދަތުރުކުރައްވައި ހިނގައިދިޔައެވެ.[514] ޢާއިޝަތުގެފާނު މިބަދަލުތަކާ ދުރު ހިތްވަރުދޭނެ ވިދާޅުވި ބަސްފުޅުގައި ވެއެވެ. " ޖަމަލު ހަނގުރާމައިގެ ދުވަހުގެ ކުރިން މިހަނގުރާމަ އަވަސްކޮށް ނިމި ދާނަމަ ހައްޔަރު ހާލަތު ހުރިއޮތީ؟"[515] އެކަމަނާގެ އަރިހުގައި މިދުވަހުގެ ވާހަކަ ދަނޑިވެއްޖެނަމަ އެކަމަނާގެ ބޮޑުވާނެ ތެދު ވަރަށް ހިތިވި ކަރުނަވެއެވެ.

މިދުވަހު މަސްތޮޅިއަކު އެއްލި ދުންޖަހަން ޖެހިގައި ޖަމާލުދީގެން ޝަހީދުވިއެވެ. ޖަމަލު ހަނގުރާމައިގެ ޒުބައިރުގެފާނު މަޤާމަށް ވަޑައިގެންނެވިކަން ވާދިއްސަބާއިގައި[516] ޢަދަދުވެރި ގޮތްގައި ޝަހީދުކުރި އަމުރު ބުން ޖަރމޫޒެވެ. އެއަށްފަހު ޒުބައިރުގެފާނުގެ އިސްތިރިފަޅު ޢަލީގެފާނުގެ އަރިއަހަށް ގެންދެވުމުން ޢަލީގެފާނު ޢަމާރާ ދިމާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. "ބަޔަފާއްޔާގެ ދަރިކަލުންގެ ޤާތިލަށް ނަރަކަލުފި ކަލޭގެ އުފާވި ހަބަރު ދުލުވެ." ރިވާވެގެންވާ ގޮތުގައި މިހަނގުރާމައިގައި ޒުބައިރުގެފާނު ޢަމަލީ ގޮތުން ބައިވެރިވެ ވަޑައެއް ނުގަންނަވައެވެ. ސަޢީބުގެ ހަނގުރާމައިގެ މައިދާނުން ޒުބައިރުގެފާނާ ޢަލީގެފާނު ބައްދަލުވުމުން ޢަލީގެފާނު ޒުބައިރުގެފާނަށް ރަސޫލާގެ ޙަދީޘް ހަދުމަކުރަން ދެއްވިއެވެ. (ޙަދީޘް ތިޔައީން)"ތީގެ ދުއާކަލުން ހަނގުރާމަ ކުރައްވާނީ ކަލޭގެފާނަށް އަނިޔާވެރި ޒުބައިރުގެފާނު ވާނީ އަނިޔާވެރި ޤަރު ކަމުގައެވެ."

ފަރިތަކުރުން 27

ތިރީގައިވާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދީބާ!

---

[514] އަލްފުސޫލް. އަމީން : ތާރީޚު އަލްޚުލަފާއުއްރާޝިދީން (ސ94)

[515] އަބޫޚަލީލް، ޝައުޤީ : **ޢަބްޤަރިއްޔަތުއްޞިއްދީޤު** (ސ255)

[516] ވާދިއްސިބާޢަކީ ޢިރާޤުން މައްކާއަށް ދާމަގުގައި އޮންނަ ވާދިއެކެވެ. މިވާދިގައި ވަރަށް ފެންގިނަ ފެންވަޅެއް ހުރެއެވެ.

1- ޢުމަރުގެފާނު ޝަހީދުކުރެއްވި ފިތުނައިގެ ޙާދިސާގެ ޚުލާޞާއެއް ލިޔޭ!

2- "މިޢަމަލުގެ ބަދަލު މީހުން ކުރާ ތޮޅުމަތީ ޢުމަރުގެފާނަށް ޢާއިލާގެ ބޭފުޅުންނަށް މަޖިލީހަށް ދުއްލަ ބޭކާރުވާ ބޭން ކަނޑައަޅުއްވާށެވެ." މިކަލާމާ އެއްބަސްވަންތޯ؟ އެއްބަސްވާނަމަ އެއްބަސްވާކަން ނުވާނަމަ ސަބަބާއެކު ބަޔާން ކުރޭ!

3- ޖަމަލު ހަނގުރާމަ ހިނގަންޖެހުނީ ކީއްވެގެންތޯ؟

ޞިއްފީން ހަނގުރާމަ

ޙާޞިލުވާން މިންވަރު

- ޞިއްފީން ހަނގުރާމަ ހިނގައިދިޔަ ގޮތާއި ޢަލީގެފާނު ޝަހީދުކުރެވުނު ގޮތް އޮޅުންފިލުން.
- ޙަސަންގެފާނުގެ ޚިލާފަތާއި ޖަމާޢަތުގެ އަހަރު ދެނެގަތުން.

މިއީ މުޢާވިޔަތުގެފާނާ ޢަލީގެފާނާ ދެމެދު ހިނގާދިޔަ ޚިޔާލު ހަމަ ނުޖެހުންތަކުގެ ސަބަބުން ހިނގާ ދިޔަ ދެވަނަ ހަނގުރާމައެވެ. މިހަނގުރާމަ ހިނގާދިޔައީ ހިޖްރައިން 37 ވަނަ އަހަރުގައެވެ. މިހަނގުރާމަ ހިނގުމުގެ ސަބަބަކީ ޢަލީގެފާނު ޚަލީފާކަމަށް އިސްތިޚްލާފުވުމުން މުޢާވިޔާ ޝާމްކަރައިގެ ވާލީ ކަމުން އަޒުލު ކުރެއްވުމުން އެކަން މުޢާވިޔާގެފާނު ގަބޫލު ނުކުރައްވައިފިއެވެ. ހަމައެއާއެކު މުޢާވިޔަތުގެފާނު ޢަލީގެފާނަށް ޚަލީފާކަމަށް ބައިޢަތުވުން ނުހިއްޕެވިއެވެ. ޢަލީގެފާނު ޝާމްކަރައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ކިބައިން ޚަލީފާކަމުގެ ބައިޢަތު ހިއްޕެވުން ބޭނުންފުޅު ވިއެވެ. ސަބަބަކީ މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި ފިތުނަ އުފެދި ލޭއޮހޮރުވުން ހިނގަން ބޭނުންފުޅު ނުވުމެވެ.[517]

މިހެންވުމުން މިބައިމީހުން ކިޔަމަން ކުރެއްވުމަށްޓަކައި ޢަލީގެފާނު ލަޝްކަރާއެކު ނުކުންނަވައިފިއެވެ. އަދި މިޚަބަރު ލިބުމުން މުޢާވިޔާވެސް ލަޝްކަރާއެކު ނުކުންނަވައިފިއެވެ. މިދެބައިމީހުން ބައްދަލުވީ ފުރާތުކޯރުގެ ހުޅަނގު ފަރާތު އައްސޭރީގައި ހުރި ސަރަޙައްދުންނެވެ. މިސަރަޙައްދަށް ކިޔަނީ "ޞިއްފީން" އެވެ.[518] މިދެލަޝްކަރުގެ ދެމެދުގައި ހަނގުރާމަ ފެށުނީ ހިޖްރައިން 37 ވަނަ އަހަރުގެ ޞަފަރު މަހުގެ 1 ވަނަ ދުވަހުއެވެ. މިހަނގުރާމަ ހިނގުމުގެ ކުރިން މިދެލަޝްކަރުގެ ދެމެދުގައި ޞުލްޙަ ލިޔުންތަކެއް ބަދަލު ކުރެވިފައި ވެއެވެ. މީގެން ތަފާތު ކުރަނީ މިދެލަޝްކަރުގެ ދެމެދުގައި ނަޞްރަތު އޮތް ނަމަވެސް ދެފަރާތުންވެސް ހަނގުރާމައަކާނުލައި އިސްލާހުވުމަށް އަދި ބޭފުޅުން އިސްކަންދޭ ކަމެވެ. އެހެންނަމަވެސް މިމަސައްކަތްތަކުގެ ނަތީޖާއެއް އެހެރިސާބަކަށް ފެނިފައެއް ނުވެއެވެ.

---

[517]- ޝަލަބީ، އަޙްމަދު : އައްތާރީޚުލްއިސްލާމީ (މަކްތަބަތު ނަހްޟާ، އައްޤާހިރާ،1988) (ސ202)

[518]- އައްޠަބަރީ، ޝަލަބީ : **ތާރީޚުލްއުމަމީ** (ސ255)

އެންމެ ފަހުން މިދެފަރާތުގެ ދެމެދުގައި ހަނގުރާމަ ފެށުނީ އިތުރު ބައެއް ބާރިޤާތަކަން ފަހުގައެވެ. އެކޮޅުން ދެފަރާތުގެ ދެމެދުގައި ހިނގައި ދިޔަ ކުރިމަތިލުންތަކެއް އޮތެވެ. އެއީ މުބާރިޒާގެ ލަޝްކަރުގެ ބަލުދުގެ ދަނޑުގައި އޮތް ފުންނަގެއްގެ މަސްއަކަތް ބާރުފުޅުވަން ޔަރްމޫކުގެ ލަޝްކަރުންވެސް ބައްޓަންވެވުނެވެ. ދެފަރާތުގެ ކުރިމަތިލުމުގައި ޔަރްމޫކުގެ ލަޝްކަރަން ކާލިދާބު ޔިބޫދުން އެސްކަރަބާއްދަން ބާރުފުޅުވަނަކާއި ބަދަލުގައި މިބުރުގެ ބަދަލުގައި ބާރުފުޅުވަނަކާއި ފެން ނުވުމަން ފަހަ ފޮނުވާ ބޯފުޅުއްނިން ޤާދިސިއްޔާއިން އަރުވައި ބޮޑުފަންޓެއް ކުރުއަތްފުޅު ކޮށެވެ.

އަނެއްކަމަކީ ދެފަރާތުގެ ދެމެދުގައި ހަނގުރާމަ ފެށުނުއިރު ދެބައިމީހުންގެ ބާރުވެސް ތަފާތުވުމެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެއްވެސް ބަލާއިރު ހަނގުރާމައިގެ ކާލިދުބު ލިބިފައި ނުވެއެވެ. އަޙްމަދުގެ ފާނުގެ ލަޝްކަރަން ނަސީހަތު ލިބިދާން ކަމަނަ ހިލޭރަށް ކާލިދު ދުވަހެއްގެ ހަނގުރާމަ ނިމުނީ ވަކި ބަދަލަން ކާލިދުބު ނުލިބިއެވެ. މިބާރުތަކުގައި ބާރާގެ މިދުބައިލަޝްކަރާދިންގެ ގޮނަ ބަދަލު އެއްބަދަލު އަތްއަދަލާ ބައްދަލުކުރާން ވާހަކަ ދަރުބާ ހަދާކަށް ބާރުވެގެން ފެށެވެ. މިހަނގުރާމައިން އަލިގެވުމެއް އަބުރާއި ނުކުތީ މިހާރުގެ އަލްފުލުޔަ 120000 މީހުންނެވެ. އަދި މުސްލިމުންގެ ފޮނުވުނު ދުބައިގައި 90000 މީހުން ނުކުތީކަމަށް ބާރުވޭގެން ވެއެވެ. އެހެން ބާރުވެރިއެއްގައި ވަނީ މިހަނގުރާމައަކުން ޔަރްމޫކުގެ އަބުރާއި ނުކުތީ ލަޝްކަރުގެ އަދަދަކީ 100 ހާސް ކަމުގައެވެ. އަދި މުސްލިމުންގެ އަބުރާއި ނުކުތީ މީހުންގެ އަދަދަކީ 70 ހާސް ކަމުގައެވެ.[519] މިހަނގުރާމަ ހިނގި މުއްދަތުގެ ތެރެއިން ހަމްދުވަހުގެ މުއްދަތުގެ ތެރޭގައި ކާލިދު ދުވަހަކުވެސް ގަދަފުން ފެނިގެން ދިޔައީއުސްތާދި ހަމައެކަނި ހަނގުރާމަ ހިނގާފައި ވެއެވެ. އަދި ކާލިދު ދުވަހަކުވެސް ދެފަރާތުގެ ލަޝްކަރުން ވަކި މީހަކާ އެދުވަހުގެ ކާމިޔާބު ކަމުގައި ކަނޑައަޅައި ހަނގުރާމަ ހިނގާފައި ވެއެވެ. ދެބަޔަކަށް ދުވާހާ ހަމަވަނަ ދުވަހުގައި ކާމިޔާބުން އިސްވެ ހަނގުރާމަ ހިނގިއެވެ. އަރުވަނީ ދުވަހު ލަޝްކަރުގެ ނުކުތުމުގެ ދުބައިލަޝްކަރުގެ ކާމިޔާބުކަމުން ނުވެއެވެ. މިދުވަހު ކުރުމުން ފީނިގެން އިސްތާ ވަގުތަށް ހަނގުރާމަ ދުލިގެން ދިޔައެވެ. ދުން އަލުން ނުވަވަނަ ދުވަހުގެ ހަނގުރާމަ އިސްކާރު ހިނގިލި ދުބައިލަޝްކަރުގެ ވެރިން އިސްވެ ބިއްބަވައިގެންނެވެ. މިހަނގުރާމައިގައި ދުބައިލަޝްކަރުގެ 25 ހާސް މީހުން އަދި މުސްލިމުންގެ ލަޝްކަރުން 40 ހާސް މީހުން ޒަޚަމްވެގެން ދިޔައެވެ. އަދި މިހަނގުރާމައިގައި ދުބައިލަޝްކަރުގައި ހިމެނިވަޑައިގެން ޢަބްދުﷲ ބިން ޤާސިމު ޝަހީދުވިއެވެ. އެކަކާގެ ފާނާމެދު ރަސޫލާ

---

[519] _ އަލްޙަރަމީ، ޙާފިޡު ބިން ޢަބްދުﷲ: މުސްނަދުލްއިމާމްއަޙްމަދު (ދާރުސާދިރު، ބައިރޫތު، 1979) (414/3)

ޙަދީޘްކުރައްވާފައިވާ މަޝްހޫރު ބަސްފުޅުގައި ވެއެވެ. قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يا ابن سمية تقتلك الفئة الباغية[520] މާނައަކީ، "ރަސޫލުﷲ ޙަދީޘްކުރައްވިއެވެ. އޭ ސުމައްޔާގެ ދަރިކަލުންނޭވެ! ކަލޭ ޤަތުލުކުރާނީ ބާޣީންގެ ޖަމާޢަތަކުންނެވެ." އަލްއިމާމު އިބްނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވަނީ ސިއްފީން ހަނގުރާމަ އިސްވެ ފެށި ޢަލީގެފާނު ކަމުގައެވެ. [521] ޢަބްދުލްޢަޒީޒު ބިން ބާޒު ވިދާޅުވަނީ "ޢައްމާރު ބިން ޔާސިރު ޤަތުލުކުރީ ސިއްފީން ހަނގުރާމައިގައި މުޢާވިޔާގެ ލަޝްކަރުން ކަމަށްވާތީ އެބައިމީހުން ބޭރުވެސް ބާޣީން ކަމުގައެވެ."[522] އަދި މިކަމަށް އަލިއަޅުވާ ލައްވަވަމުން އަލްއިމާމު އިބްނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވަނީ "މިއިން ދަލީލު ކުރަނީ ޢަލީގެފާނުގެ ޚިލާފަތް ޞައްޙަ ކަމުގައެވެ."[523] ހަމަ މިކަމުގައި ވާހަކަ ދައްކަވަމުން ސަޙީޙު ބުޚާރީގެ ޝަރަޙު އަލްޙާފިޡު ފަތްޙުލްބާރީގައި ވިދާޅުވަނީ "ޝާމްގެ އަހުލުވެރިންގެ އަތުން ޢައްމާރު ޤަތުލުކުރުމުން ދޭހަވަނީ ޢަލީގެފާނު ހުންނެވީ ޙައްޤުގެ މަގުމަތީގައި ކަމެވެ."[524] މިހިސާބުން މުޢާވިޔާގެފާނަށް ވިސްނިވަޑައިގަތީ މިކަން މިކަހަލަ ދެފަރާތުގެ ޢަލީގެފާނުގެ ލަޝްކަރުން ގެއްލުން ލިބިގެން މިހަނގުރާމަ ނިމިދާނެ ކަމުގައެވެ. އެހެންވެ މުޢާވިޔާގެފާނު އެފަރާތުގެ ލަޝްކަރަށް އަމުރު ކުރި ކަނޑިތަކުގެ ކުރިގައި މުސްޙަފު އުފުލައި ޤުރްއާނުގައި ވާގޮތަށް ޙުކުމްކުރުމަށް ގޮވާލިއެވެ. މިކަމަށް ޢަލީގެފާނު ބޭނުންފުޅުވެ ވަޑައިގެން ނަމަވެސް ލަޝްކަރުގެ ގިނަ ބައެއް ބޭނުންވީއެވެ. އެހެންކަމުން ޤުރްއާނުގައިވާ ގޮތަށް ޙުކުމް ކުރުމަށް ހަނގުރާމަ ހުއްޓާލިއެވެ.

މިހިސާބުން މުޢާވިޔާގެފާނަށް ވިސްނިވަޑައިގަތީ މިކަން މިކަހަލަ ދެފަރާތުގެ ޢަލީގެފާނުގެ ލަޝްކަރުން ގެއްލުން ލިބިގެން މިހަނގުރާމަ ނިމިދާނެ ކަމުގައެވެ. އެހެންވެ މުޢާވިޔާގެފާނު އެފަރާތުގެ ލަޝްކަރަށް އަމުރު ކުރި ކަނޑިތަކުގެ ކުރިގައި މުސްޙަފު އުފުލައި ޤުރްއާނުގައި ވާގޮތަށް ޙުކުމްކުރުމަށް ގޮވާލިއެވެ. ދެން މިބައިމީހުން އަނބުރާ ނުކުމެވުމުން ޖުނޫނީ ހަކުގެ ކުރިގައި އުފުލާއި ދިރިއުޅުއްވާ އުއްޙުއްވި ހަރަކާތްގެން ނުކުތުމަ ޤުރްއާނުގައިވާ

---

[520] - އަލްބުޚާރީ، މުޙައްމަދު ބިން އިސްމާޢީލު: **ޞަޙީޙުލްބުޚާރީ** (ޙަދީޘް ނަންބަރު 436)

[521] -އިބްނު ތައިމިއްޔާ، އަޙްމަދު ބިން ޢަބްދުލްޙަލީމް: **ފަތާވާ އިބްނު ތައިމިއްޔާ** (މަޖްމަޢު ކުތުބުއްރަސާއިލުވަލްފަތާވާ، ޗާޕު 1326 (4/ޞ 487)

[522] - އިބްނު ބާޒު: **ފަތާވާ ވަމަޤާލާތު މުތަނައްވިޢާ** : (6/ ޞ87)

[523] - އިބްނު ތައިމިއްޔާ، އަޙްމަދު ބިން ޢަބްދުލްޙަލީމް: **ފަތާވާ އިބްނު ތައިމިއްޔާ** (4/ ޞ437)

[524] -އައްޞައްލާބީ، ޢަލީ މުޙައްމަދު :**އަލްޙަސަން ބިން ޢަލީ ޝަޚްޞިއްޔަތުހޫ ވަޢަޞްރުހޫ** (މުއައްސަސަތު އިޤްރައު، ޗާޕު 2007) (ޞ59)

ގޮތަށް ޙުކުމް ކުރުމަށް ގޮވުމުން މިކަމަށް ޢަލީފާނު ބޭނުންފުޅުވެ ވަޑައިގެން ނަމަވެސް ޢަސްކަރުގެ ގިނަބަޔަކު އެގޮތަށް އެކަން ކުރަން ބޭނުންވިއެވެ. އެހެންކަމުން ޤުރުއާނުގައިވާ ގޮތަށް ޙުކުމް ކުރުމަށް ހަނގުރާމަ ހުއްޓާލިއެވެ.[525]

ދެފަރާތުގެ ދެމެދުގައި ޙުކުމް ކުރުމަށް ޢަލީފާނުގެ ފަރާތުން ފޮނުއްވަން ނިންމެވީ އިބްނު ޢައްބާސް އެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެކަމާ އިބްނު ޢައްބާސް އެއްބަސްވުމެއް ވަޑައި ނުގަތެވެ. އަދި ޢަސްކަރުގެ ގިނަބަޔަކު އެކަމާ ދެކޮޅު ހެދިއެވެ. އެހެންވެ މިކަމަށް ޢަލީފާނުގެ ފަރާތުން ފޮނުއްވީ އަބޫމޫސާ އަލްއަޝްޢަރީއެވެ. ހިޖުރައިން 37 ވަނަ އަހަރުގެ ރަމަޟާން މަހުގައި ޢަލީފާނުގެ ޙަކަމުވެރިޔާ އަބޫ މޫސާ އަލްއަޝްޢަރީއާއި އަދި މުޢާވިޔާގެ ޙަކަމުވެރިޔާ ޢަމްރު ބްނުލްޢާޞް[526] ކަނޑައަޅައި ބޭއްވި ބައްދަލުވުމުގައި އެއްބަސްވެވުނީ މިކަންކަން އެއްއަހަރު ވަންދެން ފަސް ކުރުމަށްފަހު ދެން އަންނަ ރަމަޟާންމަހު ހިސާބުން ޙުކުމް ކުރުމަށް ބައްދަލުވުމެއް ބާއްވުމަށެވެ. ދެން ދެބައިގެ ޢަސްކަރު ވަކިވެ އެއްބަޔަކު ދިމަޝްޤަށް އަނެއްބަޔަކު ކޫފާއަށް ރުޖޫޢު ވެއްޖެއެވެ. އަނެއް އަހަރުގެ ރަމަޟާން މަހު މިދެފަރާތުގެ ދެމެދުގައި ޞުލްޙު އެއްބަސްވުން އޮތީ މުސްލިމު އުއްމަތުގެ މަސްލަޙަތު ފުރިހަމަވެއެވެ. މިދެފަރާތް އެއްބަސްވުން ހެދުމުން ޢަލީފާނުގެ ޢަސްކަރު ދެބަޔަކަށް ބަހިގެން ދިޔައެވެ. މިފަހަރު މިޢަސްކަރު ދޫކޮށް ނިކުމެގެން ދިޔަ މީހުންނަށް ޚަވާރިޖުން ކިޔައެވެ. އެމީހުން ބުނަނީ ﷲ ފިޔަވާ އެހެން އެއްވެސް ފަރާތަކަށް ޙުކުމް ކުރުމުގެ ބާރެއްނެތެވެ ނުވަތަ لاحكم الا الله އެވެ. އަދި ހަމައެހެން މިދަނޑިވަޅުގައި ޢަލީފާނުގެ އަރިހުގައި މަޑުކުރި މީހުންނަށް "ޝީޢަތު ޢަލީ" އޭ ނުވަތަ ޢަލީފާނުގެ ޖަމާޢަތުގެ މީހުން ނުވަތަ ޢަލީފާނުގެ ވަފާތެރި މީހުންގެ ނަން ދެވުނެވެ.[527]

ޝަހީދުކޮށްލުން

ޢަލީފާނު ޝަހީދުކޮށްލީ ހިޖުރައިން 40 ވަނަ އަހަރުގެ ރަމަޟާންމަހުގެ 17 ވަނަ ދުވަހުގެ ފަތިސްވަގުތުގައި ޢަބްދުއްރަޙްމާނު އިބްނު މުލްޖަމް ކިޔާ ޚާރިޖީއެއްގެ[528] އަތްދަށުންނެވެ. މިކަމަކީ

---

[525] - ޝަލަބީ، އަޙްމަދު : އައްތާރީޚުލް އިސްލާމީ (ޞ203)

[526] - މިއަދުގެ ޖައުފު (ބިރުމަތީގެ ބިމާ) ކަމަށް ހިމެނޭ ޢަރަބިޔާގެ އުތުރު ކައިރި ދާއިރާ ސަޢޫދީ ބިމެވެ

[527] - އަބޫޒަހްރާ ، މުޙައްމަދު: ތާރީޚުލް މަޛާހިބިލް އިސްލާމިއްޔާ (ޞ 256 - 257)

[528] - ޚާރިޖީންނަކީ ޞިއްފީން ހަނގުރާމައިންފަހު ޢަލީފާނާ ދެކޮޅުވެރިވި އެކަމަކާ ޢަސްކަރުން ވަކިވެގެން ދިޔަ ޢަލީފާނަށް ކިޔާ ބަޔަކަށް ކިޔާ ނަމެވެ މީހުންނެވެ.

އޭގެ ކުރިން އޭނާއާއި އެކުވެރިން ޚަވާރިޖުން ހިނގި ކަމެކެވެ.[529] އޭނާ ހިތްޕިހި އޭނާ ޢަލީގެފާނު ޝަހީދު ކުރުމުން "الله ނަން ކުރެއްވިކަމެއް" ބުނެފައިވާ ކަމަށް ވާން ކަމަށެވެ. އެއީ އެދުވަސްވަރު ހިނގާފައިވާ ތަފާތު ބާރުތާ ތަކަން ބޮޑަށް ތިބި މިބައިމީހުން ޒަމާނުގެކަން މުސްލިމުންނަށް އަމާން ފެއްޖެއް ޕްރައިރުކުރަން ކުރާކަމެއްގެ ނަމުގައި ހިނގި އަމަލެކެވެ. މިގޮތުން އެބައިމީހުން ކުރި ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން މުލްޖަމް ބިނު ޔަމަން ޢަލީގެފާނު ޝަހީދު ކުރާނެކަމުގައެވެ. އޭނާގެ އެކުވެރިޔާ އަލްބަރަކު ބިން ޢަބްދުﷲ ބިނި ޔަމަން މުޢާވިޔާ ޝަހީދު ކުރާނެކަމުގައެވެ. އަދި ތިންވަނަ އެކުވެރިޔާ ބިނި ޔަމަން ޢަމްރު ބިނުލްޢާޞް ޝަހީދު ކުރާނެކަމުގައެވެ. މިބައިމީހުން އެއްބަސްވީ މިކަން އެއްވަގުތެއްގައި ކުރުމަށެވެ. މިގޮތުން ހިޖްރައިން 40 ވަނަ އަހަރުގެ ރަމަޟާންމަހުގެ 17 ވަނަ ދުވަހުގެ ފަތިސްނަމާދު ވަގުތުގައި ޢަލީގެފާނު ފަތިސްނަމާދަށް ނުކުމެވަޑައިގެން الصلاة الصلاة ޔާ ޢިބާދައްލާ ކޫފާގެ މިސްކިތަށް ވަޑައިގަންނަވަނިކޮށް ވިހަ ޖަހާފައިވާ ކަނޑިއަކުން ތަޅައި ޢަލީގެފާނު ޝަހީދުކޮށްލިއެވެ. އެހެންކަމުން ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން މުލްޖަމް ޢަލީގެފާނު ޝަހީދުކޮށްލުމުގައި ކާމިޔާބު ހޯދިއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އޭނާގެ ދެއެކުވެރިންނަކީ މުޢާވިޔާއާއި ޢަމްރު ބިނުލްޢާޞް ޝަހީދުކޮށްލުމުގައި ނާކާމިޔާބު ވެއެވެ.[530]

ޙަސަން ބިން ޢަލީ

ނަސަބުފުޅު

މިއީ އަބޫމުޙައްމަދު، ޙަސަން ބިން ޢަލީ ބިން އަބޫޠާލިބު ބިން ޢަބްދުލްމުއްޠަލިބެވެ.[531] ޙަސަންގެފާނަކީ ޢަލީގެފާނުގެ ދޮށީ ދަރިކަލުންނެވެ. މައިކަނބަލުންނަކީ ނަބިއްޔާ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ދަރިކަނބަލުން ފާޠިމަތު އައްޒަހްރާއެވެ. އެހެންކަމުން ޙަސަންގެފާނަކީ ނަބިއްޔާ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ކާފަދަރިކަލުނެވެ. ޙަސަންގެފާނަށް ކުންޔާގެ ގޮތުގައި ކިޔާ ނަންފުޅަކީ އަބޫމުޙައްމަދެވެ.

ދުނިޔޭގެ ޙަޔާތަށް ވަޑައިގަތުން

ޙަސަންގެފާނު ދުނިޔޭގެ ޙަޔާތަށް ވަޑައިގަތީ ހިޖްރައިން 3 ވަނަ އަހަރު ރަމަޟާންމަހުގެ 15 ވަނަ ދުވަހުއެވެ. ނަބިއްޔާ ރަސޫލާ ﷺ ޙަސަންގެފާނުގެ ކަންފަތުގައި ބަންގި ދެއްވައި

---

[529] - އިބްނުކަޘީރު، އިސްމާޢީލް ބިން ޢުމަރު: އަލްބިދާޔާ ވައްނިހާޔާ (4/ސ 289)

[530] - ޝާކިރު މަޙްމޫދު، ތާރީޚުލްޚުލަފާއުއްރާޝިދީން (ސ282)

[531] - އައްޛަހަބީ، ސިޔަރު އަޢްލާމިއްނުބަލާއި (3/ސ246)

ކަދުރު ޗިސްޗިސްކުރައްވައި އަނގަފުޅަށް ލެއްވެވި ކަމަށް ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އަދި ހަތްދުވަސްވީ ދުވަހު ޙަސަނުގެފާނުގެ އިސްތަށިފުޅު ބާލުއްވައި އޭގެ ބަރުދަނުން ރިހިން ބައްލަވައި އޭގެ އަދު ޞަދަގާތްކުރައްވައި ޢަޤީޤާ ކަތިލައްވައި ނަން ދެއްވިއެވެ.[532]

ޙަސަނުގެފާނުގެ ދަރަޖަ

ޙަސަނުގެފާނަކީ ކީރިތިރަސޫލާ ﷺގެ ކާފަ ދަރިކަލުންނެވެ. އަދި ސުވަރުގޭގެ ޒުވާނުންގެ ސާހިބެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރަޖަ ބަޔާންކުރައްވައި ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާން ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. މާނައަކީ ކަތްދިމާ ބޯކުރުއްވި ރަސޫލާއާ! ޙަސަނުގެފާނަށް ލިބިވި ވޯދީގެންގާރީވޭ! އަދި އެކަލޭގެފާނަށް ޗޮއިކުރައްވާ ބޭކަލުންނަކީ ލިބިވޯދީގެންގާރީވޭ!" އަދިވެސް މިފަދަ އެހެން ބަސްފުޅުތައް ވެއެވެ. އަބްދުﷲ ބިން އުމަރު ބުނެގެ ރިވާކުރައްވައެވެ. ކީރިތި ރަސޫލާ ﷺ ޙަސަނުގެފާނާއި ޙުސައިނުގެފާނާމެދު ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. "އެދެބޭކަލުންނަކީ ދުނިޔޭގެ މިރުވަހެވެ."

ރިވެތި ސިފަފުޅުތައް

ހަމަކަށަވަރުން ޙަސަނުގެފާނާއި ޙުސައިނުގެފާނުގެ ސިފަފުޅަކީ ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންގެ ސަރުދާރުންކަމުގެ ޝަރަފު ލިބިވަޑައިގެންފައިވާ ކަމެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަސަނުގެފާނާއި ކުރިމަތިލައްވާ ދުވަހަކު ހިނިތުންވެލެއްވިއެވެ. އަދި ޙަސަނުގެފާނުގެ ކިބައިގައި އަޚްލާޤީ ރިވެތިކަމާއި ބޮޑުކަމާއި ތަޤުވާވެރިކަމާއި ގެނެސްދެއްވިއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ މަސްޖިދުގެ މެދުގައި ކާބަފައިން ޢާއިލާގެ ރަސްކަމުގެ އިސްކަން ދެއްވިއެވެ.

ޚިލާފަތަށް ބައިޢަތް ހިފުން

ޙަސަނުގެފާނަށް ޚިލާފަތަށް ބައިޢަތު ހިފީ ސަޙާބީންގެތެރެއިން ގިނަބަޔަކު ހިޖުރައިން 40 ވަނަ އަހަރު ރަމަޟާން މަހުއެވެ. ޤައިސް ބިން އަބްދުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ. "އަލީގެފާނު ޝަހީދު ކުރުމުން ޖަލްލާދު ދެންނެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު ޙަސަނުގެފާނަށް ބައިޢަތު ހިފުމަށްޓަކައި؟ އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިހާރަކަށް އަޅުގަނޑުމެން އަދި މުސްލިމުންގެ

---

[532] -532 އައްޞައްލާބީ، ޢަލީ މުޙައްމަދު: އަލްޙަސަނު ބިން ޢަލީ ޝަޚްޞިއްޔަތުހޫ ވަޢަޞްރުހޫ (ސ19-21)

ނުކުރަށެވެ. އެހެން އެންގެވީ ތިޔަބައިމީހުންނަށެވެ."[533] ކޫފާގައި އެކަލޭގެފާނަށް ޚަލީފާކަމުގެ ބައިޢަތު އެންމެ ފުރަތަމަ ހިއްޕެވީ ޤައިސް ބުން ސަޢުދު ޢުބާދާ އަލްއަންސާރީއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ޚަލީފާކަމުގެ މުއްދަތަކީ 6 މަސްދުވަހެވެ.[534]

ޢާމުލްޖަމާޢާ

ހިޖުރައިން 40 ވަނަ އަހަރު ރަމަޟާންމަހު 17 ވަނަ ދުވަހުގެ ބައްޕާފުޅު ޝަހީދުކުރުމުން ޢިރާޤުގެ އަހުލުވެރިން ޙަސަންގެފާނަށް ޚަލީފާކަމަށް ބައިޢަތު ހިފިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން އެކަލޭގެފާނުގެ މަޝްވަރާ ދެއްވަމުން ގެންދިޔީ ޝާމްކަރައަށް ވަޑައިގެން މުޢާވިޔާ ބުން އަބީސުފްޔާނާ ހަނގުރާމަ ކުރައްވުމަށެވެ. ދެން މިކަމަށްޓަކައި ޢަސްކަރު ތައްޔާރުކުރުމުން ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ. މިޚަބަރު ލިބިވަޑައިގަތުމުން މުޢާވިޔާވެސް ޙަސަންގެފާނާ ހަނގުރާމައަށް ނުކުމެ ވަޑައިގަތެވެ. މިދެޢަސްކަރު ބައްދަލުވީ ޢިރާޤުގެ އަންބާރުގެ ކައިރީގައި އޮންނަ މަސްކަނު ކިޔާ އަވަށުގެ ކައިރިންނެވެ. ޙަސަންގެފާނު އަރިހުގައި ތިބި މީހުންނަށް ފުރިހަމައަކަށް އިތުބާރު ނުކުރައްވާ ކަމަށް އިތުރުވެރިން ބާރުން ކުރައްވައިފިއެވެ. މިދެފަރާތުގެ ދެމެދުގައި ހަނގުރާމަ ހިނގައި، ލޭއޮހޮރުވުން ހިނގައިފާނެކަމަށް ބެލެވިފައި ވަނިކޮށް ޙަސަންގެފާނާއި މުޢާވިޔާއާ ދެފަރާތުގެ ދެމެދުގައި ސުލްޙަ ވެވުނެވެ.

ދެން މިކަމާ މުޢާވިޔާ އެއްބަސްވެ ވަޑައިގަތެވެ. ދެން ބައިތުލްމަޤްދިސްގައި ހުންނަވައި ޙަސަންގެފާނު އަމިއްލަފުޅުގެން ޚަލީފާކަން ދޫކުރައްވައި މުޢާވިޔާއާ ޚިލާފަތް ހަވާލު ކުރެއްވީ ހިޖުރައިން 41 ވަނަ އަހަރުއެވެ. މިހެންވެ މިއަހަރަށް މުސްލިމުން "ޢާމުލްޖަމާޢާ" (ޖަމާޢަތުގެ އަހަރު)ގެ ނަމުން ނަންދެއްވިއެވެ. ސަބަބަކީ މިއަހަރަކީ މުސްލިމުން އަލުން އަނެއްކާ އެއްބައިވަންތަކަމުގެ ދަށަށް އައިސް އެއްބަސްވި އަހަރަކަށްވީމައެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންފުޅު ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. إن ابني هذا سيد، ولعل الله أن يصلح به بين فئتين من المسلمين[535] މާނައަކީ،"ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންގެ މިދަރިކަލުންނަކީ ސާހިބުކަލެކެވެ. އަދި الله އިރާދަކުރައްވަނީ އެކަލޭގެފާނުގެ ސަބަބުން މުސްލިމުންގެ ދެޖަމާޢަތެއްގެ ދެމެދުގައި ސުލްޙަވެރިކަން އުފެއްދުން ދެއްވާނެއެވެ." ދެން ބައިތުލްމަޤްދިސްއިން މަދީނާއަށް ވަޑައިގެން އެތަނުގައި ޙަސަންގެފާނު

---

[533] - އައްޒަހަބީ ، މުޙައްމަދު ބުން އަޙުމަދު : ތާރީޚުލްއިސްލާމް ވަލްވަފަޔާތު (6/ސ 62)

[534] - ޞަޙީޙުލްބުޚާރީ (ސ545)

[535] - އަލްބުޚާރީ: މުޙައްމަދު ބުން އިސްމާޢީލު :ޞަޙީޙުލްބުޚާރީ (ދާރުއްސަލާމް. ރިޔާޟް، 1996) (ޙަދީޘް ނަންބަރު 247)

ހުންނެވިއެވެ. ޔީރިމި ރަސޫލާ ﷺ ގެ ޙަދީޘް ބަސްފުޅެއްގައި ވެއެވެ. روي عن النبي أنه قال: الخلافة بعدي ثلاثون سنة ثم يعود ملكا[536] މާނައަކީ،"ޔީރިމި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވާ ޙަދީޘުގައި ރަސޫލާ ﷺ އަންގަވަނީ ޚިލާފަތަކީ ތިރީސް އަހަރެވެ. އޭގެފަހުން ވާނީ ވިރާސީ ރަސްކަމަކަށެވެ." މިގޮތުން ތިރީސް އަހަރު ފުރިހަމަވަނީ ޙަސަނުގެފާނުގެ ޚިލާފަތު ނިމި މުޢާވިޔާއަށް ބައިޢަތު ހިފުމާ ހަމައަށެވެ.

އަވާރަވުން

ޙަސަނުގެފާނު އަވާރަވީ ހިޖުރައިން 49 ވަނަ އަހަރު ނުވަތަ 50 ވަނަ އަހަރުއެވެ. އޭރު އެކަލޭގެފާނުގެ އުމުރުފުޅަކީ 47 އަހަރެވެ. ބުނެވޭގޮތުގައި އެކަލޭގެފާނު އަވާރަވީ ޒަހަރެއް ހިއްޕުވައިގެންނެވެ. ޒަހަރުދިން ދީފައިވަނީ މައިކަނބަލުން ޖަޢުދާބިންތު އަލްއަޝްޢަޘްގެ އަރިހުގައި އަލްބަދާއި އަލްއަޝްޢަޘުގެއެވެ.[537]

ފަރިތަކުރުން 28

ތިރީގައިވާ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދީބާ!

1- ސިއްފީން ހަނގުރާމަ ނިމުމުން ހިނގާ ދިޔަ ތަޙްކީމުގެ ކަންތައްތަކާއި މުޝާޖަރާގައި މުސްލިމުން އަހުލުއްސުންނަތުގެ އުސޫލުތަކާ އެއްގޮތަށްތޯ؟ ބަޔާންކުރޭ!

2- ޙުސައިނުގެފާނު ކަރުބަލާގެ ހާދިޘާގައި ފަހަތުގައިވާ ކޮންސަބަބުތަކެއްހެއްޔެވެ؟

3- ޙުސައިނުގެފާނު ޝަހީދުކުރެއްވުމުގެ ހާދިޘާ ހިނގި ދުވަހުން އުފެދުނު އެއްވަރަކާ ކޮންބަޔަކު ޝަހީދު ކުރިން ހެއްޔެވެ؟

4- ޙަސަނުގެފާނުގެ ޚިލާފަތު ދޫކޮށްލެއްވުމުގެ ކުރިމަތީގައި ހިޭ◌މަތް ކޮބާ ހެއްޔެވެ؟

5- އިސްލާމް ބަޔާންކުރުމުގައިވާ ކުރަހާ ޞަޙާބީންގެ ނަސޭހަތް ޖާގަ ކުރަހާނެވެ. އަދި އަބަދުވެސް ރަސޫލާއާއި އުމުރުގެން އެއްބަސް ދައްކައިދޭށެވެ!

---

[536] އައްޠަބަރާނީ

[537] އަލް ބިދާޔާ، އިބްނު ކަޘީރު : **އަލްޙަސަން ބުން ޢަލީ ސަހާބީއްޔާއިސް ވަރަސްކިރި** (ސ19-21)

ރެފަރެންސްތައް

1- އަލްބޫޠީ، ސަޢީދު: ފިޤްހުއްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ (ދާރުލްފިކުރު ، ފުރަތަމަ ޗާޕު، ދިމިޝްޤު ،1991)

2- އަބޫމުޙައްމަދު ،އަބްދުލްމަލިކު ބިން ހިޝާމް: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ (އަލްޤާހިރާ، ދާރުއްރައްޔާން ،ދ.ތ)

3- އަބޫ ޝަހްބާ،މުޙައްމަދުބިން މުޙައްމަދު:އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރުއާނި ވައްސުންނާ 1,2 (ދާރުލްޤަލަމް، ދިމިޝްޤު،1999)

4- އަބޫބަކްރުލްޖަޒާއިރީ، މުޙައްމަދުޖާބިރު:ހާޛަލްޙަބީބު މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ(،މަކްތަބަތުލްޢުލޫމި ވަލްޙިކަމް ، ޤާހިރާ 1992)

5- އިބްނު ތައިމިއްޔާ، އަޙްމަދު ބިން އަބްދުލްޙަލީމް: **ފަތާވާ އިބްނު ތައިމިއްޔާ** (މަޠްބަޢަތު ކުރްދިސްތާނުލްޢިލްމިއްޔާ، އަލްޤާހިރާ 1326)

6- އިބްނުލްޖައުޒީ، އަބޫލްފަރަޖު ޢަބްދުއްރަޙްމާން އަލީ ބިން މުޙައްމަދު:**ސީރަތު ޢުމަރު ބިންލްޚައްޠާބު** (މަޠްބަޢަތުލްއަންވާރު އަލްމުޙައްމަދިއްޔާ، ޤާހިރާ، 1991)

7- އިބްނު ޙަޒްމު،އަލީ ބިން އަޙްމަދު ބިން ސަޢީދު :ޖަވާމިޢުއްސީރާ (ދާރުލްމަޢާރިފު ،މިޞްރު ، 1900)

8- އިބްނު ޙަޖަރު. އަޙްމަދު ބިން ޢަލީ: **އަލްއިޞާބާ ފީ ތަމްޔީޒިއްޞަޙާބާ** (ދާރުލްޖީލް، ބައިރޫތު ،1992)

9- އިބްނުޙަޖަރު، ޝިހާބުއްދީން އަބޫލްފަޟްލް: **ފަތްޙުލްބާރީ ޝަރަޙު ޞަޙީޙުލްބުޚާރީ** (މަކްތަބާ ވަމަޠްބަޢަތު މުސްޠަފާ ބާބުލްޙަލަބީ ،އަލްޤާހިރާ 1959)

10- އިބްނު ސަޢުދު، މުޙައްމަދު : الطَّبَقاتُ الكُبْرٰى (ދާރުޞާދިރު، ބައިރޫތު، ފުރަތަމަ ޗާޕު 1968)

11- އިބްނުސައްޔިދުއްނާސް، މުޙައްމަދު ބިން އަބްދުﷲ ބިން ޔަޙްޔާ: **ޢުޔޫނުލްއަޘަރު ފީ ފުނޫނިލްމަޣާޒީ ވައްޝަމާއިލި ވައްސިޔަރު** (މުއައްސަސަތު ޢިއްޒުއްދީން ލިއްޠިބާޢަތި ވައްނަޝްރި ، ބައިރޫތު ،1986)

12- އިބްނު ޙިއްބާން، މުޙައްމަދު ބިން ޙިއްބާނު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ވައަޚްބާރުލްޚުލަފާ އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ (ދާރު އިބްނު ތައިމިއްޔާ ،ޤާހިރާ 1410)

13- އިބްނު އަބްދުލްވައްހާބު ،މުޙައްމަދު :މުޚްތަޞަރު ސީރަތުއްރަސޫލު (ވިޒާރަތު އައް ޝުއޫނުލްއިސްލާމިއްޔާ ، ސަޢޫދިއްޔާ ، 1418)

14- އިބްނު މަންޡޫރު، އަބޫލްފަޟްލު މުޙައްމަދު ބިން މުކައްރަމް، **ލިސާނުލްޢަރަބު**: (ބައިރޫތު، ދާރު ލިސާނުލްޢަރަބު، 1961)

15- އިބްނުޤައްޔިމުލްޖައުޒިއްޔާ، މުޙައްމަދު ބިން އަބޫބަކުރު އައްޒަރުޢީ :ޒާދުލްމަޢާދު ފީހަދީ ޚައިރިލްޢިބާދި (އަލްޤާހިރާ، އަލްމަކްތަބަތުއްތައުފީޤިއްޔާ، ދުރަބަމަޢާރިފް، 1989)

16- އިބްނުކަޘީރު، އިސްމާޢީލްބުން ޢުމަރު:އަލްބިދާޔާ ވައްނިހާޔާ(ދާރުއިޙްޔާއުއްތުރާޘުލްޢަރަބީ، ބައިރޫތު، 1988)

17- އިބްނުކަޘީރު، އިސްމާޢީލު ބިން ޢުމަރު:ތަފްސީރުލްޤުރްއާނިލްޢަޡީމް(ދާރުޠައިބާ، ސުޢޫދިއްޔާ، 1999)

18- އިބްނުބުރްހާނުއްދީން، ޢަލީ: އިންސާނުލްޢުޔޫން ފީސީރަތިލްއަމީނިލްމައުމޫން، ސީރަތުލް ޙަލަބިއްޔާ1 (ދާރުލްމަޢްރިފާ، ބައިރޫތު، 1900)

19- އިބްނުޢަޖީބާ،އަޙްމަދުބިންޙަސަން ބިން މުޙައްމަދު ބިންޢަޖީބާ :**އަލްބަޙްރުލްމަދީދު ފީތަފްސީރިލްޤުރްއާނިލްމަޖީދު** (ދާރުއްސަޢާދާ، އަލްޤާހިރާ، ދ.ތ)

20- އަލްބޫޠީ، މުޙައްމަދު ސަޢީދު ރަމަޟާން: ފިޤްހުއްސީރާ (ދާރުއްސަލާމް، ބައިރޫތު ، 2001)

21- އަލްބުޚާރީ: މުޙައްމަދު ބިން އިސްމާޢީލު :**ޞަޙީޙުލްބުޚާރީ** (ދާރުއްސަލާމް. ރިޔާޟު، 1996)

22- އަލްބަދަވީ، އާދިލު ކާމިލު:**އަލްޖިބުރީ ލިލްމިޢްރާޖު** (ދާރުލްޙަދާއިޘު، ޝިރުކަތު ބާބީ ، ދިމަޝްޤު، 1985)

23- ބާލީ، މުޙައްމަދު އަލްމަހްދީ : **ތާރީޚުލްމަދްރަސަތިލްއިސްލާމިއްޔާ** (ދާރުލްފިކްރިލްޢަރަބީ، ރިޔާޟު، 1980)

24- ބާލީ، މުޙައްމަދު އަލްމަހްދީ: **އަލްފަތާވާ ފީސިޔަރިލްޢުލަމާއި** (ދާރުލްފިކްރު، ބައިރޫތު، 1991)

25- ޖޫދަތު ސާޖިދު، އާދިލް އަބްދުއްރަޙްމާން : މަޢާލިމު ބިލާދިކާ1 (ދާރުލްކިތާބުލްޢަރަބީ ، ބައިރޫތު، 1972)

26- އައްޒިރިކްލީ، މުޙައްމަދު ބިންޙުސައިން : **ސިޔަރުއައްލާމިއްނުބަލާ** (ދާރުލްކުތުބުލްޢިލްމިއްޔާ، ދިމަޝްޤު، 1408)

27- އައްޖަޒީރީ، އަބްދުއްރަޙްމާން:އަލްފިޤްހު ޢަލަލްމަޛާހިބިލްއަރްބަޢާ2 (އަލްޤާހިރާ، ދާރުލްޙަދީޘު، ދުރަބަމަޢާރިފް، 2000)

28- ޙަމާދު، ފާރޫޤު: މަޞާދިރުއްސީރާ އައްނަބަވިއްޔާ ވަ ތަޤްވީމުހާ : (ދާރުލްޤަލަމު، ދިމަޝްޤު 2004)

29- ޙަސަން، އަލީސަޢީދު:އަލްޖާމިޢުލް ކަބީރު ފީސީރަތިއްނަބިއްޔި ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމް (ދާރުލްކުތުބުލްޢިލްމިއްޔާ، ބައިރޫތު، ދުރަބަމަޢާރިފް، 2008)

30- އަލްޙާކިމު، މުޙައްމަދު ބިން އަބްދުއްﷲ : އަލްމުސްތަދްރަކު (ދާރުލްމަޢްރިފާ ، އަލްޤާހިރާ، 1998)

31- އަލްޙަމަވީ، ޔާޤޫތު ބިން އަބްދުއްﷲ: މުޢްޖަމުލްބުލްދާން (ދާރުޞާދިރު، ބައިރޫތު، 1979)

32- ޙަސަބުﷲ، އަލީ، އުޞޫލުއްތަޝްރީޢިލްއިސްލާމީ: (ދާރުލްފިކްރިލްޢަރަބީ، އަލްޤާހިރާ ، 1997)

33- އަލްޙުސައިނީ، މުޙައްމަދު:ނޫރުލްޔަޤީން ފީސީރަތި ސައްޔިދިލްމުރްސަލީން(ދާރުލްފިކްރިލްޢަރަބީ، ބައިރޫތު1991)

34- ޚަލީލު، ޢިމާދުއްދީން:ދިރާސާތުން ފީއައްތާރީޚިލްއިސްލާމީ، (މަޖްމަޢުލްބުޙޫޘިލްއިސްލާމިއްޔާ، އަލްޤާހިރާ 1999)

35- ޚައްލާފު، ޢަބްދުލްވައްހާބު : އަލްޤަވާޢިދުލް ފިޤްހިއްޔާ ވަލްޤަވާނީނުލްއިސްލާމިއްޔާ (ދާރުލްފިކްރު، ދިމަޝްޤު، ދުރަބަމަޢާރިފް،2002)

36- އައްޛަހަބީ، ޝަމްސު : އައްތަލްޚީޞު ފީ ތާރީޚިލްއިސްލާމު (ދާރުލްފިކްރު ، ސޫރިޔާ ، 2010)

37- އައްޛަހަބީ، ޝަމްސު: އަލްމުޢްޖަމުލްމުޚްތަޞް ފީ ތާރީޚިލްއިސްލާމު(ދިމަޝްޤު، ދާރުލްފިކްރު، ދުރަބަމަޢާރިފް،1962)

38- އައްޛަހަބީ، ޝަމްސު:ތާރީޚުލްއިސްލާމް ވަވަފަޔާތުލް މަޝާހީރި ވަލްއަޢްލާމް(މުއައްސަސަތުއްރިސާލާ، 4ވަސަކާމިލް،ބައިރޫތު، 1988)

39- އައްރާޒީ، އަބްދުއްރަޙްމާން: އައްރަހްމާނުލްޤުރްއާން (ދާރުލްފިކްރު، ބައިރޫތު، 1900)

40- އައްސުޔޫޠީ، އަލީ ޢުސްމާން: ޙައްޤާއިޤުލްއިސްލާމު ފީ މުޤާރަނާ (ދާރުލްފަތާވާ ސަރީރާ ، ދިމަޝްޤު، 1990)

41- އައްޝައުކާނީ ،މުޙައްމަދު ބިން ޢަލީ: ފަތުޙުލްޤަދީރު (ދާރުލްފިކްރު ، ބައިރޫތު ދ.ތ)

42- އައްޝަރްޤާވީ، ޢަބްދުއްރަޙްމާން: އައްޞިރާޠުލްމުސްތަޤީމު (މަކްތަބަތުލްއަޒްހަރު، އަލްޤާހިރާ،1993)

43- އައްޝަޢްރާނީ، ޢަބްދުލްވައްހާބު : އައްޠަބަޤާތުލްކުބްރާ (ދާރުލްޤަލަމު، ދިމަޝްޤު،1991)

44- ޝާކިރު، މަޙްމޫދު: ހަޔާތުލްއަންބިޔާއި ވަލްމުރްސަލީން ﷺ (އަލްމަކްތަބުލްއިސްލާމީ، ބައިރޫތު، 2006)

45- ޝަލަބީ، އަޙްމަދު : އައްތާރީޚުލްއިސްލާމީ (މަކްތަބަތު ނަހްޟާ، އަލްޤާހިރާ، 1988)

46- އައްސިބާޢީ، މުސްޠަފާ: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ދުރޫސް ވަޢިބަރު(އަލްމަކްތަބުލްއިސްލާމީ ވަދާރުލްވައްރާޤް، ސަޢޫދިއްޔާ، 2002)

47- ޞައްލާބީ ،ޢަލީ މުޙައްމަދު : السيرةالنبوية عرض وقائع وتحليل احداث (ދާރުލްމަޢްރިފާ، ބައިރޫތު 2003)

48- ޞައްލާބީ،ޢަލީ މުޙައްމަދު: އަލްޙަސަން ބިން ޢަލީ ޝަޚްޞިއްޔަތުހޫ ވަޢަޞްރުހޫ (މުއައްސަސަތު
އިޤްރައު، ޤާހިރާ 2007)

49- އައްޠަބަރީ، މުޙައްމަދު އިބްނު ޖަރީރު: ތާރީޚުއްޠަބަރީ (ދާރުލްމަޢާރިފް ، މިޞްރު ، 1374)

50- އައްޠަބަރީ،މުޙައްމަދު ބިން ޖަރީރު: ޖާމިޢުލްބަޔާން ފީތައުވީލިލްޤުރްއާނި (މުއައްސަސަތު އައްރިސާލާ،
ސަޢޫދިއްޔާ، 2000)

51- އައްޠާހިރު ،އަޙްމަދު މުޙައްމަދު: ޖާމިޢު ޞަޙީޙިއްސީރަތި ﷺ (ޤާހިރާ، ދާރުލްމަޢްރިފާ، ދާރުއްތައްޤްވާ، 2007)

52- އަލްޢުމަރީ، އަކްރަމު ޟިޔާއު: އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ އައްޞަޙީޙާ (މަކްތަބަތުލްޢުލޫމި ވަލްޙިކަމް،
އައްސުޢޫދިއްޔާ، 1994)

53- ޢަބްދުލްމަލިކު ، މުޙައްމަދު އިބްނުހިޝާމް: ސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ (ދާރުލްޖީލް، ބައިރޫތު 1988)

54- އަލްޢަސްޤަލާނީ ،އަޙްމަދު ޢަލީ ބިން ޙަޖަރު، **ޚުލާޞަތު ތާރީޚިލްޙަޟާރަތިލް އިސްލާމިއްޔާ**:(ދާރުލްޙަދީޘް އަލްޤާހިރާ ،
މިޞްރު، 2009)

55- ޤަރީބު މަޙްމޫދު : **ޙިކާޔަތު އައްޞަޙާބާ** (ދާރުލްކިތާބިލްޢަރަބީ، ބައިރޫތު 1994)

56- ޢަބްދުﷲ، މުޙައްމަދު ޝަރީފު: **ޚިލާފަތުން ވައިބަޔާ މިންހާޖީ ރާޝިދީން**(ދާރުލްޤަލަމް، ދިމަޝްޤު، 1996)

57- ޤާސިމް، މުޙައްމަދު ޢަބްދުއްރަޙީމް މުޙައްމަދު: **މަދްރަސަތުލްޚުލަފާއިއްރާޝިދީން** (މަކްތަބަތުލްފަލާޙް، ކުވައިތު،
1988)

58- އަލްޚުޟަރީބެކް،މުޙައްމަދު، **މުޙާޟަރާތު ތާރީޚިލްއުމަމިލްއިސްލާމިއްޔާ** (މުއައްސަސަތުލްކުތުބިއްޘަޤާފިއްޔާ،
ދާރުލްއަރްޤަމް، ބައިރޫތު،1997)

59- އަލްޚުޟަރީބެކް، މުޙައްމަދު، **އިތްމާމުލްވަފާއު ފީސީރަތިލްޚުލަފާ**: (މަކްތަބަތު ވަޙްބާ، އަލްޤާހިރާ، ދާރުލްޤަލަމް ، 2001)

60- އަލްޚުޟަރީބެކް، މުޙައްމަދު ތާރީޚުއްތަޝްރީޢިލްއިސްލާމީ: ތާރީޚުއްތަޝްރީޢު2(ދާރުއިޙްޔާއިއްތުރާޘިލްޢަރަބީ، ބައިރޫތު، 1985)

61- އަލްމުބާރަކްފޫރީ ، ޞަފިއްރަޙްމާން: ސީރަތުއްރަސޫލު ﷺ (މަކްތަބަތު ދާރުއްސަލާމް ،އައްރިޔާޟް، 2005)

62- މިޝްޢަލް،މުޙައްމަދު ޢަލީ: **އައްސީރަތުއްނަބަވިއްޔާ ފީ ޟައުއިލްޤުރްއާން** (މަރްކަޒު ފައިޞަލް ލިލްބުޙޫޘް، ރިޔާޟް،
2006)

63- މުބާރަކްފޫރީ ، ޞަފިއްރަޙްމާން: **އައްރަޙީޤުލްމަޚްތޫމް**(ދާރުލްކުތުބިލްޢިލްމިއްޔާ ، ލުބުނާން، 2000)

64- އައްނަދަވީ .އަބުލްޙަސަން: **އައްތާރީޚުލްއިސްލާމީ** (ދާރުއްޝުރޫޤު، އަލްޤާހިރާ، 1994)

65- އައްނަދަވީ، މުޙައްމަދު ޔޫސުފް ،**ޙަޔާތުއްޞަޙާބާ** (މަކްތަބަތުއްތަޤްވާ، އަލްއިސްކަންދަރިއްޔާ، 1985)